ئەکەم جوابت لێ ئەگێڕمەوە. قسەی کەلیلە و دیمنە لێرەدا تەواو بوو. کەلیلە بەغەم و گریان، دوعا خوازیی لە دیمنە کرد ڕۆیشت. لەپاش چەند ڕۆژێ نەخۆش کەوت. توولی نەکێشا کەلیلە مرد. ئەمما لەو وەقتەدا کەلیلە و دیمنە سوئال و جوابیان لەیەک ئەکرد. دزێ لە زیندانا حەپس بوو لە ئەووەڵ و ئاخری قسەیان گەیشت. لە دڵیا ما بۆ وەقتی خۆی. بۆ سبحەینێ لەسەر ئەمری شێر مەجلیس گیرایەوە. دایکی شێر قسەی دیمنەی هێنایە ناوەوە. وتی: زیندوویێتی دیمنە و کوشتنی پیاوچاکان وەک یەک ئەزانم. فەرمووویانە کەسێ یارمەتی زاڵم و یا ڕێگەی فاسق بدات. شەریکە لەگەڵ گوناهیان. شێر ئەمری کرد، با حازر بوونی قازی و بەحازر بوونی دیمنە و بەحازر بوونی هەموو مەئمووران قازی ڕووی کردە مەئمووران. وتی: پادشا بۆ ئاشکرا بوونی فیتنەی دیمنە زۆر ئارەزوو ئەکات. ئەمری کردووە تا مەسئەلەی دیمنە تەواو نەکرێ، دەست لە موحاکەمەکەی نەدرێ و حوکمی دەرحەق بە دیمنە ئەکرێ لە ڕێگەی ڕاستیەوە بێ و قسەی شک و یا بیستن قبووڵ ناکرێ. لازمە هەرکەس لە مەسئەلەی دیمنە شتێک ئەزانی بە ئیسپات بوون بەیانی بکات. چونکە سێ فایدە دەست ئەخا. ئەووەڵ: ئەوەی ڕێگەی ڕاست و حەقە، موافیقی شەریعەت بەیان کردنی زۆر خێرە. دووەم: بناغەی زوڵم تێکدان و تەربیەی خائینان موافیق بە ئەمری خودایە. موناسیبی خولقی ئینسانە. سێهەم: نەمانی فیتنە و فەساد ڕێگەی نەجاتە بۆ هەموو عالەم هەرکەس لە مەسئەلە خەبەرداره جواب بداتەوە. کەس نەبوو جوابی قازی بدات چونکە حازران مەسئەلەی دیمنەیان بۆ ئیسپات نەئەکرا و ترسی ئەوەیان بوو خوێن بە ناحەق برژێت. وەختێ دیمنە تەماشای کرد کەس نەبوو جوابی قازی بداتەوە دڵی وەک گوڵی بەهار گەشایەوە، ڕووی خۆی عاجز کرد، گریانی عەمەلی دەست پێ کرد. وتی: ئەی قازییانی دین. ئەی ئومەرای سەرزەمین ئەگەر من خەتابار بوومایە و بەقسەی فیتنە و حەسوود لەم ئیشەدا بوومایە زوبانی قسەکردنم نە ئەبوو و بە جواب نەدانەوەی قازی زۆر دڵ خۆش ئەبووم. ئەمما بێ منەت بن هەرکەسێکتان شاهیدێکتان لایە، لەڕووی ڕاستیەوە بەیان بفەرموون سوێنێکتان ئەدەم تو ئەو خودایەی ڕووحی هەمووانی بەدەستە. چیتان لە من چاو پێ کەوتووە بۆ زاتی موبارەکی پادشاه بەیان بفەرموون و هەرکەس لە کوشتنی کەسێ خەبەردار بێ موافیقی شەرع شەهادەتی لازمە و هەرکەس بەشک و یا بە غەرەز من پیاو خراپ ئەکا. ئەوەی بەسەر دێ بەسەر حەکیمە هیچ نەزانەکە هات، قازی پرسی: چۆنە بیگێڕەوە.

دیمنە وتی: ئەگێڕنەوە کابرایەکی نابووت و بێ سەرمایە و بێ ئیمتیحان دەستی کرد بە حەکیمی کردن نەئەیزانی بنووسێ و نە ناوی دەرمانی بۆ ئەدۆزرایەوە. بۆ ناسینی دەرمان گوێز و تووری بۆ فەرق نە ئەکرا. لە نەزم گرتنا دەست لەجێ چوو و لەرزوتای بۆ جیا نەئەکرایەوە. لەنووسینی دەرمان ئینگلیزی و کوردیی بەیەک ئەزانی. دەرمانی بەهەر نەخۆشێ ئەدا، هەناسەی ژیانی لێ ئەبڕا. ئەو پیاوە هیچ نەزانە، دووکانی لە شارەکەدا دانا. ئەمما حەکیمێکی زۆر عاقڵ و قدووم موبارەک، نفووسی وەک نفووسی عیسا، مردووی زیندوو ئەکردەوە. لە ئیشی حەکیمیدا ئەمسالی نەبوو. لەموددەتێکی کەمدا ئەو حەکیمە عاقڵە ناوی گوم بوو. لە کونجێ بە فەقیری ڕایئەبوارد. حەکیمە هیچ نەزانەکە شوورەتی حەکیمیی بەناو شارەکەدا بڵاوبووەوە. دەوری زەمان وا گەڕاوە، چەند ساحێب عەقڵی بۆ یەک نان کوشتووە و چەند نەزانێک بە ڕوتبە و ئیسراحەت گەیشتووە تەسادوف کچی پادشای شارەکە، بە واسیتەی مناڵ بوونەوە، ژان ئەیگرت کەوتە هیلاکەت، جوابیان بۆ پادشاە برد، یووسفی زەمان زۆر هیلاکە، پادشاە تەنها ئەو کچەی بوو لە برازای مارەی کردبوو. زۆر لای خۆشەویست بوو. ئەمری کرد هەرچی حەکیم لە شارەکە هەیە بۆ عیلاجی دەردی کچەکە حازر بکرێ، لەسەر ئەمری پادشاە حەکیمە عاقڵەکە برایە خزمەت پادشاە. پادشاە ئەمری کرد: لازمە هەر جۆرێ مومکین ئەبێ عیلاجی جگەرگۆشەم بکەیت و مەسئەلەی مناڵ بوون بۆ حەکیم بەیان کرا. کە کچەکە ژان ئەیگرێ، حەکیم وتی: دەرمانی ژانە مناڵ دەرمانێکە ناوی میهرانە، یەک دەنک میهران، یەک مسقاڵ دارچینی، یەک مسقاڵ موشکی خالس و موقابیل بەو دەرمانانە، شەکری تێکەڵ بکرێ. دەرخواردی ئەو نەوعە نەخۆشە بدرێ. زوو نەجاتی ئەبێ، پادشاە وتی: میهران لەکوێ دەست ئەکەوێ؟ حەکیم وتی: لە ئەجزاخانەی پادشاە چاوم پێ کەوتووە. لەناو قوتوویێکی زیوایە قفڵی ئاڵتوونی دراوە. یەکێ بنێرن بیهێنێ، من حوکمی چاوم نەماوە. لەو وەقتە حەکیمە هیچ نەزانەکە حازر بوو، گوێی لەقسەی حەکیم بوو. ڕووی کردە پادشاە وتی: ئەو دەرمانە ئیشی منە، تێکەڵ کردنی من ئەیزانم، پادشاە ئەمری کرد، لەگەڵ حەکیمە هیچ نەزان یەکێ بچێت لە ئەجزاخانە ئەو دەرمانە بێنن. حەکیم چوو دەرگای ئەجزاخانەی کردەوە، تەماشای کرد، لەو نەوعە قوتووانە زۆرە، لە حساب نەئەهات. زۆر گەڕا بۆ میهران. بۆی نەدۆزرایەوە. تەسادوف قوتوویێکی هەڵگرت. ئەو قوتووە زەهرەی هەلاهلی تیا بوو لەوە پێش تەسلیم بە ئەجزاخانە کرابوو بۆ لازمات.

حەکیمە هیچ نەزان قوتووەکەی برد، زەهرەکەی دەرهێنا، لەگەڵ دارە مشکینە و زەرنیق تێکەڵی کرد و میقداری شەکری تێ کرد. دەرخواردی کچی پادشای دا، خواردن و مردنی یەکێ بوو. جواب بۆ پادشاه برا، بۆ خۆت خۆش بی سەرت سەلامەت، یووسفی زەمان رۆژی کرد بۆ قیامەت. هاوار و گریان لەماڵی پادشاه بەرز بووەوە. پادشاه ئەمری کرد باقی دەرمانەکە دەرخوارد بە حەکیم بدرێ، لەسەر ئەمری پادشاه دەرمانەکەیان دەرخوارد حەکیم دا، لە جێگەی خۆی سارد بووەوە مرد. مەعلوومە هەرکەس خراپە بکات تووشی جەزای خراپ دێ. دیمنە وتی: ئەم میسالەم بۆیە هێنایەوە بۆتان مەعلووم بێ هەر ئیشێ لەرووی نەزانییەوە بکرێت پەشیمانی لە دوو دێت. بۆ هەر ئیشێ شوبهەدار بێ دەستلێدانی رێگەی خەتەرە. یەکێ لە حازران وتی: ئەی دیمنە فیتنەیی و خیانەت بە چاوتا دیارە، نیشانی فیتنە و قەتڵ لە تۆ ئاشکرایە و مەعلوومە. قازی پرسی: لازمە ئیسپاتی بکەیت و مەسئەلەی قەتڵ و فیتنەی دیمنە بە تەواوی مەعلوومی حازران بکرێت. جوابی دایەوە وتی: لە عیلمی حیکمەتدا خوێندوومە. هەرکەس ئەبرۆی چاوی راستی زیاتر بوو لە ئەبرۆی چاوی چەپی و حەرەکەتی برۆی لە ئەبرۆیەکی زیاتر بوو، لووتی بەلای چەپەوە خوار بوو و سەری شۆڕ بوو، دڵی نامویارەکی ئارەزووی فیتنە و فەسادی ئەکات. ئەم نیشانانە هەمووی لەرووی دیمنە دیارە. دیمنە وتی: لە ئیشی خودای بێ مەکان، عەیب گرتن زۆر ناماقووڵییە. سەهوو و غەڵەت بۆ خوا لایق نییە، ئەگەر ئەو نیشانانەی بەیانت کرد. دەلیل بە رێگەی راستە و هەرکەس ئەو نیشانەی بۆ مەعلوومە، فیتنەیە. لازم بە مەحکەمەی شەرع ناکا. قازی داوای شاهید و ئیسپات نەکات. سوورەتێ خودا عەتای کردبی بەعەبد ناکرێ. پەناە بە خوا ئەگەر من ئەم ئیشەم کردبێ لەبەر ئەوەبوو خوا ئەم نیشانانەی لە من دروست کردووە و لابردنی بەکەس ناکرێ هەرجۆرێ وابوو لایقی جەزانیم. بەم قسەی تۆ لەبەلا نەجات بووم. چونکی خوا کردە و قسەی بێ عەقڵی و نەزانیی خۆت لە مەجلیس مەعلووم کرد. وەقتێ دیمنە ئەو جۆرە جوابانەی دایەوە. بێ دەنگی بۆ مەجلیس حاسڵ بوو. کەس قسەی بۆ نەکرا. قازی ئەمری کرد. دیمنە بەرنەوە زیندان و سوورەتی موحاکەمە عەرزی شێر کرا. ئەمما وەقتێ دیمنە خرایەوە زیندان. ئاشنایەکی کەلیلە، ناوی رووزبە بوو بەلای دیمنەدا رابورد. دیمنە بانگی کرد، وتی: رووزبە: دەورێکە بە خزمەت کەلیلە ناگەم، بەچی خەریکە؟ کە ناوی کەلیلەی بیست هەناسەی هەڵکێشا، دەستی کرد بە گریان رووزبە دیمنە لە گریانی رووزبە بێ تاقەت بوو وتی: ئەی رووزبە چی رووی داوە. رووزبە وتی: دەمێکە کەلیلە ئەمری خودای

کردووه. دیمنه که ناوی مردنی کەلیلەی بیست بێهۆش بوو. لەپاش هۆش هاتنەوە، دەستی کرد بەگریان. خۆی ئەکێشا بە دار و دیوارا، خۆڵو بەردی ئەکرد بەسەر خۆیا، کەس تاقەتی گوێ گرتنی نەبوو. ڕووزبە. زوبانی بە نەسیحەت کردەوە، وتی: ئەی دیمنە لە هەموو کەس مەعلوومە لە دەست مردن کەس نەجاتی نەبووە. فەرموودەی خوایە (كلّ شيء هالكٌ إلاّ وَجهَهُ). گریان بێ فائیدەیە. ئێمەیش دەرچوونمان بۆ مومکین نابێ. لازمە یەک لە دووی یەک بڕۆین لەسەبر زیاتر چارە نییە. (إنا للّه وإنا إليه راجعون). دیمنە سەبووری بە قسەی ڕووزبە هات. وتی: ئەی ڕووزبە، لۆمەی گریانم مەکە. ڕەفیقی وەک کەلیلە بە تەدبیر و عاقڵ و ساحیب وەفا دەست ناکەوێ. خەزینەی سرڕی بوو. لەخوا زیاتر بۆ هیچ کەس جاسووس دەرک نە ئەکرا. ئەگەر لەترسی قیامەت نەمێرایە، بەگریان و لێدان خۆم ئەکوشت. ڕووزبە وتی: کەلیلە ئەمری خوای کردووە. ڕەفیقی وەک کەلیلە لە دونیادا دوای نەهاتووە. دیمنە وتی: ئەگەر ڕاست ئەکەیت وەفا ناشکێنی. ئەتوانی لە جێگەی کەلیلە ببی بە ڕەفیق دەست بێنە پێشەوە، شەرتی برایەتی بگرین. ڕووزبە زۆر بەکەیف خۆشی چووە پێشەوە. بە ڕەسمی خۆیان شەرتی ڕەفیقی برایەتییان گرت. دیمنە وتی: زەحمەت نەبێ لە فلان جێگە، ئەمانەتێکی من و کەلیلە هەیە بیهێنە ئێرە، حەقت بە زایع ناڕوا. ڕووزبە بەنیشانەی دیمنە، ڕۆیشت ئەمانەتەکەی بردە لای دیمنە. دیمنە کردی بە دووبەش. بەشێکی بۆ خۆی هەڵگرت و بەشی کەلیلەی تەسلیم بە ڕووزبە کرد. دیمنە وتی: ئەی ڕەفیق، ڕجام ئەوەیە هەمیشە لەبەر دەرگای شێر دانیشیت هەر قسەیەکت بیست بۆم بگێڕیتەوە. ڕووزبە شەرتی کرد. هەتا ڕۆژی مردنی دیمنە هەرقسەیەک بکرایە بۆ دیمنەی ئەگێڕایەوە. ڕۆژێ لەبەیانا دایکی شێر چووە لای شێر لە موحاکەمەی دیمنە سوئالی کرد. شێر هەرچی لە قازییان بیستبوو بۆ دایکی گێڕایەوە. دایکی شێر دەستی کرد بە پەلەپەل. وتی: ئەگەر قسەی تونگ بکەم تەبیعەتت ئەگۆڕێ و ئەگەر بێدەنگ ئەبم لە ڕێگەی عاقڵان دوور ئەکەومەوە، شێر وتی: دایە، دەرگای نەسیحەت داخستن ئیشی عاقڵ نییە. لازمە هەرچی لە دڵتایە بەیان بفەرموویت. قسەی تۆ ڕاست و ڕەوانە، خواری لەقسەی تۆ تەماشا ناکرێ. دایکی شێر وتی: فەرق بە قسەی ڕاست و درۆ ناکەیت. قانزاج و زەرەر جیا ناکەیتەوە. چونکە دیمنە فرسەت بزانێ ئاگری فیتنە دائەگیرسێنێ. تەدبیر لە دەست ئەچێ. شێر وتی:. تۆ ئیمڕۆ خۆت گوم مەکە. مومکینە ئیشی دیمنە ببڕێتەوە، شێر ئەمری کرد بە کۆبوونەوەی مەجلیس. قازییان و ئومەرا هەرچی بوون هاتنە خزمەت شێر و دیمنە داخڵ بە مەجلیس کرا. هەمیسان قازی ڕووی کردە مەجلیس وتی: هەرکەس لە گوناهی

دینه شتێ ئەزانێ بەیانی بکا هەموو مەجلیس نە بە چاک و نە بە خراپ قسەیان بۆ نەکرا موعاوینی قازی ڕووی کردە دیمنە وتی: ئەگەرچی حازران، بۆ خوسووس نەجات بوونت بێدەنگ بوون. ئەمما دڵیان بۆ کوشتنی تۆ قەراری بەستووە.

ئارەزووی لەناو بردنت ئەکەن. تۆ بەم حاڵە ژینت بە عەمەل چی دێت. چاک وایە بە گوناهی خۆت ئیقرار بکەیت و تۆبە و پەشیمانی حاصل بکەیت. لەدونیا و قیامەت نەجاتت ئەبێ و دوو ڕێگەی چاک بۆ تۆ ئەمێنێ. ئەووەڵ: خۆت لە زنجیر و حەپسی خەلاس ئەبی. دووەم: خەلق لە مەجلیس گرتن خەلاس ئەبن. ئەی دیمنە، ئیقرار کردنت زۆر مەسڵەحەتە.. چونکە ڕاستی وتن بۆ قیامەت چاکە و دڵی پادشا ئەکەوێتە ئیسراحەتەوە.. ئێمە زوبان فەسیحی عەقڵی تۆمان بۆ مەعلووم کراوە. عەقڵ بێنەرەوە سەرخۆت، مردن بە ناوی چاکە لە ژینی ڕەزالەت چاترە. دیمنە وتی: ئەی موعاوین لە دڵی خۆتەوە زەننی حازران تەماشا مەکە و حوکم بە زۆر ناکرێ. لەمەعنای (إنّ بعضَ الظنّ إثمٌ) غافڵ مەبە، ئەگەر ئێوە بە زەنن و بە شک خەریکن خوێنی من بڕێژن من قبووڵ ناکەم چونکە فەرموودەی خودایە.. (ولا تلقُو بأيديكُم إلى التهلكة)، من بە کوشتنی کەس ڕازی نەبووم، ئێستا چۆن خۆم بە کوشتن ئەدەم. ئەی موعاوین واز لەم قسانە بێنە. ئەگەر نەسیحەتە، نەسیحەت وا نییە. ئەگەر گاڵتەیە لە مەحکەمەی شەرع دوورە، سەهوو و زەنن و گاڵتە بۆ مەحکەمەی شەرع نەهاتووە و جەنابت لە ڕێگەی ڕاستییەوە داوای شەهادەتت ئەکرد. من زۆرم ئومێد بە جەنابت هەبوو، بەدبەختی من دڵی تۆی لەمن وەرگێڕا، بە زەننی جەنابت من گوناهبار بووم و قەتعی نەجات بوونم لە خۆم کرد. مەحکەمەی شەرع قسە لە شاهید و ئیسپات ئەکا و یا زەنن قبووڵ ئەکاو هەرکەس شاهیدی بەبێ مەعلوومات بدات، ئەوەی بەسەر دێت بەسەر بازەوانەکە هات. موعاوین پرسی چۆن بووە.

حکایەت

دیمنە وتی: ئەگێڕنەوە، مودیرێ لە ئاوادانیەک دانیشتبوو شەو و ڕۆژ خەریکی ناندانی میوان بوو. ناو و شوورەتی بە ئەترافا بڵاوکردبۆوە. ژنێکی بوو لە جوانیا بێ ئەمسال بوو. غولامێکی بەلخی بازەوانی مودیر بوو. عاشقی ئاغا ژن بوو. ئارەزووی وەسڵی ئەکرد. دایما خەریکی سیحر بوو، تەئسیری نەبوو. ئاخری ڕێگەی فێڵی دۆزییەوە، تەسادوف ڕۆژێ دوو تووتیی بە دەست ڕاوچییەکەوە بوو ئەیفرۆشت، غولام هەردوو تووتیەکەی کڕی،

تەعلیمی قسەی کردن. یەکێکیانی فێرکرد ئەیوت: ژنی ئاغا ژنم لەگەڵ دەرگاوان نوست. یەکێکیان ئەیگوت: من قسە ناکەم و هیچ ناڵێم. بە وەعدەی یەک حەفتە ئەو قسانەی فێری تووتییەکان کرد. بە زوبان بەلخی و بە دیاری بردی بۆ لای مودیر، مودیر عاشقی دەنگیان بوو. تووتییەکانی دایە دەست ژنەکە. زۆر بە دیقەت خزمەتیان ئەکردن. مودیر بەئارەزووی دەنگی ئەو تووتییانە دایم خەریکی بەزم و چاڵغی بوو. ئەمما لە قسەیان نەئەگەیشت. تەسادوف ڕۆژێ دوو میوانی بەلخی... ڕێگەیان کەوتە ماڵی مودیر. مودیر ئەمری کرد نان بۆ میوان دانرا، لەپاش نان خواردن، ئەسبابی خواردنەوە چووە بەردەمیان. لەسەر ئەمری مودیر، تووتییەکان حازر کران، وەقتێ دەستیان کرد بە خواردنەوە و تووتییەکان ئەو دوو کەلیمەی بە بەلخی تەعلیم درابوون. دەستیان پێ کرد، میوانەکان سەری خەجاڵەتیان شۆڕکردەوە. زۆر بە عاجزی دانیشتن. مودیر ئەو حاڵەی زۆر لا خراپ بوو. دڵخۆشی میوانەکانی ئەدایەوە. ئەسبابی عاجزیی لە میوانەکان ئەپرسی، میوانەکان ڕاستییان بۆ ئاشکرا نەئەکرا. نیهایەت مودیر سوێنگی بە دەما هات و ڕجای لە میوانەکان کرد. سەبەبی عاجزییان بۆ مودیر بەیان بکەن. یەکێ لە میوانەکان وتی: ئەی مودیر، جەنابت لە زوبان ئەم تووتییانە حاڵی نابی چی ئەڵێن؟ مودیر وتی: لە زوبانیان حاڵی نابم و عاشقی دەنگیان بووم و ئەگەر ئێوە لە زوبانیان حاڵی ئەبن بەیان بفەرموون باعیسی مەمنوونییە. میوانەکان وتیان. ئەم تووتییە ئەڵێت: ژنی مودیر لەگەڵ دەرگاوان نوست. ئەوی تریان ئەڵێ: من قسە ناکەم. مودیر ئەو قسەی بیست خەیاڵی سەرخۆشیی نەما، دەستی لە شەراب گێڕایەوە. ڕووی کردە میوانەکان، وتی: ئەی میوانی خۆشەویست قسوورم عەفوو کەن، لەم حاڵە خەبەردار نەبووم، ئێستا بە فەرموودەی جەنابتان بۆم مەعلووم کرا و عادەتی تایفەی ئێمە وایە، بە حەرام ئەزانین، نان خواردنی ماڵێ ژنی خراپی تیابێ، لەو وەقتەدا غولام لە پشت دەرگاکە وەستابوو، گوێی لەو قسانە بوو، وتی: منیش چەند دەفعە چاوم پێ کەوتووە. لەو مەسئەلە خەبەردار هەم، مودیر نزیک بوو، لەهۆش بچێ، نییەتی کوشتنی ژنەکەی بوو، کەسێکی نارد ژنەکە بکوژن، ژنەکە سوئالی کرد، لەسەر چییە مودیر ئەمری بە کوشتنم کردووە؟ مەسئەلە بۆ ژن بەیان کرا. ژنەکە جوابی بۆ مودیر ڕەوانە کرد. کەمن بۆ کوشتنی خۆم باکم نییە، هەر وەقت ئەمر بفەرموویت حازرم. ئەوەندە فەرق هەیە، سەبر لازمە، کەسێ عاقڵ بێ عەجەلە لەئیش ناکا و خوسووسەن کوشتن. ئەگەر پەلە لە کوشتن کرا لە پاشا ئاشکرا بوو بێ گوناه کوژراوە، حەققی قەتلەکە تا قیامەت ئەمێنێ، پەشیمان بوون بەکار نایەت. مودیر ئەمری کرد،

ژنەکەیان هێنایە لای میوانەکان و قسەی توتییەکانیان بۆ ژنەکە بەیان کرا. ژنەکە وتی: ئەم تەیرانە جنسی ئینسان نین. بە قسەکردنیان چۆن باوەڕ ئەکرێت؟ مودیر وتی: ئەم تەیرانە وەک بەنی ئادەم ساحێب عەرز نین، هەرچی ئەبینن بەیانی ئەکەن و ئینکار لە قسەکردنیان ناکرێ درۆ بێ. ژنەکە وتی: لازمە لە ڕێگەی شەرعەوە بکوژرێم، هەر وەقت شەرع ئەمری بە کوشتنم کرد، حەلاڵە. مودیر وتی: شەرع ئەفەرموێت. بە چوار شاهێد نەبێ ژن زینای بەسەر ئیسپات ناکرێ. ژنەکە وتی: لە میوانە بەخێییەکان بپرسە، سوئال لە تەیرەکان بکەن لەو قسەیە زیاتر ئەزانن یانا. ئەگەر دەرکەوت لەو دوو کەلیمە زیاتر نازانن بۆم مەعلووم ئەبێ، ئیشی غولامە بازەوانەکەیە، دەمێکە خەریکی حەرامزادەییە. من وجوودم نە ئەزانی، میوانە بەخێییەکان تاسێ ڕۆژ لەگەڵ توتییەکان خەریک بوون، لەو دوو کەلیمەیە زیاتر نەیانئەزانی، مودیر بەو ئەحواڵە لەخوێنی ژنەکە خۆش بوو. ناردی بە شوێن بازەوانەکەدا، بازەوان، بە دڵێکی خۆش بازی نایە سەر قۆڵی، هاتە لای مودیر، وایئەزانی خەڵات ئەکرێ، ژنە ڕووی کردە بازەوان، وتی: ئەی غەددار، تۆ ئەزانی ئیشێ خودا نەهیی لێ کردبێ بیکەم، بازەوان وتی: بەڵێ، بازەکە پەلاماری چاوی دا. چاوێکی بازەوانی دەرهێنا. ژنەکە وتی: (جَزاءُ سیئةٍ سیئةٌ مثلها) چاوی شاهیدێ درۆزن بێ، لازمە لەبن هەڵکەنرێ. دیمنە وتی: ئەم میسالەم بۆیە هێنایەوە، بۆیان مەعلووم بێ ئیشێ بە چاو نەبینرێ، بەدرۆ بەیانی بکات خەجاڵەتی دونیا و قیامەت ئەبێ. ئەووەڵ و ئاخری قسەی دیمنە لەسەر کاغەز نووسرا، برایە بەردەم شێر دانرا، شێر خستییە بەردەم دایکی. وەقتێ دایکی شێر لەو ئەحواڵە خەبەردار بوو، وتی ئەی پادشاه، ئارەزووی من ئەوەیە هەتا زووە، ئەمر بە کوشتنی دیمنە بکرێ، لەوە ئەترسم بە زوبان لووسی و بەقسە و فیتنە تووشی بەڵایەکت بکا لەوە زیاتر بێ کە تووشی شەترەبەی کرد، شەترەبە وەزیرێکی عاقڵ و زیرەک بوو لە واسیتەی دوو زوبانی و فیتنەی دیمنەوە ڕێگەی نەجاتی بۆ خۆی نەدۆزییەوە. لەو قسانە شێر دڵی کەوتە خۆفو مەراقەوە، وتی: ئەی دایە بەیان بفەرموو کێ بوو قسەی دیمنە و شەترەبەی بۆ تۆ بەیان کردووە؟ بیگێڕەوە تا لە کوشتنی دیمنە پەشیمان نەبمەوە، دایکی وتی ئەی پادشاه، سرِ ئاشکرا کردن زەحمەتە، ئەو کەسەی قسەی لای من کردووە، منی بە ئەمین حساب کردووە و شەرت و شرووت لەمابەینا بووە. ناتوانم ناوی ساحێب قسە بەیان بکەم، ئەمما ئەوەندە فەرق هەیە ئەچم ئیزن لەو کەسە ئەخوازم وەقتێ ئیزنی دام، بەتەواوی قسەی دیمنە و شەترەبە بۆ تۆ ئەگێڕمەوە، شێر ڕازی بوو، دایکی شێر ڕۆیشتەوە بۆ جێگەی خۆی کەوتە مەراقەوە، یەکێکی نارد بە دوای پڵنگدا،

وەقـتێ پڵـنگ چووە لای دایکی شـێـر، زۆر بە حـورمـەت و دڵخـۆشی، مـیـوانداریی کـرد، وتی: ئەی پڵـنگ، مەعلوومە شێر تۆی بە وەزیر قبـووڵ کردووە و بە قسـە و تەدبیری تۆ زۆر باوەڕ ئەکا لازمە تۆیش قسوورت دەرحەق بەشێر نەبێ و خزمەتی بە فەرز بزانیت، تا بە وەعدەی (لئن شكَرتُم لأزيدنّكُم) ڕوتبەت لای شێر ڕۆژ بە ڕۆژ زیاد بکا. پڵنگ وتی: ئەی خانم، ئەو چاکەی کەشێر لەگەڵ منی کردووە و ڕوتبەی وەزیری بەمن بەخشـیوە. لەژێر چاکەی تا مردن دەرچوونم نابێ و تا ئێستا بۆ خزمەتی قسوورم نەکردووە و لە ژێر ئەمری ڕووم وەرنەگێڕاوە و خوسووسی ئەمرێ بە زوبان جەنابت بکرێ. کردنی بەسەر سەر لازمە. دایکی شێر وتی: (وَما الأنعامُ إلاّ بالتّمام). خۆت ئەیزانی شێر لە ئەووەڵەوە. گڕ تێ بەربوونی دڵی بۆ تۆ بەیان کـردبوو و تۆیش بۆ ئاشکرا کردنی خـوێنی شـەترەبە، وەعـدەت فەرمووبوو (إذا وَعَدَهَ وفى) لازمە ئـیمڕۆ وەفـای خۆت بەجێ بێنی. بچیـتە خزمەت شێر، هەرچیت بیسـتووە و ئەیزانی بیگێڕیتـەوە، چونکە نزیکە زوبان لووسیی دیمنە، دڵی شێر سارد کـاتەوە و نەجاتی ببێ، مەعلوومە حەقی خۆی لە هەموو ئومەرا ئەکـاتەوە. پڵنگ وتی: ئەی خانم، ئاشکرا کردنی مەسئەلەی شەترەبە لەسەر من بوو و هەتا ئێستا کە بێ دەنگ بووم لەبەر ئەوە بوو زوبان لووسی و تەڵەبازیی دیمنە لەزاتی شـێـر مەعلووم بکرێ. ئەگـەر لەپێش جەنابتـا قسـەی دیمنەم بۆ شـێـر بکردایە، باوەڕی نە ئەکـرد، چونکە فـێڵ و فـیتنەی دیمنە لە شێر مەعلووم نەکرابوو، فکری ئەکرد من دوشمنایەتیم لەگەڵ دیمنە پەیدا کردووە. بەچاک تەماشـا نە ئەکـرا، ئێسـتـاش ئیش گـەیشـتـە ئەو ڕادەیە، دیمنە بە زوبانی لووسی خـۆی نەجـات دا و ئێـمـە بە درۆزن دانرێین، لازمـە خزمـەتی خـۆم بەجێ بێنم و شەهادەتێ کە مەعلوومم کردووە، لە ڕووی مـەجلیس بیگێڕمەوە، فەرموو حازرم، پڵنگ لەگەڵ دایکی شێر چوونە خزمەت شێر، ئومەرا هەمـوو کۆبوونەوە، مەجلیس گیـرا، شێر ڕووی کردە دایکی وتی: ئەمە ئاخر موحاکەمەی دیمنەیە، هەرکەس شاهیدەو لە مەسئەلەی شەترەبە و دیمنە خەبەرداره بەیانی بکا. پڵنگ ڕەسمی خزمەتی بەجێ هێنا چووە پێشەوە، قسـەکردنی کەلیلە و دیمنە هەرچی بوو بوو لە ئەووەڵ تا ئاخر بۆ مەجلیسی گێڕایەوە. قسە دەماو دەم کەوت، تا گەیشتە گوێی ئەو حەپسە لە زیندان گوێی لە قسەی کەلیلە و دیمنە بوو، ئەویش وتی: من بەرن بۆ خزمەت شێر. شاهیدی ئەزانم. حەپسەکەیان برد بۆ خزمەت شێر، قـازی ڕووی کردە حەپس، وتی: تا ئێستا بۆچی شەهادەتت تەئخیر کردبوو. جەوابی دایەوە، لەبەر ئەوە شـاهیـدیی یەک کـەس دروست نەبوو چاوەڕوانی یەکـێکی کـەم کـرد. وەقـتێ زانیم. منیش هاتم ئەوەی زانیم بەیانم کـرد. شـێـر بە حـوکـمی ئەو دوو شـاهیـدە

ناردی، دیمنەیان هێنا، فەرمانی جەزای شەترەبە خرایە ملی، چوار مێخەیان کرد. لەسەر پشت ڕایان خست. زوبانیان بڕی، بەدارکاری و ئەنواعی سیاسەت کوشتیان و لە چۆڵێک فڕێ درا. قەل و داڵ خواردیان، هەرکەس ئارەزووی فیتنە و دوو زوبانی کرد کوشتنی لە ژیانی چاکترە. فەرموودەی خوایە (فَقُطِعَ دابرُ القوم الذين ظَلَموا، والحمد لله رب العالمين).

نەسیحەتی سێهەم

قانزاجی ڕەفاقەت لەگەڵ دۆست و برادەران.

دابیشەلیم ڕووی کردە حەکیم بەرهەمەن، وتی: جەزای دوو زوبانی و فیتنە. موافیق بە ئەمری خودا گێڕاتەوە، ئومێد دەکەم. ڕێگەی ڕەفیقان و دڵ ساف یەک لە پشت یەک بن و لە ئیسراحەت و لە تەنگانە لەیەک جیا نەبنەوە. ڕێگەتان چۆنە بەیان بفەرموو، حەکیم وتی: ئەی پادشاە بۆ پیاوی عاقڵ لە دونیا دا لە ڕەفیقی چاک، چاتر نییە. قانزاجی ڕەفیق زۆر دەست ئەکەوێ. لە جوملەی ئەو حیکایەتانە کە لە ڕەفیقییەک دڵ دەست کەوتووە، حیکایەتی قەل و مشک و کۆتر و کیسەڵ و ئاسکە، قسەیەکی جوانە. بۆ عەقڵ گرتن دابشەلیم پرسی، چۆنە بەیان بفەرموو؟.

حیکایەت

حەکیم وتی: ئەگێڕنەوە، لە ئەترافی کەشمیر، دارستانێکی زۆر خۆش و ئاوودار بوو. لە واسیتەی ئاو و هەواوە لە هەموو نەوعە حەیوانێ، ڕوویان تێ ئەکرد. لەهەر چوار فەسڵ ڕاوچی لەو دارستانەدا بە ڕاو خەریک بوون. تەسادوف دارێکی زۆر بەرز لە قەراغ دارستانەکە بوو، قەلە ڕەشێ بەسەر دارەکەوە هێلانەی کردبوو، ڕۆژێ قەلە ڕەشەکە لە هێلانەکەدا بۆ ڕاست و بۆ چەپ و بۆ ژێر دارەکە تەماشای ئەکرد، چاوی کەوت بە پیاوێ داری بە دەستەوە، داوی بەشانەوە، توورەکەی بەکۆڵەوە، ڕووی کردبووە بن دارەکەی قەل، قەل لە خۆی ترسا، فکری کرد، وتی: مومکینە ئەم کابرایە بۆ گرتنی من هاتبێ، چاک وایە خۆم بشارمەوە، لەبن گەڵاو لقی دارەکە خۆی شاردەوە، تەماشای کرد کابرا ڕاوچییەکە داوەکەی لەشان کردەوە لەژێر دارەکەدا نایەوە و نەختێ دانی لە توورەکە دەرهێنا، کردی بەناو داوەکەدا، ڕۆیشت خۆی شاردەوە. ئەوەندەی پێ نەچوو کۆمەڵێ کۆتر پەیدا بوون. گەورەی کۆترەکان. ناوی موتەووەقە بوو. زۆر زیرەک و ساحێب فیکر بوو، کۆترەکان لەژێر ئەمری موتەووەقە ڕوویان وەرنەئەگێڕا ئەمما وەقتێ کۆترەکان چاویان بە دان

کەوت، ئاگری برسیەتییان گڕی سەند، فیکری خواردنی دانەکەیان کەوتە سەر. موتەووەقە بە عەقڵ بۆ مەعلووم بوو فیکری کۆترەکان چییە. ئەوەی ئوسووڵی گەورەیی بوو قسووری نەکرد. زوبانی بە نەسیحەت کردەوە، ڕووی کردە کۆترەکان، وتی: ئەی فەقیرینە، ئێوە مەزانن ئەوە دانە، داو لەژێر دانەکە نراوەتەوە، جوابیان دایەوە، وتیان: ئەی گەورەی ئێمە، برسیەتی ڕەگی هاریی پێوەیە و خۆت ئەیزانی، بەبێ زەحمەت نان دەست کەس نەکەوتووە و هەرچی ئیرادەی خودا بێ ڕەد بوونەوەی نییە.

کۆترەکان هەموو ڕوویان کردە دانەکە، موتەووەقە فیکری نەچوونی کرد. ئەمما قەزا و قەدەر ڕەد نابێتەوە. کۆترەکان دەنووکیان بۆ دان برد. داوەکە هاتەوە یەک، هەموویان بوون بە داوەوە.. موتەووەقە هاواری کرد: لە قسەی من دەرچوون ئەمەمان هاتە ڕێ. کابرای ڕاوچی بە دڵێکی خۆشەوە رووی کرد بۆ لای داوەکە. کۆترەکان ببەستێ بڕواتەوە بۆ ماڵەوە، وەقتێ کۆترەکان چاویان بە ڕاوچی کەوت دەستیان کرد بە پەلەپەل و فڕەفڕ، هەر یەکە بۆ نەجاتی خۆی هەوڵی ئەدا، موتەووەقە وتی: وا دیارە هەرکەس بۆ نەجاتی خۆی پەلە ئەکات لە ئەحواڵی یەک ناپرسن. وا لازمە بۆ نەجاتی یەکتری هەوڵ بدەین، وەک دوو ڕەفیقەکە لەسەر کەشتی کەوتنە بەحرەوە، مەلەوانێ بۆ گرتنەوەی هەردووکیان خۆی خستە بەحرەکەوە، یەکێکی گرتەوە، وتی واز لەمن بێنە، ڕەفیقەکەم بگرەوە، پەلاماری ئەوی تربانی دا، ئەویش بەو نەوعە غەمی ڕەفیقەکەی بوو، لەبەر صافیی دڵیان لەیەک، هەردووکیان نەجاتیان بوو، ئێوەش هەرکەستان فیکری نەجات بوون بکەن مومکین نابێ، مەگەر بە ئیتتیفاق لازمە هەمووومان بە یەکەوە قووەت بکەین. داوەکە هەڵکەنین بەرز بینەوە، بڕۆین، بەتەدبیری موتەووەقە، یەک دەفعە قووەتیان کرد، داوەکەیان هەڵکەند و بەرز بوونەوە، ڕۆیشتن. کابرا کە چاوی بەو حاڵە کەوت، سەرسام بوو، دوای کۆترەکان کەوت، فیکری وا بوو ئەیانگرێتەوە، قەل وتی لازمە بزانم ئەم کۆترانە چۆن خۆیان نەجات ئەدەن، ئەویش دوایان کەوت. موتەووەقە ئاوڕی دایەوە، تەماشای کرد کابرای ڕاوچی شوێنیان کەوتووە. وتی: ئەی ڕەفیقینە ڕووتان بکەن بۆ دارستان و شیو، تا چاوی کابرا خۆمان گوم بکەین، بە تەدبیری موتەووەقە، ڕوویان کردە دارستان و شیو، لەبەر چاوی ڕاوچی گوم بوون، ڕاوچی بە نائومێدی گەڕایەوە، قەل شوێنیان کەوتبوو تا لەوانەوە عەقڵ وەرگرێت. عاقڵ ئەوەیە لە خیرەدەوە عەقڵ وەرئەگرێت. تەجرەبەی زەمان عەقڵ نیشان ئەدا، وەقتێ کۆترەکان لە دەست ڕاوچی نەجاتیان بوو، ڕوویان کردە موتەووەقە، وتیان ئەی گەورەی ئێمە، تەدبیر چییە؟ موتەووەقە وتی: چار ئەوەیە، ڕەفیقێکم لەم نزیکانە

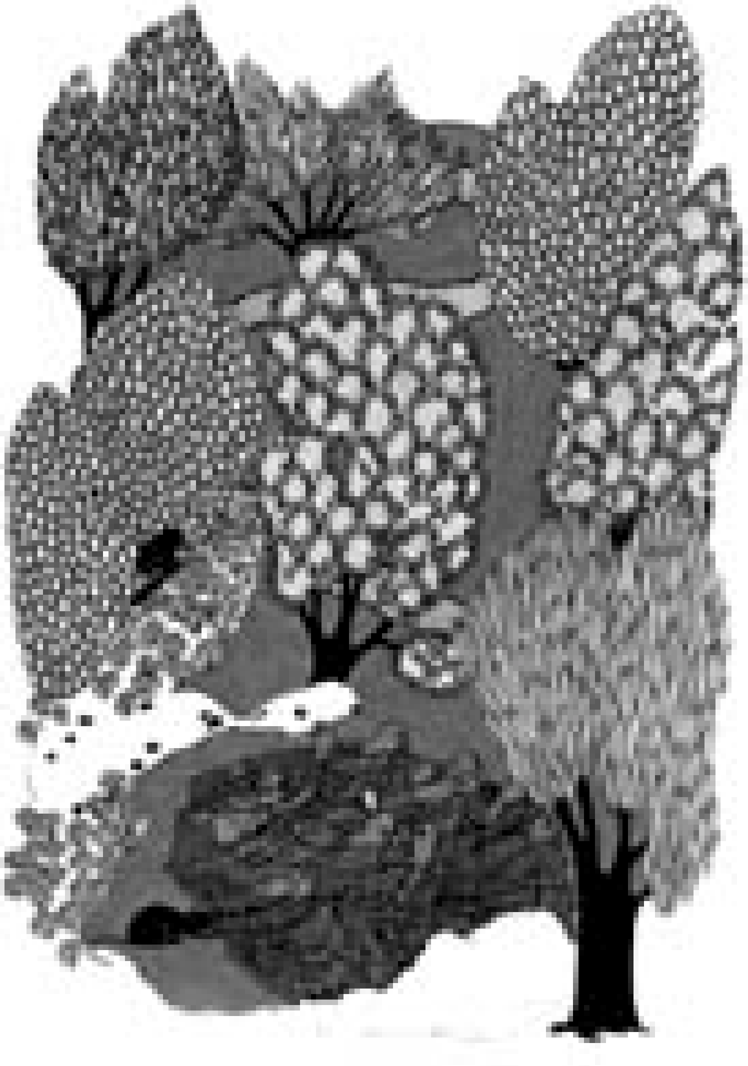

هەیە، ناوی زیرەکە، بچین بۆ لای ئەو، داوەکەمان بە دان ئەبڕێت، هەموویان ڕوویان کردە بەر دەرگای مشک، کە ناوی زیرەک بوو، موتەووەقە بانگی کرد: ئەی ڕەفیق، ئیمرۆ وەقتی وەفایە، زیرەک گوێی لە دەنگی موتەووەقە بوو لە کون هاتە دەرەوە، چاوی بە موتەووەقە کەوت، دەستی کرد بە گریان، وتی: ئەی ڕەفیق، ئەوە چە ئەحواڵێکە لێت قەوماوە؟ زیرەکی و عەقڵی تۆ مەشهوور بوو لە دنیا دا. چۆن تووشی ئەم داوە بوویت.

موتەووەقە وتی: ئەی ڕەفیق، قسە لە قەزا و قەدەر ناکرێ. لە ئەووەڵەوە، زۆر خۆم پاراست، بە قسەیان نەکردم. بە واسیتەی ئەمانەوە منیش بە داوەوە بووم، زیرەک وتی: فەرقت بۆ نەکرا داو نراوەتەوە، خۆت و ڕەفیقانت نزیکی نەکەون، موتەووەقە وتی: ئەی زیرەک، ئەم قسانە مەکە، ئەوانە کە لە من عاقڵتر و بە قووەتترن، قەزای خودایان بۆ ڕەد نەکراوەتەوە، زیرەک وتی: مەعلوومە، ئیشی خودا قسەی لێ ناکرێ، ئەلحەمدولیللا بە سەلامەتی گەیشتوونە ئێرە، ئاسانە نەجاتتان. ئیسراحەت بە مەشەققەت دەست ئەکەوێ، زیرەک چووە پێشەوە بۆ بڕینی داوەکە، موتەووەقە وتی: ئەی ڕەفیق، لە ئەووەڵەوە داوی ڕەفیقانم ببڕە، لەدوای هەموویان دەم بەرە بۆ داوی من، زیرەک بە قسەی نەکرد، لای موتەووەقە خەریکی بڕینی داوەکە بوو، تیکرار موتەووەقە وتی: ئەی زیرەک ڕجام ئەوەیە، من بخەیتە ئاخری هەموویان، زیرەک وتی: مەگەر لە ڕووحی خۆت بێزاری. ئارەزووی مردن ئەکەیت. تیکراری قسەت کردەوە؟ موتەووەقە وتی: ئەی زیرەک، عاجز مەبە لە تیکرار کردنم، چونکە ئەم کۆترانە منیان بە گەورەی خۆیان داناوە و لەژێر ئەمری من دەرنەچوون، ئەگەرچی ئەم دەفعەیە قسەیان شکانم بووین بەداوەوە، ئەمما لە واسیتەی ڕەفاقەتی ئەوانەوە نەجاتم بووە و هەر پادشایەک لەبەر ڕەحەتی خۆی گوێی نەدایە بیستنی ڕەعییەت، زوو لەناو ئەچێت. زیرەک وتی: پادشا لەناو میللەتدا وەک ڕووحە، میللەت جەسەدە، لەجێگەیە، ڕووح نەبوو، جەسەد بۆچی چاکە؟ موتەووەقە وتی: ترسم ئەوەیە لە ئەووەڵەوە من بکەیتەوە و چەند ڕەفیقێکم بەداوەکەوە مابێ، تۆ هیلاک ببی، قەدەرێ ڕوو بدات و ئەگەر من بخەیتە ئاخیرەوە، گوێ نادەیتە هیلاکی، منیش نەجاتم ئەبێ، چونکە هەموومان لە داوا شەریک بووین و لە ڕەحەتی، لازمە شەریک بین، زیرەک لەبەر دڵی موتەووەقە، داوی هەموو کۆترەکانی بڕی، لە دوای هەموویان موتەووەقە نەجاتی بوو. موتەووەقە و کۆترەکان دوعا خوازییان لە زیرەک کرد. ڕۆیشتنەوە جێگەی خۆیان. زیرەک چووە کونەکە، قەل بە تەنها مایەوە، تەماشای بڕینی داوی کۆترەکانی کرد و لە ڕەفاقەتی زیرەک تەحەییور ما، فیکری کرد: منیش لازمە لە بەڵای زەمان ئەمین نەبم، بۆ ڕۆژێکی وا، ڕەفاقەت لەگەڵ ئەم مشکە بکەم. قەل چووە سەر کونە مشکەکە، بانگی کرد، زیرەک، جوابی دایەوە، کێیە؟ قەل وتی: منم، وەقتێ مشک دەنگی قەلی مەعلووم کرد. کەوتە فیکرەوە، چونکە سارد و گەرمیی دونیای دیبوو. بۆ ڕۆژی تەنگانەی دە دوازدە ڕێگەی لە کونەکەوە کردبوو. مشک لەدەمی کونێکەوە، ڕووی کردە قەل، وتی: تۆ چیت، ئیشت چییە؟ قەل وتی: من هاتووم شەرتی ڕەفاقەت لەگەڵ تۆ بکەم و مەسئەلەی ڕاوچی و

کۆترەکانی بۆ مشک گێڕایەوە. وتی: بۆم مەعلووم بوو، وەفا و حقووق ئەزانی. ئومێد دەکەم بەیەکەوە ڕەفاقەت پەیدا بکەین، وەک لەگەڵ کۆترەکان کردت. مشک وتی: ئەی قەل. ڕەفاقەت گرتنی من لەگەڵ تۆ، بەقەدەر مەشریق و مەغریب، لەگەڵ یەک دوورە. ئاسنی سارد مەکوتە. عەزیەتی خۆت مەدە. من و تۆ نابین بە ڕەفیق. مەعلوومە سەفینە بە زەوییا ناڕوات و ئەسپ بەسەر بەحرەوە ڕۆیشتنی مومکین نابێ. هەرکەس ئیشی بێ تەجرەبە بکات، گاڵتە بەخۆی ئەکات. ئەوەش لە من دوورە. قەل وتی: ئەی زیرەک ئەم قسانە مەکە. دەوڵەمەند، فەقیر مەحرووم ناکەن. من بە ئومێدی خزمەت ڕووم کردووەتە دەرگای جەنابت. شەرتی وەفاو عەقڵ نییە، بۆ تۆ دوورە دەست بنێیت بە ڕوومەوە.. بە نائومێدی بگەڕێمەوە. ئەگەر بمکوژیت دەست لە ڕەفاقەتت هەڵناگرم. مشک وتی: ئەی قەل، دان و داو بۆ من ڕۆ مەکە. من ئەخلاق و سیفەتی تۆ چاک شارەزا بووم. ڕەفاقەتی تۆ عەزابولئەلیمە. بە هیچ جۆرێ لە تۆ ئەمین نیم. هەرکەس لەگەڵ ئاوجنسی خۆی ڕەفیقە و ئەگەر کەسێ لەگەڵ غەیرە جنسی ڕەفاقەت بگرێ، ئەوەی تووش دێت، تووشی کەوەکە هات، قەل پرسی چۆن بووە؟

حیکایەت

مشک وتی: ئەگێڕنەوە لە شاخێ کەوێک، دەنگی قاسپە قاسپی بەرز بوو بووەوە. بازێ گوێی لە دەنگی بوو، مەیلی ڕەفاقەتی کرد. فیکری کرد وتی: هەرکەس بێ ڕەفیقە، لەگەڵ غەم شەریکە، وا چاکە ڕەفاقەت لەگەڵ ئەو ڕووح سووکە دەنگ خۆشە و بەلەنجەیە بگرم. ورده ورده چوو نزیک بەکەو بووەوە، کە چاوی بە باز کەوت خۆی خستە قلیشی بەردێ گەورە، بازچووە بەر بەردەکە بانگی کرد، تا ئێستا لە ئەحواڵی تۆ بێ خەبەر بووم. لەبەر دەنگخۆشی ئارەزووی ڕەفاقەتت ئەکەم. ئەمین بە لەمەو پاش ترس و خۆف لەمن مەکە و ڕەفاقەتمان زۆر خۆش ئەبێ، کەو وتی ئەی پادشای تەیران. دەست لە فەقیرێکی وەک من هەڵگرە مەوددەتێکە نەخۆشم. گۆشتی من قابیلی خواردنی جەنابت نییە و من قابیلی ڕەفاقەتی جەنابت نیم. باز وتی ئەی کەو عەقڵ بێنەرەوە سەر خۆت. مەعلوومە چنگی من نوقسانیی پەیدا نەکردووە و نێچیر لە دەست من دەرنەچووە و دەنووکم بە گۆشتی تۆ تیژ نابێ، ئەمین بە فیکری خواردنت ناکەم. ئارەزووی ڕەفاقەتت ئەکەم. بە واسیتەی ڕەفیقیی منەوە تووشی قانزاج ئەبی. ئەووەڵ ئاوجنسی من بزانن لەگەڵ من ڕەفیقی. دەستی زوڵم بۆ تۆ درێژ ناکەن. دووەم کە تۆ داخل بە جێگەی من بوویت لەناو ئاوجنسی خۆت حورمەت

پەیدا ئەکەیت و ترست لەکەس نابێ و لە ئاوجنسی خۆت کامیان جوان بێ بۆت دێنم. بە ئارەزوو کەیفی لەگەڵ بکەیت. کەو وتی جەنابت پادشای، پادشای تەیرانی و من میللەتم و تەبعی پادشاە لەگەڵ میللەت وەک یەک نییە، مومکینە بێ ئەدەبییەک لە من دەرکەوێ بە تەبعی جەنابت نەبێ، جەرگ و ڕیخۆڵەم بە نووکی پەنجەت بێتە دەرەوە. چاک وایە، عەفووم بکەیت لە کونجێ دانیشم و بە دەست جەنابتەوە هیلاک نەبم. باز وتی: ئەی ڕەفیق، مەگەر نەتبیستووە. چاو عەیبی دۆست نابینێ، سەد جار دۆست بێ ئەدەبی بکا لای دۆست بە ناشیرین تەماشا ناکرێ. من ئەم قسەو قەول و قەرارەی تۆ بە ئەمانەت هەڵ ئەگرم. شەرتی وەفاو ڕەفاقەت ناشکێنم، هەرچی ئارەزووی دڵت بێ بیکەیت، من مەمنوون ئەبم. کەو هەرچەند پاڕایەوە باز جوابی ئەدا. بە دڵخوشی دانەوە کەو لە قلێشە بەرد چووە دەرەوە، باز دەستی کرد بە ماچ کردنی یەکتریان گرتە باوەش، باز بە سوێنگ دڵی کەوی ئەمین کردەوە، چوونە هێلانەی بازەکە، دوو سێ ڕۆژ بەو نەوعە ڕایان بوارد، کەو ئەمینیی لە باز پەیدا کرد. زوبانی بە قسەی زل زل کردەوە، دەستی کرد بە قاسپە قاسپ، لەبەر دەنگی خۆی گوێی لە قسەی باز نەئەگرت. باز لەبەر ئەوەی شەرتی کردبوو. کەوی عاجز نەئەکرد. تەسادوف چەند ڕۆژێ باز نەخۆش کەوت. قووەتی فڕینی نەما. فیکری خواردنی کەوی کرد، بۆ بەهانە ئەگەڕا لەسەر کەو بدۆزێتەوە. کەو بە عەقڵ بۆی مەعلووم بوو، باز خەریکی بەهانەیە، چاوی بە مردنی خۆی کەوت، فیکری کردەوە بەخۆی وت: لە قسەی عاقڵان دەرچووم، فەرموویانە هەرکەس ڕەفاقەتی لەگەڵ جنسی خۆی نەگرت پەشیمان ئەبێتەوە. کەو لە ترسا یەک زەڕە لە خزمەت کردنی باز غافڵ نە ئەبوو، باز برسیەتی زۆری بۆ هێنا، بەهانەی بۆ نەدۆزرایەوە، چونکە کەو لە فیکری گەیشتبوو، شەوێ بە خەیاڵی خواردنی کەو ئەوەی بە کەو وت: ئەوە مومکین ئەبێ من لەبەر هەتاو بسووتێم، تۆ لەژێر سێبەر ئیسراحەت بکەیت، کەو وتی: قوربان ئێستا شەوە، هەتاو لە کوێ لەتۆی داوە؟ باز وتی بێ ئەدەب ، من بە درۆ ئەخەیتەوە. پەلاماردان و خواردنی یەکێ بوو. مشک وتی هێنانەوەی ئەم میسالەم بۆ ئەوەیە بۆت مەعلووم بێ، ڕەفاقەتی من لەگەڵ تۆ مومکین نابێ، لە تۆ ئەمین نابم، چونکە من خواردنی تۆم و ڕەفاقەت و دانیشتنمان بەیەکەوە دروست نابێ، قەل وتی ئەی زیرەک، فیکر بێنەوە سەر خۆت، خواردنی تۆ قانزاج بە من ناگەیەنێت، لە ڕەفاقەت زیاتر لەگەڵ تۆ فیکری خراپەم نییە. لەبەر ڕەفاقەتی تۆ تەرکی وەتەنم کردووە. بە ئومێدی قانزاج کردن هاتوومە بەر دەرگای جەنابت، ئەوانەی نەجیب و خانەدانن کەسیان لە دەرگای خۆیان دەرنەکردووە، ڕجا ئەکەم

له ڕەفـاقـەتم مـەبووره و نـائومـێـدی دەرگـای خـۆتم مـەکـە. زیرەک وتـی ئەی قـەل دوشمنایەتییەک بە فیتنە پەیدا بووبێت، ئاشت بوونەوەی مومکینە و دوشمنایەتییەک لە ئەووەڵەوە بووبێ ڕێکخستنیان دروست نابێ، مەسەلا دوشمنی شێر و فیل تا قیامەت نابڕێتـەوە و ڕێک کـەوتنیـان مـومکین نابێ. دوشـمنایەتی من و تۆ، وەک مـشک و پشیلەیە، وەک مەڕ و گورگ وایە، لەمابەین دوشمنی قەدیم ڕێککەوتن دەست نەکەوتووە. ئێستـا دەست تۆ بکەوێت. قەل وتی: ئەی زیرەک، من و تۆ دوشـمن نەبووین. ئەگـەرچی وەک جەنابت ئەفەرموویت جنسی من و تۆ دوشمن بوون و لە من و تۆ ئاشکرا نەبووە، من بە ئومـێـدی وەفـا ڕووم کـردووەتە قـاپیی جـەنابت. ڕجا ئەکـەم دڵت دەرحەق بەندە خـراپ مەکە، شەرتی وەفا بەجێ بێنە. مشک وتی: ئەی قەل، زۆر ئارەزووی ڕەفاقەت ئەکەیت و لافی دۆسـتی لێ ئەدەیت. ئەترسم ئەوەندەی بەین نەبێ. تەنافی مـەحـەبـەت بپـچـڕێنی، چونکە مـەعلوومـە، ئاو دوو سێ ڕۆژ مـایەوە، بۆن و تامی ئەگـۆڕرێت، ئەمما لەسـەر زاتی ئەسڵی لاناچیت، بکرێت بەسەر ئاگرا. ئیشی خۆی ئەکاو ئاگرەکە ئەکوژێنێتەوە، مەقسەدم تۆبە لەگـەڵ من ڕەفـاقـەت بگریت بە موودەتێکی کـەم. دوشـمنایەتیی کۆن فکر کـەیتەوە، وەک حوکەما فـەرموویانە: ئەوانەی لە دوشـمن ئەمێنن مـەعلوومـە ڕێگـەی عـەقڵ نازانن. ئەگەر من تۆ بە ڕەفیق قبووڵ بکەم. ئەوەم بەسەر دێت. بەسەر حوشتر سوارەکە هات.

قەل پرسی: چۆن بووە؟

حیکایەت

زیرەک وتی: ئەگێڕنەوە حوشترسوارێ، بە ڕێگەدا ئەڕۆیشت، تەماشای کرد، لە جێگەی کاروان، ئاگر بەجێ مـابوو، با ئاگرەکەی بڵاو کردەوە. پووشی سەحراکە ئاگری گرت. مارێ لەناو ئاگرەکە، ڕێگەی دەرچوونی نەبوو. نزیک بوو ئاگر بیسووتێنێ، چاوی بەحوشترسوار کەوت دەستـی کرد بە گریان، وتی: ئەی حوشـترسـوار، بۆ خـاتری خوا، لەم ئاگـره نەجـاتم بدە. حوشـترسوار پیاوێکی بە ڕەحم بوو. فیـکری کرد ئەگەرچی مار دوشمنی بەنی ئادەمە. ئێسـتـا دامـاوە، خێـره نەجـاتی بدەم حوشـتـرسـوار توورەکـەیەکی پێ بـووکردی بە نووکی دارێکەوە. درێژی کـرد بۆ لای مـار. مـار چووە ناو توورەکـەکەوە. حوشـتـرسوار بەو جۆرە، مـارەکـەی لەناو ئاگر دەرهێنا دەرکی توورەکـەکـەی کردەوە. وتی ئەی مـار. ئارەزووی کـوێ ئەکـەیت بڕۆ، ئەمما زەرەر لە بەنی ئادەم مەگەیەنە. زەرەر دان زۆر خراپە مار وتی: وامزانی پیاوێکی عـاقڵی، ئەوە قسەیە تۆ ئەیکەیت، ناڕۆم تا بە خۆت و حوشـترەکەتەوە نەدەم،

حوشترسوار وتی: من چاکەم لەگەڵ کردی، جەزام بە خراپە ئەدەیتەوە. مار وتی تۆ چاکەت لە جێگەی خۆی نەکرد، چونکە ئەزانی لە پێوەدان زیاتر بۆ بەنی ئادەم نەمبووە. بۆچ منت نەجات دا. بۆ تۆ نازانی لەگەڵ دوشمن چاکە کردن. وەک خراپە لەگەڵ دۆست وایە، لە جێگەی ئەم چاکەیەت ئەبێ بە خۆت و حوشترەکەتەوە بدەم، لەبەر ئەوە چونکە لە رێگەی حەدیس دەرچوویت. عولەما فەرمووویانە: لەهەر جێگەیە تووشی مار بوون، بیکوژن. تۆ بێ ئەمری عولەمات کردووە، پێوەدانت دروستە. حوشترسوار وتی: ئەی مار، چاکە کردن جەزای خراپە دانەوە چۆن دروستە؟ مار وتی: بە مەزهەبی بەنی ئادەم جەزای چاکە خراپەیە. لەچە رێیەکەوە ئەڕۆن منیش لازمە بێمە رێگەی ئێوە، حوشترسوار هەرچەند پاڕایەوە. مار قبوولی نەکرد. وتی: لە ئەووەڵ بە خۆتەوە بدەم، یا بە حوشترەکەوە، حوشترسوار وتی: رجا ئەکەم.. لەسەر ئەم فکرە لاچۆ جەزای چاکە ئەوە نییە تۆ ئەیزانی. مار وتی: ئوسوولی ئێوەیە، لازمە منیش بیکەم و ئەگەر ئینکار ئەکەیت ئەچین ئەپرسین. حوشترسوار ڕازی بوو بە یەکەوە ڕۆیشتن تووشی گامێشێ هاتن. مار رووی کردە گامێش وتی: جەزای چاکە چییە؟ گامێش وتی: جەزای چاکە خراپەیە بە مەزهەبی بەنی ئادەم، چونکە من چەند ساڵێکە لای بەنی ئادەمییکەم... هەموو ساڵێ بێچوویەکم ئەبوو، لە شیر و ماست و ڕۆن، قانزاجی لە من ئەکرد. وەقتێ کە پیر بووم، لە خزمەت کردنم عاجز بوون، بەرەڵای ئەم سەحرایەیان کردم. ئیمڕۆ ساحێبەکەم بەلاما ڕۆیشت، زانی نەختێ گۆشتم گرتووە. ڕۆیشت قەسابێکی هێنامە سەر، فرۆشتمی، سبحەینێ قەسابەکە ئەمبات سەرم ئەبڕێ، گۆشتەکەم ئەفرۆشن و پیستەکەم دەباغ ئەکەن، جەزای چاکە بە خراپە لای بەنی ئادەم دروستە. مار وتی: ئەڵێیت چی؟ ئەووەڵ بە خۆتەوە، یا بە حوشترەکەوە بدەم. حوشترسوار وتی: بە ئەمری شەرع شاهید ئەبێ دوو بێ. بە یەک شاهید قسە باوەڕ ناکرێ، مار تەماشای کرد، دارێ دیارە، وتی: قبووڵ ئەکەیت بچین لەو دارە سوئال بکەین؟ حوشترسوار ڕازی بوو، روویان کرد بۆ لای دار، وەقتێ گەیشتنە بن دارەکە، مار وتی: ئەی دار، جەزای چاکە چییە. دار وتی: جەزای چاکە خراپەیە، بە مەزهەبی بەنی ئادەم مەعلوومە من لێرە ڕواوم. رێبوار دێن لەژێر سێبەرەکەم دائەنیشن و مانگوویان ئەحەسێتەوە، لە پاشا سەر هەڵئەبڕن. تەماشای لق و پۆپم ئەکەین یەکێ ئەڵێت ئەو لقە بۆ کلکە تەور باشە، یەکێ ئەڵێ ئەو لقەی بۆ دار دەست باشە، دەست ئەکەن بە لق و پۆپ برینم. جەزای سێبەرەکەم بە برینی لق و پۆپم ئەدەنەوە، جەزای چاکە بە خراپە لای بەنی ئادەم دروستە، مار وتی: لەسەر قسەی خۆت دوو شاهید شاهیدییان دا، ئێستا پێم بڵێ

ئەووەڵ بە خۆت، یا بە حوشترەکەوە بدەم. حوشترسوار وتی: ڕجا ئەکەم ئەگەر یەکێکی کە شاهیدیی دا من ڕازیم، بە ئارەزووی تۆ، تەسادوف تووشی ڕێوی هاتن، ڕێوی گوێی لە قسە کردنیان بوو. لە مەسئەلە گەیشتبوو. مار وتی: لە ڕێوی بپرسە بزانە ئەڵێت چی لە پێش ئەوەی حوشترسوار بانگ کات. ڕێوی وتی: جەزای چاکە خراپەیە، ئەی حوشترسوار، تۆ چاکەی چیت لەگەڵ ئەو مارە کردووە. وا دووچاری خراپە بوویت، حوشترسوار ئەووەڵ و ئاخری قسەی بۆ ڕێوی گێڕایەوە. ڕێوی وتی: ئەی حوشترسوار تۆ پیاوێکی ڕاست دیاری، بۆچی ئەم قسەیە بە درۆ ئەگێڕیتەوە. مار وتی: بەڵێ ڕاست ئەکات. ئەو توورەکەی منی پێ دەرهێنا، بە شانێوە دیارە. ڕێوی خۆی تووڕە کرد، وتی: باوەڕ ناکەم، مارێ بەو گەورەییە، توورەکەیە بەو بچووکییە، چۆن جێگەی بۆتەوە. مار وتی: بۆ چ تووڕە ئەبیت، ئەگەر باوەڕ ناکەیت لە جێگەیەکی دوور نییە، توورەکەکە بێنە ئەچمە ناوی لەبەر

باوەڕکردنی تۆ، ڕێوی وتی: ئەگەر بە چاو ببینم جێگەی تۆ لەو توورەکەدا ئەبێتەوە. حوکمێک دەرحەقتان دائەنێم، بە تەئریخ بگێڕێتەوە، مار بەقسەی ڕێوی خەڵەتا، حوشترسوار توورەکەی لەشان کردەوە، مار چووە ناو توورەکەکەوە، ڕێوی وتی: ئەی حوشترسوار دەرگای توورەکەکە بێنەرەوە یەک بزانم، بە قسەو تەدبیری ڕێوی دەرگای توورەکەی هێنایەوە یەک، ڕێوی وتی: بەری مەدە، خێرا خێرا توورەکەکە بکێشە بە زەوییا تا ڕووحی دەرئەچێ، حوشترسوار بە تەدبیری ڕێوی، لە پێوەدانی ماری بەد ئەتوار نەجاتی بوو.

هێنانەوەی ئەم میسالەم ئەوەیە هەرکەس نەختێ عەقڵی بێ، لازمە بە قسەی دوشمن تەفرە نەخوات بە هیچ نەوعێ لە دوشمن ئەمین نەبێ، قەل وتی: ئەم قسە کردنانەت هەمووی حیکمەت بوو و هەر گەوهەرێ لە دڵت خستتە دەرەوە چاوی منی ڕووناک کردەوە، ئومێد دەکەم لە ڕووی ڕاستییەوە بەمن باوەڕ بکەیت. ڕێگەی ڕەفاقەت و دۆستی لەگەڵ من بگری، حوکەما فەرموویانە: ڕەفاقەتی عاقڵان خەزنەیەکە نابڕێتەوە. ڕەفاقەتی کەم عەقڵان ئاگرێکە ناکوژێتەوە، ڕەفاقەتی عاقڵ عاجزیی سەد ساڵە بە سەعاتێ لا ئەدا، خۆشەویستی بە ڕەگی بەرەڵلا ئەباتە خوارەوە، ڕەفاقەتی کەم عەقڵ، خۆشیی سەد ساڵە بەیەک قسە نایەنێ، پیاوی عاقڵ زوو دۆستایەتی ئەگرێ، درەنگ ئەبێ بە دوشمن، پیاوی کەم عەقڵ نەسیحەت بە دوشمنی ئەزانێ و لێت مەعلووم بێ لە دەرگای جەنابت، دوورنەکەومەوە، خواردن و خواردنەوە ناخۆم تا بە ڕەفاقەتم ئەمر نەفەرموویت، مشک وتی: زۆر ئارەزووی ئەوە ئەکەم لەگەڵ تۆ ببم بە ڕەفیق، لەم نزیکانە جێگەیەک بدۆزەرەوە هات و چۆ کردنمان بۆ یەک ئاسان بێ، قەل وتی: چاک ئەفەرموویت ئەمما بە چاک نازانم چونکە نزیک ڕێگەیە، دائیما ڕێبوار هاتوچۆ ئەکات. ئەترسم قەدەرێ ڕوو بدات. ئەگەر بە چاک ئەزانی جێگەی من ئاووهەوایەکی خۆشی هەیە و ڕەفیقێکی خۆشەویستم دراوسێیە. زۆر ساحیب وەفایە. ئەچین هەرسێکمان بە خۆشی یەک ڕائەبوێرین. مشک ڕازی بوو، هاتە دەرەوە، بە ئوسوولی خۆیان شەرت و شرووتیان بەست، مشک وتی: ئارەزوو ئەکەم بچین بۆ جێگەی تۆ، چونکە ئێرە جێگەی من نییە، بە ئیسراحەت ئەحواڵی خۆم بۆت ئەگێڕمەوە. فەرموو با بڕۆین، قەل بە دەنووک، کلکی مشکی گرت. بە ئاسمانا بەرز بووەوە، ڕووی کردەوە جێگەی خۆی. وەقتێ کیسەڵ خەبەردار بوو، خۆی نقووم بە ئاو کرد، قەل مشکی دانا، بانگی کرد: ئەی وەفادار کیسەڵ گوێی لە دەنگی قەل بوو، لە ئاوهاتە دەرەوە، ڕووی کردە قەل، وتی مووددەتێکە بەخزمەت ناگەم، لەبەر چیبە. قەل بە داو بوونی

کۆترەکان و نەجات بوونیان و قسە کردنی ئەووەڵ و ئاخری لەگەڵ زیرەک بۆ کیسەڵ گێڕایەوە، وەقتێ کیسەڵ ئەو قسانەی بیست چووە خزمەت زیرەک. ڕەسمی میوانداریی بەجێ هێنا، ئەوەندە حورمەت و دڵخۆشیی زیرەکی دایەوە، زیرەک لەشەرما قسەی بۆ نەئەکرا. قەل چووە پێشەوە. ڕووی کردە زیرەک، وتی ڕجا ئەکەم مەسئەلەی خۆت کە وەعدەت فەرموو بیگێڕەوە. تا کیسەڵ عەقڵ و زیرەکیی تۆ مەعلووم بکا. زیرەک ڕووی کردە کیسەڵ وتی ئەی ڕەفیق، من ئەسڵەن خەلقی شاری نادوت کە شارێکە لە هندوستان، جێگەی من لە خانووی عابیدێکا بوو. عابیدەکە دایم بە نوێژ و عیبادەت خەریک بوو، دەروێشان هەموو ڕۆژێ خواردنیان ئەهێنا بۆ عابید. میقدارێکی ئەخوارد و باقی هەڵئەگرت بۆ ئێوارەی منیش ئەچووم بێ ئەوەی عابید بزانێ، تێرم ئەخوارد و میقدارێکم ئەبرد بۆ خزمەتکارەکانم، چونکە لە واسیتەی نانی عابیدەوە چەند خزمەتکارێکم ڕاگرتبوو و عابیدەکە زۆر ئارەزووی لەناو بردنی منی ئەکرد، بۆی مومکین نە ئەبوو. تەسادوف شەوێ میوانێکی هات، عابید لەگەڵ میوانەکە دەستیان کرد بە قسە. میوان قسەی شارانی بۆ عابید ئەگێڕایەوە. لە وەقتی قسە کردندا. مشک لە کون هاتنە دەرەوە. عابید دەستی بە دەستا ئەکێشا، لەبەر ئەوە مشکەکان بڕۆن، میوان وای زانی عابید گاڵتە بەقسەی ئەکا دڵی عاجز بوو. ڕووی کردە عابید، وتی: ئەم چەپڵە لێدان و گاڵتە کردنە موناسیب حاڵی تۆی نابینم، عابید وتی: ئەی میوانی خۆشەویست، چەپڵە لێدانم بۆ قسەی جەنابت نییە. مەقسەدم ئەوەیە ئەو مشکانە دوور بکەونەوە. لە دەست ئەو مشکانە هەراسان بووم. نە خواردنم بە ڕەحەتی ماوە و نە ئەتوانم زەخیرە دابنێم، تەدبیر چییە؟ میوان پرسی: هەموو مشکەکان وەک یەک خێزان؟ عابید وتی: تەنها یەک مشکیان زۆر بە جەرگە. ترسی لێدان و کوشتن نازانێ، هەر وەقت ئەو مشکە هاتە دەرەوە، مشکەکانی تریش دوا بە دوای دێن. میوان وتی: ئەم مەسئەلە، وەک مەسئەلەی ژنە لادێییەکە وایە، کونجیی پاک کراو و نەپاک کراوی بەیەک موعامەلە ئەکرد. عابید پرسی چۆن بووە؟ بیگێڕەوە.

حیکایەت

میوان وتی: لەم ڕێگەوە کە هاتم. لە دێیەک شەو چوومە ماڵێ بە میوانی، وەقتی نووستن جێگەیان بۆ ڕاخستم، سەرم کردە سەر سەرین. هێشتا خەوم لێ نەکەوتبوو، گوێم گرتبوو پیاوەکە بە ژنەکەی وت: فکرم هەیە سبحەینێ زیافەت بکەم و چەند ڕەفیقێکم

بانگ کەمە سەر نان خواردن. ژنەکە وتی: ئابڕووی خۆت مەبە. تۆ نە زەخیرە و نە فلس شک نابەیت. گۆشت و پیاز و برنج لە کوێ دێنی و ئەگەر ئیقتیدارت هەیە، زەخیرەی منالەکانت پاشەکەوت کە، بە ڕووتی و برسیەتی نەسووڕێنەوە، واز لە زیافەت کردن بێنە، پیاوەکە وتی چاوی تەمەعکار، بە خۆڵی قەبر نەبێ پڕ نابێتەوە، زەخیرەیەک بەکار بێ بۆ قیامەت باشە، زەخیرەی دونیایی پەشیمانیی لە شوێن دێت. کەسێ ئارەزووی زەخیرەی دونیا بکات، ئەوەی تووش دێت تووشی گورگەکە هات. ژنەکە پرسی چۆن بوو. پیاوەکە وتی: کابرایەکی ڕاوچی. کە ئاسک قووەتی دەرچوونی لەژێر دەستا نەئەکرد. تەسادوف ڕۆژێ تەڵەی نابووەوە. ئاسکێک بوو بە تەڵەکەیەوە، کابرا بە دڵێکی خۆشەوە رووی کردە ئاسک، ئاسک لە ترسی ڕووحی، تەڵەی هەڵکەند و ڕای کرد. ڕاوچی تیری بۆ خستە ناو کەوانەوە. هاویشتی بۆ ئاسک، بەتیر کوشتی، چوو سەری بڕی، دای بە کۆڵیا و ڕووی کردەوە بۆ ماڵ. لەڕێگە تووشی بەرازێ بوو، بەراز برسی بوو، ڕێگەی بە کابرا گرت. ڕاوچی تیری بۆ بەراز هاوێشت. دای لەسەر دڵی، بەراز لەتاو ئازار خۆی گەیانە سەر ڕاوچی، سواری سنگی بوو خنکانی. ڕاوچی و بەراز هەردووکیان ڕووحیان دەرچوو، میقداری چوار دەقیقە بەینی کەوت، گورگێ پەیدا بوو. تەماشای کرد. ئاسکێ و پیاوێک و بەرازێ، هەرسێکیان مردوون، گورگ زۆر دڵخۆش بوو. فکری کرد گۆشتەکان بشارێتەوە بۆ پاشەڕۆژ وردە وردە دەست کات بە خواردنی، لەبەر تەعەمی زەخیرە ئەووەڵ ڕووی کردە تیروکەوانەکە دانی لە چەرمی کەوان گیر کرد بیخوات. ترازاندنی کەوان و لەسەر دڵ کەوتنی یەکێ بوو. دەست بەجێ، ڕووحی دەرچوو و مرد. ژنەکە لە ترسی قسەی پیاوەکە بە ئومێدی (الرزق علی الله) ڕووی کردە مێردەکەی وتی: نەختێ کونجی و برنج بۆ زەخیرەی منالەکان دامناوە کیفایەتی دە کەس ئەکا بیخۆن، بۆ سبحەینێ ڕەفیق بانگ کە بۆیان دروست ئەکەم. وەقتێ ڕۆژ بووەوە. ژنەکە هەڵسا کونجی دەرهێنا، پاکی کرد و سپیی کرد. لەبەر هەتاو هەڵیخست، وشک بێتەوە، مێردەکەی دانا بۆ پاسەوانیی کونجییەکە. تەسادوف خەوی لێ کەوت. سەگ چوو دەمی نایە ناو کونجییەکە. ژنەکە چوو بەسەرا، بۆی مەعلووم بوو کونجی پیس بووە. بەکاری خواردن نەئەهات. کونجی هەڵگرت، ڕۆیشت بۆ بازاڕ، منیش دوا بە دوای ڕۆیشتم. ژنەکە چووە لای بەقاڵێ، وتی: کونجی سپی کراوم هەیە ئەیگۆڕمەوە بە کونجی پاک نەکراو. بەقاڵ هاواری کرد وتی: بێ حیکمەت نییە، کونجی سپی کراو بە کونجی نەپاک کراو ئەگۆڕیتەوە، میوان وتی ئەی عابید ئەم قسەیەم بۆیە بۆ کردی. بێ حیکمەت نییە، ئەو تەنها مشکە جورئەتی پەیدا

کردووه، ناترسێ، ئەوە هێلانەی لەسەر خەزنە کردووە، فەرموو قولنگەیەک بێنە. من کونەکەی هەڵئەکەنم و پارەکەی دەردێنم، بزانە قووەت و پەلاماردانی ئەمێنێت. مشک وتی: وەقتێ ئەو قسەیەم لە میوان بیست. جگەرم کەوتە خوارەوە، چونکە جەسارەت و حوکم لە واسیتەی ئەوەوە بوو. هەزار دینار پارەم بوو، لەخۆشیی پارەکە ترس و خۆفم لەکەس نەبوو. هەر وەقت فکری پارەکەم ئەکرد کەیف و شەوقێکی زۆرم پەیدا ئەکرد. عابید بە قسەی میوان قولنگەی هینا. دەستیان کرد بە هەڵکەندنی هێلانەکەم تا گەیشتە سەر دینارەکان. دەریان هێنا و بردیان، منیش بە موفلیسی مامەوە، حورمەت و گەورەییم لای مشکەکان نەما. ئەو مشکانەی خزمەتکار و نان خۆرم بوون، روویان لێ وەرگێرام، وجوودیان نەئەزانیم، لای دوشمنم دەستیان کرد بە غەیبەت کردنم. مەشهوورە (من أقل دیناره ذل مقداره) هەر کەس فەقیر بوو، حورمەتی نییە، حوکەما فەرموویانە کەسێ بێ ڕەفیق بوو، لەهەر جێگەیەک بێ، غەریبە، کەسێ ئەولادی نیرینەی نەبوو، ناوی گومە، کەسێ ماڵ و دەوڵەتی نەبوو قسەی مەعقوول نییە، کەسێ فەقیر بێ، بێ ڕەفیقە، مەعلوومە ڕەفاقەتی سپڵە زوو دەرئەکەوێ، ڕەفیق دوو جۆرە، جۆرێکیان گیانی گیانی، جۆرێکیان نانی نانی، ڕەفیقی گیانی گیانی ئەوەیە، شەریکی دەرد و غەمن، ڕەفیقی نانی نانی ئەوەیە، لەوەقتی خواردن و پارەداریا وەک زەردەواڵە گیزەگیز ئەکەن و ئەگەر خواردن شک نەبەن پێتەوە ئەدەن، لە عاقڵێکیان پرسی: چەند کەس ڕەفیقتێ، وتی: ئەگەر کیسەکەم پڕ بێ، ڕەفیقم لە حیساب نایەت و ئەگەر کیسەکەم خاڵی بێت، ڕەفیقێکم لە دونیا دەست ناکەوێت و هەتا ماڵ و منداڵ گاڵتەم پێ ئەکەن، هەر کەس شوورەتی تیجارەتی بڵاو بۆوە بەپارەدار زانرا، لە دڵی ئینسانا خوشەویست ئەبێ و ئیشی گرانی بۆ سەهل ئەبێ. مشک وتی: لەو وەقتەدا یەکێ لە خزمەتکارانم. بەلاما ڕۆیشت، منیش وتم: ئەی فلان بۆچی کەم مەرحەمەت بوویت. ڕەفاقەتی کۆنمان چیی لێ هات، بە ڕوویەکی گرژەوە وتی: وا ئەزانم نزیک بە شێتی بوویت. مەگەر نازانی ڕەفیق و خزمەتکاری قابیلی کەسێکە پارەی بێ، مردن لە فەقیری چاکترە (کاد الفقر أن یکون کفرا)، لەبەر ئەوەیە، ئەوانەی ماڵی دونیایان لە دەست ئەچێ، هەر سەعاتە بە مردنێ ئەزانن، نزیک بوون بە تۆ بۆ من لایق نییە. منیش وتم: ئەی ڕەفیق، ئەو قسانە لە قسە ناچێ، کەتۆ ئەیکەیت. بزانە فەقیری تاجێکە دەست هەموو کەس ناکەوێ، حەدیسی شەریفە: (الفَقْرُ كنز من كنوز الله) بۆچ ئەوەندە لۆمەی فەقیری ئەکەیت، زۆر گوناهە، ئەویش جوابی دایەوە وتی، هەیهات، هەیهات. ئەو فەقیرییەی پەسندی ئەنبییا و

ئەولیایە، لەگەڵ تۆ فەرقیان زۆرە، زیکرێکی خۆیان بە هەموو دونیا نافرۆشن و فەقیری ئەم زەمانە، عاقڵ بێ عەقڵ ئەکات و دووچاری دەرد و گوناه ئەبێ. ڕەفیقانی ڕووشکێنی ئەکەن و کەسێ شوورەتی چاکەی پەیدا کردبێ، فەقیری گومی ئەکات. مەدح و سەنای دەوڵەمەند بە فەقیری وەرئەگەڕێ، کەسێ کە فەقیر بوو ئەم ناوانە ناو ئەنرێت، غیرەت و ئازایی بوو، ئەڵێن لە ڕووح بێزارە، ناتق و قسەزان بوو. ئەڵێن هەڵەوەڕە، هێواش حەرەکە بکا، ئەڵێن تەبدیل بووە، تەبیعەت سەخی بێ، ئەڵێن مەرایی کەرە، قسەی ناشیرین قبووڵ بکا. ئەڵێن ترسنۆکە، ئارەزووی تەنهایی بکا، ئەڵێن شێت بووە، دەم بە پێکەنین و ڕوو خۆش بێ، ئەڵێن جامبازە، خۆی پاک و تەمیز ڕاگرێ... ئەڵێن کیبری پەیدا کردووە، جلەکانی کۆنە بێ ئەڵێن ڕەزیلە، ئەگەر کەمخۆر بێ، ئەڵێن خۆی ئەنوێنێ، زۆر خۆر بوو. ئەڵێن گامێشە، ئارەزووی دانیشتن بکا. ئەڵێن تەمەڵە، بۆ سەفەر ڕۆیشت، ئەڵێن بەختی وەرگەڕاوە، نوێژکەر بێ ئەڵێن درۆزنە، هەموو ئیشێکی فەقیر بە عەیب تەماشا ئەکرێ، کەسێ دەوڵەمەند بوو، عەیبی تەماشا ناکرێ، مشک وتی: فیکرم کردەوە، قسەکانی ڕاست و دروست بوو. مردن لە موحتاجی چاترە، لازمە ئینسان نان لە گەرووی ئەژدەها دەرکێشێ و لە مەراق و غەمدا ڕووم لە مشک وەرگێڕا، چوومە بەر کونەکە، چاوم لێ بوو، عابید لەگەڵ میوانەکە پارەکەیان کرد بە دوو کەرتەوە، عابید پارەکەی خۆی نایە ژوور سەری. خەوی لێ کەوت. منیش فیکرم کرد پارەکەی بدزم، وردە وردە چوومە ژوور سەری عابید، میوانەکە بەخەبەر بوو، دارێکی بۆ هاویشتم، دای لە قاچم شکاندی، بەشەلەشەل چوومە کونەکە. میقداری سەعاتێکی بەین کەوت. دڵم گری گرت بۆ پارەکەم، تیکرار چوومەوە ژوور سەری عابید. میوان خەوی مەرگی نەکردبوو. دارێکی کێشا بە پشتمدا. پەراسووی شکانم. هەر جۆرێ بوو، خۆم گەیانەوە کونەکە، تا ڕۆژ بێخود بووم. لەتاو ئازاری خۆم پارەم لە فیکر نەما. بە فەقیری ڕازی بووم. بەڕاستی بۆم مەعلووم کرا. هەرچی بەڵای بەسەر بێت، تەمەع ئەهێنێتە ڕێگە. باڵندە هەتا گەنوم نەبینێ گەردەنی خۆی ناخاتە ژێر داوەوە، لە واسیتەی تەمەع نەبێ غەوواس خۆی ناخاتە ناو بەحرەوە، وەقتێ ئەوەم تووش هات، دەستم لە تەمەع هەڵگرت و بە فەقیری ڕازی بووم، لە ژووری عابید هاتمە دەرەوە، ڕووم کردە سەحرا. لەڕێگە تووشی کۆترێ هاتم، بەداوەوە بوو بوو، ڕەفاقەتمان گرت و لەداوەکە نەجاتم دا، زۆری چاکە لەگەڵ کردم. هات و چۆکردنمان لەبەینا پەیدابوو و شەرتی ڕەفاقەتمان لەقەل ئاشکرا بوو، لەگەڵ قەل بووین بە ڕەفیق و بەیانی ڕەفاقەتی جەنابتی بۆ کردم و بە خزمەت گەیشتم. ئومێد ئەکەم تا مردن ڕەفاقەتمان تێک

نەچێ. بە خۆشیی یەک ڕابوێرین. کیسەڵ وتی: زۆر مەمنوون بووم. بە هاتنی جەنابت. دڵم ڕوون بووەوە و تا مردن خزمەت کردنت بەسەر سەر ئەکەم. قسەی تۆ هەموو عەقڵ وەرگرتنە، لازمە بە فەرموودەی جەنابت، هەر جۆرێ بێ بە کەم وەیا زۆر قانیع بین و هەرکەس بە ڕزقی خۆی ڕازی نەبێ، تەمەعی زیاد بکا، ئەوەی بەسەر دێ، بەسەر پشیلەکە هات.

قەل و مشک وتیان: چۆن بووە؟ بیگێڕەوە.کیسەڵ وتی مەمنوونم.

حیکایەت

ئەگێڕنەوە پیاوێک پشیلەیەکی بوو. ڕۆژێ میقدارێ گۆشتی بۆ پشیلە، بە مووچە بڕیبووەوە، چونکە سپڵەو بێ وەفا بوو، دائیما چاوی تێر نە ئەبوو، ڕۆژێ ڕووی کردە جێگەیەک، تەماشای کرد، چەند کۆترێ لە هێلانەکەیان بە گمەگم. خەریکن، پشیلە بە فیکری خواردنی کۆترەکان، نزیک بە هێلانە بووەوە، خاوەن کۆتر خەبەردار بوو، پەلاماری پشیلەی دا، تونگ گرتی، خنکانی و فڕێی دا. خاوەن پشیلەکە ڕابورد. تەماشای کرد پشیلەکەی پێستی لەبەر داماڵاوە. بەمردوویی کەوتووە، وتی: ئەی سپڵەی تەمەعکار، ئەگەر بەو مووچە گۆشتە ڕازی ئەبوویت، ئێستا پێستیان دا نەئەماڵیت، ئەم میسالەم بۆیە هێنایەوە، هەر جۆرێ بێت، لە کونێ بە فەقیری ئیدارە بکەیت و فیکری ماڵی ڕابوردوو نەکەیت، چونکە شەرەفی ئینسان بە ماڵ نییە. بە کەماڵە، کەسێ عاقڵ و نەجیب بێ، حورمەتی لای هەموو کەس زۆرە. مەسەلا شێر ئەگەرچی زنجیر بکرێ. لەسام و هەیبەتی کەم نابێ سەگ ئەگەرچی زنجیری ئاڵتوون لەمل کات، بەوە ڕوتبەی زیاد نابێ. کەسێ کە بێ عەقڵ بێ بە درهەم و دینار عەقڵ زیاد ناکا. مەقسەدم دڵی جەنابتە، فکری غەریبی نەکەیت و لە ڕەفاقەتی ئێمە عاجز نەبیت. چونکە کەسێ عاقڵ بێ، لە هەر جێگەیەک بی غەریب نییە، کەسێ کە بێ عەقڵ بێ، لە ماڵی خۆشی غەریبە. پێشوونان وتوویانە شەش جۆر شت هەیە. زوو ئەگۆڕرێت، ئەووەڵ: سێبەری هەورە بەیەک دەقیقە نامێنێت، دووەم: ڕەفیقی بە غەرەزی وەک تریشقە ئەڕوات. سێهەم: ئارەزووی ژن، بە پێنج دەقیقە تەسکینی ئەدا. چوارەم: جوانیی بەنی ئادەم بە موددەیەک ئەگۆڕرێت. پێنجەم: قسەی درۆزن، شەشەم: ماڵی دونیا ئاخری بە فەنا ئەچێ، کەسێ عاقڵ بێ، بە ماڵی دونیا مەغروور نابێ و بەفەقیریش عاجز نابێ: (لكيلا تأسوا على ما فاتكم، ولاتفرحوا بما آتاكم) لازمە بزانیت بۆ ماڵی دونیا مەراق نەکەیت، ماڵی دونیا هەر ڕۆژێ

لای یەکێ ئەمانەتە، تەدبیر و عەقڵ و نەسیحەت. ماڵێکە بڕانەوەی نییە، کیسەڵ ئەو قسانەی بۆ مشک کرد، قەل زۆر پێ خۆشحاڵ بوو، قەل وتی ئەی ڕەفیقینە شەرتی ڕەفاقەت ئەوەیە لە تەنگانە و کەم دەستیا ئاوپشتی یەک بین، هەر وەک دوو ڕەفیقەکە، کەدەرحەق یەک بوون، مشک پرسی چۆنە بیگێڕەوە.

حیکایەت

قەل وتی بیستوومە، توجارێ، ڕەفیقێکی بوو، ڕەفیقەکەی لە نیوە شەودا لە دەرگای توجارێ دا، توجار بە دەنگ زانی ڕەفیقەکەیەتی، فیکری کردەوە، وتی مومکینە، بە ئیشی زەرووری لەم ناوەقتەدا هاتبێ. یا موحتاجە بە پارە، یا موحتاجە بە مەسلەحە، یا موحتاجە بە خزمەتچی، توجارەکە کیسەیەکی پڕ کرد لە درهەم و شمشێری کردە مل و بە جارییەکەی وت: چرا هەڵگرە پێشم کەوە. ڕۆیشت دەرگای لە ڕەفیقەکەی کردەوە. دەستی کردە ملی ڕەفیقەکەی، وتی ئەی ڕەفیق هاتنت خێرە، فەرموو بزانم، ئەگەر موحتاجی بە پارە، یەک کیسەم بۆ پڕ کردووی لە درهەم. ئەگەر دوژمن زۆریان بۆ هێناوی بە شمشێرەوە حازرم، ئەگەر موحتاجی خزمەتچی بوویت، ئەوە جارییەکەم بە چراوە وەستاوە. وەقتێ ڕەفیقەکەی وەفاو خۆشەویستی توجارێ بۆ مەعلووم کرا، دووقات ڕەفاقەت و خۆشەویستیان زیادی کرد، شەو و ڕۆژ لەیەک جیا نەئەبوونەوە. قەل وتی: ئەی ڕەفیقینە، لازمە ئێمە لەیەک غافڵ نەبین و دائیما ئاگەهداریی خۆمان بکەین. لەو قسەکردنانەدا بوون، یەک ئاسک پەیدا بوو، قەل فڕی، مشک چووە کونەوە، کیسەڵ خۆی کرد بە ناو ئاوا، ئاسک چووە سەر ئاوەکە. بەڕاست و چەپی خۆیدا ئەڕوانی، کیسەڵ لە ئاو هاتە دەرەوە، وتی ئەی ئاسک بۆ چ بە ئەترافی خۆتا تەماشا ئەکەیت وا دیارە ئەترسیت. ئاوت پێ ناخورێتەوە، بزانە ئەم جێگەیە جێگەی ترس نییە، چونکە لەڕێگەی ڕاوچی دوورە، ئاسک وتی: لەم نزیکانەوە. بەلەوەڕ خــەریک بووم. داوێ نرابووەوە. نزیک بوو بە داوەکەوە ببم. لەبەر ئەوە ئەترسم. ڕاوچییەکە شوێنم کەوی، کیسەڵ وتی: ڕاوچی ڕێگەی ناکەوێتە ئێرە، ئێمە سێ ڕەفیقین. موددەتێکە بە خۆشیی یەک ئەژیین. ڕاوچیمان نەدیوە و ئەگەر تۆش ئارەزووی ڕەفیقیی ئێمە ئەکەیت، بەخۆشیی یەکەوە ڕائەبوێرین، ئاسک قبووڵی ڕەفاقەتی کردن. مشک و قەل چوونە پێش دەمی ئاسک، شەرت و ڕەفاقەتیان بەیەکەوە بەست، وتیان لازمە لەم نزیکانە، دوور نەکەوینەوە، ئاسک لە نزیک ئەوان خانووی دروست کرد. چەند موددەتێ هەر چواریان بەیەکەوە ئەژیان، تەسادوف ڕۆژێ

ئاسک میقداریٚ گوم بوو، قەل و مشک و کیسەڵ چاوەڕوانی ئاسک بوون نەهاتەوە، مشک ڕووی کردە قەل وتی: زەحمەت نەبیٚ خەبەری ئاسک بزانە. قەل فڕی، میقداریٚ ڕۆیشت. تەماشای کرد ئاسک بەداوەوە بووە، قەل گەڕایەوە خەبەری بە ڕەفیقەکانی دا، کیسەڵ ڕووی کردە مشک وتی: بەتۆ نەبیٚ ئاسک نەجاتی نادریٚ. قەل بە دەنووک مشکی هەڵگرت ڕۆیشت بۆ لای ئاسک، نیشتەوە، مشک چووە پێش دەمی ئاسک وتی: ئەی

ڕەفیقی پڕ عەقڵ، چۆن تووشی ئەم داوە بوویت؟ تۆ لەترسی داو گەیشتیتە لای ئێمە. ئاسک وتی: ئەی ڕەفیق. وەقتێ قەدەر هات ناگەڕێتەوە. قەدەری خودا چاو کوێر ئەکا، مشک وتی ڕاستە، قسەکانت. مشک بەدەم داوەکانی بڕی. کیسەڵ پەیدابوو. زۆر دڵخۆشیی ئاسکی دایەوە، ئاسک ڕووی کردە کیسەڵ وتی: ڕووحی شیرینم. هاتنی تۆ قانزاجی نەبوو، چونکە ئێستا ڕاوچی بێت من وەک بروسکە دەرئەچم، قەل ئەفڕێت، مشک خۆی ئەکا بە کونا، زەحمەت بۆ تۆ ئەمێنێتەوە. کیسەڵ وتی: ئەی نووری چاوم، من چۆن ئارامم ئەگرت، بەئیسراحەت دانیشم و تۆ لەژێر داوی بەڵادا بی، ژیانێ لەگەڵ ڕەفیقان نەبێ، ژەهری مارە، دووریی تۆ ئارامی لێ بڕیم، لەو قسە کردنەدا بوون ڕاوچی پەیدا بوو، قەل فڕی، ئاسک ڕایکرد، مشک چووە کونەوە، کیسەڵ مایەوە. بە تەنها. کابرای ڕاوچی تەماشای داوەکەی کرد. هەمووی بڕاوە، پچڕاوە، فیکری کردەوە چی ئەو داوەی پچڕیوە؟ بە ئەتراف داوەکەدا گەڕا. چاوی بە کیسەڵ کەوت. لەبەر ئەوە نائومێد نەبێ، وەقتێ قەل و مشک بۆیان مەعلووم کرا. ڕاوچی کیسەڵی برد، هەر یەکە بە تەدبیرێ خەریک بوون، ئاسک ڕووی کردە قەل، وتی: ئێمە ژیانمان لە پاش کیسەڵ بۆچی چاکە، چوار ئیشی بە تەجرەبە ئاشکرا ئەبێ، جورئەتی پیاوی ئازا لە وەقتی شەڕدا. ئەمینداری لە وەقتی تەسلیم کردنەوەی ماڵدا، خۆشەویستی ماڵ و منداڵ لە وەقتی کەم دەستیا، ڕەفاقەتی دۆستان لە وەقتی پەک کەوتندا، لازمە خواردن لە خۆمان حەرام بکەین. تا ڕەفیقەکەمان نەجات ئەدەین، مشک وتی: فیکری من ئەوەیە. بۆتان بەیان ئەکەم، بزانن مەسڵەحەتدارە؟ ئەی ئاسک تۆ بچیتە پێش دەمی ڕاوچی خۆت بکەیت بە نەخۆش، قەل بە ئەتراف سەرتا بسوورێتەوە، ڕاوچی لەبەر تەمەع تەوورەکەکە دائەنێ، میقداری سەعاتێ لە تەوورەکە دوور بکەونەوە، من کیسەڵ نەجات ئەدەم. ئاسک وتی تەدبیرەکەت زۆر لایقە، ئومێدی نەجات بوونی کیسەڵ ئەکرێ، ئاسک ڕۆیشت، گەیشتە پێش دەمی ڕاوچی، خۆی لێ ڕاکێشا، قەل بەسەر سەری ئاسکەکەوە نیشتەوە، ڕاوچی تەماشای کرد، ئاسکێ کەوتووە. قەل خەریکە چاوی دەردێنی. تەوورەکەکەی دانا، ڕای کردە سەر ئاسک، ئاسک وردە وردە لەپێش دەمی ڕاوچی دوورکەوتەوە، بەو جۆرە میقداری سەعاتێ ڕێگە، دوای ئاسک کەوت. ئاخری هیلاک بوو، پەشیمان بووەوە، گەڕایەوە بۆ سەر تەوورەکەکەی، لەگەڵ گەیشت تەماشای کرد، دەرگای تەوورەکەکەی دڕاوە، کیسەڵ نەماوە، ڕاوچییەکە ترس و خۆفی پەیدا کرد، لە بڕینی داوەکەو لە نەخۆشیی ئاسکەکە و لە بڕینی تەوورەکەکەو لە نەمانی ئاسکەکە، کەوتە فیکرەوە، وتی: مومکینە

ئەمە تەلیسمە، ئەگەر ئەم جارە لەم تەلیسمە نەجاتم ئەبێ. تا بە ڕووح زیندوو بم تەرکی ڕاوچییەتی ئەکەم، بەو فیکر و خۆفەوە، دوورکەوتەوە، توورەکەکەی پارچە پارچە کرد، داوەکەی شکان، شەرتی کرد بە سەلامەتی بگاتە ماڵەوە، تەبلیغی ڕەفیقانی بکا، نزیک ئەو تەلیسمە نەکەون، ڕاوچی بەو نەوعە ڕۆیشتەوە، قەل و مشک و کیسەڵ لەبەر ڕاستی و خۆشەویستییان نەجاتیان بوو و بە ئیسراحەت و ڕەفاقەت تا مردن. ڕایان بوارد، ئەوەیە قانزاجی ڕەفیقی دڵ ساف لە جێگەیەک ئەو جانەوەرانە، ڕەفاقەت و وەفایان دەرحەق یەک کرد و بەنی ئادەم زیاتر تەماشا بکەن. (ومن یتوکل علی الله فهو حسبه).

نەسیحەتی چوارەم

پارێزگاری لە دوشمن و باوەڕ نەکردن بە زوبانیان

دابیشلیم ڕووی کردە حەکیم، فەرمووی: بەیانی ڕەفیق، کە دڵ ساف بوون، قانزاج کردنیان بۆم مەعلووم کرا، ئومێد دەکەم، مەکری دوشمن و قسەکردنیان چۆنە بەیان بفەرموویت، برەهمەن حەکیم فەرمووی: مەعنای وەسیەتی چوارەم ئەوەیە کەسێ عەقڵی بێ، دووربینی ئەحواڵ ئەکا. بە پاڕانەوە و گریانی دوشمن باوەڕ نەکەن. ئەمین بوون لە دوشمن ڕێگای ڕەفیقی دوشمن. وەک ئاو و ئاگرە، ئاو و ئاگر دایم بەیەک دوشمنن، چونکە دوشمن بۆ دروست بوونی مەتڵەبی هەموو جۆرە موعامەلەیەک بە فیکر دروست ئەکا. وەقتێ بە زوبانی لووس و پاڕانەوە سوڵحی کرد، ئەو وەقتە زەهری زیاتر لە ژێر زوبان حازر کردووە، خۆ پاراستن لە دوشمن لازمە، ئەگەر لە دوشمن غافڵ بی، لە پاشا کاشکی و خۆزگە بەکار نایەت، هەرکەس لە دوشمن غافڵ بێ و بە قسەی دوشمن تەئمین بێ. ئەوەی بەسەر دێ بەسەر کونەبەبووەکان هات، دابیشلیم پرسی: چۆن بووە؟

حیکایەت

حەکیم وتی: لە ئەتراف شاری چین، شاخێکی زۆر بەرز بوو. دارستانی شاخەکە سەری لقیان تێکەڵ یەک بووبوو، میقدارێ قەلەباچکە، بەسەر ئەو دارانەوە هێلانەیان دروست کردبوو. گەورەکەیان ناوی پیرۆز بوو. هەموو قەلەباچکەکان لەژێر حوکمی پیرۆز ناوا بوون. چەند مەئموور و وەزیری دانا بووە میقدارێ کونەبەبوو لەوە پێش دوشمنایەتییان لەگەڵ قەلەباچکە پەیدا کردبوو، پادشای کونەبەبووەکان ناوی هۆشەنگ بوو، شەوێک بە ئەمری هۆشەنگ شەبەیخوونیان دا بەسەر قەلەباچکەکانا، (خذوهم فاقتلوهم حیث وجدتموهم) زۆریان لە قەلەباچکەکان کوشت، لەشکری کونەبەبوو، بە ئازایی و دڵخۆشی

گەڕانەوە جێگەی خۆیان. پیرۆز لەشکری قەلەباچکەکانی کۆ کردەوە. وتی: بۆتان مەعلووم بوو بەچنگ کونەبەبووەوە، کوشتار و بریندارمان چەند لێ کرا، جورئەتو زاتیان چۆن کرد هێلانەی ئێمەیان دۆزییەوە و ئەگەر ئەم جارە بێنە سەرمان، مومکینە یەکێک بە زیندوویّتی نەجاتی نەبێ. لازمە هەرکەسە بە فیکری خۆی تەدبیرێ دروست بکا. ئێمەیش بە عەقڵ ورد ئەبینەوە، بە تەدبیرێ موعامەلە ئەکەین. پیرۆز قسەی تەواو کرد، پێنج قەل لە مەئموورانی چوونە پێشەوە لە عەقڵ و تەدبیرا مەشهوور بوون. قەلەباچکەکان،

بەقسەی ئەو پێنج قەلەباچکەیە، زوو باوەڕیان ئەکرد، پیرۆز ڕووی کردە پێنج قەلەباچکەکە، وەعدی خەلاتی پادشاهانەی پێ دان. وتی: ئیمڕۆ عەقڵ و تەدبیری ئێوە تەماشا ئەکەم. ئەبێت هەر کەسە تەدبیری ئەم ئیشە ئەزانێ بەیانی بکا، ئەوانیش زوبانیان بە مەدح و سەنای پیرۆز کردەوە وتیان ئەوەی پادشاه، هەزار خزمەتکار، عەقڵێکی پادشایان نییە. ئەوەی جەنابت ئەیزانی لە فیکری ئێمە دوورە و قودرەتی ئەوەمان نییە لە حوزوور جەنابتا قسە بکەین. (المأمور معذور) ئێمە موقابیل عەقڵی خۆمان زیاتر تەدبیر نازانین، مومکینە لایقی حوزووری جەنابت نەبێت. پادشا ڕووی کردە یەکێکیان تۆ تەدبیرت چییە بزانم؟ وتی: ئەی پادشا. لەپێش ئێمەدا، عاقلان و بەفیکر زۆر بوون. ڕێگەی هەموو موعامەلەیەکیان دروست کردووە. فەرموویانە کەسێ موقابەلەی دوشمنی بۆ نەکرا دوشمن زۆری بۆ هێنا، چاک وایە ڕێگەی فیراری بگرێتە پێش و تەرکی وەتەن بکا. چونکە سەلامەتی لەخۆ پاراستنە، خۆ نەجات دان لە چنگ دوشمن کاری عاقلانە و... مەعلوومە ئەو زاڵمانە قووەتمانی نەهێشت، ئەو باقییە کە نەجاتی بووە ئەویش بریندارە و شەڕکردنی ئێمە لەگەڵ کونەبەبو دروست نییە. پادشاه ڕووی کردە دووەم قەلیان، وتی: فیکری تۆ چییە؟ وتی: ئەی پادشاه، ئەوەی وەزیری ئەووەڵ بەیانی فەرموو، تەرکی وەتەن کردن و ڕاکردن لە دەست دوشمن بەبێ موقابەلە و شەڕ کردن، ئیشی بێ غیرەت و بێ ناموسە، وا لازمە ئەسبابی شەڕ پەیدا بکەین، هەموو بە دڵێکی ساف وەک شێر حەملە بەرینە سەر دوشمن. یاخود بە دڵخۆشی و ئارەزوو ئەگەڕێینەوە و یاخود ناوی بێ نامووسی لەسەر خۆمان سبووت ناکەین. مردنی ئازایی لە ژینی بێ نامووسی چاکترە، ناوی پادشا بە موحارەبە ئاشکرا ئەبێ و پادشایەک لەشەڕ کردن سەرکەوت. ئارەزووی هەر مەتڵەبێ بکا لەبەردەمی حازر ئەکرێ، ئێستا چاک وایە چەند کەسێ بکەی بە نۆبەچی، هەر وەقت دوشمن هاتە پێشەوە، خەبەردار بکرێین، وەک جاری پێشوو لە خۆمان غافڵ نەبین، ئومێد وایە بە ئارەزووی خۆمان بەسەر دوشمندا سەرکەوین. پادشاه ڕووی کردە سێهەم قەلیان وتی: فیکری تۆ چییە؟ جوابی دایەوە بە فیکری من جاسووس ڕەوانە بکەین، خەبەراتی دوشمن بزانێ و لەقسەو فیکریان تێ بفکرێ ئەگەر فیکری سوڵحیان کرد و یا فیکری خەرجیان کرد، ئەتوانین هەموو ساڵ میقدارێ خەرج کۆ بکەینەوە بۆیان بنێرین، چونکە خۆف و ترس نامێنێ و ئێمەیش ئەبووژێینەوە. ئیختیاری غوربەت و تەرکی وەتەن لەگەڵ ماڵ و مناڵ زۆر زەحمەتە، ئەگەر سوڵح کرا لە ڕووی ئاشتییەوە حەقی خۆمان دەست ئەکەوێت، پادشا ڕووی کردە چوارهەم قەلەباچکەیان،

وتی: فیکری تۆ چییە؟ ئەویش وتی: ئەی پادشاە، مردن و فیرار کردن خۆشترە لەوە کە دەخالەت بەرینە لای دوشمن و ڕێگەی قەدیمیمان گوم بکەین. لە ئەووەڵەوە کونەبەبوو چاوەڕوانی دەستی ئێمە بوون و ئێستا ئێمە دەخاڵەت و خەرج قبووڵ بکەین، نەبوونمان چاکترە، چونکە پاڕانەوە، دوشمن گەورە ئەکات، ساڵ بە ساڵ خەرج زیاد ئەکا و هەتا بێت دەستی زوڵممان بەسەرا درێژ ئەکات، بناغەی قووەتمان لەبن دێننە دەرەوە و بە مردن ڕازیم. بە خەراج دان ڕازی نیم، پیرۆز ڕووی کردە وەزیری گەورەیان ناوی کارشناس بوو، وتی: ئەی کارشناس تەدبیری تۆ چییە؟ قسەی تۆ لە هەموو ئەسلەحەیەک چاترە لە سوڵح و یا لە شەڕ کامیان بە چاک ئەزانی. کارشناس وتی: ئەی پادشاە، لەشەڕ کردن زیاتر، تەدبیر نییە. کەوابێ ئەوانیش ئێستا فیکری تەدبیر ئەکەن، لەپێش ئەوەی شەبەیخوونیان دا بەسەر ئێمەدا من بە دڵ فەرقم کردبوو. چونکە دوشمن بە بچووک تەماشا نەکراوە، لازمە لە حیلەی دوشمن غافڵ نەبین و بەم حاڵە شەڕ بۆ ئێمە ناکرێ، لازمە بە تەدبیر حەقی خۆمان لە دوشمن وەرگرین. ئەوەی بە تەدبیر و سیاسەت دروست ئەبێ. بەسەد هەزار لەشکر دروست نابێ و عادەتی پادشاهانی پێشوو ئەوە بووە هەر ئیشێکیان بووبێ. مەجلیسیان بۆ داناوە و تەدبیری بەچاک تەماشا کراوە، ئیشەکەی بە ئاسانی دروست کردووە و ئێمەیش بە تەدبیر حەقی خۆمان لە دوشمن وەرگرین. ئەی پادشاە بزانە پادشاهان لە واسیتەی تەدبیری وەزیرەوە ئیشیان بۆ سەهل ئەکرێ، تێ بفکرە، بەحر وردە وردە ئاوی دێتە سەر- ناو ئەنرێت بەحر- و بەحری دڵی جەنابت بە تەدبیری وەزیر و عاقڵان پڕ بکە، لە پاشا دەست بۆ دوشمن درێژ بکە ئەی پادشاە تەدبیر دوو نەوعە، تەدبیری سرڕی و تەدبیری ئاشکرایی هەیە، پادشاە وتی: تەدبیری سرڕی و تەدبیری ئاشکرایی چییە بەیان بفەرموو. کارشناس وتی: تەدبیری سرڕی ئەوەیە، کەس نەزانێ بەڵکو جاسووس خەبەردار بوو، تەدبیری ئێمەی لە دوشمن ئاشکرا کرد و یا کەسێ لای خۆشەویستێکی گێڕایەوە دەماو دەم کەوت، دوشمن خەبەردار ئەبێ، عاقڵان زۆر سەعییان کردووە تەدبیر ئاشکرا نەکرێ و هەر کەس سرڕی خۆی ئاشکرا کرد، ئەوەی بەسەر دێت بەسەر پادشای کشمیر هات.

پیرۆز پرسی، چۆن بووە؟

حیکایەت

کارشناس وتی: ئەگێڕنەوە لە شاری کشمیر، پادشاهێ بوو، بە حوکم و عەدالەت بێ

ئەمسال بوو و پادشاکە. ژنێکی بوو لە جوانیا ڕەفیقی نەبوو. پادشاە زۆری خۆش ئەویست. تاقەتی نەئەگرت. سەعاتێ لە ژنەکەی دورکەوێتەوە و ژنەکەی بۆی مەعلووم بوو لای پادشاە خۆشەویستە، ناز و تەکەبوری زۆری پەیدا کرد. تەسادوف ژنەکە عاشقی خزمەتکاری بوو، وەعدەو قسەکردنیان بە ئیشارەت بوو، ڕۆژێ پادشاە و ژنەکەی بەیەکەوە دانیشتبوون. جوانەکەی دۆستی ژنەکە ڕابورد، پادشای بانگی کرد بۆ خزمەت، ژنەکە وەک گوڵ گەشایەوە، خۆی ئارایش دا، پادشا وای زانی بۆ خاتری دڵی پادشای خۆی ئارایش داوە و تەماشای ژنەکەی ئەکرد. فەرقی کرد لەگەڵ خزمەتکارەکەی بە ئیشارەتی یەک خەریکن، ئاگری غیرەتی پادشاە هەڵگیرسا، دەستی لە خۆشەویستی ژنەکە هەڵگرت، فیکری بوو هەردووکیان بکوژێت، کەوتە بەحری خەیالاتەوە. بەخۆی وت: سەبر کردن لازمە و بۆ من ناشیرینە دوو گوناهبار کوشتن. پادشاە جار جار فیکری ئەکرد ژنەکە بدوێنێ و غیرەت مەنعی ئەکرد، ئاخری ناردی بە شوێن وەزیردا، مەراقی خۆی بۆ وەزیر بگێڕێتەوە، لەگەڵ وەزیر چووە خزمەتی پادشاە هەردووکیان دووبەدوو خەڵوەتیان کرد. پادشاە وتی: ئەی وەزیر تۆ دونیات زۆر دیوە و عەقڵت زۆرە تەدبیری من چییە؟ قسەی ژنەکەی و خزمەتکارەکەی بۆ وەزیر گێڕایەوە، وەزیر جوابی دایەوە، لازمە کەس نەزانێ هەردووکیان دەرمانخوارد بکرێن، چونکە خیانەتیان لە جەنابت کردووە. ئەووەڵ دڵی جەنابت لە غەم نەجاتی ئەبێ، دووەم پەردەی نامووس ئاشکرا نابێ، هەردووکیان قەراریان دا دەرمانخوارد بکرێن. بۆ ڕۆژی دوای کچی وەزیر وتی بە باوکی. ئەی بابە، ئیمڕۆ چوومەماڵی پادشاە، ژنی پادشا، قسەی ناشیرین و بێ حورمەتی پێ وتم. وەزیر وتی کچم عاجز مەبە. یا ئیمڕۆ و یا سبحەینێ، دەرمانخوارد ئەکرێت کچەکە لە خۆشیا سوێنگی باوکی دا، ڕاستی قسەم پێ بڵێ، وەزیر ئەوەی لە پادشای بیستبوو بۆ کچەکەی گێڕایەوە، وتی لای کەس قسە نەکەیت، کچەکە زۆر پێ خۆشحاڵ بوو ئەوەندەی بەین نەبوو. یەکێ لە خادمانی پادشاە، بۆ دڵخۆشی دانەوەی کچی وەزیر چووە لای کچەکە، لەپاش قسەکردنیان کچی وەزیر وتی: قوڕ بەسەری ئاخری عومریبیەتی، کارەکەرەکە وتی: کوانێ لە دەست ئەو بێ حەیایە نەجاتمان بوایە. کچی وەزیر وتی: ئەگەر لای کەس قسە ناکەیت، ڕاستی قسەت بۆ ئەگێڕمەوە، کارەکەر سوێنگی بۆ خوارد لای کەس قسە نەکات. دڵی کچی وەزیر ئەمین بوو، ئەوەی لە باوکی بیستبوو بۆ کارەکەری گێڕایەوە، کارەکەر دەستی بە دەمو چاویا هێنا، شوکرانەی بژارد، دوعاخوازیی لە کچەکە کرد، ڕۆیشتەوە چووە لای ژنی پادشاە، ئەووەڵ و ئاخری قسەی بۆ گێڕایەوە، ژنەکە میقدارێ ئاڵتوون و

نەختینەی هەڵگرت و خزمەتکارەکەی بانگ کرد، لە ناغافڵ هەردووکیان فیراریان کرد، لە دەست کوشتنی پادشاە، نەجاتیان بوو، پادشاە بە مەتڵەب نەگەیشت و لە قسەکردنی پەشیمان بووەوە، کارشناس وتی: بە گێڕانەوەی ئەم قسەیە لە جەنابت مەعلووم بێ قسەی سرڕی، ئاشکراکردنی زۆر خراپە، یەکێ لە وەزیرەکان وتی: ئەوەی تۆ فکرت لێ کردووە، لە ڕێگەی عەقڵ دوورە، (وشاورهم فی الأمر) لە فیکر خۆمان...؟ لە ڕێگەی سیاسەت و تەدبیری لابدەین، دوای تەدبیری تۆ بکەوین پەشیمان ئەبینەوە، کارشناس وتی: مەعنای قسەی من، بە تەرکی تەدبیر مەزانن، چونکە پادشاە لازمە تەماشای تەدبیری هەموو لایەکمان بکا، تەدبیری سرڕی دوو قانزاجی هەیە، ئەووەڵ هەر ئیشێ بە سرڕی تەدبیری لێ بکرێ، تەئخیر بوونی نابێ، زوو دروست ئەبێ. (إستعینوا علی حوائجکم بالکتمان) دووەم. ئەگەر موافیقی دڵی پادشاە نەبوو. تەمەشای ناکات و بە گوێی ساحیبی ناکاتەوە، پیرۆز وتی: ئەی کارشناس خراپی لە تەدبیر و عەقڵی تۆ نابینرێ، هەرچی بە چاک ئەزانیت بەیان بفەرموو، کارشناس وتی: ئەی پادشا هەرچی بە چاک بزانم. لە خزمەتتا بەیانی ئەکەم... ئەمما لازمە بە خەڵوەتێ، پیرۆز وتی: خەڵوەتی چییە، چۆن ئەبێ؟ کارشناس وتی: من و تۆ هەردووکمان لە جێگەیەک بە تەنها تەدبیر دەست پێ ئەکەم، ئەوی بە چاک زانرا بیگرە پێش، ئەوی بەچاک نەزانرا، زەرەر نابەخشێ، چونکە لازمە بۆ پادشاهان سرڕی خۆیان لای کەس ئاشکرا نەکەن و تەدبیر هەیە بە دوو سێ کەس ئەکرێ، ئەمما تەدبیری کونەبەبوو لە خۆم و خۆت زیاتر نابێ کەس بزانێ، پیرۆز و کارشناس خەڵوەتیان گرت. پیرۆز پرسی، دوشمنی ئێوە و کونەبەبوو چی بووە. کارشناس وتی: لەمەو پێش قەلەباچکەیەک قسەیەکی بەکونەبەبوو وتووە، لەبەر ئەو قسەیە، ڕق و دوشمنایەتییان ئیمڕۆ بەسەر ئێمەدا ڕژان، پیرۆز وتی: چۆن بووە؟ کارشناس وتی: ڕۆژێ چەند کونەبەبووێ، کۆ ئەبنەوە و لەگەڵ میقدارێ تەیر تەدبیر ئەکەن. یەکێ بۆ پادشای خۆیان بدۆزنەوە. هەریەکە بە جۆرێ قسە ئەکەن و زۆریان ئیتتیفاق ئەکەن کونەبەبوو بکەن بە پادشاە، لەسەر ئەوە قەرار ئەبڕێتەوە. بە تەدبیری هەموویان ئەڵێن کەسێ کە داخڵ بە مەجلیس نەبووبێ، بە قسەی ئەو کەسە حوکمی پادشای بدرێت. تەسادوف قەلەباچکە نزیک بە مەجلیسیان ئەبێ، ئەوانیش ئەڵێن ئەوا، ئاوجنسی خۆمان هات پرسی پێ بکەن. بەقسەی ئەو موعامەلە بکەن. وەقتێ قەلەباچکە گەیشتە لایان، بەیانی قسەی بۆ ئەکەن، جوابیان ئەداتەوە، فیکرتان گۆڕاوە، عەقڵتان نەماوە، کونەبەبووی شووم حەددی پادشایی چییە. بازی تیژچنگ. تاوسی ڕەنگاو ڕەنگ، هومای موبارەک، نەماون کەس لە

دونیا دەست ناکەوێ. کونەبەبووی قەدەم شەڕ و ڕووگرژ و بە تەکەببور ئەدۆزنەوە و کەسێ کەم عەقڵیی کرد چۆن ئەکرێ بە پادشاە. لەسەر ئەم فیکرە خراپە لاچن لازمە بناغەی ئیشی خۆتان لەسەر عەقڵ و تەدبیر دانێن و ئیشێ کە بە تەدبیر دروست نەکرابێ، ئیسراحەت و ڕەحەتی لە کوێ دەست ئەکەوێ. ئێمەیش تەدبیرێ بدۆزینەوە، هەروەک کەرویشکەکە. بۆ مەسڵەحەت خۆی کرد. بە قاسیدی مانگ.

تەیرەکان پرسییان، چۆن بووە؟

حیکایەت

قەلەباچکەکە وتی: ئەگێڕنەوە، لە جزیرەی ئەتراف، زیرئاباد، ساڵێ باران نەباری لەبەر کەم بارانی هەرچی دار و گیای جزیرەکە بوو، وشک بوو. ئەو جزیرەیە میقدارێ فیل تیا ساکن بوو. لەگەڵ ئاوی جزیرەکە وشک بوو. فیلەکان شکاتیان بردە لای پادشاکەیان. پادشاهەکە ئەمری کرد لە ئەتراف جزیرەکە بگەڕێن. ئاو بدۆزنەوە، فیلەکان ڕۆیشتن بۆ گەڕان تا گەیشتنە سەرچاوەی کارێزێ. ناوی عەینولقەمەر بوو. فیلەکان گەڕانەوە خەبەریان بۆ پادشاە برد. بە ئەمری پادشاە، هەموو فیلەکان چوونە سەر کارێزەکە و ئەترافی کارێزەکە میقدارێ کەرویشک تیا ساکین بوو. لە وەقتی چوونی فیلەکان بۆ سەر کارێزەکە، چەند کەروێشکێ لەژێر پێی فیلەوە مردبوون. لەبەر ئەو خوسووسە کەروێشکەکانیش چوونە شکات لای پادشای خۆیان، وتیان ئەی پادشاە نیوەمان لەژێر دەست و پێی فیلان پان بووینەوە، حەقمان بسێنە، پادشاکە وتی: ئێمە بە زۆر ناتوانین حەقی خۆمان لە فیل بسێنین و هەر کەس تەدبیرێ ئەزانێ بەیانی بکا. بەڵکی بە تەدبیر ئیشمان دروست ببێ، کەروێشکێ لەناو کەروێشکەکان چووە پێشەوە، ناوی تیژهۆش بوو، وتی: ئەی پادشا، ئەگەر بەچاک ئەزانی من بنێرە، بە عەقڵی خۆم ئەم ئیشە گرانە سەهل ئەکەم و یەکێکی ئەمینیش لەگەڵما بنێرە بۆ دڵپاکی ئێوە. پادشاە وتی: ئەی تیژهۆش. زیرەکی و ئەمینیی تۆ لەمن مەعلووم کراوە. لازم بەکەس ناکا لەگەڵ تۆ بێت. ئارەزوو ئەکەم بە فیکر و زانستی خۆت ئەم ئیشە دروست بکەیت. لە فیکر و قسە و نەسیحەت قسوور نەکەیت، پێشوونان فەرموویانە، کەسێ فرستادە بوو، لازمە زوبانی فەسیح بێ و لە قسە کردنا ترسی نەبێ. ئەسکەندەری زولقەرنەین، زۆر دەفعە تەبدیلی قیافەتی کردووە، ڕۆیشتووە بۆ جاسووسی ئەی تیژهۆش تۆ وەقتێ داخڵ بە مەجلیسی فیلان بوویت، موحافەزەی سوئال و جواب بکەیت، تیژهۆش وتی: ئەی پادشاە ئەگەرچی

میقداریّ فرستادەییم کردووە. لازمە بۆ جەنابت ڕێگەی ئەمر و قانوون بەمن نیشان بدەیت، پادشاە وتی: تا مومکینت ئەبێت قسەی هەڕەشە و ئاگراوی ئەکەیت و ئاخری قسە بە نەرمی تەواو ئەکەیت، تیژهۆش لە خزمەت پادشاە ڕوخسەتی خواست، ڕووی کرد بۆ لای لەشکری فیلان. وەقتێ نزیک بە فیلەکان بووەوە، ترسا فیکری کرد وتی: بەم

تاریکییـه برۆم، لەژێر پێی فیلدا پان ئەبمەوە، سەبری کرد تا ڕۆژ، وەقـتێ دونیا ڕووناک بووەوە، چووە سـەر بڵنداوێ بە قـایم بانـگی کـرد وتـی: من فـرسـتـادەم لە تەرەف مـانـگ و گوێتان ئەگرن و یان نایگرن ئارەزووی خۆتانە. (وما علی الرسول إلا البلاغ) ئەوەی بەمن تەبلیغ کراوە منیش بۆتان ئەگێڕمەوە و خۆتان ئەیزانن، مـانگ گەورەی ڕووناکیی شەوە، ئەگـەر کـەسێ خـیـلافی ئەمری بـکا، خـۆی بە کـوشت ئەدا، پادشـای فـیـلان چوو بە پـیـر کەروێشکەوە وتی: فـەرمـوو بزانم ئەمرت چییـە؟ تـیـژهۆش وتـی: مـانـگ ئەفـەرمـووێت بە قووەت و گەورەیی خۆتان مـەغروور مەبن و تـەکەببور مـەکەن، گـەیشتنە بێ ئەدەبییـەکی وا تەمـەع بـکەنە سـەر چاوە کـارێزی مـن و لەشکر و سـوپاتان هێناوەتە سـەر من، فکرتان چییە؟ تەیر قودرەتی نەبووە بەسەر چاوەی منا بفڕێ و جنۆکە نەیتوانیوە نزیک بەمن بێ و ئێستا لە ڕووی خێرەوە فرسـتادەم بۆ لای ئێوە نارد، لازمە هەمووتان کۆچ ئەکەن و دوور ئەکەونەوە. وەئیللا کە هاتم یەکێکتان بە زیندوویەتی دەرناکەم و ئەگەر بە قسەی فرستادە باوەڕ ناکەیت، وەرە، من لەسەر کارێزەکە وەستام. پادشای فیلان لەگەڵ تیژهۆش ڕۆیشت بۆ سەرچاوەی عـەینولقەمەر و پادشاە تەماشای کرد سوورەتی مـانگ لەناو ئاوەکە دیارە. تیژهۆش وتی: ئەی پادشاە نەختێ ئاو هەڵگرە، ڕووی خۆت بشۆرە، سەجدە بەرە، بەڵکی مـانگ قـەهرت لێ نەگـرێ. فـیـل خـەرتـوومی درێژ کـرد. گـەیشـتـە ئاو، حـەرەکـەتی ئاو سوورەتی مانگی تێک دا، پادشاە وتی: ئەی فرستادە، بۆچی مـانگ تێکچوو؟ تیژهۆش وتی: ڕقی هەڵساوە، هەتا نەمردووی و نەسووتاوی خۆت و لەشکرت برۆن. فـیـل بەقسەی فرستادە دەستی کرد بە پاڕانەوە، شەرتی کرد نزیک بە عـەینولقەمەر نەکەون و ڕۆیشتن. تیژهۆش ئەو قسەی لە فـیل بیست. ڕۆیشتەوە مژدەی بۆ پادشای خۆیان برد. ئەم میسالەم بۆیە هێنایەوە، هەمـوو ئیشێ بە عـەقڵ و تەدبیر دروست ئەبێ و ئێوەش ئەگـەر عـەقڵـتـان بوایە ناوی پادشاتان لەسەر کونەبەبوو دانەئەنا و لەشوومی و بەد ئەتواریی شارەزا ئەبوون، چونکە بۆ پادشاهان فـیکر و زوڵم زۆر ناشیـرینە، لەبەر ئەوە گەورەی ڕووی زەمـینن، وەک ڕۆژ شـــوعـلە بەســـەر مـــیـللەتدا ئەڕێژن، مـــەعـلوومـــە ڕووی ڕۆژ بە یەک پارچە هەور ئەشارڕێتەوە، زوڵم بەو نەوعە ناوی پادشاهان گوم ئەکات. پادشاە لازمە ساحیب وەفا بێ. ئازاری بۆ مـــیللەت نەبێ. ئەگـــەر پادشـــاە دەســـتی زوڵمی درێژ کـــرد و لە ئازار و هەناسەی فەقیر نەترسا، ئەوەی بەسەر دێت. بەسەر کەو و سوێسکە هات.

تەیرەکان پرسییان چۆن بووە؟

قەلەباچکە وتی: هێلانەم لە شاخێ بوو. نزیک بە هێلانەکەم کەوێک هێلانەی دروست کردبوو و بەنزیک بوونی یەک، زۆر پێ خۆشحاڵ بووین. هەموو ڕۆژ بۆ خواردن و گەڕان کەو ئەڕۆیشت ئەهاتەوە، ڕۆژێ موددەیەکی زۆری پێ چوو نەهاتەوە وام زانی مردووە، تەماشام کرد، سوێسکەیەک چووە هێلانەی کەوەکە نیشتەوە، منیش لەبەر ئەوە بۆم مەعلووم نەبوو کەوەکە مردووە. وەیا زیندووە، مەنعی سوێسکەم بۆ نەکرا. فکرم کرد یەکێ ئەڕوات، یەکێ دێتە جێی، چەند ڕۆژێ بەو جۆرە ڕابوێررا، ڕۆژێ لەپڕ کەوەکە هاتەوە، تەماشای کرد سوێسکەیێ لە جێگەی نوستووە، بانگی کرد: ئەم جێگەیە جێگەی منە، هەڵسە بڕۆ، سوێسکە وتی: حاڵی حازر بە دەست منەوەیە و ئەگەر حەقێکت هەیە، ئیسپاتی بکە و خاقانی بنوێنە، بۆت جێ دێڵم. کەو وتی: تۆ فیکرت هەیە لێم داگیر بکەیت. بوو بە شەڕیان، منیش چووم لەیەک جیام کردنەوە و سوڵحم کردن بە قسەی من قانیع نەبوون، هەردووکیان وتیان: لازمە لە مەحکەمە ئیشی ئێمە ببڕێتەوە، کەو وتی: لەم نزیکانە. پشیلەیەک موددەتێکە تەرکی دونیای کردووەو بە نوێژ و ڕۆژوو خەریکە و ناوی عیبادەتی بەو دنیادا بڵاو بووەتەوە، لەوە چاکتر نادۆزینەوە موحاکەمەمان بکا. لازمە موحاکەمەی ئێمە لای ئەو عابیدەی لەخوا ترسە بێ، قازی یەک شەرع بەڕاستی بکا ئەوە هەردووکیان ڕازی بوون، چوون بۆ موحاکەمە، منیش لە دوایانەوە چووم، تەماشای پشیلە بکەم چۆن بووە بە عابید و ئیشیان چۆن ئەبڕێتەوە. لەگەڵ کەو و سوێسکە نزیک بوونەوە، عابیدە درۆزنە هەستایە سەرخۆی. ڕووی کردە میحراب، ئیحرامی بەست، دەستی کرد بە نوێژی دوور و درێژ، لەپاش نوێژەکە دەستی کرد بە گریان و پاڕانەوە لەخوا. کەو و سوێسکە لە نوێژ کردنی عابید و لە گریانی عەمەلەن، عاقیدەیان پەیدا کرد و سەبریان کرد تا لە نوێژ بووەوە. کەو وتی: ئەی موبارەک ئێمە هاتووینە خزمەت جەنابت. موحاکەمەمان لە ڕێگەی ڕاستەوە بەیان بفەرموویت، عابید بەدەم تەسبیحات و تەهلیلەوە وتی: قسەتان چییە؟ بەیانی بکەن. هەردووکیان ئەووەڵ و ئاخری قسەیان بۆ عابید گێڕایەوە. عابید هەناسەی هەڵکێشا وتی: ئاخ پیری، نە چاوم حوکمی ماوە، نە گوێم لە قسەکردنە. لاتان زەحمەت نەبێ بێنە پێشەوە بە قایم قسە بکەن، چونکە گوێم گرانە، تیکراری قسەتان بکەنەوە تا لە ڕێگەی ڕاستەوە حوکمتان بۆ دانێم و لەپێشەوە لازمە نەسیحەتی خێرتان بکەم. بزانن بەڕاستی قسەی خۆتان بگێڕنەوە و درۆ کردن خراپە، پیاوی درۆزن لە ڕەحمەت دوورە لە واسیتەیماڵی دونیاوە خۆتان لە دونیا و قیامەت

بێبەش نەکەن... کەو وتی ئەگەر کەسێ ڕێگەی ڕاست بگرێ موحتاج بە مەحکەمە نابێ و مەعلوومە جەنابت لە ڕێگەی شەرعەوە ئەمر ئەفەرموویت و ئێمە بە قسەی جەنابت قانع ئەبین. الحمدلله خیانەت لەتۆ دووره. ئومێد دەکەم هەرچی حەقە بەیان بفەرموویت، پشیلە وتی: ڕاست ئەکەیت و ئەیزانم ساحیب مەتلەب حەقی دەست ئەکەویت و ئەوەی خائین و درۆزنە. ئارەزووی موحاکەمە ناکات و ئەو کەسەی زوڵم لێی کراوبێ. خۆی بۆ پێشەوە ئەکوتێ، ئەوانیش بەو قسەیە خەڵەتان چوونە پێش دەمی عابیدە درۆزنە، عابیدە درۆزنە هەڵمەتی دا هەر یەکەی بە چنگێ گرتن ئیفطاری ڕۆژووی هەزار ساڵەی بە گۆشتی کەو و سوێسکە کردەوە. هێنانەوەی ئەم میسالەم لەبەر ئەوەیە ئێوەش موراجەعەت بە پیاوی بەد ئەتوار مەکەن، ئەوەی من گێڕامەوە وەک یەک قەترە وایە لە بەحر هەڵگیرێ، ئامان، دەخیل خەیاڵی ئەوە نەکەن کونەبەبووی شووم بە پادشای خۆتان قبووڵ بکەن و لەسەر تەختی سەڵتەنەت حوکمداری بکا و تاجی پادشاهی لەسەر کات. ئەگەر نەفەسی پیسی کونەبەبوو بزانیت. ئەکرێ بە پادشاه پەڕی هەمووتان بە ئاگری غەزەب ئەسووتێنێ، تەیرەکان بە قسەی قەلەباچکەکە ڕوویان لە کونەبەبووی شووم وەرگێڕا، کونەبەبوو نائومێد بوو، ڕووی کردە قەلەباچکەکە، وتی: ئەی ڕوو ڕەشی بێ شەرم، حەیات نەکرد. منت بێ حورمەت کرد. بەجۆرێ دوشمنایەتیت کرد بەسەد قەرن نەبڕێتەوە، ئاگری فیتنەیەکت داگیرسان بە ئاوی هەموو بەحر ناکوژێتەوە، نازانم بە چە دوشمنایەتییەک ئەم قسانەت دەرحەق من کرد و بۆت مەعلووم بێ، دارێک لەبن ببڕن، یەک لقی مابێ ئەبێتەوە بەدار، ئەمما بە نەوعێ تۆ ڕەگی ڕووحی منت بڕی هەتا ڕۆژی حەشر چاک نابێتەوە. هەر وەک وتوویانە: بڕینی شیر و تیر چاک ئەبێتەوە، بڕینی زوبان بەڕاستی چاک بوونەوەی نییە، تیرێ لە دڵ کار بکا. دەرهێنانی گرانە، گڕی ئاگرێ گڵپە بسێنێ بە ئاو ئەکوژێتەوە و ئەگەر بە زوبان گڕ بگرێ ناکوژێتەوە و ئەم دوشمنایەتییە، بۆ ئاوجنسی هەردووکمان بوو بە ئیرس، ئەوەی وت و لە شەوقەی باڵی داو فڕی. قەلەباچکە بە تەنها مایەوە، پەشیمان بووەوە فیکری کردەوە. وتی: ئەمە قسە نەبوو من کردم و لە تائیفەی تەیران عاقڵتر نەبووم و شوومیی کونەبەبوو لە هەموو تەیران مەعلوومە و لەمنیان چاکتر ئەزانی و لە قسەی عاقڵان دەرچووم، فەرموویانە تەدبیر لە قسە بکرێ. ئینجا کردنی باشە و قسە زۆر کردن فیتنە دائەگیرسێنێ. قەلەباچکە زۆر پەشیمان بووەوە، فڕی ڕۆیشت و ئەی پادشاه، دوشمنایەتیی ئێمە و کونەبەبوو ئەوەیە عەرزم کردی، پادشاه وتی ئەی کارشناس، ئەوەی ڕاست بوو گێڕاتەوە و تێگەیشتم و لازمە چاری ئەم فەقیر و مەزڵوومانە بکرێت،

تەدبیر چییە، بەیان بفەرموو و حەق سەندنمان لە کونەبەبوو چۆن مومکین ئەبێ. کارشناس وتی: ئەی پادشا، ئەوەی وزەرا وتیان، وەک فیراری و یا سولح و یا شەڕ و خەرج هیچیان بە تەدبیر نازانم، فیکرم هەیە بە حیلە نەجاتی خۆمان بدەین. زۆر کەس بە حیلە خۆیان لە دەست بەڵای گەورە نەجات داوەو زۆر تەسادوف ئەکات. ئیش کردنی بە زۆر مومکین نەبووە، بەحیلە ڕێکیان ختستووە، هەر وەک دزەکان، بە فێڵ و مەکر. مەڕەکەیان لە دەست عابید وەرگرت، پادشاه پرسی چۆن بووە.

حیکایەت

کارشناس وتی: ئەگێڕنەوە عابیدێ بوو مەڕێکی بۆ قوربانی کڕی، ملی مەڕەکەی گرت، ڕۆیشتەوە بۆ جێگەی خۆی، لەڕێگە تووشی، دزانی شارەکە بوو دزەکان نەیانتوانی بە زۆر مەڕەکە لە عابید وەرگرن. ئەمما فکریان کرد، وەک ڕێوی بە مەکر و حیلە خەوی کەروێشکی لە عابید بخەن. دەستیان کرد بە تەدبیر و بە فێڵ عابیدی دڵ ساف بخەڵەتێن، ئەووەڵ دزیان چووە پێش دەمی عابید، وتی: یا شێخ ئەو سەگە بۆ کوێ ئەبەیت؟ دووەم دزیان وتی: یا شێخ ئەو سەگەت لە کوێ بوو؟ سێهەم دزیان وتی: مومکینە شێخ فیکری ڕاوی کردبێ، یەکێکیان وتی: ئەو سەگە سەگی شوانە، یەکێکیان وتی: ئەو قسانە مەکەن، عابید ئەو سەگە ئەبات لەبەر خوا نانی ئەداتێ، یەکێکیان وتی: ئەگەر عابیدە، بۆچی دەستی خۆی پیس ئەکات؟ نیهایەت ئەو قومارباز‌انە بەو جۆرە و قسەو فێڵە، دڵی عابیدەکەیان لەمە گۆڕی، فیکری خراپ کرد. وتی مومکینە ئەو کەسەی ئەم حەیوانەی بە من فرۆشتووە، ساحر بێ و چەشم بەندی کردبێ و ئەم سەگەی لەمن کردووە بە مەڕ، چاک وایە بەرەڵای بکەم و بگەڕێمەوە سەر ساحێب مەڕەکە، پارەکەی لێ بسێنمەوە، عابیدی دڵ ساف مەڕەکەی بەرەڵا کرد، گەڕایەوە بۆ لای ساحیب مەڕ و دزەکان مەڕەکەیان برد و سەریان بڕی خواردیان. کارشناس وتی: ئەی پادشاه، بۆیە ئەم میسالەم هێنایەوە، ئێمەش لازمە بە فێڵ حەقی خۆمان لە کونەبەبوو وەرگرین، چونکە ناتوانین موقابەلەیان بکەین، نیوەمان بەچنگ دوشمنەوە مرد و کوژرا، مەلیک پیرۆز وتی: ئەی کارشناس، هەرچی ئەزانی بەیان بفەرموو، کارشناس وتی: ئەی پادشاه من ئەبم بە فیدایی و خۆم فیدای میللەتی خۆم ئەکەم. تەدبیر ئەوەیە جەنابت کە چوویتە مەجلیس، ڕوو لە من وەربگێڕی، ئەمە بکەیت، پەڕو باڵم هەڵکێشن، سەر و چاوم خوێناوی بکەن و لەژێر ئەو دارە کە هێلانەی خۆمە دامنێن و جەنابت لەگەڵ هەموو لەشکر ئێرە جی بێڵن و

برۆن، بۆ دارستانی فلان جێگە و سەبر بکەن تا من ئیشی خۆم دروست ئەکەم و دێمەوە بۆ خزمەت جەنابت پادشا لە خەڵوەت چووە دەرەوە، ڕووی خۆی گرژ کرد و بە عاجزی ڕووی کردەوە مەجلیس و حازرانی مەجلیس چاوەڕوانی ئەوە بوون بزانن کارشناس و مەلیک پیرۆز تەدبیریان چۆن بووە، لەگەڵ پیرۆز داخڵ بە مەجلیس بوو، تەماشایان کرد، ڕووی گرژ و ڕقاوییە، کەسیان قودرەتی سوئاڵ کردنیان نەبوو، پیرۆز ئەمری کرد. پەڕو باڵی کارشناس لەبن دەربێنن. سەر و کلکی بە خوێن ڕەنگ بکەن، فڕێی دەنە بن دارەکە، بەو جۆرە پەڕو باڵی کارشناس دەرهات و بە ئەمری پیرۆز هەموو لەشکر ڕوویان کرد بۆ ئەو دارستانەی مەعلووم کرابوو، هەتا ئەو تەدبیرە تەواو بوو ڕۆژ ئاوا بوو، ئەمما لای لەشکری کونەبەبوو بەئەمری پادشا کە ناوی هۆشەنگ بوو مەجلیس گیرا، وتیان مەعلووم کرا جێگەی دوشمنان و نیوەیان کوژراو بریندار بوون. ئەگەر ئەم جارە شەبەیخوونی بەسەریانا بدەین، بە ئارەزووی خۆمان حەقمان دەست ئەکەوێ، بەو فیکرەوە هجوومیان کردە جێگەی قەلەباچکەکان تەماشایان کرد دارستانەکە چۆڵ بووە و بە گەڕان خەریک بوون. یەکێکیان گوێی لە دەنگی کارشناس بوو ئەینالان، چوو خەبەری برد بۆ هۆشەنگ شاە، هۆشەنگ لەگەڵ میقدارێ مەئموورانی چووە لای کارشناس، وتیان خەلقی کوێیت و چی ئەکەیت لەبن ئەم دارە؟. جوابی دایەوە وتی: بەندە ناوم کارشناسە، وەزیری مەلیک پیرۆز، هۆشەنگ وتی: ناوی تۆم بیستووە، ئێستا بۆمان بگێڕەوە لەشکری ئێوە ڕووی کردە کوێ؟ کارشناس وتی: ئەحواڵم ببینە، شاهیدی خەبەرانە و من نازانم بۆ چە جێگە ڕوویان کردووە، هۆشەنگ وتی: تۆ وەزیری پادشاە بوویت، ئەمین و زیرەکیی تۆ مەشهوور بوو لەبەر چە خیانەتێ وایان لە تۆ کردووە و من لە ئەحواڵی تۆ زۆر تەحەییور ماوم. کارشناس وتی: ئەی مەلیک پیرۆز دڵی لەمن خراپ کردو حەسوودان یارمەتی قسەیان دا. ئەمەی بەسەر من هێنا، هۆشەنگ وتی: بۆچی دڵی خراپ کرد و گوناهت چی بوو؟ کارشناس وتی: لەپاش شەبەیخوون دانی ئێوە، پیرۆز ئێمەی گرد کردەوە بۆ تەدبیر کردن، هەریەکەمان بە جۆرێ تەدبیرمان کرد، ئاخیری تەدبیر من وتم: چاک وایە ئیشێ سەهل بێت بیکەین. وتیان: چییە؟ وتم: مەعلوومە ئیقتیداری شەڕ کردنمان نییە. لەبەر ئەوە قووەت و حوکمی لەشکری هۆشەنگ شاە لە ئێمە زیاترە و خوسووس پادشای هەموو تەیرانە و لازمە ئێمەیش بە پادشای خۆمانی قبوول بکەین. دەخاڵەت بە قودوومی هۆشەنگ شاە بکەین لە ژێر حیمایەی موبارەکیا ژیانمان دەست ئەکەوێ و هەر جۆرێ خەراج قبوول بکەن. ساڵ بە ساڵ پێشکەشی قودوومی شاە بکرێت. مەلیک پیرۆز ڕقی

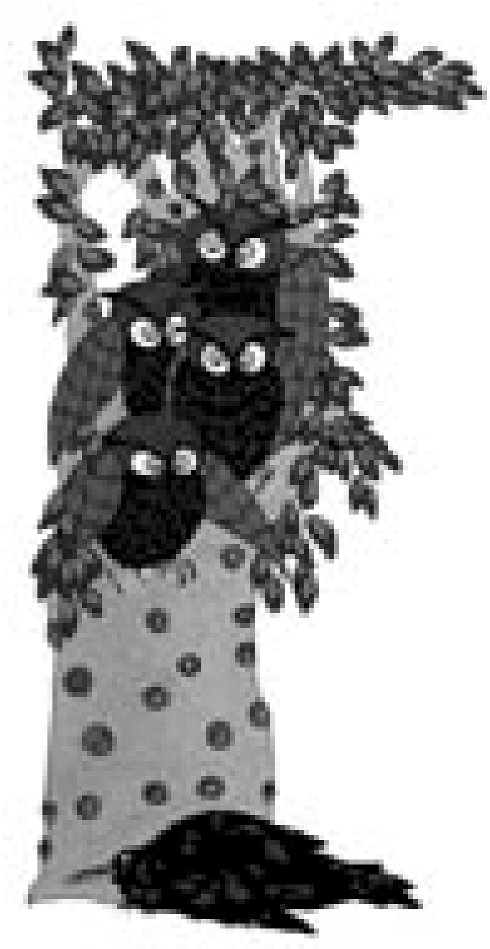

هەڵسا وتی: ئەوە چە قسەیەکە من لە لەشکری کونەبەبوو ئەترسێن و قسەیەک بێ مەعنا بێ، تەئسیر لە دڵ ناکات و هەتا زیندوو بم دەست لەم مەسئەلە هەڵناگرم، یا خۆم مەحو ئەکەمەوەو یا دەمار لە کونەبەبوو دەردێنم، من تکرار وتم: ئەی مەلیک پیرۆز، ڕجا ئەکەم لەسەر ئەم فیکرە لاچۆ و هەر کەس بە ئارەزووی نەفس دەست بۆ ئیش درێژ کات، زوو پەشیمان ئەبێتەوە، مەعلوومە ڕەشەبا زەرەر بە گیای خەفیف ناگەیەنێ. ئەمما سپی چنار لە ڕەگ و ڕیشە دەرئەکێشێ، ئەی مەلیک پیرۆز مەسڵەحەت ئەوەیە کەسێ ڕەوانەی خزمەتی هۆشەنگ شاه بکەیت، بزانیت خەراج و هەر جۆرە تەکالیفاتێ قبووڵ ئەکەن. تۆیش قبووڵی بکەیت و ئەگەر بێتو ئێمە شەڕ بکەین. ئەو میقدارەی بە ساغ ماوە ئەویش ئەکوژرێت و لە تەدبیری من وەزیران ڕقیان هەڵسا ڕوویان کردە مەلیک پیرۆز، وتیان کارشناس خائینە، ئارەزووی بەرزبوونەوەی دوشمن ئەکات، قەراریان دا پەڕو باڵیان هەڵکێشام و بەم جۆرە دەردە موبتەلا بووم، ئەمما وا ئەزانم فیکری ڕێکخستنی ئەسبابی شەڕ ئەکەن، هۆشەنگ ڕووی کردە وەزیرێکی ناوی شەباهەنگ بوو، وتی ئەی شەباهەنگ، تەماشای ئەحواڵی کارشناس چۆن ئەکەیت؟ شەهابەنگ وتی: ئەی پادشاه هەتا زووە، دونیا لە پیسیی ئەو حەرامزادەیە خاڵی بکرێ درەنگە، چونکە تەماشای ڕوو ڕەشیی ئەکەم، شوعلەی ئاگری فیتنە لەژێر چاویا دیارە، کوشتنی فرسەتە،

نەمانی ئەو حەرامزادەیە واسیتەی ڕەحەتیی ئێمەیە، عاقڵان فەرموویانە، هەر کەس ڕەحمی بە زەلیلیی دوشمن کرد و بە پاڕانەوەی باوەڕی کرد پەشیمانیی لە هەمووی خراپتر ئەبێ، ڕجا ئەکەم ئەمر بفەرموو بە ئارەزووی خۆم ئازاری بدەم، کارشناس گوێی لەو قسانە بوو، ناڵانی ، وتی: جگەر و دڵم بەیەکەوە ڕزیوە، تۆیش بیکوڵێنەرەوە، هۆشەنگ شاە بە زەیی پیا هاتەوە، ڕووی کردە وەزیرێکی کە، وتی: تۆ فیکرت چییە؟ وەزیر وتی: من بە چاک نازانم دوشمنی زەلیل بکوژرێت. ڕەحم و ئینساف ڕێگەی عاقڵانە، چونکە پادشاهان هەرچەند لە دوشمن بگرن، خزمەتی ئەکەن و ناوی ئەنێن-دیل- و ئاگەهداریی ئەم دیلە بە چاک ئەزانم، چونکە گەلێ ئیش، دوشمن خۆشەویست ئەکات. هەروەک ژنە بازرگانەکە لە ترسی دز مێردەکەی لا خۆشەویست بوو.

هۆشەنگ پرسی: چۆن بووە؟

حیکایەت

وەزیر وتی: ئەگێڕنەوە بازرگانێ بوو زۆر ساحێب پارە بوو. ئەمما ناشیرینی، موقابیل بە جوانیی یووسف بوو، سەرەڕای ناشیرینی، پیر و ڕووگرژ بوو و هەر کەس بەخەو چاوی پێ بکەوتایە نەخۆش ئەکەوت. بۆگەنیی دەمی زۆر ناخۆش بوو و ژنێکی جوانی بوو، ڕووی وەک مانگی چواردە شوعلەی ئەداو هەر کەس چاوی بەو حۆرییە بکەوتایە بێ هۆش ئەبوو. ئەگەر بەیانی جوانیی ژنەکە بکرێ کتێبەکە تەواو ئەبێ و ژنەکە زۆر ڕەشید و ئازا بوو، سیحری هارووت و مارووت لەو کاری نەئەکرد و ئارەزووی مێردەکەی نەئەکرد، چونکە دێو سفەت بوو، تەسادوف شەوێ دز چووە ماڵی بازرگان، ژنەکە بەخەبەر بوو، بازرگان نوستبوو، ژنەکە لە ترسی دزەکە باوەشی کرد بە مێردەکەیا، بازرگان خەبەری بووەوە تەماشای کرد ژنەکەی دەستی کردووتە گەردنی، لە خۆشیا وەک ورچ بۆڕانی، وتی: خودایە ئەمە بە خەوە و یا ئاشکرایە؟ دەستم لە گەردنی حۆری دایە، مومکینە بەختم خەبەری بووەتەوە، خوایە تا سەر بێ، لەگەڵ تەماشای کرد، دز لەناو ماڵەکەدا ئەگەڕێت، بانگی کرد، ئەی قەدەم موبارەک، هەرچەنە ئارەزوو ئەکەیت لە ماڵی من ببە، گەردنت ئازا بێ، چونکە واسیتەی موبارەکی قودوومت ڕووح هاتەوە بەدەنما، موددەتیکە لە ڕووی مەحبووبەم بێ بەش بووم، لە ترس و خۆفی تۆ ئاشت بووەوە لەگەڵ من و هەرچەند ئارەزوو ئەکەیت حەقی خۆتە، من لام گران نییە، مەمنوون بووم، وەزیر وتی، هێنانەوەی ئەم میسالە لەبەر ئەوە بوو، دروست بوونی گەلێ ئیش لە واسیتەی تووش بوونی دوشمنەوە

مومکین ئەبێ و ڕێگەی مەقسەد دەست ئەکەوێت، ڕەحم کردن بە حاڵی کارشناس ڕێگەی چاکەیە، هۆشەنگ ڕووی کردە وەزیری سێهەم وتی: تۆ تەدبیرت چییە؟ وەزیر چووە پێشەوە، ڕەسمی خزمەتی بەجێ هێنا، وتی: ئەی پادشاە، کوشتنی کارشناس چاک نییە، چاک وایە خەڵات بکرێت و خزمەتی زۆر بکرێت و هەتا پادشاهی و گەورەیی تۆ مەعلووم بکات، حقووقی جەنابت بزانێ و ڕێگەی نەسیحەت گوم نەکات. سیاسەت وا لازمە سەعی بکەیت بۆ ژیانی، چونکە عاقڵان زۆر سەعییان کردووە، تایەفەیەک لە دوشمن جیا بکەنەوە، بۆ خوسووسی تەفرەقە کردنیان، ئەیانکەن بەگژ یەکا و ئیسراحەت دەست خۆیان... زۆر بینراوە لە واسیتەی دوو دوشمن ئیسراحەت بۆ ساحیب مەتڵەب پەیدا بووە، هەر وەک عابید لە هیلاکەتیی دز و دێو نەجاتی بوو، هۆشنگ پرسی: چۆن بووە؟

حیکایەت

لە ئەتراف بەغداد، عابیدێ بوو، شەو و ڕۆژ بە عیبادەت خەریک بوو. یەکێ لە دەروێشانی، گامێشێکی بۆ عابید بەدیاری برد، لەبەر ئەوە بە ماست و شیری ئیدارە بکات. دزێ لەو ئەحواڵە خەبەردار بوو، نزیک بە جێگەی عابید بووەوە، بۆ وەقتی فرسەت ئەگەڕا، تەسادوف دێوێ خۆی بردبووە سوورەتی بەنی ئادەم، لە ڕێگە تووشی دزەکە بوو، هەردووکیان بوون بە ڕەفیق، سوئالیان لەیەک کرد. دزەکە ڕووی کردە دێو، وتی: تۆ چیت و فیکری چیت کردووە، جوابی دایە وتی: من دێوم، فیکرم کردووە ئەو عابیدە بکوژم و چەند کەسانێ لەسەر ڕێگەی ئێمە بوون، عابید لایداون. فیکرم وایە ئیمشەو نەجاتی قەتع بکەم. ئەی تۆ چیت و فیکری چیت کردووە؟ کابرا جوابی دایەوە وتی: من ئیشم شەو و ڕۆژ هەر دزییە. دڵی چەند کەسانێکم بریندار کردووە و فیکرم هەیە دڵی عابید بسووتێنم و گامێشەکەی بدزم، دێو وتی: هەردووکمان یەک ڕێگەمان گرتووەو فەسادیی هەردووکمان یەکە. لەگەڵ نزیک بە جێگەی عابید بوونەوە، تازە عابید لە نوێژ بووبووەوە و لەسەر جێگە خەوی لێ کەوتبوو، دزەکە فیکری کرد، وتی: ئەگەر ئەو شەیتانە قەسدی کوشتنی بکات خەلق ئەزانن و من گامێشەکەم بۆ نادزرێ. دێو، فیکری کرد، ئەگەر دزەکە گامێشەکە بدزێ، دەرگا ئەکاتەوە ، عابید خەبەری ئەبێتەوە، کوشتنی بۆم مومکین نابێ، دێو، ڕووی کردە دزەکە وتی: سەبر کە هەتا من لە کوشتنی عابید ئەبمەوە، لە پاشا تۆ گامێشەکە بەرە، دزەکە وتی: تۆ سەبر کە هەتا من گامێشەکە ئەدزم، لەو قسە کردنەدا بوون، بوو بە هەرایان، دزەکە بانگی کرد، ئەی عابید ئەم دێوە هاتووە تۆ

بکوژێت، ئەویش هاواری کرد، ئەی عابید، ئەم دزە هاتووە گامێشەکەت بدزێ، عابید خەبەری بووەوە، بانگی دراوسێیەکانی کرد. دزو دێو لە ترسا هەر یەکە بۆ جێگەیەک رایان کرد، رووح و ماڵی عابید بە سەلامەتی نەجاتی بوو. لەگەڵ وەزیر لە قسە بوونەوە، وەزیری ئەووەڵ وتی: من ئەزانم ئەو قەلە ڕوو ڕەشە بەد ئەتوارە، ڕێگە لە ئێوە گوم ئەکات. ئاخری بە فیتنە و زوبان لووسییەتی، پەڕو باڵتان ئەسووتێنێ، ڕجا دەکەم لە خەوی غەفڵەت خەبەر ببنەوە، عەداوەتی قەدیم لە فیکر خۆتان مەبەنەوە. مورووە کەرانە بە دوڕ مەزانن. گەوهەری شاهوار و پارچە شووشە. لای ئێوە، وەک یەکە، حاڵی ئێوە وەک حاڵی دارتاشەکە وایە، بە مەکری ژنە سۆزانییەکەی هەڵخەڵەتا، هۆشەنگ پرسی چۆن بووە؟

حیکایەت

شەباهەنگ وتی: ئەگێڕنەوە لە شاری سەرەندیب پیاوێکی دارتاش بوو، زۆر کەم عەقڵ و هیچ نەزان بوو. ژنێکی بوو لە جوانیا بێ ئەمسال بوو، کابرای دارتاش ژنەکەی زۆر خۆش ئەویست، سەعاتێ دووریی لە ژنەکەی بۆ مومکین نەئەبوو. قووەتی سەفەر کردنی نەبوو لەبەر خۆشەویستی ژنەکەی، ژنەکە بە سوورەتی ئاشکرا مەجبووری دارتاش بوو، ئەمما لەژێرەوە کەیف و بەزمی لەگەڵ بێگانە ئەکرد، کوڕێکی تازە پێگەیشتووی جوان، دراوسێی دارتاش کوڕەکە لەگەڵ ژنی دارتاش دەستیان تێکەڵ کرد، شەو و ڕۆژ لە کەیف و عیشرەتدا بوون. چەند کەسانێ لەو مەسئەلە خەبەردار بوون، قسەیان بۆ دارتاش کرد، دارتاش کەم غیرەت بوو، زۆر و لێدانی بەسەر ژنەکەدا نەبوو، وتی: هەتا بە چاوی خۆم نەیبینم باوەڕ ناکەم. ڕۆیشتە ماڵەوە، وتی: ئارامی جانم، فیکرم هەیە بچم بۆ سەفەر و لە فیراقی تۆ، قووەتی ڕۆیشتنم نییە، ژنەکە گریانی عەمەلی هێنایە خۆی و چەند فرمێسکێکی درۆی لە چاو هێنایە خوارەوە، وتی: من مەراقم سەد قات لەتۆ خراپترم. چەند ڕۆژ لە دووریی تۆ ئەمێنم، دارتاش وتی سێ ڕۆژم پێ ئەچێت ژنەکە هەڵسا توێشووی ڕێگەی بۆ دانا، دارتاش وتی: وا من ئەڕۆم و چەند نەسیحەتێک ئەکەم لە فیکرت نەچێت، ئەووەڵ، دەرگا لە بێگانە نەکەیتەوە و موحافەزەی ماڵەکەت لە دز و درۆزن بکەیت و هات و چۆی دراوسێ مەکە تا خۆم دێمەوە. ئەوەی وت و دوعا خوازیی لە ژنە کردو ڕۆیشت، وەقتی مەغریب ژنەکە جوابی بۆ دۆستەکەی نارد، باغ بەرەڵلا بوو. پەرژین و درک نەما. دارتاش ڕۆیشتووە، ئیمشەو فرسەتی کەیف و زەوقە. دۆستەکەی

جوابی بۆ نارد، سەعات یەکی شەو ئاودێریی باغەکە ئەکەم، ژنەکە دڵخۆش بوو، خۆی بۆن خۆش کرد، نوێنی نوستنی لەسەر کورسی ڕاخست، لە سەعات یەک دۆستەکەی چووە لای. دارتاش لە ڕێگەیەکی کەوە، داخلی ماڵەوە بوو، وەقتێ چووە ژوورەوە، ژنەکەی لەگەڵ دۆستەکەی، وەک مار تێکئاڵا بوون، خەریکی ئیشی خۆیان بوون، دارتاش بێ دەنگ بوو، تا هەر دووکیان خەویان لێ کەوت، وردە وردە چووە ژێر کورسییەکەوە. ئارەزووی ئەکرد، تیغ لە کالانا بە چاو ببینێت، ژنەکە چاوی بە دارتاش کەوت، بۆی مەعلووم بوو نەڕۆیشتووە بۆ سەفەر، لەبەر تەحقیقاتی ژنەکە سەفەری کردووە بە بەهانە. ژنەکە سەری بردە بن گوێی دۆستەکەی. دەستی گوشی. خەبەری کردەوە، لە مەسئەلەی دارتاشی حاڵی کرد، ژنەکە وتی بە دۆستەکەی ، بەدەنگی بەرز سوئال لە من بکە، مێردەکەت و من، کاممان خۆشەویستین، دۆستەکەی بەو جۆرە سوئالی کرد، ژنەکە وتی: ڕاستی قسە ئەوەیە، ژنان کەم عەقڵن، بەسەهو لەگەڵ هەموو دراوسێیەک ئاشنایەتی و گاڵتە ئەکەن، ئەوە بۆ ڕابواردنە، ئەمما بۆ ئیشی ژن و مێردی، لەگەڵ مێردی خۆیان زیاتر، ئارەزووی کەس ناکەن، ژن بەدەنە، مێرد ڕووحە، ژن چاوە، مێرد بیلبیلەی چاوە، بەدەنی بێ ڕووح چاوی بێ بیلبیلە بەکاری چی دێت، هەزار ڕووحم بێ ئەیکەم بە قوربانی ئەو خۆڵە مێردەکەم پێی پیا ئەنێ و ئەم قسەیە جارێکی کە بکەیت خوشک و برایەتیمان لەیەک حەرام ئەبێت. دارتاش کە گوێی لەو قسەیە بوو پەشیمان بووەوە، خۆشەویستیی ژنەکەی لا زیاد بوو. فیکری کرد وتی: خراپم کرد بە قسەی خەڵق دڵم لە ژنەکەم گۆڕی، چاک وایە خۆم ئاشکرا نەکەم و ژنەکە لای بێگانە خەجاڵەت نەکەم. بێ دەنگ بوو هەناسەی لە خۆی بڕی لەژێر کورسییەکە خەوی لێ کەوت، لەگەڵ دونیا ڕووناک بووەوە، دوستی ژنەکە وردە وردە لە کورسی چووە خوارەوە، ڕۆیشت و ژنەکە خۆی کرد بە نوستوو، دارتاش خەبەری بووەوە، بە هێواشی چووە سەر کورسییەکە، ژنەکەی خەبەر کردەوە، ژنەکە بەدرۆ چاوی گولۆفت، وتی: بەخێر بێیتەوە، تەشریفت کەی گەیشتە ماڵەوە، دارتاش وتی: ئەو وەقتە دەستت لە ملی کابرا کردبوو، بۆم مەعلووم کرا لە خراپە دوور بوون، خۆم ئاشکرا نەکرد هەتا لە کەیف کردن نەکەون و لەمەو پێش بەقسەی خەڵق دڵم لە تۆ خراپ کردبوو، ئارەزووم کرد بەچاو ببینم، (الحمدلله) دامێن پاکێتیی تۆم بۆ ئاشکرا بوو و گەردنم ئازا کە، ژنەکە دەستی کردە ملی دارتاش، وتی: ڕووحەکەم، زۆر لە تۆ ڕازیم و تۆیش لە من ڕازی بە، فیکرت دەرحەق من مەگۆڕە، دارتاش وتی: تۆبە، هەتا ڕووحم لە دونیا باقی بێت. دڵی تۆ نەشکێنم، بەو جۆرە دارتاش بە قسەی ژنەکەی خەڵەتا.

شەباهەنگ وتی: بۆیە ئەم میسالەم بۆ گێڕانەوە، ئێوەش بەقسەی ئەو قەلە ڕوو ڕەشە. وەک دارتاش نەخەڵەتێن. زۆر واقیع بووە دوشمن لە ڕێگەی دۆستایەتییەوە، زەفەریان بردووە و ڕێگەی دووریان بەحیلە نزیک کردووەتەوە و ئاگری فیتنەیان هەڵگیرسانووە، کارشناس وتی: ئەی وەزیر هەڵبەستنی قسە و دڵ ئازاردانی خۆتان پووچ ئەکەن، ئەحواڵی من شاهیدی قسەکردنمە، مەعلوومە کەس بەئارەزوو خۆی بەم جۆرە خۆی تووشی دەردی بێ دەرمان نەکردووە، کەس بۆ ڕەحەتی بێگانە خۆی نزیک بە ئەژدیها نەکردووە. مەعلوومە لە واسیتەی ڕێک نەکەوتنەوە تووشی ئەم دەردە هاتووم، شەباهەنگ وتی: بەچاوتا دیارە، ئارەزوو ئەکەیت بە زوبانی شیرین، تاڵاو بکەیت بەقوڕگمانا، زۆر کەس بوون بۆ مردنی دوشمن، ڕووحی خۆیان فیدا کردووە، لەبەر ئەوە ناوی چاکە گوم نەکەن، بوون بەفیدائی قەومەکەیان، هەروەک مەیموونەکە، بۆ ئیسراحەتی قەومەکەی خۆی بەکوشت دا، هۆشەنگ پرسی: چۆن بووە؟

حیکایەت

شەباهەنگ وتی: ئەگێڕنەوە، میقدارێ مەیموون، لە جەزیرەیەک بە میوە و گیا ئەژیان، هەردووان و سییان لەژێر دارێ، بەکەیف کردن خەریک بوون، تەسادوف یەک ورچ ڕێگەی کەوتە ئەو جەزیرەیە تەماشای مەیموونەکانی کرد، بەخالەتی پێ بردن، فیکری کرد، وتی: قابیلە ئەو مەیموونانە بەو جۆرە کەیف بکەن و ئێمە دەنکە دەنکە گیامان دەست نەکەوێت. لەپاش فیکر کردن، ڕووی کردە ناو مەیموونەکان و لەگەڵ مەیموونەکان بوو بەشەڕی و چەند مەیموونێکی بریندار کرد، ئاخری هجوومیان کردە سەر ورچ، بریندار و نیوە مردوویان کرد. ورچ بە برینداری و نائومێدی گەڕایەوە، دەستی کرد بە بۆڕەبۆڕ، میقدارێ ورچ کۆ بوونەوە، سوئالیان کرد، بۆچی بریندار بوویت، بۆمان بگێڕەوە، بە دەست چە قەومێ وا بریندار کراویت، ورچ خەبەراتی مەیموونەکانی بۆ ورچەکان گێڕایەوە، وتی: باعیس بێ ناموسییە، بۆ ئاوجنسی من، لەمەو پێش مەیموون جورئەتیان بەسەر ئێمەدا نەبووە، دائیمەن بەدەست ئێمەوە زەلیل بوون و ئەگەر بێت و ئەم حەقە نەسێنین. ناوی بێ غیرەتی ئێمە بە تەئریخ ئەگێڕنەوە، چاک وایە، شەبەیخوون بدەین بەسەریانا، حەقی خۆمان بەتەواوی دەستکەوێت، ورچەکان، دەماری غروریان کەوتە بزووتن. زوبانیان بەلاف و گەزاف درێژ کرد، وتیان: دوشمنی ئێمە مێروولەیە و ئێمە ئەژدەیهاین و لە دەست ئێمە یەکێکیان، دەرناچێ، هەموو قەراریان دا، شەو هجووم کەنە سەر مەیموونەکان، لەگەڵ

ڕۆژئاوا بوو. دەنگی بگرە بکوژ. شاخەکەتی داگیرکرد. مەیموونەکان قسمێکیان چوو بوون بۆ ڕاو و قسـمـێکیـان، چووبوون بۆ ئیش، لە تەدبیـری ورچ خـەبەردار نەبوون، وەختێ بەخۆیان زانی، لەشکری ورچ ڕژایە ناویانەوە، بوو بەشەڕیان، چەند مەیموون بریندار بوون، باقی مەیموونەکان فیراریان کرد. ورچەکان تەماشایان کرد جەزیرەیەکی ساحێب میـوەیە، کـردیان بەجـێگەی خـۆیان و زەخـیـرەیەک مـەیموونەکـان دایاننابوو زەوتیـان کـرد، ورچە بریندارەکـەیان کـرد بە پادشـای خـۆیان، بۆ ڕۆژی دوایی، پادشـای مـەیموونەکـان لە سـەفـەر هاتەوە، ڕووی کرد بۆ جەزیرەکە، لەڕێگە تووشی چەند برینداریێ بوو، پرسی: بۆچ بریندار کـراون، وتیـان لەشکری ورچ هجـوومی کـردە سـەرمـان. جـەزیرەکـەیان داگـیـرکـرد. پادشـاە ئەموستی حەسرەتی بەدەم گرت. وتی: حەیف، زەخیرەیەک بۆ ژیانمان دانرابوو لە دەستمان چوو. باقی مـەیموونەکان بۆ مـاڵ و مناڵ دەستیـان کرد بەگریان. یەکێ لەناو مەیموونەکان ناوی مـوبارەک بوو، لە فـیکر و سیـاسـەتدا بێ ئەمسـال بوو. تەماشـای کرد پادشاە زۆر عـاجزە و مەیموونەکان بەگریان خەریکن. چووە پێش دەمی پادشاە، زوبانی بە نەسیـحەت کردەوە وتی: گریان و هاوار بەکار نایەت. پەشـیـمان بوونـەوەی لەدوا دێت، چونکە دۆست عـاجز ئەکا و دوشـمن دڵخۆش ئەکات و لەسەر ئەم بەڵایە سەبر لازمە، سەبرکـردن کلیلی دەرگای نـەجاتە، ئیـشی گران بەتەدبیر سەهل ئەکرێ، تەدبیر لە گریان چاکترە، پادشـاە قـسـەی مـوبارەکی لا جـوان بوو. وتی: تەدبیـر چیـیـە؟ مـوبارەک وتی: تەدبیرێ بە سـڕڕی لازمـە. پادشـاە و مـوبـارەک چوونە جـێگـەیە، هەردووکـیـان بە قـسـەکـردن خـەریک بوون، مـوبارەک وتـی: فـیکرم کردەوە، ڕووحی خـۆم بکەم بەفـیـدای قـەوم، ژیانی نامـەردی بەکار نایەت. مـەعلوومـە ئێـمـە هەمـوومـان لە وەتەن تەریک بووین و قـووەتمان نییـە مـوقـابەلەی ورچ بکـەیـن. بە فـێڵ نەبێت حـەقـمـان دەست ناکـەوێت، فـیکرم وایە، ڕووحی خـۆم بکەم بەفیدای قـەومەکـەمان. پادشاە وتی: ئەی موبارەک کە تۆ نەبیت ژیانی ئێمە بەکاری چی دێت، مــوبارەک وتی: نەبوونم لە ژیانم چاکــتـرە، چونکە مــاڵ و منـاڵم سکی بەدەست دوشـمنەوە هەڵدڕاوە، ژیانم لەپاش خۆشەویسـتـانم زەهری مارە، ئارەزوو ئەکـەم حقـووقی نیعمـەتی جەنابت و خوێنی خۆشەویستانم لە دوشمنی غەددار بسێنم و دڵی ئەو کەسانەی کـەس و کـاریان کـوژراوە دامـرێتـەوە، وەسیـەتی من ئەوەیە، پادشاە بۆ مردنی من عـاجز نەبێ. لەگەڵ کەوتنە ئیسراحەت لەناو ئومەرا ناوم نەکوژێتەوە پادشاە پرسی، تەدبیرەکەت چییە؟ موبارەک وتی: فیکرم کردەوە. لە دەشتی بی ڕێ، لەشکری ورچ بەهیلاکەت بەرم و جەنابت تا سێ ڕۆژ لەم ئەترافە سەبر بکەیت و من کاری خۆم دروست ئەکەم و ئێستاکە

ڕۆیشتیتەوە مەجلیس ئەمە بفەرموویت. پێست و گۆشتم بە دان بریندار بکەن و دەستم بشکێنن و ببەن لە ئەتراف جەزیرەکە فڕێم دەن. بەمودەدی سێ ڕۆژ ورچەکان لەناو ئەبەم و جەنابت بە وەتەن شاد ئەبیتەوە، پادشا و موبارەک لە تەدبیر بوونەوە، پادشاە ڕۆیشتەوە لای مەیموونەکان، ئەمری کرد، لازمە موبارەک بە برینداری و نیوە رووح بەرنە نزیک جەزیرەکە و بگەڕێنەوە. لەسەر ئەمری پادشاە گۆشت و پێستی موبارەکیان بە دان هەڵپچڕی، بردیان لە قەراغ جەزیرەکە دایانناو گەڕانەوە، پادشاە و مەیموونەکان، ڕۆژێ ڕێگە جەزیرەکەیان جێ هێشت، موبارەک بەگریان و هاوار کردن، دەنگی گەیشتە لای ورچەکان، پادشاهی ورچەکان بەدەنگی گریانەوە ڕۆیشت، تەماشای کرد، مەیموونێکە، هەموو بەدەنی بریندار و دەستی شکاوە، پادشاە بەزەیی بەحاڵیا هات. پرسی، بۆچی ئەوەت بەسەر هاتووە؟ کێ زوڵمی لێ کردوویت حەقت بسێنم؟ موبارەک بەعەقڵ بۆی مەعلووم بوو پادشای ورچەکانە، وتی: ئەی پادشاە، من وەزیری پادشای مەیموونەکانم، وەقتێ ئێوە هوجوومتان کردبووە سەر جەزیرەکەمان. من لەگەڵ پادشاە و لەشکردا ڕۆیشتبووینە سەفەر بۆ ڕاوکردن، لەگەڵ هاتینەوە، خەبەراتی ئێوەمان زانی، منیش لەڕێگەی چاکەوە ڕووم کردە پادشاە وتم: لازمە بچینە خزمەت پادشای ورچان. بەدڵێکی ساف خزمەتیان بکەین. پادشاە لە قسەی من تووڕە بوو و قسەی نالایقی بە ئێوە داو تیکرار وتم: ژیانمان لەژێر حیمایەتی ئەوان نەبێ مومکین نابێ، پادشاە ئاگری قەهری داگیرسا، ئەمری کرد، بەم برینداری و دەست شکاوییە، من فڕێ دەن، وتی: بزانم ورچ حورمەتیان چییە؟ دەخاڵەت قبووڵ بکەم و ڕەحمیان بە حاڵی من نەکرد، ئەوە حاڵمە کە ئەیبینیت، پادشای ورچەکان ڕقی هەڵسا، وتی: ئێستا مەیموونەکان ڕوویان بۆ کوێ کردووە؟ موبارەک وتی: فیکری لەشکر کۆکردنەوە ئەکەن، شەبەیخوون بدەن بەسەرتانا، پادشای ورچەکان ترسی پەیدا کرد، وتی: ئەی موبارەک، تەدبیر چییە؟ فێڵێ نەکەن زەرەر بە ئێمە بگا. موبارەک وتی: ئەگەر بەم دەردە نەئەچووم، لەشکرم کۆ ئەکردەوە، یەکێکیان بە ساغ دەرنەئەچوون، پادشای ورچەکان وتی: ئەگەر ڕێگەمان نیشان ئەدەیت، حەقی تۆ یەک بە هەزار ئەسێنم. بۆیان ئاشکرا ئەبێ حوکمداری و ئازایی من. موبارەک وتی: زۆر ئارەزوو ئەکەم و ناتوانم بەپێ بڕۆم، پادشاە وتی: بردنی تۆ سەهلە، ئەمری کرد، لەشکر کۆبوونەوە، ئەسبابی شەڕیان ڕێکخست، شەو هات شەبەیخوون بدەن، لەسەر ئەمری پادشا لەشکر کۆبوونەوە، موبارەکیان بەست بەکۆڵی ورچێکدا، بە ئیشارەتی موبارەک ڕێگەیان گرتە پێش، زۆر خێرا ئەڕۆیشتن، لەگەڵ دونیا ڕووناک بووەوە، نیوەی ڕێگەیان کردبوو،

ئەو سەحرایە سمووم و هالآوی لاسایی جەهەننەمی ئەکردەوە، یەک دەنک گیا لەو سەحرایەدا نەڕوابوو، ئاوی خواردن دەست نە ئەکەوت، موبارەک وتی: خێرا بڕۆن ئەوەندەمان نەماوە بەمەرامی دڵم بگەم، لەگەڵ ڕۆژ هەڵهات ئەو دەشتە وەک مەنجەنیق داخرا، زیخ و لمی وەک ژیلەمۆی ئاگر سوور هەڵگەڕا، تەیر ڕێگەی بکەوتایە، وەک پەروانە ئەسووتا، ورچەکان دەست و پێیان نیوە سووتاو بوو، لەدوور نیشانەی سمووم دەرکەوت، پادشای ورچەکان ڕووی کردە موبارەک وتی: ئەوە چییە دەرکەوت. موبارەک وتی: ئەوە ئاگرە لە ئێوە بەرئەبێت، بەڕاستی هەزار ڕووح بن، ڕووحێکتان بەسەلامەت دەرناکەیت، ئەوە جەزای ئەوەیە ئاگرتان لە دڵی مەیموونەکان بەردا، لەو قسەکردنا بوون، سمووم گەیشتە سەریان. موبارەک و هەموو ورچەکان بەسەر یەکا مردن. لەپاش سێ ڕۆژە، پادشای مەیموونەکان، ڕۆیشتەوە جێگەی خۆی لە واسیتەی تەدبیری موبارەکەوە هەموویان کەوتنە ئیسراحەت و لەناو جەزیرەکە بە کەیف و شەوق ئەژیان، لە خۆشیا خەسارەتی کۆنیان فیکر نەما. شەباهەنگ وتی: بۆیە ئەم میسالەم هێنایەوە. لەزاتی پادشاە ئاشکرا بێ، زۆر کەس بوون ڕووحی خۆیان فیدای قەومەکەیان کردووە، بەفیکری من کارشناس وەک موبارەک دێتە بەر چاوم. چونکە لەمەو پێش، لە موعامەلەی ئەوان شارەزا بووم، لە کارشناس زیاتر لە دنیادا زیرەک و عاقڵم نەدیوە. لەئەووەڵەوە ئەحواڵی کارشناسم تەماشا کرد دووربینی ئەحواڵی بۆم مەعلووم کرا. ئێستا چاک وایە، لەپێش ئەوەی تووشی بەڵا بێن بە زیندوویی. کارشناس بخەینە ژێر خۆڵەوە. پادشا ڕووی وەرگێڕا، وتی: ئەم فەقیرە بە واسیتەی ئێمەوە تووشی دەرد هاتووە و ئێستا ئێمە بیکوژین زۆر بێ ڕەحمی و بێ غیرەتییە، هۆشەنگ ئەمری کرد، کارشناسیان هەڵگرت، بردیان لە جێگەیەک دایان ناو شەو و ڕۆژ خزمەتیان کرد، هەتا برین و شکاوی باڵەکانی چاک بووەوە. دیسان وەزیر وەک شەباهەنگ بێ، ڕووی کردە هۆشەنگ شاە، وتی ئەی پادشاە، من لەڕێگەی چاکەوە، هەرچی بە چاکم زانی عەرزم کردی و تەئسیری نەکرد، ڕجا دەکەم لەگەڵ کارشناس، وەک دوشمن مودارا بکەن، بەسوورەتی قەتعی لە فیکری غافڵ نەبن. لەبەر چاومە، ئەو ڕوو ڕەشە بۆ فرسەت ئەگەڕێت، هۆشەنگ وتی: ئەوەندە خەوف کردن لەیەک دوشمنی زەلیل، زۆر قسە کردن چاک نییە، وەقتێ کارشناس چاک بووەوە، خۆی لەگەڵ کونەبەبووەکان ڕێکخست، ڕەفاقەت و هات و چۆی لەگەڵ مەئموووران و وەزیران پەیدا کرد، وردە وردە حورمەتی لای پادشاە زیاد بوو، ئاخری بووە وەزیری هۆشەنگ. بەبێ تەدبیری کارشناس دەست بۆ ئوموورات درێژ نەئەکرا، ڕۆژێ هەموو ئومەرا و وزەرا، کۆبووبوونەوە، کارشناس

وتی: پادشای قەلەباچکە بەجۆرێ ئازاری منیان داوە، ئەگەر حەقی خۆم دەست نەکەوێت ئیسراحەتم بۆ ناکرێ، موددەتێکە بە فیکری خۆم تەدبیر ئەکەم و هەتا من لە سوورەتی ئەوانا بم حەقم دەست ناکەوێت، چاک وایە پادشاە ئەمر بفەرمووێت من بسوتێنن، چونکە بیستوومە کەسێ نزیک بە سووتان بوو، دوعای گیرا ئەبێت، بەڵکی کە نزیک بە سووتانن بووم دوعام گیرا بێ. خوا سوورەتی کونەبەبووم بەسەرا کێشێت، ئینتیقامی خۆم لە قەلەباچکەکان بسێنم، شەباهەنگ وتی: ئەم قسە کردنەت، بۆنی مرداره‌وه بووی لێ دێت. هۆشەنگ وتی: ئەی شەباهەنگ فیکرت چییە، جوابی دایەوە ئەی پادشاە، ئەوە مەکرێکە بە ئاوی زەمهەریر ئاودراوە و ئەگەر هەموو پەڕی پیسی بە ئاوی سەلسەبیل و شەرابەن تەهوور بشۆرێت. ڕوو ڕەشی زاهیری و پیسیی باتینی، پاک نابێتەوەو ئەگەر وجوودی ناموبارەکی بە تاوس و یا سیمرخ بێ، بۆ ڕەفاقەتی قەومەکەی ئارەزوو ئەکات. هەروەک مشکەکە بەدوعای عابید. سوورەتی ئافرەتی پێ عەتا کرا. نە بە ڕەفاقەتی ڕۆژ و نە بە ڕەفاقەتی هەور و نە بە ڕەفاقەتی شاخ ڕازی بوو، تا لەگەڵ ئاوجنسی خۆی ئارەزووی دەست کەوت، هۆشەنگ پرسی، چۆن بووە؟.

حیکایەت

شەباهەنگ وتی: ئەگێڕنەوە، عابیدێ لە چۆڵێکدا شەو و ڕۆژ خەریکی عیبادەت بوو، ڕۆژێ قەلێ بێچووە مشکێکی لەبەردەم عابید دانا و ڕۆیشت، عابید ڕەحمی پێ کرد و لەخیرقەکەیەوە پێچاو خواردنی دایە، تا گەووره بوو، عابید فیکری کرد مومکینە ئەم مشکە زەرەری بۆ بەنی ئادەم ببێ، دوعای کرد مشکەکە ببێ بە بەنی ئادەم. دوعای گیرابوو، تەسادوف سوورەتی کچی پێ عەتاکرا، مریدێ چووە خزمەتی عابید، تەماشای کرد. منالێکی ساوا لای عابیدەکەیە، بە ئەمری عابید موریدەکە منالەکەی بردە لای خۆی. تا گەیشتە حەددی بولووغ، بردی و تەسلیمی بە عابید کردەوە. عابید ڕووی تێ کرد، وتی: ئێستا بلووغ بوویت. وەقتی شووت هاتووە. ئارەزووی خۆتە، کچەکە جەوابی دایەوە، وتی: شوو بەیەکێ ئەکەم. کەس قووەتی لەو زیاتر نەبێ، عابید وتی ئەوەی تۆ ئەڵێیت، ڕۆژە، قووەتی لە هەموو کەس زیاترە، بۆ سبحەینێ ڕۆژ هەڵهات، عابید چووە لای، ڕۆژ، بەیانی جوانیی کچەکەی بۆ کرد، وتی: ئارەزووی مێردێ ئەکات قووەتی لە هەموو کەس زیاتر بێ، ڕۆژ جەوابی عابیدەکەی دایەوە، وتی: هەور لە من بە قووەتترە، بە یەک دەقیقە ڕووناکی من ئەشارێتەوە. عابید چووە لای هەور، بەیانی جوانی و قسەی

کـچـەکـەی بۆ کـرد، هەور عـەرەقی شـەرمی دارژان. جـەوابی دایەوە، وتی: (با) لەمن بەقـووەتتـرە، وەقـتێ با هات، من قـووەتی وەسـتـانم نـیـیـە. عـابیـد چووە لای با، بەیانی جوانی و قسەی کچەکەی کرد. جەوابی دایەوە، وتی: هەرچەند ، سپی چنار لەبن دەردێنم و گوێی بەنی ئادەم کەڕ ئەکەم، ئەمما قووەتم بەسەر شاخدا نییە، شاخ لەمن بەقووەتترە. عابید چووە لای شاخ، بەیانی جوانی و قسەی کچەکەی بۆ شاخ بەیان کرد. شاخ جەوابی دایەوە وتی: هەرچەند کەس قووەتی بەسەرما نـیـیـە، ئەمما مـشـک قووەتی لە من زیاترە، هەمـوو جەرگ و ئەترافی کـون کـون کـردووم. عـابید کچەکەی هەڵگرت، ڕووی کـرد بۆ لای مـشـک، بەیانی قـسـەی کـچـەکـەی کـرد. مـشک جەوابی دایەوە، وتی: زەمـانێکە ئارەزووی ژن هێنان ئەکەم. ئەمما مـومکین نەبووە، ئێـسـتـا لەسەر فەرمـوودەی جەنابت قـبـوولم کـرد و لازمە ژنی ئاوجنسی من بێ، کـچـەکـە وتی: ئاسانە عـابید دوعـا بکات. ئەبم بە مـشـک دەست ئەکـەمـە گـەردنی تۆ، عـابیـد تەمـاشـای کـرد هەردووکـیـان ئـارەزووی یەک ئەکـەن، دوعـای کرد کچەکە ببێ بە مشک، نیـشـانەی (وكل شيء يرجع إلى أصله) ئاشکرا بوو. عـابید هەردووکـیـانی تەسلیم بەیەک کرد گـەڕایەوە، شـەباهەنگ وتی: بۆیە ئەم قسـانەم کرد. لەزاتی پادشاە مەعلوومی بێ ئاخری ئەو ڕوو ڕەشە بەئاگری فیـتنە ئەمـان برژێنی، هۆشـەنگ تەدبیر و نەسیحەتی شەباهەنگی بە خراپ ئەزانی، دووربینی ئەحواڵی خۆیانی نەکرد، ئەمما کـارشناس، هەر ڕۆژە حیکایەتێکی بۆ هۆشـەنگ ئەکرد. وای لێـهـات بوو بە مەحرەمی سرڕی، لە هەڵسـان و موعامـەلەیان شارەزابوو، ڕۆژێ فرسەتی زانی، ڕۆیشـتەوە بۆ لای قـەومەکـانی. مـەلیـک پیـرۆز وتی: ئەی کـارشناس چاومـان ڕوون. بەخێرهاتیننەوە مەسئەلە چییە بیگێڕەوە. کارشناس وتی لە سایەی سەری پادشاوە. ئەوەی مـەتڵەب بوو. دەستم کەوت خۆتان حازرکەن فرسەتە. پیرۆز وتی: تەدبیر چییە، کارشناس وتی: لە فلان شاخ، ئەشکەوتێ هەیە. ئێـوە بچن، پووش و گـەڵا لەبەر کونەکە، لەگەڵ چیلکە هەڵبچنن. لە نزیـک ئەشکەوتەکـە خـانووی شـوانی هەیە. مـنیش ئەچم دارێـکی ئاگـراوی دێنم. لەناو پووشـەکە دایئەنێم، ئەمر بفـەرمـوو بەلەشکر لە ئەتراف پووشـەکـە پاڵ بدەن بە یەکـدا، تا پووشەکە ئاگـر ئەسێنێ، ئەو کونەبەبووی بێتە دەرەوە، ئەسووتێ، ئەوەی لەناو کونەکەدا بێ، دووکـەڵ ئەیکوژێ، پادشـاە بەتـەدبیـری کـارشناس ئەمـری کـرد. ئاگـریان لە هەمـوو کونەبەبووەکان بەردا. لەگەڵ کونەبەبووەکان ئاگریان تێ بەردرا. قەلەباچکەکان، بەدڵخۆشی گەڕانەوە، مـەلیـک پیـرۆز، لەتەدبیر و فـیکری کـارشناس مـەمنوون بوو. زوبانی بەمـەدح و سـەنای کـارشناس ئەکـردەوە. کـارشناس دوعـای خـێری بۆ ژیانی مـەلیـک کـرد، وتی: لە

واسـیـتـەی نفـووسی پادشـاوە فـیکرم دروست بوو، چونکە ئەووەڵ ڕۆژ دروشمی نا مـــوبارەک زوڵمی ئاشکرا بوو. ئەم تەدبیـرە بەفـیکری منا هات، مـەلیک پیرۆز وتی: لە ڕەفاقەتی کونەبەبووەکان زۆر مایتەوە چۆن تاقەتت گرت؟ چونکە سەخی تەبع لەگەڵ ڕەزیل، ڕەفاقـەتیان زۆر زەحـــمـــەتە، کـــارشناس وتی: فەرمـوودەکەت شیرینە. هیچ ناخۆشییەک وەک ڕەفاقـەتی ڕەفـیقی خراپ زەحمت نییـە. ئەمما کەسێ عاقڵ بێ، بۆ دروست کـاری وەلیـــونعـیــمـەتی و قـانزاجی قەومەکەی هەرچەند زەحمەت بکێشێ، بە ڕوتبـەی ئەزانێت. مـەعلوومـە دەوڵەت بەبێ زەحـمـەت دەست ناکـەوێت و هیچ گــوڵێ بێ دڕک نەکـراوەتەوە، مـەلیک پیرۆز وتی: لەقسەو تەدبیری کونەبەبوو چیت دیوە بیگێڕەوە، کارشناس وتی: بە فـیکر و عـاقـڵی، وەک ئەوەم نەدیوە، کە حوکمی کوشتنی ئەکردم پادشاکەیان بێ ئەقڵ بوو. باوەڕی بەقـسـەی ئەو زیرەکـە نەئەکـرد و قـەومـەکـەیان فـەرقـیـان بۆ نەئەکـرا، من غـەریب بووم، بەفـیکر و تەدبیـری مەشهـوور بووم، نەبە قسەی شەباهەنگ باوەڕیان ئەکرد و نەبە عـەقڵی خۆیان ئەیانزانی کە من بۆ مەسڵەحەت بووم بە ڕەفـیقیان، لازم بوو سرڕی خۆیان لەکەس ئاشکرا نەکردایە، لەبەر بێ عەقڵی سرڕی خۆیان لەمن ئاشکرا کرد. ئەوەیان تووش هات کەسیان بەزیندوویی دەرنەچوون، زوڵم کـردنیـان گەڕایەوە سەریان. مـەعلوومـە هەر پادشـایەک دەستی زوڵمی درێژ کرد. نیشانەی تێکچوونی حوکمدارییەتی، باقی بوونی پادشاهی،

بەکافری لەناو ناچێت، ئەمما بە زوڵم لەناو ئەچێت، چوار ئیشی هەیە، جەزای ئەگەڕێتەوە، ئەووەڵ زوڵم، هەرکەس زاڵم بێ، ئاخری خۆی لەناو ئەچێت، دووەم هەرکەس داوێن پیسیی کرد. حورمەتی خۆی لەناو ئەبا، سێهەم هەرکەس زۆر خواردن بخوا، دائیم نەخۆش و دەردەدارە، چوارەم هەر پادشایەک بەقسەی وەزیری عاقڵ نەکا، زوو لەسەر تەختی پادشاهی لائەچێت. لازمە شەش تائیفە، تەمەع لە شەش ئەشیا نەکەن، ئەووەڵ پادشا تەمەع لە ئازاری میللەت، دووەم کەسی مەغروور و بە تەکەببور، تەمەع لە مەدح و سەنا، سێهەم. کەسێ ڕەوشتی خراپ بێ، تەمەع لە ڕەفیق گرتن، چوارەم کەسێ بێ حەیا و بێ ئابڕوو تەمەع لە ڕوتبەی گەورەیی، پێنجەم، کەسێ بەخیل بێ، تەمەع لە چاکە کردن. شەشەم، کەسێ گوناهکار بێ، تەمەع لە عەفو کردن. زۆر دەرکەوتووە، چەند کەسانێ لە واسیتەی تەکەببور و غورووریەوە تووشی بەڵا بوون. هەروەک هۆشەنگ لەبەر تەکەببور و مەغرووری شەبەیخوونی دا بەسەر ئێمەدا و ئاخری زوڵمەکەی گەڕایەوە سەر خۆیان، مەلیک پیرۆز وتی: ئەی کارشناس، ئێمە لە چاکەی تۆ دەرناچین، چونکە ئەو جۆرە کەتۆ قبووڵت کردووە و ئەگەر بەقسەی وەزیرەکەیان کاریان بکردایە. تۆ ئەکوژرای و ئێمە لە تۆ نائومێد ئەبووین. کارشناس وتی: کەسێ بە وەفا بزانێت، ئەگەر فیکرێکی کرد، ئەبێ دەست لە ڕووحی خۆی هەڵگرێت و هەرکەس ئارەزووی مەتڵەبێ بکات بۆ دروست بوونی مەتڵەبەکەی، بە خزمەتکاریی بچووکی خەریک بێ عەیب نییە. هەروەک پیرە مارەکە لەبەر مەسڵەحەت خۆی کرد بە وڵاغی بۆق،

پیرۆز پرسی: چۆن بووە؟ بیگێڕەوە.

حیکایەت

کارشناس وتی: ئەگێڕنەوە، مارێ پیر و پەرپووتی ڕووی تێ کردبوو. قووەتی ڕاوکردنی نەمابوو. لەتاو برسییەتی عاجزبوو، گریانی بۆ زەمانی گەنجیەتی ئەهات. فیکری کرد، بۆی مەعلووم کرا قووەتی هەتا بێ، ڕوو لە کەم ئەکات. وای بە چاک زانی، ڕێگەی تەدبیر بدۆزێتەوە، وردە وردە ڕۆیشتە سەرچاوەی ئاوێک، میقدارێکی زۆر بۆق لەناو ئاوەکەدا بوون. پادشایەکیان بوو. حوکمی بەسەر هەموو بۆقەکانا ئەکرد، مارەکە بەنەخۆشی و سکە خشکێ لە قەراغ ئاوەکە ڕاکشا، بۆقێ چوو سوئالی لە مارەکە کرد، وا دیارە نەخۆش کەوتوویت؟ مار جەوابی دایەوە وتی: لە نەخۆشی خراپترم بەسەر هاتووە، بۆقەکە وتی: چیت بەسەر هاتووە؟ مار وتی: مەعلوومە ژیانی من بە بۆقەوەیە و ئیمڕۆ

کارێکم بەسەرهات، خواردنی بۆق لەمن حەرام کرا و ئەگەر لەبرسا بمرم، ناتوانم بۆق بخۆم، بۆقەکە ڕۆیشتە لای پادشاکەیان قسەی مارەکەی گێڕایەوە، پادشای بۆقەکان موتەحەییر ما لە قسەی، ڕۆیشتە لای مارەکە، وتی: لەبەر چی خواردنی بۆق لە تۆ حەرام کرا؟ مار وتی: ئەی پادشاە. برسێتی و حرس پێی کردم، ڕۆژێ ئارەزووی گرتنی یەک بۆقم کرد، بۆقەکە ڕای کردە ژووری عابیدێکەوە، منیش شوێنی کەوتم، ژووری عابید تاریک بوو، لەبەر برسێتی بۆم فەرق نەکرا. کوڕی عابیدەکە لە ژوورەوە نوستبوو، ئەموستە پێی کوڕەکە بەردەمم کەوت، وامزانی بۆقەکەیە، دانم پیانا، زەهری بن دانم ڕژایە سەر برینەکە، کوڕەکە ڕووحی دەرچوو، لەگەڵ عابید خەبەری زانی، شوێن من کەوت، منیش ڕووم کرد بۆ سەحرا، لەدەست عابید نەجاتم بوو، عابید لە دوورەوە دوعای لێ کردم، وتی: لە دونیا بێ حورمەت و بێ میقدار بیت و ببیت بە ولاغی پادشای بۆقەکان و ئیقتیداری خواردنت نەبێ لەوە زیاتر، پادشا بەسەدەقە بداتێ، ئەوا ئێستا منیش هاتووم، پادشا، من بە ئولاغی خۆی قەبووڵ کات، پادشای بۆق، بەقسەی مار ڕازی بوو. فیکری کرد، من سواری مار ببم، ناو و شوورەت پەیدا ئەکەم. پادشای بۆق هەرچەند سواری مار ئەبوو، تەکەبووری

بەسەر ئاوجنسی خۆیدا ئەکرد. ڕۆژێ مار وتی: عومری پادشا درێژ بێ، مەعلوومە ژیانم بەخواردن مومکین ئەبێ، پادشاه وتی: ڕاستە، تۆ بەبێ خواردن قووەتی هەڵگرتنی منت نابێ، منیش بەبێ ئولاغ زەحمەتم زۆر ئەبێ، لەبەر ژیانی مار، ڕۆژێ دوو بۆق قەرار درا بدرێ بە مار. چەند موددەتێ بەو جۆرە تا مردنی، ئیدارەی کرد، لەبەر مەنفەعەت، بەخزمەت کردن ڕازی بوو و بە زەحمەت تەماشای نەکرد. کارشناس وتی: هێنانەوەی ئەم میسالەم بۆ ئەوە بوو، تا مەعلوومی جەنابت بێت، سەبر کردنم بۆیە بۆ کرا، سووتاننی دوشمن و دڵخۆش بوونی قەومەکەم چاو لێ بوو، سەد ئەوەندە زەحمەتم بکێشایە، بەلامەوە جەژن بوو. حوکەما فەرموویانە، تەدبیر لە قووەت چاکترە، ئەگەر کەسێ موقابیل بەسەد کەس قووەتی بوو، بەتەدبیر مومکین ئەبێ، یەکێ بیبیستێ، زۆر ئاشکرا بووە، بە لەشکرێکی زۆر چاری دوشمن نەکراوە، بەیەک تەدبیر شار و میللەتەکە گیراوە، مەلیک پیرۆز وتی (الحمدلله) بە تەدبیری تۆ، ئێمە سەرکەوتین. کارشناس وتی: ئەم ئیش و کارە، بە عەقڵ و فیکری من، نەکرا، هەمووی بەواسیتەی نوفووسی پادشاوە، بەئاسانی دروست کرا، پادشای کونەبەبوو لەبەر کیبر و غورووری، وجوودی ئێمەیان نەئەزانی، فیکریان نەئەکرد، ئێمە لەبەر زەعیفی، حەقی خۆمان دەست کەوێت و لەزاتی موبارەکی مەلیک پیرۆز ئاشکرا بێ، چوار ئەشیا کەمە، زۆر ئەبێ، ئەووەڵ پشکۆیەک ئاگر، کەم دیارە و سووتاننی زۆرە، دووەم قەرزداری ئەگەر درهەمێک بێ، ساحیب قەرز، وەک سەد دینار تەماشای ئەکات، سێهەم نەخۆشی، ئەگەرچی ئەووەڵ جار نەکەویت، هەتا بێت دەردەکەی زۆر ئەبێ. چوارەم، دوشمن ئەگەرچی زەعیف و کەم دەست بێ. ئاخری حەقی خۆی ئەسێنێ. هەروەک دوو چۆلەکەکە، حەقی خۆیان لەمار وەرگرت.

مەلیک پیرۆز وتی: چۆن بووە؟

حیکایەت

کارشناس وتی: ئەگێڕنەوە، دوو چۆلەکە لەبن گوێسوانەیەکدا هێلانەیان کردبوو، چەند زەمانێ بەخۆشیی یەک و بەبوون و نەبوون، ڕایان ئەبوارد، وەقتێ بێچوویان هەڵهێنا، هەردووکیان، لەهێلانە چووبوونە دەرەوە. بۆ خواردن هێنانی بێچووەکانیان، تەسادوف کە مێیەکە، پێشی نێرەکە، ڕووی کردەوە هێلانە، تەماشای کرد، مارێ لەناو هێلانەکەدا خەریکی خواردنی بێچووەکانیەتی، چۆلەکەکە، دەستی کرد بەگریان و هات و چۆکردن، لەپێش دەمی هێلانەکە، نێرەکە ڕووی کردەوە هێلانەکە، تەماشای کرد، مێیەکە بەگریان و

هاوار خەریکە، بانگی کرد: ئەی ئارامی جانم، باعیسی گریانت نازانم، مێیەکە وتی: گریان بۆ من چاکە، منالە غەمرەوێنەکانم مار خواردی و هەرچەند پاڕامەوە و هاوارم کرد، مارە زالمەکە ڕەحمی پێ نەکردم و بە مارەکەم وت: ئەگەرچی خۆت بەگەورە ئەزانی، ئەمما لە دوشمنی بچووک بترسە. مومکینە ئێمە بۆ کوشتنی تۆ هەوڵ بدەین، مارەکە بەقسەی من پێکەنی، جەوابی دامەوە، وتی: ئێوە خۆتان بەچی ئەزانن و هەتا ئێوەش نەخۆم دەست هەڵناگرم، ئێستا لە خواردنی بێچووەکانمان بووەتەوە و بۆ خواردنی ئێمە لە هێلانەکەمان نوستووە، نێرەکە ئاگر لە دڵی بەربوو، تەسادوف لەو وەقتەدا ساحیب خانووەکە خەریکی ئاگرکردنەوە بوو، پارچە پەڕۆیەکی ئاگراوی، نێرەکە بردی کردی بەبن گوێسوانەکەدا، ساحیب خانوو، لەترسی ئەوە، خانووەکە ئاگر نەگرێ، بەپاچ و خاکەناز، چووە سەربان، گوێسوانەکەی هەڵوەشان، مارەکە سەری بردە دەرەوە، ساحیب خانووەکە، سەری مارەکەی پان کردەوە و کوشتی، ئاگری دڵی چۆلەکەکان کوژایەوە، مەلیک پیرۆز وتی: ئەی کارشناس، ئینتیقام دەست کەوتنمان، بەواسیتەی فیکری موبارەکتەوە دەست کەوت و هەر تەدبیرێ بە زوبان جەنابتەوە کرابێ، قانزاجی زۆر بووە، بۆ بناغەی سەڵتەنەتی پادشاهان لە وەزیری بەفیکر چاکتر نییە. من هەموو وەقت، بە تەدبیری جەنابت گۆی مەقسەدم دەست کەوتووە و زیرەکی و عەقڵی تۆ گەیشتە دەرەجەیەک، موددەتێکی زۆر لەگەڵ دوشمن دەوامت کرد و قسەیەک بەزوبان تۆدا نەڕۆیشت، عەکسی تەبعی دوشمن بێت، کارشناس وتی: ئەویش لەواسیتەی نفووسی جەنابتەوە دەستم کەوت، چونکە دڵی پادشاە لەگەڵ بەندە ساف بوو و ئارەزووی ئیسراحەتی میللەتی ئەکرد. منیش لە واسیتەی نفووسی پادشاوە، فیکر و تەدبیرم کەوتە سەر ڕێگەی مەتلەب و هەرچیم بۆ دروست بوو تەئسیراتی دڵی ڕوونی جەنابت نیشانی دام و کردم. مەلیک پیرۆز وتی: لەو وەقتەوە، تۆ ڕۆیشتوویت، خواردنی ڕەحەتی و نوستنی ئیسراحەتم نەدیوە. (الحمدلله) ئێستا ئەم ژینە بەژین ئەزانم، لەگەڵ تۆ ڕایئەبوێرم. کارشناس وتی: پێشوونان فەرموویانە: نەخۆش تا چاک نەبێ، لەززەتی خواردن نازانێ، حەماڵ تا کۆڵی گران هەڵنەگرێ، لە مانگوو حەسانەوە بێ خەبەرە، عاشق هەتا بە مەعشووقە نەگات، دڵی دانامرێ، ڕێبوار داخڵ بە قۆناغ نەبێ، ئیسراحەت ناکا. دوشمندار هەتا مردنی دوشمنی نەبینێ لەژیانی خۆی ئەمینی پەیدا ناکات. مەلیک پیرۆز وتی: ڕەوشت و فیکریان چۆن بوو؟ کارشناس وتی: فیکر و ڕەوشتیان لە ڕووی کیبرەوە بوو، وەک یەک. هەموو کەم عەقڵ بوون، عەقڵداریان لە شەباهەنگ زیاتر نەبوو، زۆر بۆ کوشتنی من ئارەزووی ئەکرد، ئەمما پادشاکەیان لەگەڵ

میللەتەکە فیکریان وابوو تەدبیری شەباهەنگ ڕوو لە حەسوودی ئەکا و هەتا مومکینی بوو، لە نەسیحەت قسووری نەکرد. من لە عومری خۆم، زیرەک و عاقڵی وەک شەباهەنگم نەدیوە. کونەبەبووەکان. کەم عەقڵ بوون. بەقسەی زیرەکی و زۆرزانیی شەباهەنگ، باوەڕیان نەکرد ئەوەیان بەسەرهات، لایق بوون، چونکە لازمە خۆپاراستن لە زوبان لووسیی دوشمن و هەرکەس عەقڵی بێ. بەقسەی دوشمن و گریان و پاڕانەوەی باوەڕ ناکا و دوشمن بەبێ وجود تەماشا ناکرێت و هەرکەس دوشمن بەبچووک تەماشا بکا، ئەوەی بەسەر دێت قەلەباچکەکان بەسەر کونەبەبووەکانیان هێنا و هەرکەس تەماشای ئەم نەسیحەتە بکات و دووربینیی ئەحواڵی خۆی و لەدوشمن ئەمین نەبوو. بەسەلامەتی لەدەست دوشمن نەجاتی ئەبێ و قانزاجی تەدبیر و ڕەفاقەت لەم نەسیحەتەدا ئاشکرا بوو. هەموو کەس لازمە بزانێ.

نەسیحەتی پێنجەم

زەرەری غافڵ بوون و لەدەست چوونی مەتڵەب

دابیشەلیم، ڕووی کردە برەهمەن، فەرمووی: خۆپاراستن لە دوشمن و باوەڕ نەکردن بەقسەیان ئەووەڵ و ئاخر بەزوبان جەنابتەوە بەیان کرا، ئومێد دەکەم بەیانی زەرەر و غافڵ بوون و مەتڵەب لە دەست چوون، بەیان بفەرموویت، برەهمەن فەرمووی، لەهەموو کەس ئاشکرایە، بۆ خوسووس ئیدارە، موحافەزەی ماڵ و کەسابەتیان ئەکەن و چەند کەسێ، بە ئاسانی ماڵیان دەست ئەکەوێ، زوو لەناوی ئەبەن و چەند کەسێ زۆر بەزەحمەت ماڵیان دەست ئەکەوێ، وردە وردە ئیدارەی پێ ئەکەن. لازمە کەسێ عەقڵی بوو، ماڵ و یا ڕەفیقێکی چاکی دەست کەوت، غافڵ نەبێ و ئەگەر غافڵ بوو، لەدەستی ئەچێ، پەشیمانی و دەردی ڕوو لە زیادی ئەکات. هەروەک کیسەڵ بە ئاسانی ڕەفاقەتی لەگەڵ مەیموونەکە گرت. لەبەر بێ عەقڵی، لەدەستی چوو، دابشەلیم پرسی: چۆن بووە؟

حیکایەت

برەهمەن فەرمووی: ئەگێڕنەوە لەبەحری ئەخزەر، جەزیرەیەک بوو، میقدارێ مەیموون لەناو ئەو جەزیرەیەدا بوون، پادشایەکیان بوو، ناوی کاردان بوو، لەفیکر و ڕاستییا بێ ئەمسال بوو، موددەتێ پادشای مەیموونەکان بوو، ئاخری پیری، ڕووی تێ کرد، دڵی مەئمووران دەرحەق کاردان خراپ بوو، لەبەر پیری عەزلیان کرد، یەکێ لەخزمانی پادشاه، تازە پێ ئەگەیشت، لەجێگەی کاردان کرا بە پادشاه، بۆ خۆشیی پادشاه جلووسیان دانا،

هەمـوویان بە ڕەسـمی خـۆیان کـردیان بە جـەژن، کـاردان لای ناشـیـرین بـوو، لەناویانا دانیشـێت، تەرکی وەتەنی کرد، بەقەراغ بەحرەکەدا، ڕۆیشـتـە خوارەوە، گەیشـتـە بن دار هەنجیـری ئەو دار هەنجیـرەی کـرد بەوەتەن. ڕۆژێ لەسـەر دار هەنجیـرەکـە، یەک هەنجیـر لەدەست کـەوتە ناو ئاوەکـەوە، دەنگی شـڵـپـەی ئاوەکـەی لا خـۆش بوو، هەمـوو وەقت بەو فیکرە هەنجیرێکی ئەخوارد، هەنجیـرێکی ئەخستە ناو ئاوەکەوە، تەسادوف کیسەڵێ بوو، گران گەیشـتـە بن دار هەنجیـرەکە. بۆ ئیسراحەت لەبن هەنجیـرەکە ڕاوەسـتـا، لەو وەقـتـەدا مەیموون هەنجیـری ئەخسـتـە ناو ئاوەکەوە، کیسەڵ ئەیگرتەوە، ئەیخوارد، فیکری کرد، ئەو مەیموونە بەو جۆرە چاکە دانەوەی لازمە، بانگی مـەیموونەکەی کرد، ئەی ڕەفیق من غـەریبم و چاکەت لەمن نەدیوە. تۆ ئەم هەمـوو چاکـەیەت لەگەڵ من کرد، تا مـردن بـۆم نادرێتەوە، مەیموون ئارەزووی ڕەفاقەتی کرد، بەیانی ڕەفیـقی چاک و یەک قسەی بۆ کیسەڵ گێڕایەوە، وتی: لازمە، ڕەفیق وەک تای تەرازوو بەرامبەر یەک بن و ڕەفیقی بۆ هەموو کەس ناکرێ، ڕەفـاقـەت لەگـەڵ سێ تایـەفـە لازمە، ئەووەڵ، لەگـەڵ عـولەمـا، بەواسـیـتـەی ڕەفـاقـەتەوە شـرووتی دیانەت و ئاداب شـارەزا ئەبی، دووەم، لەگـەڵ عـاقـڵ، بەواسـیـتـەی ڕەفـیـقی عـاقڵەوە لەڕێگەی خەتەر نەجات ئەبێ، سێهەم، لەگەڵ ئەوانەی دووزوبان نازانن و بەبێ تەمـەع ڕەفـاقـەت ئەکـەن و لەسێ تایەفـە، خـۆ پاراستن لازمـە، ئەووەڵ، ئەو کـەسـانەی ئارەزووی فـیـتـنە و دوو زوبانی ئەکـەن. دووەم، ئەو کـەسـانە وەعـدێک ئەدەن بەدرۆ دەردەچێت. سێهەم، ئەو کەسانەی کە عەقڵیان نییە، چونکە لە واسیتەی ڕەفیـقی کەم عـەقـڵـەوە، دەرد و بەڵا زۆرە، دوشـمـنی عـاقڵ لە دۆسـتی نەزان چاترە... هەر وەک لە واسیتەی دوشمنە عاقڵەکەوە، پادشاه لە دەست دۆستە کەم عەقڵەکەی نەجاتی بوو. کیسەڵ پرسی: چۆن بووە؟

حیکایەت

کاردان وتی: ئەگێڕنەوە، لە شاری کشمیر، پادشایەک بوو، زۆر عادل و میللەت پەروەر بوو، ئەو پادشایە، مەیموونیکی بوو، شەو و ڕۆژ نۆبەچیی سەری پادشا بوو، بەشمشێرەوە لە ژوور سەری ئەوەستا، تەسادوف دزێکی عاقڵ، لە ڕێگەی دوورەوە داخل بە کشـمیر بووبوو، بۆ دزی و دزێکی کـەم عـەقڵ، ئەهلی شـارەکـە بوو. تووشی دزە عـاقـڵـەکە بوو. هەردووکیان بۆ دزی بوون بە ڕەفیق، دزە غەریبەکە وتی: تۆ شارەکە ئەزانی، ئیمشەو ڕوو بکەینە کوێ؟ دزەکە جەوابی دایەوە: ڕوو بکەین بۆ تاولەی پادشا، کەرێکی هەیە، بیدزین

و ڕوو بکەین بۆ مەیدانی بازاڕ، دووکانی شووشە فرۆشێ هەیە، بیبڕین و کەرەکە بار بکەین، بگەڕێینەوە، لەو تەدبیر کردنەدا بوون، حەسحەسێ پەیدا بوو. دزە عاقڵەکە، خۆی شاردەوە. دزە کەم عەقڵەکە بەدەست حەسحەسەوە گیرا، سوئالیان لە دزە کرد، فیکری چیت کردووە؟ جەوابی دایەوە، وتی: فیکرم کردووە، تاولەی پادشا ببڕم، کەرەکەی بدزم و لە دووکانی فلان کەس، باری کەم لەشووشە، ڕوو بکەم بۆ شارێکی کە، بیفرۆشم، حەسحەس ئەوەی بیست، پێکەنی، وتی: ئافەرین لازمە لەکەم عەقڵیی تۆ، چونکە، ولاغی پادشا، سەد نۆبەچیی هەیە و دەست تۆ ناکەوێت و ئەگەر فیکری خەزینەی پادشات بکردایە سەهلتر بوو، کەم عەقڵیی تۆ، ئەم جۆرە بێ، لایقی زیندانی. ئەوەی وت و قۆڵبەست کرا، بردیان بۆ زیندان. خرایە زیندانەوە، دزە عاقڵەکە گوێی لەو قسانە بوو، فیکری کرد. ڕەفیقی نەزان، لە دوشمنی زانست خراپترە. بەقسەی حەسحەس، ڕووی کرد بۆ خەزینەی پادشاه. وەختێ گەیشتە خانووی پادشاه لە خۆشیی خەزینە، میقداری نیو سەعات سەری لوغمی کردە دەرەوە، لەگەڵ تەماشای کرد لە ئەنواعی سکە و ئاڵتوون و جەواهیرات ڕۆکراوە و ئەترافی ژوورەکە بە شەمع ڕوون کراوە و پادشا لەسەر تەخت نوستووە و مەیموونێ بە شمشێرەوە لەژوور سەری پادشا نۆبەچییە، دزەکە موتەحییر بوو، فیکری کرد عەجەبا مەیموونێ بەو ناشیرینیە، چۆن ئەمین بوون لە عەقڵی کراوە، بۆ نۆبەچی سەری پادشا، لەو فیکرەدا بوو، لەسەقفی خانووەکەوە چەند مێروولەیەک کەوتە سەر سنگی پادشاه، پادشا بەدەم خەوەوە دەستی برد بۆ سنگی، خورانی، مەیموونەکە تەماشای کرد، مێروولە لەسەر سنگی پادشایە، ڕەگی جەهالەتی کەوتە حەرەکە، وتی: لە جێگەیەک من بەشیری تیژەوە، لەژوور سەری پادشاه نۆبەچی بم، ئێوە شەرم ناکەن، شمشێری ڕاست کردەوە بۆ سنگی پادشا مێروولەکان بکوژێ، دزەکە هاواری کرد، پەلاماری مەیموونەکەی دا، شمشێرەکەی لە دەست مەیموون سەند، پادشاه خەبەری بووەوە، تەماشای کرد، کابرایەکی غەریب شمشێری لە مەیموون سەندووە و لە بەرامبەر مەیموون وەستاوە، پادشا وتی: تۆ ئیشت چییە؟ دزەکە جەوابی دایەوە، من بۆ دزیی خەزێنەکە هاتم و دوشمنی عاقڵم. ئێستا لەواسیتەی حازر بوونی منەوە، لە دەست دۆستی کەم عەقڵ ڕووحت بە سەلامەت دەرچوو، قسەی ئەووەڵ و ئاخری بۆ پادشا گێڕایەوە، پادشا سەجدەی شوکری برد، وتی: (الحمدلله) ئەمرۆ ئیرادەی خودا هەر جۆرێ بێ، لازمە ببێ، دوشمنی عاقڵ لەجێگەی دۆستی کەم عەقڵ، ڕوتبەی بۆ بەچی بێ، پادشا ئەمری کرد. زنجیریان خستە گەردنی مەیموون، خرایە زیندانەوە و دزە عاقڵەکە بوو بە یەکێ لە

مەئموورانی پادشا، لازمە ڕەفاقەت لەگەڵ عاقڵان و خۆپاراستن لەکەم عەقڵان، کاردان وتی: ئەی کیسەڵ، ئەم حیکایەتەم بۆ کردی، بۆت مەعلووم بێ ڕەفاقەتی من لەگەڵ تۆ دروست نابێ لەوە ئەترسم شرووتی ڕەفاقەت بەجێ نەیەنیت. چونکە پێشوونان فەرموویانە ڕەفاقەتی ئەهلی دونیا سێ جۆرە، یەکەمیان کە ڕەفیقی گیانی گیانیی ناوە، وەک ڕووح و جەسەد، بەیەک لزوومن، تەرک بوونیان مومکین نابێ، دووەمیان، وەک دەرمان وایە، وەقتێ نەخۆش، دەردێ تووش هات، موحتاجی دەرمان ئەبێ، سێهەمیان وەک دەرد وایە، تەرک بوونیان لەمردن نزیکە، ئەوانە جانی جانیی ناوە، لەتەنگانە و فەرەحی شەریکن. ئەوانە دەرمانی ناوە، خزمێکە موحتاجی دەفع ئەکەن، ئەوانە دەردیان ناوە لەوەقتی خواردن دەستیان لەگەڵ دەستە و دوورکەوتنەوە قسەی نالایق و خراپ ئەکەن، کیسەڵ وتی: شرووتی ڕەفاقەت چۆنە بەیان بفەرموو، تا ئادابی بەجێ بهێنم. کاردان وتی: هەرکەسێ شەش ڕەوشتی بوو، ڕەفاقەتی زۆر خۆشە، ئەووەڵ، عەیبی ڕەفیقی ئاشکرا نەکات، دووەم، ئازایی ڕەفیقی یەک بە هەزار بەیان بکا. سێهەم، بەخالەت بەبوونیی ڕەفیقی نەکا، چوارەم، چاکەی ڕەفیقی لەفیکر نەچێ، پێنجەم، ئەگەر خەتا و سەهو لەڕەفیق ببینێ، نەیگرێتە دڵ، شەشەم، ئەگەر موحتاج بوو، داوای شتێکی کرد. ڕەفیقەکەی ڕووی نەشکێنێ و هەرکەس لەم شرووتانە بەیان کرا دوور بوو. ڕەفاقەتی دروست نییە. کیسەڵ وتی: ئەی ڕەفیق، ئومێد دەکەم تا مردنم ئەم شرووتانە لە فیکری خۆم نەبەمەوە و بەتیغ سەرم ببڕی لەژێر دەستتا سەر هەڵنەبڕم، کاردان لەدار چووە خوارەوە، کیسەڵ لە ئاو هاتە دەرەوە دەست بووسیان لەگەڵ یەک کرد. کاردان سەڵتەنەتی کۆنی فیکر چووەوە. کیسەڵ ماڵ و مناڵی فیکر نەما موددەتێ بەخۆشیی یەک ڕایانبوارد. لەولاوە ژنی کیسەڵ مات و مەلوول بوو بەگریانەوە، ڕووی کردە لای ژنە دراوسێیەکەی، وتی: نازانم ئەو غەریبە لە کام قوڕ و ئاوی چەقیوە و بەم جۆرە هاتنەوەی تووڵی کێشا، دراوسێکەی وتی: تۆ لە من گەورەتر و عاقڵتری. ڕجا ئەکەم هەرچی ئەزانی بیگێڕەوە. دراوسێکەی وتی: بیستوومە مێردەکەت. ڕەفاقەتی لەگەڵ مەیموونێ گرتووە، لە خۆشەویستی مەیموونەکە فیکری لەلای تۆ نەماوە، تەماشا کردنی جەماڵی مەیموونەکەی لە تۆ زیاتر ئەوێت، ژنی کیسەڵ، ئاگر لە جەرگی بەربوو، ئارامی نەما، وتی: ئەوە شەرتی وەفایە، ئەو لەگەڵ منی ئەکا، لەجیاتی ڕەفاقەتی من، بووە بە ڕەفیقی سەگسارێ کە ئاوجنسی خۆی نییە و گلەیی زۆری لەبەختی خۆی کرد،دراوسێکەی وتی: ئەو قسانە بێ فائیدەیە، تۆ ئەیکەیت، تەدبیرێ بدۆزەرەوە، مەکری ژنان مەشهوورە، بە مەکر نەبێ چاری

مێردەکەت ناکرێ، تەدبیر ئەوەیە، خۆت بکەیت بە نەخۆش لەواسیتەی نەخۆشیی تۆوە مەیموونەکە بە کوشت بدەین. ژنە کیسەڵ خۆی کرد بە نەخۆش و یەکێکی نارد بە شوێن مێردەکەیا، خەبەری بێ حاڵیی ژنەکەی بە کیسەڵ دا، وەقتێ خەبەر گەیشتە کیسەڵ ئیزنی لە مەیموون خواست، مەیموون وتی: ئەی ڕەفیق، بەگورجی بگەڕێیتەوە، چونکە تاقەتی دووریی تۆم نییە، کیسەڵ وتی: ئەگەر ئیشەکە موهیم نەبوایە، دووریی تۆم ئیختیار نەئەکرد. دوعاخوازییان لەیەک کرد. گەیشتە ماڵەوە، کەسوکاری کۆبوونەوە، وتیان: تا ئێستا بەچی خەریک بوویت؟ ئەوا ژنەکەت لە مەراق دووریی تۆ دڵ و زوبانی گیراوە، قسەی بۆ ناکرێ. کیسەڵ ڕووی کردە ژنە دراوسێیەکە، وتی: دەرمانی چییە؟ دراوسێیەکە هەناسەی هەڵکێشا، وتی: دەرمانی دەردی دەست ناکەوێت. کیسەڵ وتی: ناوی دەرمانەکە چییە، بەڵکی بەحر و بەڕ بگەڕێم بۆی پەیدا بکەم. دراوسێیەکە وتی: دەرمانی ئەو دەردە دڵی مەیموونە. بە خواردنی دڵی مەیموون نەبێ دڵ و زوبانی بەر نابێ و، دڵی مەیموون مومکین نییە دەست ئێمە بکەوێ. لەبەر ئەوە ناردمان بە شوێنتا تا گەردنی یەک ئازا کەن و، ئومێدی ژینی نەماوە. ئەو قسەیە ئاگری لە کیسەڵ بەردا، کەوتە فکرو مەراقەوە. بۆ کوشتنی مەیموونەکەی ڕەفیقی کەوتە موجادەلە لەگەڵ نەفسی. نەفس قەراری دا کاردان بکوژێت. عەقڵ وتی: نامەرد، وەفاو شەرت شکاندن ئیشی نامەردانە. لەبەر ژنێکی مەککارە شورووت و ڕەفاقەت بشکێنیت، بە خراپە لە تەئریخ ناو ئەبرێیت. نەفسی ئەیوت: ماڵ وێران، ژن ئاوەدانیی ماڵەو، هەر چەند هەوڵ بدەیت ئێستا کەمە و، ڕەفاقەتی کەسێ ئاوجنس نەبێ بەکاری چی دێت؟ ئاخری عیشقی ژنەکەی بردیە سەر قسەی نەفس. فکری کرد کاردان بکوژێ و دڵەکەی دەربێنێت، دەرخواردی ژنەکەی بدات. ئەوەندە بێ عەقڵ بوو نەیزانی وەفاو شورووت شکاندن لە ڕووڕەشی زیاتر نییە، پەشیمانیی لە شوێن دێت و، هەر کەس وەفاو شەرتی نەبێ نزیک بوونی خەتەرە. کیسەڵ بۆی مەعلووم بوو بەحیلە نەبێ ناتوانێ مەیموون بکوژێ. وای بە چاک زانی مەیموون بباتە ماڵەوە. بەو فکرەوە کیسەڵ ڕووی کردە لای مەیموون. کاردان لەگەڵ چاوی بەکیسەڵ کەوت باوەشی پیا کرد، ماچی کرد، وتی: ئەلحەمدولیللا ئەم جارە بەیەک گەیشتینەوە. باوەڕ ناکەم جارێکی کە دووریی تۆ ئیختیار بکەم. کیسەڵ وتی: ئەی ڕەفیق، لەگەڵ گەیشتمە ماڵەوە، لەبەر ماڵ و مناڵ نەختێ دڵم فەرەح بوو، ئەمما بە خۆم وت بێ غیرەتییە بەبێ غەم من ئیسراحەت بکەم و، ڕەفیقی جانی جانیم بەدەردو مەراقەوە تووش بکەم. دڵم ئارامی نەگرت، هاتمەوە خزمەت جەنابت. فکرم کردەوە چەند کەسوکارێکم بانگ کەمە

سەر زیافەت، وەئومێد دەکەم خانەی بەندە بە قودوومی موبارەکی جەنابت ڕوون ڕوون بکرێتەوەو، عەقڵ و تەدبیرت لە ڕەفیق و ئەربابم ئاشکرا بێ. ئومێد دەکەم دەست نەنێیت بە ڕوومەوە، تەشریفت بێتە ماڵەوە تا ڕەفاقەت و دۆستایەتیی ئەولادی ئەولادمان نەبڕێتەوە. کاردان وتی: ئەی ڕەفیق، لازم بە زیافەت ناکا. ئێمە بناغەی ڕەفاقەتمان تەواوە. خراپترینی ڕەفیق ئەوەیە تەکلیفی زیافەت ئەکاو لازم ناکا تۆ زەحمەت بکێشی و، ڕەفاقەتی تۆ لە هەموو شتێک بە چاکتر ئەزانم، چونکە من پادشا بووم، تەرکی وەتەن و جێگەی خۆم کردووە. زوو نەبوومایە بە ڕەفیقی تۆ ڕەنگە لە مەراقدا بمردمایە. ئێستا لەبەر ڕەفاقەتی تۆ فکری وەتەن و جێگەی خۆم ناکەم. لازم ناکا خۆت بخەیتە کەشاکەشەوە. کیسەڵ وتی: ئەی ڕەفیق زیافەت کردنم بۆ خواردن و خواردنەوە نییە. ئارەزوو ئەکەم لەواسیتەی موبارەکیی تۆوە تووشی بەرەکەت ببین. کاردان وتی: بۆ نوفووسی دۆستان فەرقی دوورو نزیک نییە. دۆست هەتا دوور بێ مەحەببەتی زیاترە. نزیک بوون مەحەببەت کەم ئەکا. کیسەڵ وتی: ئەی ڕەفیق، شورووتی ڕەفاقەت قسە نەشکاندنە. کاردان وتی: بەجێهێنانی قسەی ڕەفیق بەشەرعی مورووەت فەرزەو، خوسووس زۆر ئارەزووی زیارەتی ماڵ و منداڵت ئەکەم و هاتنم مومکین نابێ. کیسەڵ وتی: ئەی ڕەفیق پشتم بۆ تۆ دەکەم بە سەفینە، بە ئاسانی داخڵ بە ماڵ ئەبین. دەم گەرمیی کیسەڵ مەیموونی هەڵفریواند. کاردان ڕازی بوو، چووە سەر پشتی کیسەڵ. ڕۆیشتنە ناو ئاوەکەوە. لەگەڵ گەیشتە ناوەڕاستی ئاو کیسەڵ وەستا، فکری کردەوە، بەخۆی ئەوت بە خراپ مەشهوور ئەبم. بەقسەی ژنی ناقیس عەقڵ، ڕێگەی شەیتانم گرتووە. لەناو ڕەفیقان لە ژن کەمتر حیساب ئەکرێم. کاردان لە ڕاوەستانی ترسی پەیدا کرد، وتی: ئەی ڕەفیق، ڕاوەستانت لەبەر گرانیی منە؟ کیسەڵ وتی: ئەوە چ قسەیەکە. دەلیلت چییە؟ کاردان وتی: خەبەردارم لە فکری خۆم. تەدبیری کەت بەدەستەوەیە. ئەگەر خەبەردارم بکەیت مومکینە منیش یارمەتیت بدەم. کیسەڵ وتی: قسەکانت شیرینە. من فکری ئەوە ئەکەم ئەمە ئەوەڵ دەفعەیە جەنابت دێیتە ماڵی ئێمە. ئەمما ژنەکە نەخۆشە. فکری ئەوەم کرد خزمەتی جەنابت بە تەواوی نەکرێت و خەجاڵەتی بێتە سەرم. کاردان وتی: بەشەرتێ دڵت ساف بێ، ئەوەی بۆ بێگانە بکرێت بەجێ بێنرێت بە زۆر تەماشا ئەکرێت، چونکە عەیبی ڕەفیق لە ڕەفیق دەرناکەوێت. میقدارێکی کە ڕۆیشتن. تەکرار کیسەڵ وەستا، فکری کرد، وتی بەخۆی: ژنان شەرت و وەفایان نەبوە. زۆر کەم عەقڵییە بە قسەی ژن خیانەت لە ڕەفیقی جانی جانی بکەم. دڵی مەیموون کەوتە لێدان و ترسەوە،

وتی: ئەی ڕەفیق، فکرت چییە، لە منی ئاشکرا کە، بەڵکی بە فکر وەیا بە قووەت یارمەتیت بدەم. کیسەڵ وتی: فکرم ئەوەیە کەم خزمەتیی جەنابت ڕوویدات، چونکە ژنەکەم نەخۆشە. کاردان وتی: فکری کەم خزمەتیی من مەکەو بەیانی نەخۆشییەکەی بگێڕەوە، چونکە نەخۆش کەوتن لە نەخۆش بینین ناخۆشترە. وەهەر نەخۆشییێ دەرمانێکی بۆ دانراوە، وەبزانم نەخۆشییەکە چییە، لە مابەینی مەشریق تا بە مەغریب دەرمانی بۆ پەیدا ئەکەم. کیسەڵ وتی: ئەی ڕەفیق، دەرمانی نەخۆشییەکەی منی خستووەتە بەحری مەراقەوە. ئەڵێن بەدڵی مەیموون نەبێ چاک نابێتەوە. قسەی کیسەڵ ئاگری بەردایە دڵی مەیموون، چاوی تاریک بوو. خۆی بەخۆی وت من ئەووەڵ کەسم بە نەزانی تووشی دەردی بەڵا هاتم، وە ئەگەر داخڵ بە جەزیرەی کیسەڵەکان بووم ڕێگەی نەجاتم دەست ناکەوێت، وەهەر ئەمرێک بکەن لازمە ئیتاعەتیان بکەم. وە ئەگەر بە قسەی کیسەڵ باوەڕم نەکردایە تووشی ئەم جۆرە بەڵایانە نە ئەبووم. عەقڵی هاتەوە بەبەردا. وتی: ئەی ڕەفیق دەرمانی دەردی ژنەکەت زۆر ئاسانەو زۆر ژنانی ئێمەش تووشی ئەو جۆرە دەردە هاتوون، دڵمان بۆ دەرهێناون خواردوویانە چاک بوونەوە. دڵ دەرهێنانمان بە دەست خۆمانە. مع الأسف لە بن هەنجیرەکە ئەم قسەت نەکرد ئاسانتر بوو، چونکە پێشوونان وتوویانە: چوار ئەشیا بەچوار تایفە لایقە. ئەووەڵ تەڵەبی پادشاه هەرچی بکرێت بەجێهێنانی لەسەر میللەت لایقە. دووەم فەقیر تەڵەبی حەققوڵلا بکات لە تەرەف دەوڵەمەندەوە عەتاکردن لایقە. سێهەم شاگرد ئارەزووی سنعەتی کرد نیشاندانی لە تەرەف ئوستادەوە لایقە. چوارەم بۆ ڕەفیقانی جانی جانی دەرمانی دەرد پەیدا کردن لایقە. وەبەیانی نەخۆشیی ژنەکە زوو بکرایە، من ئەبووم بە واسیتەی چاک بوونەوە. ئێستا دڵم لەگەڵ خۆم نەهێناوە، چونکە غەریب بووم دڵم عاجزیی هەڵنەگرت، دەرم هێنا لەبن دار هەنجیرەکە دامناوەو بێگانەم دەست بکەوتایە تەسلیمم ئەکرد، وە خوسووس دۆستێکی وەک تۆ بەسەر سەر مەمنوون ئەبووم. کیسەڵ وتی: بەجێهێشتنی دڵت لەبەر چی بوو؟ (کیسەڵ وتی: وانییە). کاردان وتی: عادەتی مەیموون ئەوەیە ئارەزووی لای دۆست بکەن، دڵیان نابەن، لەبەر درەنگ ڕۆیشتنەوەیان عاجزییان بۆ پەیدا نەبێت. کیسەڵ وتی: تەدبیر چییە؟ کاردان وتی: ئەگەر بگەڕێینەوە لەبن دار هەنجیرەکە دڵم هەڵئەگرم لەگەڵ خۆم ئەیهێنم، دەرخواردی ژنەکەت ئەدرێت، چاک ئەبێتەوە، وەئێمەش بە خۆشیی یەک ڕائەبوێرین. کیسەڵ بەناو ئاوەکەدا گەڕایەوە. لەگەڵ گەیشتنە قەراغ ئاوەکە مەیموون لە پشتی کیسەڵ چووە خوارەوە، سەرکەوتە دار هەنجیرەکە. کیسەڵ وتی: ئەی ڕەفیق، وەقت درەنگە، فەرموو. کاردان پێکەنی. وتی: مەعلوومی کرد

شەرتی ڕەفاقەتت شکاند، وەمن عومری خۆم لە پادشاییا سەرف کردووە. ساردی و گەرمیی دونیام زۆر دیوە. زەمان کەم عەقڵێکی وەک تۆی کرد بە ڕەفیقم. تەئسیراتی قسەکردنت لای من نییە. لەمەجلیسی عاقڵان دانەنیشیت. عەقڵی تۆ تەجرەبە کرا. ئەم جارە خودا لە دەست کەم عەقڵیی تۆ نەجاتی دام. کیسەڵ وتی: ئەی ڕەفیق من بێ تەدبیری جەنابت ئیشم نەکردووە، وەئەگەر بەتێغ سەرم ببڕی دەست لە ڕەفاقەتت هەڵناگرم. کاردان وتی: ئەی کەم عەقڵی هیچ نەزان من وەک ئەوە نیم ڕێوییەکە وتی: ئەو کەرە دڵ و گوێی بۆ نەکراوە. کیسەڵ پرسیی: چۆن بووە، بیگێڕەوە.

حیکایەت

کاردان وتی: ئەگێڕنەوە شێرێ بەڵەکیی تووش هاتبوو، شەو وە ڕۆژ بە خۆ خوراندن خەریک بوو. تووکی ڕووتابوەوە. نەخۆشیی تووش بووبوو. قووەتی ڕاوکردنی نەمابوو. ڕێوییەک خزمەتی شێرەکەی ئەکرد. هەر خواردنێ لە شێر بمایەوە ڕێوییەکە ئەیخوارد. لە موددەتی نەخۆشیی شێرەکەدا خواردن دەست ڕێوی نەئەکەوت. برسیی بوو، چووە لای شێر. وتی: ئەی پادشاه، لەبەر چییە ناچیتە ڕاو؟ شێر وتی: نازانیت نەخۆشم، قووەتم نەماوە؟ ڕێوی وتی: دەرمانی چییە؟ شێر وتی: لەوانەی دەرمان ئەزانن پرسیومە، ئەڵێن نەخۆشیی تۆ بەڵەکییە، دەرمانی دڵ و گوێی کەرە. موددەتێکە فکرم کردووە. ئارەزوو ئەکەم دڵ و گوێی کەرێ بخۆم، دەستم ناکەوێت. ڕێوی وتی: ئەگەر ئەمری پادشاه هەیە قسەت بۆ بکەم. شێر وتی: ڕوخسەت هەیە. ڕێوی وتی: ئەی پادشاه، لەبەر ئەوە موو بە بەدەنی جەنابتەوە نەماوە، ڕۆیشتنە دەرەوەت چاک نییە لەبەر چاو پێکەوتنی دۆست و دوشمن، وەمن ئەتوانم بە قسەی شیرین لەم نزیکانە کەرێ بێنم دڵ و گوێی بخۆ، وە باقیییەکەی بەخێری سەلامەتیت بەمن ببەخشە. شێر وتی: ئەگەر ئەوە بکەیت مەمنوون ئەبم. لەو نزیکانە کارێزێ بوو، گازرچییەک هەموو ڕۆژ بارێکی جاو ئەبردە سەر کارێزەکە گازریی ئەکرد، وەکەرێکی بوو بەرەڵلای ئەکرد هەتا لە گازر کردن ئەبوەوە. ڕێوی ڕووی کرد بۆ کارێزەکە، چوو بە لای کەرەکەوە خۆشی چۆنیی لەگەڵ کرد، وتی: بۆچ وا زەعیف بوویت؟ کەر وتی: دایم لە ژێر باری ئەم زاڵمەدام، ڕەحمی نییە، خواردن و تیمارم کەمە. ڕێوی وتی: ئەی فەقیر بۆچ خۆت نەجات نادەیت، وە لەژێر زەحمەتی بارکێشان فیرار ناکەیت؟ کەر وتی: لەهەر جێگەیەک بم ئیسراحەتم دەست ناکەوێ و ئاوجینسی من هەموو لە ژێر باردان، وەچەند دەفعە فکرم بووە فیرار بکەم ئاخری پەشیمان بوومەتەوە لەبەر ئەوەی

دەست هەرکەس بکەوتمایە ئەندازەی باری نەئەزانیم، مومکین بوو ئەوەندە باری گران بکردمایە هەتا پشتم ئەشکا. ئەوا ڕێگەی فیرارم ئیختیار نەکردووە. ڕێوی وتی: «ان أرض الله واسعة» نەتبیستووە؟ ئەتوانی خۆت نەجات بدەیت و خواردنی ئیسراحەت دەست خۆت بخەیت. کەر وتی: لەهەر جێگەیەک بم پشتی من لە ژێر بارا ئەبێت. سەفەرکردن زەحمەتی زۆرە. تاقەتی دەردی سەفەرم نییە. ڕێوی وتی: هەر کەس بە واسیتەیەک خودا ڕزقی ئەدات، وەئەگەر ئارەزوو ئەکەیت جێگەیەکت نیشان ئەدەم وەک باغی بەهەشت ڕازاوەتەوە. سالێکی ئەو جێگەیە بە سەعاتێ ئەزانی. بەهاری چوار فەسڵ نابڕێتەوە. چەند ڕۆژێ لەمەوپێش کەرێکی وەک تۆم بردووە، ئێستا ئەوەندە قەڵەو بووە ناناسرێتەوە. ئەگەر ئارەزوو ئەکەیت تۆیش ئەبەم ببیت بە ڕەفیقی بەکەیف و خۆشی ڕابوێرن. کەری هیچ نەزان بە زوبانی ڕێویی فەنباز خەڵەتا، دوای ڕێوی کەوت، نزیک بە شێر بوون. شێر لەتاو برسییەتی پەلاماری کەرەکەی دا، قووەتی نەبوو کەر لە دەست شێر دەرچوو، فیراری کرد. ڕێوی ڕووی کردە شێر وتی: بێ فایدە عەزیەتی خۆت بۆ دا. لە عەجەلە کردنت قازانجی چیت دەست کەوت. شێر ئەو تەعنەدانەی زۆر پێ ناخۆش بوو، فکری کردەوە بڵێم بە ئارەزوو نەجاتم دا، درۆیەو، بڵێم لە دەستم دەرچوو، بەبێ قووەت و کەم دەست ناو ئەبرێم. چاک وایە. بە توندی جوابی بدەمەوە. ڕووی کردە ڕێوی، وتی:

ئیشی پادشاهان بیکەن میللەت خەبەریان نابێ و، قسە وتن لە کاری پادشاهان بێ ئەدەبییە. ئەوەی پادشاهان بیکەن لە فکری میللەت دوورە. ئەگەر ئەمجارە داخڵی ئێرەت کردەوە ڕاستیی تۆم بۆ مەعلووم ئەبێ. ڕێوی دیسان ڕۆیشتەوە بۆ لای کەر، خۆشی چۆنیی لەگەڵ کرد، وتی: بۆچی فیرارت کرد؟ کەر وتی: فێڵبازی غەددار! لەلایەکەوە باغ و خواردن بەمن ئەڵێیت، وە لەلایەکەوە فکرت هەیە دەرخواردی شێرم بدەیت. ڕێوی وتی: ئەی فەقیر! عەجایبە تۆ ماویت. ئەو سوورەتە کە تۆ بە شێری ئەزانی ئەوە تەلیسمە، حوکەمای لەمەو پێش بۆ ژیان و ئیسراحەتی حەیوانات دروستیان کردووە. ئەگەر تەلیسم بەند نەبوایە پڕ ئەبوو لە دڕندە، حەیوانات خواردنیان دەست نەئەکەوت. وەمن هەر کەسم خۆش ویستبێ، ڕێگای باغەکەم نیشان داوەو دوعای تەلیسم بەندەکەم بەسەرا خوێندووە، بەبێ ترس داخڵ بووە، وە لە ئەووەڵەوە فکرم چوو دوعاکە بخوێنم. ئێستا بۆ درۆو ڕاستی تەشریفت بێت بزانە خیلافی ڕەفاقەت لەگەڵ تۆ کراوە. دیسان کەر بەقسەی ڕێوی خەڵەتا، ڕووی کردەوە بێشەکەی شێر. ڕێوی لە پێشەوە چووە لای شێر، مژدەی هاتنی کەری دایە. ڕجای کرد شێر حەرەکەت نەکا تا کەر ئەمین ئەبێتەوە. لەگەڵ کەر گەیشتە پێشەوە تەماشای کرد شێرەکە ناجوولێت، دڵی چاک بوو. ڕێوی وتی: ئەو سوورەتە تۆ ترست لێی بوو فەرموو تەماشا کە ڕۆحی هەیە یا نییە. کەر لە شێر فکری جووڵاندنی نەبوو. ئەمین بوو، بۆی مەعلووم کرا تەلیسمە. دەستی کرد بەخواردن، برسییەتی هیلاکی کردبوو. لە پاش تێر خواردن لە تەنیشت شێرەکە نووست. شێر فرسەتی دەست کەوت سواری بوو سکی دڕی. بەڕێوبییەکەی وت: نۆبەچی بە تا ئەچم غوسڵ ئەکەم و خۆم بشۆرم. دێمەوە دڵ و گوێی دەردێنم ئەیخۆم. لەگەڵ شێر ڕۆیشت ڕێوی دڵ و گوێی کەرەکەی دەرهێنا خواردی. شێر هاتەوە، هەر چەند گەڕا دڵ و گوێی کەرەکەی نەدی. بەڕێویی وت: ئەو دوو ئەعزایە کە (بە قسەی) حەکیم بۆ عیلاجی دەردی من دەرمان بوو چیی لێ هات؟ ڕێوی وتی: ئەی پادشا، ئەو کەرە دڵ و گوێی بۆ نەکرابوو. ئەگەر دڵی بوایە کە جێگەی عەقڵە شوێن قسەی من نەئەکەوت. ئەگەر گوێی بۆ دروست بکرایە ئەووەڵ جار نەڕەی تۆی ئەبیست، بە فێڵ و قسەی من نەئەخەڵەتا. مەعلوومە دڵ و گوێی نەبوو. کاردان وتی: بۆیە ئەم میسالەم گێڕایەوە بۆت مەعلووم بێ من دڵ و گوێم بۆ کراوە، بە قسەی کەم عەقڵێکی وەک تۆ جارێکی کە زەحمەتە من باوەڕ بکەم. ئەم جارە خودا ڕەحمی پێ کردم نزیک بوو بە دەست بێ عەقڵیی ئێوەوە بە هیلاکەت بچم. ئاسنی سارد مەکوتە. ڕەفاقەتی من لە دنیاو لە قیامەت لەگەڵ تۆ دروست نییە. کیسەڵ وتی: ڕاست ئەفەرموویت دووریی

ڕەفاقەتی تۆ بە جۆرێ عاجزی کردم زەحمەتە ژیانم – ئەوەی وت و ڕووی کردەوە جێگەی خـۆی، بەداغـی مـەراقـەوە مـرد. ئەوەیە بەیانی پەشـیـمـانیـی لە دەست چوونـی (شـتێ) مەتڵەب بێ و، هەر کەس ماڵ وەیا ڕەفیقی دەست کەوت لازمە حورمەتی بزانێ، لە دەست خۆی دەرنەکات، وەخوسووس کەم وەفایی لەگەڵ ڕەفیق نەکا.

نەسیحەتی شەشەم

پەلەکردن زەرەرە. تەحەممول کردن قازانجە

دابیشلیم ڕووی کردە حەکیم بڕەهمەن، فەرمووی: بەیانت فەرموو کەسێ شتێکی دەست کەوێ بەکەم عەقڵی لە دەست خۆی بدات، پەشیمانیی لە دوو دێت و، پەشیمانی دەرمانی دەردی ناکات. بە زوبانی جەنابت مەعلووم کرا. ئومێد دەکەم بەیانی بفەرموو کەسێ لە ئیش کـردن پەلە بکا زەرەری چۆنەو تەحەممول قـانزاجی چییـە؟ بڕەهمـەن فـەرمـووی: هەر کەسێ بناغەی ئیش لەسەر تەدبیر و سەبر و تەحەممول دروست کات تێکچوونی بۆ کەس مـومکین نابێ. لە هەمـوو شتێک چاکتر سەبر و بێ دەنگییە. هەر کەس حیلمی نەبێ بە ساحێب عـەقڵ تەماشا ناکرێت. (حلم) هەڵگێڕیتەوە بە عـەرەبی ئەبێ بە (ملح) یەعنی خوێ. تەعـامێ کە خوێی نەبێ بێ لەزەتە. کەسێ حیلمی نەبوو وەک خواردنی بێ لەزەت وایە. ئەمری خودا بەوەحی بۆ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هاتە خوارەوە: «ولو کنت فظا غلیظ القلب لأنفضوا من حولک». دیسان خودا لە سیفەتی ئیبراهیم (علیه السلام) فەرموویەتی: «ان ابراهیم لأواه حلیم». مەعـالووم بوو چاکترینی هەمـوو شتێک حیلمە. کەسێ حەلیم بوو لای هەمـوو عـالەم خۆشەویستە. پەلەکردن زۆر خراپە. پەلەکردن کاری شـەیتـانە. هەر کـەس پەلەی کـرد ئەوەی بەسـەر دێت بەسـەر عـابیـدەکـە هات. دابیـشـلیم پرسی: چۆن بووە؟

حیکایەت

بڕەهمـەن وتی: ئەگـێـڕنەوە عـابیـدێ بوو لەبەر تەنهـایی فکری ژن هێنانی کـرد. ئەو حەدیثەی فکر کردەوە: «النکاح من سنتی، فمن رغب عن سنتی فلیس منی». ڕۆیشتە لای ڕەفیـقـێکی، قسەی ژن هێنانی دەست پێ کرد. ڕەفیـقەکەی وتی: فکرێکی جوانت کـردووە. ژن هێنان زۆر چاکە. کەسێ کە ژنی هێنا لە گوناه دوور ئەکەوێتەوە. حەدیثە «تناکحوا، توالدوا». وتی: بگەڕێ بۆ ژنێک ئەسڵ بێ، سـالـح بێ، سک و زا بکات، مێرد خۆشەویست بێ، لە خیانەت دوور بێ. ژنێ کە ئەم ڕەوشتانەی بوو ڕووناکی ئەخاتە

مالّەوە. وە لە سێ تائیفە ژن خۆپاراستن لازمە. ئەووەڵ (حەننانە)، دووەم (مەننانە)، سێهەم (ئەننانە). حەننانە بێوەژنە کە تەڵاق درابێ، هەروەقت ئازارێکی لە مێردی تازەی دی فکری مێردە کۆنەکەی ئەکا. مەننانە ژنێکە ساحێب خانوو و پارە بێ. ئەو جۆرە ژنانە حوکمیان بەسەر مێردیانا ئەکەن، حورمەتی مێرد نازانن. ئەننانە ژنێکە لەگەڵ چاوی بە مێردەکەی ئەکەوێ خۆی نەخۆش ئەخات، دەست ئەکا بە نکەنک. ڕەفاقەتی ئەو جۆرە ژنانە لە زەهری مار خراپترە. عابید وتی: خۆشیی ژن چۆنە؟ ڕەفیقەکەی وتی: ژنی جوان قووەت بە پیاو پەیدا ئەکا. ژنی پیر ڕەگی پیاو سست ئەکا. ژن عومری لە دە هەتا بیست ساڵ جێگەی ئومێدە. لە بیست هەتا سی ساڵ ئارامی دڵە و لەزەتی ڕۆحە. لە سی هەتا چل ماڵ پێکەوەنەرە. لە چل هەتا پەنجا لە ڕێگەی ئابڕوو نەچووندایە. لە پەنجا عومری زیاد بوو وەک تۆزی ڕەشەبا چاو کوێرکەرە، نزیک بوونیان لە زەهر خراپترە. هەناسەیان لە ئاگری جەهەننەم تیژترە. قودوومیان لەبایەقوش شوومترە. جیماع کردنیان هێنانی سیل و زیقوننەفەس و کۆکەڕەشەیە. عابید وتی: ڕەفاقەتی چ جۆرە ژنێ چاکە؟ ڕەفیقەکەی وتی: ژنی کەم عومر و گەنج بە تەنها مەقبووڵ نییە. چاکترینی ژن، ژنێکە ساحێب حەیاو ڕوو خۆش و ئیش پوخت بێ و، حوسنی جوانی بۆ ئەوە نوور لەسەر نوورە. ژنی جوان و ساحێب حەیا ڕووناکیی ماڵە. ڕەفیقی ڕۆحە. فەقیر ئەکا بە سوڵتان. نەخۆشی سەرەمەرگ دوور ئەخاتەوە. لە پاش ئەو قسەکردنانە عابید بۆ ژنی جوان ئەگەڕا. تەسادوف ژنێکی ناوداری بە نسیب بوو. ئەو ژنە لە جوانی و حەیادا ڕەفیقی نەبوو. عابید لەگەڵ بوو بە ڕەفیقی ئەو ژنە حەمدو سەنای خودای بەجێ هێنا. دەستی پاڕانەوەی بۆ قاپیی خودا درێژ کرد خودا ئەولادی پێ عەتا بفەرموێ. دوعای قوبووڵ بوو. ژنەکە حامیلە بوو. عابید ڕووی کردە ژنەکەی ، وتی: ئەی ئارامی جانم، نزیکە خودا ئەولادێکی نێرینەمان پێ عەتا بفەرموێت، ڕووی وەک مانگی چواردە وا بێ. ناوێکی موبارەکی ئەنێم. عومری خۆم لە خزمەتیا سەرف ئەکەم. فێری خوێندنی ئەکەم. لە مەکتەب ڕێگەی قانوون و قازیێتیی تەعلیم ئەکەم. بە موددەتێکی کەم ئەبێت بە یەکێکی ناودارو ژنێکی لایقی بۆ دێنم. خودا ئەولادیان ئەداتێ و ئەولادەکان گەورە ئەبن، ژن دێنن و زوریەتمان زۆر ئەبێ. ناومان تا قیامەت ناکوژێتەوە. ژنەکە وتی: ئەی ڕەفیق، ئەم قسەکردنانە موناسب بە حاڵی جەنابت نییە، چونکە ئەم حەملە مەعلووم نییە منالّ بێ، وە ئەگەر منالّیش بێ مەعلووم نییە کوڕ بێ، وە ئەگەر کوڕیش بێ مەعلووم نییە بژی. ئەم قسە کردنانەت وەک قسەی جاهیل وایەو ئاخری ئەم حەملە مەعلووم نییە. قسەی تۆ و فکری عابیدەکە دۆشاو و ڕۆنی بە

ڕووی خۆیا ڕژاند، وەک یەکە. عابید پرسیی چۆن بووە؟

حیکایەت

ژنەکە وتی: ئەگێڕنەوە عابیدێ دراوسێی بازرگانێ بوو. بازرگان لە بەر دراوسێیەتی مولاحەزەی عابیدەکەی زۆر ئەکرد. بازرگان موعامەلەی دۆشاو و ڕۆنی ئەکرد. ڕۆژێ میقدارێکی بۆ عابید تەعیین کردبوو. عابید میقدارێکی ئەخوارد و میقدارێکی هەڵئەگرت. ڕۆژێ تەخمینی کرد وتی ئەم کووپەیە بە دە حوققە پڕ ئەبێت. وەقتێ کە پڕ بوو ئەیفرۆشم بە دە درهەم، دە درهەمەکە پێنج مەڕی پێ ئەکڕم، ئەو پێنج مەڕە هەریەکە دوو بەرخیان ئەبێ، بە ساڵێک ئەبنە بیست و پێنج، بە دە ساڵ ئەبنە سێ هەزار. ئەو وەقتە میقدارێکی ئەفرۆشم و هەرچی لازماتی ماڵ بێ ئەیکڕم. ژن دێنم. لە پاش ساڵێ ژنەکە کوڕێکی ئەبێت، فێری خوێندن و عیلمی ئەکەم. لە پاش یەک دوو ساڵ مومکینە قسەم بشکێنێ و، هەر وەقت قسەی شکاندم بەو دارە دارکاریی ئەکەم. بەو خەیاڵاتەوە دارەکەی هەڵگرت، ڕووی کردە کووپە دۆشاوەکە، وایزانی کوڕەکەیەتی بێ ئەدەبیی کردووە، دارێکی کێشا بە کووپە دۆشاوەکەدا، لەناو تاقدا بوو، هەموو دۆشاوەکە بەسەرو چاوی عابیدا هاتە خوارەوە. ئەو هەموو خەیاڵاتانەی وەک بای هیزە ڕۆیشت و، منیش بۆیە ئەم قسەیەم گێڕایەوە، لە شوێن ئەگەر و مەگەر نەگەڕێیت. ئەگەر مەگەر جووت بکرێ کاشکیی لێ ئەبێ. کەسێ عەقڵی بوو ئەم جۆرە خەیاڵانە ناکات. عابید بە قسەی ژنەکە لە خەوی غەفڵەت خەبەر بووەوە، تەرکی ئەو جۆرە قسانەی کرد. وەقتێ حەملی ژنەکە تەواو بوو خودا ئەولادێکی نێرینەی پێ عەتا کردن. عابید وەک گوڵ گەشایەوە. شەو و ڕۆژ مناڵەکەی بەجێ نەئەهێشت. تەسادف ڕۆژێ ژنەکە چووبوو بۆ حەمام، بێشکەی لای عابید جێ هێشتبوو. لە پڕ موباشیری حاکم چووە ماڵی عابید، وتی: پادشاە بانگت ئەکات. عابید وەستانی مومکین نەبوو، لەگەڵ موباشیر ڕۆیشت. ماڵی عابید خورماسیچانێکیان بۆ گرتنی مشک و جانەوەر بەرەڵای خانووەکە کرابوو. لەگەڵ عابید دەرگای داخست ڕۆیشت، مارێ لە خانووەکەدا هاتە دەرەوە فکری ئەوەی کرد کوڕی عابیدەکە بگەزێ، خورماسیچان پەلاماری مارەکەی دا، گرتی، پارچە پارچەی کرد. کوڕی عابید لەبەر موحافەزەی خورماسیچان لە دەست مار نەجاتی بوو. وەقتێ عابید ڕۆیشتەوە تەماشای کرد دەمی خورماسیچانەکە خوێناوییە، وای فکر کرد خوێنی کوڕەکەیەتی بە دەمیەوە، لە پێش ئەوەی تەماشای کوڕەکە بکات، ئەو دارەی کە بە دەستیەوە بوو کێشای

بە پشتی خورماسیچانەکەدا، خورماسیچان مرد. لەگەڵ چووە پێشەوە چاوی بە کوڕەکە کەوت سەلامەتە، مارێکی دووگەزی لە ئەترافی کوڕەکە (دی) پارچە پارچە کراوە. بۆی مەعلووم کرا خورماسیچان مارەکەی کوشتووە. عابید زۆر پەشیمان بووەوە، فکری کرد ئەگەر لە ئەووەڵەوە ورد بوومایەوە تووشی ئەم جۆرە مەراقە نە ئەبووم. تەسادوف ژنەکە لە حەمام ڕۆیشتەوە تەماشای کرد خورماسیچان بە مردوویی لەبەردەمی عابید کەوتووە، عابید بۆی ئەگری و مارێکی دووگەزیش کوژراوە. ژنەکە سوئالی گریانی لە عابید کرد. عابید مەسئەلەکەی بۆ گێڕایەوە. ژنەکە وتی: لە ئاخری عومرتا خودا ئەولادێکی پێ عەتا فەرموویت، شوکری نیعمەتی ئەوەیە بەجێت هێنا؟ لە واسیتەی خورماسیچانەکەوە کوڕەکە لە پێوەدانی ئەو مارە نەجاتی بوو، لە جێگەی چاکەی کوشتت. ڕۆژی ئاخرت جوابت چییە؟ عابید وتی: لە خۆم مەعلوومە، لە واسیتەی عەجەلەکردنەوە تووشی ئەو گوناهە بووم. زۆر پەشیمان بوومەتەوە، تۆش ئەوەندە لۆمەم مەکە. ژنەکە وتی: زۆر کەس وەک تۆ پەلەیان کردووە و لە ئیش ورد نەبوونەوە و ئەمووستی حەسرەتیان بە دان گەستووە. مەسئەلەی تۆ وەک مەسئەلەی پادشاکە وایە لە کوشتنی بازەکە پەشیمان بۆوە چەند ساڵ بە دەرد و غەمەوە تلایەوە. عابید پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

ژنەکە وتی: ئەگێڕنەوە پادشایەک بوو زۆر ئارەزووی ڕاوی ئەکرد. عومری خۆی بە ڕاوکردن ڕائەبوارد. بازێکی تیژ باڵی بوو باڵندە لە ژێر چنگی دەرنەئەچوو، لای پادشاە زۆر خۆشەویست بوو. پادشاە بە نەفسی خۆی خزمەتی ئەکرد. ڕۆژێ پادشاە لە ڕاوبوو، ئاسکێکی بەرچاو کەوت، ئولاغی بە شوێن ئاسکدا توند کرد، لە لەشکر دوور کەوتەوە، توونیەتی زۆری بۆ هێنا. گەیشتە بن شاخێک. تەماشای کرد تنۆک تنۆک ئاو دێتە خوارەوە. پادشا جامی نایە بەر ئاوەکە. وەقتێ پڕ بوو هەڵی گرت بیخواتەوە، بازەکە باڵی کێشا بەجامەکەدا ڕژاندی. دووەم جار پادشا جامی نایە بەر ئاوەکە. لەگەڵ پڕ بوو پادشا هەڵیگرت بیخواتەوە، دیسان بازەکە ڕژاندی. پادشاە لەبەر توونێتی خەیاڵی لەسەرا نەمابوو، بازەکەی کێشا بە زەوی کوشتی. تەسادوف ڕیکابدارەکە گەیشتە لای پادشا، بازەکەی بە مردوویی چاوپێ کەوت و هیلاکیی پادشای بۆ مەعلووم بوو، مەتارەی ئاوی دەرهێناو جامەکەی شۆری. پادشاە وتی: ئەی ڕیکابدار، ئارەزووی ئاوی ئەو شاخە ئەکەم، هەر ئێستا بچۆ لەو ئاوە جامەکە پڕ بکە بۆم بێنە، ڕیکابدار جامی برد، ڕووی کرد بۆ سەر

ئاوەکە. تەماشای کرد کانییە بچکۆلەیەک لەسەر شاخەکەیە، ئەژدەهایەکی گەورە لەناو ئاوەکەدا مردووە، تەئسیراتی گەرمیی ڕۆژ لە ئەژدەهاکەی داوە، زەهری تک تک تێکەڵ بە ئاوەکە ئەبێت. ڕیکابدار ئەو حاڵاتەی چاو پێکەوت، گەڕایەوە، مەسئەلەی بۆ پادشا بەیان کرد. جامی لە مەتارە پڕ کرد، دایە دەست پادشاە. پادشا ئاوەکەی وەرگرت، بردی بۆ دەمی هەناسەی هەڵکێشا. ڕیکابدار سوئالی کوشتنی بازەکەی پرسیی. پادشاە ڕژاندی، دوو دەفعە ئاوەکەی گێڕایەوە، وتی بە دەستی خۆم ڕۆح لەبەرێکی وەک بازەکەم کوشت. واسیتەی بازەکە نەبوایە زەهرەکەم ئەخواردەوە. ڕیکابدار وتی: ئەی پادشاە، لازم بوو ئاگری غەزەبت بە ئاوی حیلم بکوژانایەوە، وەهەموو ڕەعیەت لازمە ژینی جەنابت لە باز بناسن. پادشا وتی: بەڕاستی هەتا مردن چاکەی بازەکەم لە فکر ناچێتەوە. زۆر پەشیمان بوومەوە. دەرمانی پەشیمانی هەر مەراقە. دەستی بە دەستا ئەماڵی لە پەشیمانییا. ژنەکە وتی: بۆیە ئەم میسالەم هێنایەوە زۆر کەس وەک تۆ پەلەیان لە ئیش کردووە و دەرمانی پەشیمانییان دەست نەکەوتووە. ئەوانەی پەلەپەل ئەکەن دایم مەحروومن. عابید وتی: ڕۆحی شیرینم، بەم حیکایەتە سەبووریی دڵی منت هێنا، برینی دڵی منت دەرمان کرد. بۆم مەعلووم کرا شەریکم لەم جۆرە گوناهە لە دونیادا زۆرە، هەر وەک قیسسەی ئەوان ئەگێڕنەوە، مەسئەلەی منیش لەسەر کاغەز ئەنووسن و هەر کەس تەماشای کرد بۆی مەعلووم ئەبێ پەلەپەل ئاخری پەشیمانییەو، هەر کەس خۆی بە عاقڵ بزانێ پەلەپەل لە ئیش ناکا. لازمە هەموو کەس بەبێ تەدبیر دەست بۆ ئیش درێژ نەکەن. سەبر کردن کلیلی دەرگای مەقسەدە. بە هێواش ئیش کردن تێکچوونی نییە.

نەسیحەتی حەوتهەم

بە عەقڵ و تەدبیر نەجات بوون لە دەست دوشمن

دابیشلیم وتی: لە پەلەپەل کردن و پەشیمان بوونەوەی بە زوبان جەنابت بۆم مەعلووم کرا. ئومێد دەکەم بەیانی وەسیەتی حەوتهەم، کەسێ دوشمن ئەترافی بگرێ، ڕێگەی نەجاتی بە چ فکرێ دەست ئەکەوێت؟ ئەگەر بۆ دروست بوونی ئیشی خۆی لەگەڵ یەکێ لە دوشمنەکان ڕێکخست بە عەیب تەماشا ناکرێ؟ برەهمەن جوابی دایەوە: وتی: ئەی پادشا، دۆست و دوشمن هەتا سەر باقی نامێنن. زەمان گۆڕاندنی زۆرە. زەمان وەک هەوری بەهار تەماشا ئەکرێت، وەقت ئەبێ خۆشە. خۆشەویستی و دوشمنی ئەهلی زەمان لەکەم ئیعتیباری، وەک ئەم میسالانە وایە: (١) نزیکبوون بە پادشا، (٢) جوانیی

گەنجان، (٣) دەنگی تازە پێگەیشتووان، (٤) وەفای ژنان، (٥) قسەی شێتان، (٦) سەخاوەتی سەرخۆشان، (٧) خەڵەتاندنی دوشمنان. هەر کەس عەقڵی ببێت نزیک نابێ بەوانە بەیان کرا. زۆر رێک کەوتووە چەند رەفیقێک جانی جانی بوون، ئاخری بە واسیتەی نەفس و شەیتانەوە بوون بە دوشمن. وەهەم رێک کەوتووە دوو دوشمن بەواسیتەی مەقسەدێکەوە بوون بە رەفیق، دوشمنایەتیی کۆنیان لە فکر نەماوە. هەر جۆرێ وا بێ دوشمن و رەفیقی زەمان دەوامیان نییە. لازمە تا سەر نە لە دوژمن بترسیت و نە لە رەفیق ئەمین بی. دووربینیی ئەحواڵ لە هەموو شتێک چاکترە، هەروەک مشکەکە بە تەدبیر لە دەست پشیلەکە نەجاتی بوو.

دابیشلیم وتی: چۆنە؟

حیکایەت

برەهمەن وتی: ئەگێڕنەوە لە ئێران شارێک هەیە ناوی (بەردەع)ە. ئەو شارە باغ و دارستانی زۆرە. لەبن دارێکی بەرز مشکێ هێلانەی دروست کردبوو. لە نزیک دارەکە پشیلەیەک جێگەی گرتبوو، تەسادوف رۆژێ کابرایەکی راوچی لە نزیک هێلانەی مشکەکە داوی نابووە، نەختێ گۆشتی کرد بە تەڵەوە. بەجێی هێشت. لەگەڵ پشیلەی تەمەعکار بۆنی گوشتی کرد ئارامی نەما، چووە سەر گۆشتەکە. ئێستا دەمی لە گۆشت نەدا بوو بەتەڵەوە. مشک لەولاوە بۆ خواردن لە هێلانەکە چووە دەرەوە، بەو لاو بەو لای خۆیا ئەڕوانی. چاوی بە پشیلە کەوت، هێزی ئەژنۆی نەما، لە جێگەی خۆی ڕاوەستا. بە تەمای ژینی نەبوو. لەگەڵ ورد بووەوە، بۆی مەعلووم کرا پشیلە بەتەڵەوە بووە. مشک فکری بوو بگەڕێتەوە. تەماشای کرد خورما سیچانێ رێگەی گرتووە، فکری هەیە پەلاماری مشک بدات. مشک فکری بوو سەرکەوێتە سەر دارەکە، تەماشای کرد قەلەرەشێ بەسەر دارەکەوەیە. مشک لەو ناوەدا سەرسام بوو، فکری لە سەرا نەما، چونکە ئەرۆیشتە پێش دەمی پشیلە ئەخورا، وە ئەگەڕایەوە بۆ جێگەی خۆی خورماسیچان ئەیخوارد. سەر ئەکەوتە سەر دار، قەلەرەشەکە ئەیخوارد. دەرگای بەڵای لە سێ جێگەوە بۆ کرابووەوە. مشک فکری کرد وتی: کەسێ حیلم و سەبری نەبێ بە عاقڵ دانانرێ. کەسێ عاقڵ بێ نە بە ماڵی دونیا لووت بەرز ئەبێ و نە بەزەحمەتی زەمان ئەناڵێ. کەسێ عەقڵ موعاوەنەتی بکا، تووشی زەحمەتی دونیا نابێ. هەموو شتێک بەتەدبیر دروست ئەکرێ. دڵی عاقڵ لازمە بەحر بێ لە هەموو جۆرە بە قیمەتێکی تیا دەست کەوێت. فکری کرد

سولّح لەگەڵ پشیلە بکەم بۆ من چاکە، چونکە بەتەڵەوە بووە موحتاجی منەو منیش بەواسیتەی پشیلەوە نەجاتم ئەبێ. ئەگەر پشیلە قسەی من بەڕاست بزانێ و بە قسەم بکا، هەردوکمان بەواسیتەی ڕاستییەوە نەجاتمان ئەبێ. لەپاش ئەو تەدبیرە ڕووی کرد بۆ لای پشیلە، وتی: ئەی دوشمنی تازە ڕەفیق، حاڵت چۆنە؟ پشیلە بە دەنگی مەحزوونەوە وتی: نابینیت گەردنم بە داوی بەڵاوە بووە و ڕێگەی نەجاتم دەست ناکەوێت، نزیکە بمرم؟ مشک وتی: کارێکم هەیە وەقت موساعەدە ناکات بەیانی بکەم. پشیلە وتی: هەرچی لە دڵتایە بەیانی بکە، شاردنەوەی جوان نییە. مشک وتی: قسەی ڕاست ئەوەیە من دائیما ئارەزووی ئەوەم بوو تۆ نەخۆش و بەدەردی غەمەوە بتلێیتەوە. عاجزیی تۆ جەژنی من بوو. ئەمما ئێستا لەو بەڵایەدا شەریکی تۆم، چونکە ڕێگەی نەجاتم وەقتێ دەست ئەکەوێ تۆ نەجات بدەم، لەبەر ئەوە هاتوومە بەر دەمت قسەی من نەشکێنی. موشاهەدەی ئەوە نەکەیت بە فێڵ وا ئەکەم. بۆ ڕاستیی قسە تەماشا کە، لە دوامەوە خورماسیچان حازرە بۆ من و، بەسەرمەوە قەلەڕەشکەیەک خۆی حازر کردووە بۆ گرتنم. هەردوکیان فکریان بوو من بگرن. ئێستا کە نزیک بە تۆ بووم، هەردوکیان نائومێد بوون. ئەگەر دڵم پاک ئەکەیتەوەو ئەمینی لە تۆ حاسڵ بکەم، منیش لە دەست دوشمن نەجات ئەبم و تۆیش لە ژێر بەڵا نەجاتت ئەدرێ و ئەتوانم مووی داوەکە بەدان ببڕم. لە قسەی مشک پشیلە کەوتە فکری دوور و درێژەوە. ئارەزووی بوو ڕاستیی قسە تەجرەبە کات، غائیلەی پەیدا کرد. مشک وتی: فکری چی ئەکەیت؟ قسەی من بە ڕاست بزانە. ترس و غائیلە لە قسەی من مەکە. ئەم وەقتە بە فرسەت بزانە. هەروەک من دڵ بە وەفای تۆ خۆش ئەکەم، تۆیش بە بوونی من دڵ خۆش کە، چونکە نەجاتی هەردوکمان بەواسیتەی یەکەوە مومکین ئەبێ. مەسەلەی من و تۆ وەک سەفینە و سەفینەوان وایە. سەفینە بەواسیتەی سەفینەوانەوە دێتە قەراغ بەحر. سەفینەوان بە واسیتەی سەفینەوە مەعیشەت پەیدا ئەکات و پەلەکردنی من لەبەر وەخت نەمانە. ئەترسم درەنگ ببێ فرسەت لە دەست دەرچێت. پشیلە وتی: قسەی تۆ بۆنی ڕاستیی لێ دێت و، سولّح کردن موبارەکە. شەرت بێ خیانەت دەرحەق تۆ نەکەم و هەر ئەمرێک بکەیت بەسەر سەر قوبووڵی بکەم. ئەمرت چییە، بەیانی بفەرموو. مشک وتی: شەرت ئەوەیە کە هاتمە پێش دەمت بە ئیحتیرامێکی تەواو قیام بکەیت و بە دەنگی بەرز خۆشی چۆنی بکەیت، وە هەتا دوشمنەکانم بۆیان مەعلووم ببێ ئێمە ئاشنایەتییەکی کۆنمان هەیە، ئەوان لەمن نائومێد ئەبن و منیش بە ئیسراحەت داوەکەی تۆ ئەبڕم. مشک قسەی تەواو کرد. پشیلە قوبووڵی کرد. مشک چووە پێش دەمی پشیلە،

پشیله لەبەری هەڵسا، بەدەنگی بەرز خۆشی چۆنیی لەگەڵ کرد، وتی: قودوومت خێرە، هەردوو چاوم و، دڵم بەپێی موبارەکت ڕوون بووەوە. خورما سیچان و قەلەکە دەستیان نەگەیشتە مشک، بەنائومێدی گەڕانەوە. وەقتێ مشک لەدەست هەردوو دوشمنەکەی نەجاتی بوو، بەبڕینی داوەکە خەریک بوو، وردە وردە داوەکەی ئەبڕی، فکری ئەکرد چۆن لەدەست پشیلە خۆی نەجات بدات. پشیلە بۆی مەعلووم کرا مشک ترسی هەیە، خەریکە داوەکە تەواو نەبڕێت، بانگی کرد، وتی: وا ئەزانم هیلاک بوویت، ئارەزووی بڕینی داوەکەت نەماوەو بە مەقسەدی خۆت گەیشتیت، وەفاو شەرتت لەفکر چووەوە. من ئەیزانم وەفا لە قوتووی هیچ عەتارێکدا دەست ناکەوێت و لە خەزێنەی زەمانەدا نەماوە. هەروەک سیمرغ و کیمیا ناویان هەیە، ڕەنگیان نییە. مشک وتی: بێ وەفایی لەمن نابینی و ناوی چاکەی من لەگەڵ تۆ بە تەئریخ ئەگێڕنەوە. من ئەزانم وەفا زنجیرێکە پچڕاندنی زۆر زەحمەتەو، هەر کەسێ وەفای نەبێ لە عەقڵ و دیانەت دوورە. هەر کەسێ لە قسەو وەفا دوورە، لە ڕەحمەتی خودا نائومێدە. پشیلە وتی: وەک ئەزانی شەرت و وەفا ڕێگەی عاقڵانە، بۆچی لە بڕینی داوەکە سستی ئەکەی. وەهەرکەس شەرت و وەفا بشکێنێ، ئەوەی بەسەر دێت بەسەر ژنە لادێییەکە هات.

مشک پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

پشیلە وتی: ئەگێڕنەوە لە ئەترافی ئێران پیاوێکی فەللاح بوو، ئەو پیاوە ساردو گەرمیی زەمانی زۆر بەسەر هاتبوو، وە ژنێکی زۆر جوان و لایقی بوو. تەسادوف نەهاتی رووی کردە کابرا، فەقیری بەرۆکی گرت، دەستمایەو جووتی فەلاحەتی نەما. هەر جۆرێ بوو پێی تەوەککولی لە دامێنی قەناعەتەوە پێچا. دونیای غەددار چەند عاقڵان و خانەدانی بۆ نانێ کوشتووە، وەچەند کەم عەقڵانێکی لە ناو ناز و نیعمەتدا خستووە. خۆلاصە کابرای فەللاح ئیقتیداری تۆو چەندن و زەراعەتی نەما. بەبێ کار و کاسبی لە ماڵەوە دانیشت. ڕۆژێ ژنەکەی وتی: هەتا کەی وەک تەمەڵەکان لە جێگەی خۆت ڕاست نابیتەوە. ڕابواردنی بەم فەقیرییە مردن سەد قات چاکترەو، لە هەموو عالەمەوە مەعلوومە. ڕزق خودا ئەینێرێت، ئەمجا بەواسیتەی کەسابەتەوە نان پەیدا ئەکرێت. ئێستا چاک وایە هەر جۆرێ ئەبێ هەوڵی کاسبی بدەیت. وتوویانە: دەستی ماندوو لەسەر سگی تێرە. کابرا وتی: ئەی ڕۆحی شیرینم، قسەکانت هەمووی ڕاستە و خۆت ئەیزانی لەم

دێیەدا ڕەفیقم لە دەوڵەمەندییا نەبوە. ئەوانەی دراوسێ بە ئێمە بوون، یەکە یەکە لە شوان و سەپانیی منەوە پێگەیشتوون، وە مەعلوومە دەستمایەم نەماوە. ئیقتیدارم نابێ فەلاحەت بکەم. لە جووتیاری و گاوانی زیاتر هیچم بۆ مومکین نابێ. منیش جووتیاری، شوان و سەپانم لا ناشیرینە و، گۆشتم لە جێگەی خۆم بڕژێت ناوی سووک لەسەر خۆم دانانێم. وەئەگەر تۆیش ئارەزوو ئەکەیت من کاسبی بکەم، لازمە خۆت بێچیتەوە، بڕۆین تەرکی وەتەن، هەر جۆرێ بێ کاسبی ئەکەم و نان پەیدا کردنم لەسەر شان گران نابێ. ژنەکە لەبەر موحتاجی قوبووڵی ڕێگەی غەریبیی کردو لەگەڵ مێردەکەی خۆیان کۆ کردەوە، ڕوویان کرد بۆ ڕێگەی بەغداد. میقدارێ ڕێگە ڕۆیشتن. لە ژێر سێبەری دارێکدا دانیشتن، ماندوویان دەرچێت. پیاوەکە وتی: ئەی نووری چاوم، فکرم وایە ڕوو بکەینە شارێ، نە ئێمە کەس بناسین و نەکەس بمانناسێت. مومکینە ئەهلی ئەو شارە زۆرزان و فێڵباز بن، وە خوسووس خودا ئەم جوانییەی لە ڕووی تۆ نەقش کردووە. لەوە ئەترسم بە زوبانی لووس وەیا بە ماڵی زۆر تۆ تەفرە بدەن دەست لە ڕەفاقەتی من هەڵگری و دائیمی مەراق بخەیتە دڵمەوە. ژیانی من لە دوای تۆ زۆر گرانە. ژنەکە جوابی دایەوە وتی: تەرکی ئەو جۆرە خەیاڵاتە بکە، وە ئەگەر من ئارەزووی ڕەفاقەتی تۆم نەبوایە تەرکی وەتەنم نەئەکرد، وە شەرتی ئەووەڵ شەوی زاواو بووکی ئەگەیەنمە قیامەت و، دڵخۆشیی مێردەکەی دایەوە، بە سوێند دڵی تەئمین کرد. پیاوەکە سەری کردە سەر ڕانی ژنەکە، خەوی پیاکەوت. تەسادوف سوارێ ئەسبابی شاهانەی لەبەر کردبوو، لە دوورەوە بریسکەی ئەهات. نزیک بە ژنەکە بووەوە. ژنەکە وایزانێ یوسفی میسرە زیندوو بووەتەوە، نەک بە دڵێ، بە هەزار دڵ، عاشقی سوارەکە بوو. وەلەگەڵ سوارەکە چاوی بە ژنەکە کەوت وایزانی حۆریی بەهەشتە هاتۆتە سەر دونیا. هەردوکیان ئارەزووی یەکیان کرد. ئەو سوارە کوڕی پادشای ئەو ئەترافە بوو، بەواسیتەی ڕاوکردنەوە لە لەشکر دوور بووبۆوە، ڕووی کردە ژنەکە، وتی: ئەی حۆری، لە کام دەرگاوە لە بەهەشت هاتوویتە دەرەوە، چۆن گەیشتوویتە ئێرە؟ ژنەکە هەناسەی هەڵکێشا، وتی: لە چاوی فرمێسکاوی و لە دڵی خوێناویم بپرسە. ئەمە لیباسی جەژنە پۆشیومە. لە ئەووەڵی عومرم تا ئێستا زەهر ئەخۆمەوە بە دەست ئەم پیرەمێردەوە، وە لەبەر فەقیری تەرکی وەتەنمان کردووە، وە بۆ ئیسراحەت لە ژێر ئەم سێبەرەدا دانیشتووین. کوڕە پادشاە وتی: حەیفە وەک شەهباز خۆت ئەسیری قەفەس کردووە. چاک نییە عومری خۆت لەگەڵ ئەو پیرەناشیرینە سەرف بکەیت و بە فەقیری ڕوو بکەیتە غەریبی. وەرە لەگەڵ من، ئەبیت بە شاژنی شارەکەم، دائیما لەناو نازو نیعمەتی

دونیـادا ئیـسـراحەت بکەیت و، شـەوو ڕۆژ بە دەنگی چاڵغی و عـوودو کەمـانچـە کـەیف ئەکەین، ژنەکە بەو قسانە شەرت و قسەی مێردەکەی لە فکر نەما. سوارەکە بۆی مەعلووم بوو ژنەکـە ئارەزوو ئـەکـات، وتی: وەقت درەنگە، وەرە لە پشـتـمـەوە سـوار بە با بڕۆین. ژنەکە سەری مـێردەکەی خسـتـە زەوی، ڕاست بۆوە لە پشت سوارەکەوە سوار بوو، دەستی مەحەبیەتی لەکەمەری مەعشووقەی توند کرد. لەو وەقتەدا کابرا خەبەری بۆوە، تەماشای کرد ژنەکەی سواری پشت کوڕێکی جوان بووە، بانگی کرد: ئەی بێ وەفا، خەریکی چیت؟ شەرت و وەفا لای ژن هەر وایە. ژنەکە جوابی دایەوە، وتی: دەمی خۆت هیلاک مەکە، لە مەحبوویان حوسنی عەهد تەڵەب کردن وەک بە یەک گەیشتنی سوهەیل و سوڕەییا وایە. ڕابواردن لەگەڵ ناشیرین وەک ڕواندنی گوڵ لە ژیلەمۆدا وایە. مێردەکەی وتی: لە ڕێگەی ئینساف چوویتە دەرەوە. سوێندەکانت شکاند. هوشیار بە خێر نایەتە ڕێگەت، پەشیمان ئەبیـتـەوە. ژنەکـە دەسـتی لە جـوانـەکـەوە ژەند، وتی: خـێـرا بڕۆ، لە بۆڕەبۆڕی ئەو بەرازە نەجـاتم بدە، کـوڕە پـادشـا ئولاغی توند کـرد، ڕۆیـشت، لە پێش چاوی فـەللاح گـوم بوون. فـەللاح بە دڵێکی عـاجـزەوە کـەوتە ڕێگە، فکری بێ وەفـاییی ژنەکـەی ئەکـرد. وتی: ئیعتیمادم بەقسەی ژن کرد، تەرکی وەتەنم کرد. ئێستا نەڕووی وەتەن نە قووەتی ڕێگەم هەیەو، ئاخری کـارم چۆن ئەبێ! لەولاوە کـوڕە پادشـاە و ژنەکـە مـیـقـدارێ بە قـسـەکـردن خەریک بوون، زۆر یەکتریان لا جوان بوو. تەسادوف ژنەکە بۆ ئیشی سەر ئاو لە کوڕەکە دوور کەوتەوە. یەک شێر لەناکاو پەیدا بوو، نەڕاندی، پەلاماری ژنەکەی دا هەڵیدڕی، کـوڕەکـە خـۆی هاویشـتـە سـەر ئولاغی، لە ترسـا ئـاوڕی بۆ پشـتی نەدایەوە، ڕۆیشت. میقدارێکی بەین بوو، فەللاح گەیشتە سەر ئاوەکە، نەختێ ئاوی خواردەوەو ئیسراحەتی کرد، بۆ غەریبی و فەقیریی خۆی ئەینالاند. ورد بووەوە شوێن پێی ژنەکەی ناسییەوە، بە شـوێن پێی ژنەکەدا ڕۆیشت. تەمـاشـای کرد مـیـقـدارێ ئێـسـقـان و مـووی سـەری ژنەکـە کەوتووە و جێگە چنگی شێر لە زەوییەکە لەگەڵ خوێن تێکەڵ بووە. فکری کردەوە، بۆی مەعلووم کرا بە واسیتەی شەرت شکاندنەوە ژنەکە بە چنگی شێر کوت کوت کراوە. بۆ مردنی ژنەکەو بۆ فەقیری و غەریبیی خۆی دەستی کرد بە گریان. پشیلە وتی: تۆیش بزانە هەر کـەس وەفـا و شـەرتی شکاند تەوقی بەڵا ئەچێتـە گـەردنی. مـشـک وتی: من ئەزانم شکاندنی شـەرت و وەفـا لە عـاقـڵان دوورە. خۆشـەویسـتی و ڕەفـاقـەتی تۆ ئەو وەقـتـە مەعلووم بوو، بەواسیتـەی تۆوە دوشمنەکانم ڕۆیشتن، وە لەسەر من لازمە داوەکەی تۆ بە تەواوی ببڕم، ئەمما گرێیـەک لە دڵما پەیدا بـووە، وەهەتا گرێیـەکە بە تەدبیر ساف نەکەم بە

تەواوی داوەکەت نابڕێت. پشیلە وتی: وا دیارە لەمن ئەمین نەبوویت و بە سوێندخواردنم دڵ ساف نەبوویت. ڕجا ئەکەم فکری لەمەو پێش مەکە. دوشمنایەتیی کۆن فکر مەکەرەوەو، هەردوکمان لە تازەوە ڕەفاقەت و خۆشەویستیمان پەیدا کردووەو، بە خەیاڵی نەفس و شەیتان خەتەرە پەیدا مەکە. ئومێدم وایە شەرتت نەشکێنی و سوێند خواردنت بە درۆ دەرنەچێ. مشک وتی: ئەو گرێیە کە لە دڵمایە لە وەفا شکاندن دوورە. فکرم وا نییە داوەکە بەساغی جێ بێڵم و تۆ لە دەست بەڵا نەجات نەدەم. پشیلە وتی: فکرت چییە، ئاشکرای کە. مشک وتی: ڕەفیقی ئەم زەمانە دوو جۆرە. جۆرێکیان دڵ سافن، قسەو موعامەلەیان ڕاستە. بەبێ تەمەع هاتوچۆی ڕەفیقی ئەکات. جۆرێکیان بۆ تەمەعی دونیا و بۆ خواردن ئەبن بە ڕەفیق. وەقسە ئاشکرا کردن لە ڕەفیقی جانی جانی مومکین ئەبێ و، ئاشکرا کردنی قسە لە ڕفیقی نانی نانی ئابڕووچوونە، وەمنیش ئەووەڵ لازمە پارێزگاریی ڕۆحی خۆم بکەم، وە دووەم شەرت و وەفا لازمە بەجێ بێنم، چونکە بەواسیتەی تۆوە لە چنگ دوشمن نەجاتم بوو، وە منیش تۆ لە ژێر بەڵا نەجات ئەدەم. پشیلە وتی: واسیتەی گرێی دڵت چییە، چونکە تۆ لە نیهایەتی زیرەکیدایت، وە هەتا ئێستا من شارەزا نەبووم. تۆ بووی بە کلیلی دەرگای عەقڵ. مشک وتی: هەر دەردە دەرمانێکی بۆ دانراوە. فکرم وایە داوەکە یەکەیەکە ببڕم و یەکێکی بێڵمەوە. ئەو یەکە بۆ نەجات بوونی خۆم بەکار دێ. پشیلە بۆی مەعلووم بوو مشک زۆرزانە، بۆی ناخەڵەتێ. ئەو شەوە بە حەپسی مایەوە. لەگەڵ ڕۆژ بووەوە ڕاوچی ڕووی کردە تەڵەکە. پشیلە کەوتە پەل. نزیک بوو دەستی ڕاوچی بگاتە پشیلە. مشک داوەکەی بڕی، پشیلە لە ترسا سەرکەوتە سەر دارەکەو مشک ڕۆیشتە کونەوە. ڕاوچییەکە تەماشای کرد داوەکە کوت و پچڕ بووە، بە نائومێدی گەڕایەوە. میقدارێکی بەین بوو، مشک سەری لە کون بردە دەرەوە، چاوی بە پشیلە کەوت، گەڕایەوە. پشیلە بانگی کرد: ئەی ساحێب وەفا، خۆت گوم مەکە. لەبەر چی ئەترسیت! چاکەی تۆ لەبەر چاومە، بوویت بەباعیسی نەجات بوونم. مژدە بە ئەهلی خۆت بدە بناغەی خۆشەویستیمان دامەزراو، چاکەی تۆ چۆن ئەدا بکەم. مشک زاتی نەکرد لە کون بچێتە دەرەوە. فکری کردەوە، وتی: چاک وایە دەست لە ڕەفاقەتی هەموو کەس هەڵگرم، لە جێگەیەک بە تەنها بژیم. سەلامەتی لە تەنهاییدایە. وەئەگەر ڕەفاقەت بگرم لەگەڵ ئاوجنسی خۆم دروستە. پشیلە بانگی کرد: تازە ڕەفیق، خۆف لەمن مەکەو لە نزیک بوونم مەترسە. حوکەما فەرموویانە: کەسێ ڕەفیقێکی بەزەحمەت دەست کەوت، ناشیرینە لە دەست خۆی دەرکات. تۆ بوویت بەواسیتەی زیندوو

بوونەوەی من، وەتا بەرۆح زیندوو بم چاکـەی تۆم فکر ناچێ. سـوێندی زۆری خـوارد، مشـک گوێی نەدایە. مـشـک جوابی دایەوە: لە ئیـجادبوونمانەوە تایفەی ئێمە و ئێوە بە یەک دوشـمن بوون و تا قیـامـەت نابن بە دۆست، وە ڕەفـیـقیی مـن و تۆ ڕێک ناکـەوێ. وەهەر کـەس ڕەفاقـەتی لەگـەڵ ئاوجنسی خـۆی نەگـرت ئەوەی بەسـەر دێت بەسـەر بۆقەکە هات.

پشیلە پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

مـشک وتی: ئەگێڕنەوە لە کـەنار جۆگـە ئاوێ مـشـکێ هێلانەی دروست کـردبوو. بۆقێ دراوسێی مشک بوو. ڕۆژێ بۆق لە کـەنار جۆگەکە دەستی کرد بە قرەقر. دەنگی لە دەنگی باوکەڕۆ ناخۆشتر بوو. تەسادوف ئەو ڕۆژە مـشک خەریکی بەزم بوو، لە دەنگی بۆق چووە دەرەوە. بە چەپڵـە لێـدان و سـەر جـوولاندن نزیک بە بۆق بـوو. چەپڵـە لێـدان و سـەر جوولاندنی مشک لای بۆق خۆشی بوو، وایزانی ڕاستە. خۆشەویسـتیی مـشک چووە دڵی بۆقـەوە. ڕەفاقـەتی لەگـەڵ مـشـک پەیدا کـرد. بوون بە ڕەفـیـقی یەک. مـوددەتێ بەیەکـەوە

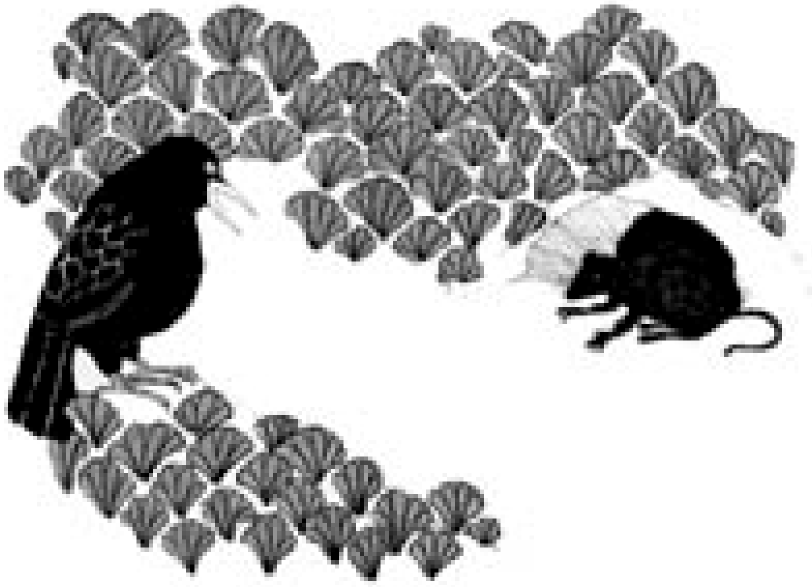

ڕەفیق بوون. ڕۆژێ بۆق وتی: ئەی ڕەفیق، ئێمە هەردوکمان بووین بەڕەفیق. وەقت ئەبێ دێمە لات، سەعاتێ لە بەر کونەکە بانگ ئەکەم مومکینە تۆ گوێت لێ نەبێ، وەیا تۆ لە کون دێیتە دەرەوە من خەبەردار نەبم. تەئخیر بوونمان ئەبێتە باعیسی دڵ عاجزی. ڕجا ئەکەم فکرێ بدۆزەرەوە بەیەک گەیشتنمان ئاسان بێ. مشک وتی: موددەیەکە فکر ئەکەمەوە. چاک وایە پەتێ پەیدا کەین سەرێکی ببەسترێ بە قاچی منەوە و سەرێکی بە قاچی تۆوە، هەروەقت ئارەزووی یەکمان کرد پەتەکە ڕاکێشین، بە خزمەت یەک ئەگەین. بەو تەدبیرە موددەتێ ڕایان بوارد. پەتەکە بەسترابوو بە قاچی هەردوکیانەوە. تەسادوف ڕۆژێ مشک لە کون چووبووە دەرەوە بۆ خواردن ئەگەڕا. قەلەڕەشێ چاوی بەمشک کەوت، بۆی هاتە خوارەوە، دەنووکی دا بە مشکدا، بەرز بووەوەو سەرێکی پەتەکە بە قاچی بۆقەکەوە بوو. ئەویش سەرەوخوار بە نێوی ئاسمانا شۆڕ بووەوە. خەڵق چاویان بەو کارە کەوت، سەرسام بوون وتیان: ئاخر زەمانە، قەل ڕاوی بۆق ئەکات. بۆق وتی: قەل ڕاوی بۆقی نەکردووە، بەواسیتەی ڕەفاقەتی ناجنسەوە تووشی ئەم بەڵایە بووم و خۆم بەسەر خۆم هێنا. مشک وتی: بۆیە ئەم میسالەم بۆ هێنایتەوە لەگەڵ ناوجنس نەبێ ڕەفاقەت خراپە. وەئەگەر منیش بە ڕەفاقەتی تۆ ڕازی بم لە بۆقەکە خراپترم بەسەر دێت. پشیلە وتی: ئەگەر فکری ڕەفاقەتت نەبوو، ئەو هەموو چاکەیەت بۆ لەگەڵ کردم و بۆ دڵت لەمن سەندو، خەریکی بە دەردو مەراقەوە بمکوژی؟ مشک وتی: ئەو وەقتە من ڕەفاقەتی تۆم کرد لەبەر ئیحتیاجی بوو، وەکەسێ زەڕڕەیەک عەقڵی بێ، بۆ دروست بوونی کاری دوشمن بە دۆست تەماشا ئەکا، وەکەسێ دەستی نەبێ بە جوولەکە ئەڵێت بەڕیشی مەردانەت قەستەم. بۆ مەخافات ڕێک کەوتن لەگەڵ دوشمن بەعەیب تەماشا ناکرێ، وەئەگەر زانیی تووشی زەرەر دێت، لە ڕەفاقەتی دوور کەوێتەوە ڕەوشتی عاقڵانە. وە لە هەموو عالەمەوە ئاشکرایە جنسی من بە جنسی تۆ دۆشمنە و ڕەفیقیی من و تۆ دروست نییە، وە هەریەکەمان ڕێگەی خۆمان بگرین و بڕۆین لە قسە چاترە. قسە کردنیان دوایی هات، ڕۆیشتن و دوعا خوازییان لە یەک کرد.

قانزاجی ئەم حیکایەتە بۆ ئەوەیە کەسێ عەقڵی بوو، بۆ دروست بوونی کاری خۆی لەگەڵ دوشمن ڕێک بخا، بەعەیب تەماشا ناکرێ و، لازمە لە دوشمنەکەشی ئەمین نەبێ. مشکێکی بچووک بۆ نەجات بوونی خۆی لەگەڵ پشیلە ڕێک خست، وە لەدەست پشیلەش خۆی نەجات دا. حەیفە بەنی ئادەم بە هەموو عەقڵەوە لە دەست دوشمن ڕێگەی نەجات نەدۆزێتەوە.

نەسیحەتی هەشتەم

دوور بوون لە ئەهلی حەسوود و بوغزاوی و، باوەڕنەکردن بە زوبان لووسییان

دابیشلیم ڕووی کردە بڕەهمەن، وتی: ئەحوالاتی ئەوکەسە کە دوشمن ئەترافی بگرێ و سولّح بکات لەگەڵ یەکێکیان، ڕێگەی نەجات بدۆزێتەوە و لە مەکری ئەمین نەبێ، بە زوبانی جەنابت بەیان کرا، وەتێی گەیشتم. ئومێد دەکەم بەیانی دوور بوون لە ئەهلی حەسوود و بوغزاوی و باوەڕنەکردن بە زوبان لووسییان بەیان بفەرموویت.

بڕەهمەن وتی: هەر کەسێ دوشمنیی کەسێکی کردو ئازاریان بە یەک گەیاند، بە سوورەتی قەتعی ئەمین بوونیان لەیەک دروست نابێ، هەر وەک پەپوەکە بەقسەی پادشاکە باوەڕی نەکرد.

دابیشلیم پرسی: چۆن بووە؟

حیکایەت

بڕەهمەن وتی: ئەگێڕنەوە پادشایەک بوو ناوی ئیبنومەدیەن بوو، زۆر عادڵ و میللەت پەروەرو ساحێب لەشکر بوو. لەمەدرەسەی هەموو عیلمێک دەرچووبوو. لە عیلم و زیرەکیدا بێ ئەمسال بوو. ئەو پادشایە پەپوویەکی بوو زۆری خۆش ئەویست، وە پەپوەکە زۆر جوان و دەنگ خۆش بوو، وە زوبانی قسەکردنی لەگەڵ پادشا پەیدا کردبوو. تەسادوف پەپوەکە لەماڵی پادشا هێلکەی کردو بێچوویەکی هەڵهێنا. پادشاه ئەمری کرد پەپوەکەو بێچووەکە بەرنە هۆدەی حەرەم و زۆر بە دیققەت ئەهلی حەرەم خزمەتیان بکەن. تەسادوف ئەو ڕۆژە خودا کوڕێکی لایقی بە پادشا عەتا کرد. کوڕە پادشا و بێچووی پەپوەکە بە یەکەوە گەورە بوون. کوڕە پادشا هۆگری بێچووی پەپوەکە بوو. پەپوەکە هەرچەندە ئەڕۆیشت خواردنی بۆ بێچووەکانی ئەهێنا دوو عەدەدی ئەهێنا، یەکێکی بۆ کوڕە پادشاه و یەکێکی بۆ بێچووەکەی. لەگەڵ تەماشایان کرد جۆرە میوەیەک کە پەپوو ئەیهێنا دەست پادشا نە ئەکەوت، لەبەر ئەوە زۆر لای پادشاه خۆشەویست بوو. ڕۆژێ پەپوەکە دوور کەوتبووەوە بۆ میوە هێنان، درەنگی پێ چوو. کوڕە پادشا بێچووە پەپوەکەی بەسەر دەستەوە بوو. ڕۆیشتە خوارەوە، نینۆکی قاچی دەستی کوڕەکەی ڕووشاند. کوڕەکە ڕقی هەڵسا، هەردوو قاچی گرت، بە توندی کێشای بە زەویدا، بێچووە پەپوەکە مرد. لەگەڵ پەپوەکە هاتەوە بێچووەکەی بە مردوویی چاو پێ کەوت، نزیک بوو ڕۆحی لە قەفەسەی سنگی دەرچێت، دەستی کرد بە گریان. فکری کرد، وتی: بۆ من لازم بوو لە بن درکێ وە یا

کەنەڵانێ هێلکەم بکردایە، خانووی پادشا جێگەی من نەبوو، وە حەقی خزمەتی کوڕە پادشام نەبوو. وە ئەگەر لە کونجێ قەناعەتم بکردایە تووشی ئەم دەرد و مەراقە نە ئەبووم. لە پاش فکرێکی دوور و درێژ وتی: چاک وایە خوێنی جگەر سووتاویم گوم نەکەم و خواردنم حەرامە، چونکە بێ وەفایی لەگەڵ من کراو، منیش بە سەر فرسەتەوە نەڕۆم. پەلاماری کوڕەکەی داو هەردوو چاوی بە دەنووک و نینۆک دەرکێشا، فڕی بەسەر دیواری خانووەکەوە نیشتەوە. جوابی چاو دەرهاتنی کوڕەکە گەیشتە لای پادشاە. پادشاە بە گریان رووی کرد بۆ لای کوڕەکە. چاوی پادشاە بە پەپوو کەوت، فکری کرد بە فێڵ پەپووکە بگری، لە جیاتی چاوی کوڕەکەی پەڕو باڵی بسووتێنێت. بەرامبەر بە پەپووکە وەستا، وتی: ئەی پەپوو، بە دەست تۆوە گوناهێ قەوماو من لام گران نییەو، ڕجا ئەکەم دووری ئیختیار مەکە، بە دەردو غەمەوە مەمکوژە. پەپوو وتی: ئەی پادشاە ئەیزانم تۆ تاجێکی بەسەر میللەتەوەو، من ماوەدەتێکە لە ڕێگەی نەزانی پێم دانابوو، فکرم بوو لە ژێر سێبەری جەنابتا بژیم، هەروەک کۆتر هێلانە لە خانووی موبارکتا بینا بکەم. ئێستا خوێنی بێچووەکەم وەک قوربانی حاجییان لە ئەیوانی حەرەمدا ڕژاوە، چۆن ئومێدی تەواف بە خانووی جەنابت بکەم؟ وە لە جەنابت ئاشکرایە گوناهبار بەتەمای ژینی نابێ و من بەبێ ئیختیار بەڵکی لە ڕێگەی موکافاتەوە لە دەستم قەوما، مەگەر پادشاە مەسئەلەی دزەکان و دڵ چاکی نەبیستووە؟

پادشا پرسی: چۆن بووە؟

حیکایەت

پەپوو وتی: لە شارێکی خوار بەغداد دەروێشێ بوو زۆر موسوڵمان و دڵ ساف بوو، بە واسیتەی تاعەتەوە زۆر لای خەڵق مەرغووب بوو، وایان بۆ مەعلوومە ئەولیایە. ناو نرابوو (دڵزان). ڕۆژێ دڵزان بە تەنها ڕووی کردە ڕێگەی حەج، تەسادوف تووشی میقدارێ دز بوو، ڕێگەیان پێ گرت. دڵزان وتی: ئەگەر بۆ تەمەع وا ڕێگەم پێ ئەگرن، ئەوە کیسە پارەکە، برۆن و خۆتان هیلاک مەکەن و من ئەتوانم بەپێ ڕێگەی بەیتولڵا بگرم و برۆم. تەوەککولی زۆر بوو. دزەکان بێ ڕەحم بوون، شمشێریان دەرکێشا بیکوژن. کابرا بە دەست دزەکانەوە سەرسام مابوو، ڕووی کردە ئاسمان، وتی: خودایە لە تۆ زیاتر ئومێدم نییە. تەسادوف میقدارێ قولنگ بە ئاسمانا ئەڕۆیشت. دڵزان وتی: ئەی قولنگینە، ئێوە بە شاهید بن بە دەست ئەم غەددارانەوە خەریک ماوم و ئێوەش خوێنی من گوم مەکەن. بۆ

ئاشکرا کردنی کوشتنم هەوڵ بدەن. دزەکان پێکەنین، وتیان: ناوت چییە؟ وتی: ناوم دڵزانە. وتیان: حەیفە وا ناو نراویت. بۆمان مەعلووم کرا لە تۆ هیچ نەزانتر دەست ناکەوێت. هەتا زوو بکوژرێیت درەنگە. دڵزان وتی: ئێوە بە کوشتنی من قانزاج ناکەن و قەتڵ کردن خراپە. قاتیل دووره لە ڕەحمەت. دڵزان زۆری قسەی پاڕانەوە گێڕایەوە. بێ فائیدە بوو، ئاخری کوشتیان. وەقتێ خەبەری کوژراویی دڵزان بە ئەهلی شارەکە گەیشت زۆر لایان ناخۆش بوو. تەسادوف ڕۆژێ ئەهلی شارەکە چووبوونە سەحرا بۆ نوێژە بارانە. ئەوانەی دڵزانیان کوشتبوو لەوێ حازر بوون. پۆلێ قولنگ بە ئاسمانا دەستیان کرد بە زیقە زیق. یەکێ لە دزەکان بە سوورەتی گاڵتە بە ڕەفیقێکی وت: قولنگەکان قسەی دڵزان ئەگێڕنەوە. یەکێ لە ئەهلی شارەکە گوێی لێ بوو. ئەویش بە ڕەفێقێکی وت. قسە دەما و دەم بڵاو بووەوە، گەیشتە لای پادشا. ئەمر کرا دزەکان بگرن. خرانە ژێر داری سیاسەتەوە. ئاخری بەیانی کوشتنی دڵزانیان کرد. لە جەزای کوشتنی دڵزان هەموویان ئیعدام کران و لاشەیان فڕێ درا، بوون بە خۆراکی دڕندەو تەیران. پەپوو وتی: بۆیە ئەم قیسسەیەم بۆ جەنابی پادشاە گێڕایەوە تا بۆت مەعلووم بێ من جورئەتی کوێر کردنی شاهزادەم نەبوو، ئەمرۆ ئیرادەی خودا پێی کردم. تەیرێکی بچووکی وەک من ئەوەی لەدەست نە ئەهات، ڕێککەوت بوو، لە ڕێگەی مکافاتەوە دەستم کەوت، وە ئێستایش

عەقڵم وا حوکم ئەکات بە قسەی جەنابت باوەڕ نەکەم و، بە زوبان لووسی حەیاتی خۆم نەخەمە ژێر هیلاکەتەوە. دووری لە جەنابت بۆ من چاکە.

پادشاە وتی: ئەوەی بەیانت کرد هەموو ڕاستە و تۆ خەتابار ناکەم، چونکە کوڕەکەی من بێچووی تۆی کوشتووە. تۆ بە حوکمی جەزای موکافات موکافاتت سەندووە، وە حەقی تۆ لەسەر من زۆرە کە بە کوێریی کوڕەکەم ڕازی بوویت. ڕجا ئەکەم دووری ئیختیار مەکە. تاقەتی دووریی تۆم نییە و ئینتیقام وەرگرتن بە عەیب ئەزانم و، عەفو کردن با خوسووس ئیشی چاکانە. منیش بە چاکی ئەزانم و، فکرم نییە جەزای هیچ کەسێکم دابێ. فکرم ئەوەیە لە جێگەی خراپە چاکە بکەم. پەپوو وتی: بیستوومە کەسێ ئازار بە کەسێ بگەیەنێت، ساحێب ئازارەکە کە دەستی بوو زەهر بە قوڕگی ئەو کەسە دا ئەکات. نزیک بوونم بە تۆ ڕێگەی کەم عەقڵانە. پادشاە وتی: ترس و خۆف مەکە. مووددەتێکە ئولفەتم لەگەڵ تۆ گرتووە. بەرامبەر بە کوڕەکەم خۆشەویست بوویت و، ئەمین بە زەرەرم بۆ تۆ نابێ. پەپوو وتی: خۆشەویستان، وا بیستراوە کە بۆت بەیان ئەکەم:

(١) دایک و باوک وەک ڕەفیق. (٢) برا وەک بڕبڕەی پشت. (٣) خاڵ و مام وەک ئاشنا. (٤) ژن بۆ ئاودەمی و خزمەت. (٥) کچ وەک دوشمنی خزم. (٦) کوڕ بۆ ڕووناکیی چاو و جێگەنشین تەماشا ئەکرێت.

کەس ئارەزوو ناکات لە خۆی دەست ڕۆیشتوو تر ببینێ و ئارەزوو ئەکات کوڕەکەی لە خۆی زیاتر ناو و شۆرەت پەیدا کات، ئاشکرایە من وەک کوڕەکەت خۆشەویست نابم، وە ئەگەر بڵێیت بەرامبەر بە ڕۆحی خۆم خۆشەویستیت دیسان باوەڕ ناکەم. مەگەر پادشا مەسئەلەی پیرەژن و کچەکەی نەبیستووە؟

پادشاە وتی: چۆن بووە؟

حیکایەت

پەپوو وتی: ئەگێڕنەوە پیرەژنێ بوو سەد و بیست ساڵ عومری بوو، پشتی وەک قەفی گۆچان چەمابووەوە. پیرەژن کچێکی زۆر لایقی بوو، هەر کەس چاوی بەو کچە ئەکەوت تا هەفتەیەک بێهۆش ئەبوو. تەسادوف ڕۆژێ کچەکە تای لێ هات، کوڵمی وەک یاقووت سوور هەڵگەڕا. پیرەژن خۆی گێرا بە دەوری سەریا، وتی: خودایە خۆت ئەزانی لەو کچە زیاتر نیمە و عومرم زۆر سەرف کردووە و کچەکەم ئەووەڵی عومریەتی، عومری من بخەینە سەر عومری کچەکەم. شەو و ڕۆژ بە دوعا کردنەوە خەریک بوو. ڕۆژێ چوو بۆ دەرمان

پەیدا کردن. گایەکی بوو لە لەوەڕ. ڕۆیشتەوە، بۆنی چێشتی کرد. چووە ژوورەوە، دیزەیەک چێشتاوی بوو. گا سەری پیا کرد، چوو بە سەریا. لەو وەقتەدا پیرەژن هاتەوە. فکری گای نەبوو. کە چاوی بە گا کەوت، وای زانی عیزرائیلە بۆ ڕۆح کێشانی هاتووە. گا ڕوو بە ڕووی پیرێژن هات، پیرێژن وتی: قوربان من نەخۆش نیم، نەخۆش کچەکەمە لەسەر جێگە کەوتووە، واز لە من بێنە، ڕۆحی ئەو بکێشە. کەوابێ مەعلوومە هەر کەسێ ڕۆحی خۆی لە هەموو کەس لا خۆشەویستترە. تۆ من ئیخفال مەکە.

پەپوو وتی: ئەی پادشا، خۆت ئەیزانی من بە تەنها ماومەوە. چ ڕۆح لەبەرێ ئەتوانێ جگەر گۆشەی بە کوژراوی ببینێ و خۆی ئیسراحەت بکات؟ وە ئەمین بە بەزوبان لووسی ناخەڵەتێم (یا لیت بینی وبینک بعد المشرقین) ئەخوێنم. پادشا وتی: ئەگەر لە ئەووەڵەوە خەتا لە تۆ بقەومایە ترساندنت حەق بوو، ئەمما خەتا لە کوڕەکەم واقیع بووە، تۆ قیصاصی خۆت وەرگرتووە، بە ڕێگەی ڕاستی قابیلی جەزا نیت. ویجدان و عەدالەتی من ڕێگە ئەدات کوڕەکەم لە جێگەی بێچووەکەت بکوژرێتەوە، وە ئێستا تۆ بە کوێر کردنی کوڕەکەم دەستت هەڵگرتووە، زۆر مەمنوونم. ڕجا ئەکەم چەند ساڵە ئولفەتم لەگەڵ تۆ گرتووە، تووشی دەردی دووریم مەکە. مەعلوومە خۆشەویستی تۆم بە کوڕەکە نەویستووەو، قودرەتی خودا ڕەدبوونەوەی نییە. کوڕەکە کوێر بووە، خۆشیی دەنگی تۆ کەم نەبوە. ئومێد دەکەم لە من دوور نەکەویتەوە وەک یەعقووب بە دەردی «یا أسفا علی یوسف وابیضت عیناه من الحزن» گرفتارم نەکەیت. مەسەلەی من لەگەڵ تۆ وەک گۆرانی بێژەکە وایە.

پەپوو پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

پادشا وتی: بیستوومە پادشایەک گۆرانی بێژێکی بوو، دەنگی وەک داوود. ئاو لە ڕۆیشتن، تەیری لە فڕین ئەگێڕایەوە. پادشا زۆر گۆرانی بێژەکەی خۆش ئەویست. بەزمی پادشا بە دەنگی گۆرانی بێژەکە ئەگەڕا. کوڕێک عومری دوازدە ساڵە، بوو بە شاگردی گۆرانی بێژەکە. بە موددەتێکی کەم فێری هەموو جۆرە شیعر و غەزەل و مەسنەوی و مەقامات بوو. شۆرەتی کوڕەکە لە شارەکە دا بڵاوبووەوە. پادشاه خەبەری زانی. ئەمری کرد بە حازر بوونی کوڕەکە. لەگەڵ کوڕەکە داخڵ بە خزمەتی پادشاه بوو، ڕووی وەک ڕۆژ ئەدرەوشایەوە. دەستی کرد بە عوود لێدان و چاڵغی و بەستە وتن. پیر و گەنجی سەرخۆش ئەکرد. وەستای کوڕەکە بەخالەتی پێ برد، چونکە لای پادشاه ڕوتبەی درابوویە. ئاخری

ڕۆژێ گۆرانی بێژەکە شاگردەکەی کوشت. پادشاه خەبەری زانی کوڕەکە کوژراوە. ڕقی هەڵسا. ئەمری کرد گۆرانی بێژەکە بکوژنەوە. گۆرانی بێژ برایە خزمەت پادشاه، پادشاه بەڕقەوە وتی: ئەی غەددار، بۆ تۆ نازانی زۆر ئارەزووی عوود و چاڵغی و گۆرانی ئەکەم و، ئارەزووی من دوو جۆرە، جۆرێکی بە دەنگی تۆ و جۆرێکی بە دەنگی عوود و چاڵغیی کوڕە تازە پێگەیشتووەکە ڕام ئەبوارد، چۆن زاتت کرد بوویتە واسیتەی نەمانی نیوە ئارەزووم؟ لازمە ئێستا سەرت لە لاشە جیا بکەنەوە تا جارێکی کە کەس نەتوانێ ئەو جۆرە ئیشانە بکات. گۆرانی بێژەکە پێکەنی، وتی: ئەی پادشاه، من خراپم کرد، نیوەی بکوژێت هەموو ئارەزووی جەنابتم فەوتاند. ئەگەر پادشاه، من بکوژێت هەموو ئارەزووی خۆی ئەفەوتێنێ. چۆن ناوی خراپە بۆ خۆی دائەنێت! پادشاه ئەو قسەی زۆر پێ خۆش بوو، لە گۆرانی بێژەکە خۆش بوو. گۆرانی بێژ ئەو شیعرانەی بۆ خوێندەوە[1]:

سلێمانی کە پایتەختە و دیارە
بە ڕاستی جێی نەجیب و شەهریارە
بەشەر حەیرانە بۆ حەوز و حەیاتی
جەبەل لوبنان لە چاویا دێمە کارە
کەوا شێخ و بەگ و ئاغا و ڕەئیسی
هەتا خوا حەز ئەکات ساحێب ویقارە
لە گەورە تا بچووکی میللەتی کورد
لە مەیدانی حەریفا کارزارە
حەمییەتیان کە وەختێ دێتە جەولان
لە گوێ ناگرن سەدای تۆپ و تەیارە
بە هەڵمەت وەک پڵنگن ڕۆژی دەعوا
هەموو تەعلیم چییە و چاپووک سوارە
لە دونیا دا نییە ڕۆڵەی وەکوو کورد
لە سوننی تاقی شمشێر و قەیارە

(١) لەسەر نەغمەی:
هەر چەندەم خاک بە سەردا کرد لە هیجرت
دەڵیی ماری سیاه ئێشکچیی گەنجە

به جـەرگن تا خـەیاڵ کـەی بۆ شـەڕ و شـۆڕ
ئیــتــر ڕۆحـیــان لە لا بێ ئیــعــتــیــبــارە
ئەگـەر بۆ عــەقڵ و فــام و هۆش ئەپرسی
زەکـــــاوەتیــــــان وەکـــــوو ڕۆژ وا دیارە
هەمـیـشـە بۆ تەرەقـقـیی عـیلم و عـیـرفـان
خـــــەریکن دائیـــــمـــــا بەم ڕۆژگـــــارە
لە ئاداب و ئوســـــووڵی فـــــەرعی دونیـــــا
نیـــشـــــانەی گـــەورەییی تیـــا ئاشکارە
نەتیـــجـــەی بەرزییـــە زانین لە دونیـــا
هەمـــوو وەخـــتێ نەزان هەر شـــەرمـــەزارە
مـــوســـوڵمـــان و برای دینین هەمـــوومـــان
لەگـەڵ یەک ئیـــحـــتـــیـــرام زۆر ســازگــارە

پادشـاە وتی: بۆیە ئەم مـیـسـالەم هێنایەوە نیـوەی ئارەزووم بە ژیانی کوڕەکـەوە بوو، وە نیـوەی ئارەزووم بە بـوونی تۆوەیە، وە ئارەزووی کـوڕەکـەم بە قـەدەری خـودایی نەمـا. ڕجـا ئەکەم تۆیش نیوەی ئارەزووم مەبە. تاقەتی دووریی تۆم نییە. پەپوو وتی: ئەی پادشا، دڵ ئاوێنەی دڵە. چاو دڵ نابینێت. ئەوەی تۆ بە زوبان بەیانی ئەفەرموویت، دڵت بە جۆرێکی کە ئاگری تێ بەربووە. وەدڵی من خەبەری داوە هەتا زووە لە تۆ دوور بکەومـەوە، چونکە موددەتێکە لە قانوون و سیاسەتی جەنابت گەیشتووم. دوور بوونم چاکە. من ئەو کەسە نیم حەکیم پێی وت: دەرمانی چاو بۆ تۆ لە دەرمانی سک یەشە چاکترە.

پادشاە پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

پەپوو وتی: ئەگێڕنەوە کابرایەک چووە لای حەکیم وتی: ژانە سکم تووش هاتووە، دوو ڕۆژە ئیسراحەتم لێ هەڵگیراوە لەبەر ژانە سک. حەکیم وتی: ئەو ڕۆژە چیت خواردووە؟ کابرا وتی: یەک پارچە نانە سووتاوم خواردووە. حەکیم بانگی شاگردەکەی کرد: دەرمانی چاو ئێشە بێنن بیکەمە چاوی ئەم کابرایە چاوی چاک بێتەوە. کابرا وتی: ئەی حەکیم، وەختی گاڵتە نییـە، چاری سکم کـە. من ژانە سکمـە، تۆ دەرمـانی چاو ئێشـە بانگ ئەکـەیت. حـەکیم وتی: دەرمـانی چاو ئێشـە بۆ تۆ چاکـە، چونکە حـوکمی چاوت نییـە،

فـەرقی ڕەش و سـپـی ناکـەیت. هەر وەقت چاوت ڕوون بووەوە لە ژانە سکیش نەجـاتت ئەبێ. پەپوو وتی: ئەی پادشـاه، من دونیـام بە قـەدەر خـۆم دیوە، چاک و خـراپ لـەیەک جـیـائەکـەمـەوە لەو کـەم عـەقـڵانە نیم ڕەش و سـپـی بەیەک بزانم و خـۆم نزیک بە مـردن بخـەمـەوە. پادشـاه وتی: ئەی پەپوو، ئەو جـۆرە کـارانە لەبەینی دۆسـتـا زۆر تەسـادوفی کـردووەو، بەو جـۆرە نەبوون دووریی یەک ئـیـخـتـیـار بکەن، وەخـوسـووس عـاقـڵان ئاگـری قەهریان بە ئاوی حیلم کوژانۆتەوەو منیش لەسەبر و حیلمدا کەس موقابیل بە خۆم نابینم. ڕجا دەکەم ترس و خۆف مەکە. تاقەتی دووریی تۆم نییە. پەپوو وتی: ئەی پادشاه، هەر کەس زەحمەت بە ئاسان بزانێ تووشی دەردی بێ دەرمان ئەبێ. بەفکر وا ئەزانم برینی دڵ خۆش نابێتەوە، وە ئێستا بەقسەی تۆ کەروێشکەخەو لە خۆم بخەم، ڕێگەی نەجاتم قەتع ئەکـرێت. چاک وایە باڵێکم بکەم بە سـەد باڵ و لەدەست تۆ فـیـرار بکەم، چونکە بچـووکـێکی وەک من قـووەتی دوشمنیی جەنابتی پێ ناکـرێ، وە مـەعلوومـە بە زوبان لووسیی جەنابت منیش باوەڕ ناکەم. تۆیش زۆر ئازاری خۆت مەدە. مەسەلەی من لەگەڵ تۆ وەک قسەی پادشاکە وایە بۆ دوشمنەکەی نووسی.

پادشاه پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

پەپوو وتی: ئەگـێـڕنەوە لە تورکـسـتـان پادشـایەک شـۆرەتی عـەدالەتی بڵاو بووبۆوە. وەزیرێکی بوو لە پادشـا عـاسی بوو. مـیـقـداری دزو جـەردە لە وەزیر کـۆ بووبوونەوە، دەسـتـیـان کـرد بە خـراپە. وەزیر جـوابی بۆ پادشـاه نووسی: ئەگەر نەمکات بە پادشـای شـارێک ئیـسـراحەتی تێک ئەدەم. پادشـاه کـاغـەزی بۆ نووسییـەوە بە ئامـۆژگـاری و دڵ خـۆشی دانەوە، تەئسـیـری نەکـردە وەزیرەکـە. دووەم جـار کـاغـەزی بۆ نووسی، وتی: ئەی وەزیر، مـەسەلەی من و تۆ وەک بەرد و شـووشە وایە، ئایا بەرد بکێشی بە شووشەدا، ئایا شووشە بکێشی بە بەردا هەر شووشەکە ئەشکێ. ڕجا ئەکەم خۆت بە شکاندن مەدە. پەپوو وتی: من وەک شـووشـە وام و تۆیش وەک بەرد وایت، لە یەک بکەوین من زەرەر ئـەکـەم، وەهەر چەند جەنابت فکرت هەیە لە ڕێگەی ئاشتی‌یەوە حەقی خۆت دەست کەوێت، عەقڵ ڕێگەی من نادات پـەڕو باڵم بە دەست تۆوە بسـووتێ. پادشاه وتی: مـەعلوومـە من لەمـەو پێش زۆرم تۆ خۆش ویسـتـووە، لەبەر کەم ئازارێک چۆن تەرکی خۆشـەویسـتـی ئەکرێ؟ وا ئەزانم فکری وەفـای قـەدیم ناکـەیتـەوە. وەفـا بۆ هەمـوو ڕۆح لەبەرێ بووە. تۆ بۆچ وەفـات

لەبەر چاو گوم بوو؟ پەپوو وتی: بناغەی وەفا چۆن ئەمێنێ؟ دڵم خەبەری داوە تۆ فکرت چییە؟ خەریکی بە زوبان لووسیەتی حەقی جگەر گۆشەکەت وەرگریت. ئەو خورمای تۆ خواردت دەنکەکەی لە گیرفانمایە، وە من ئەیزانم بۆ کوێر بوونی کوڕەکەت بۆ چرووک لە دڵت دێتە دەرەوە و بۆنەکەی بە لووتی منا هاتووە. فەرموودەی خودایە: بە دەستی خۆتان خۆتان مەخەنە هیلاکەتەوە. پێشوونان فەرموویانە: سێ کار هەیە لە عەقڵ دوورە. ئەووەڵ ئەو کەسانە بە قووەتی خۆیان مەغروورن، ئەوانە زوو تووشی مردن ئەبن. دووەم ئەو کەسانە لە ئەندازەی خۆیان زیاد ئەخۆن، ئەوانە زوو دەردی مردن ئەگرن. سێهەم ئەو کەسانە بە قسەی دوشمن باوەڕ ئەکەن، ئەوانە زوو پەشیمان ئەبنەوە. وە لەپادشاه مەعلووم بێ من لەمەدرەسەی هەموو فێڵێ دەرچووم، وە لەوانە نیم قسەی چاک و خراپ جیا نەکەمەوە و قسەی زوبان و فکری دڵت مەعلووم نەکەم. وا بزانم دڵت ئارەزوو ئەکات برینەکەی جگەرت بە خوێنی من دەرمان ئەکرێت. پادشاه وتی: ئەی پەپوو مووده‌تێکە من دڵخوشیی تۆ ئەدەمەوەو لە ڕێگەی ڕاستی خۆشەویستیی تۆ بەیان ئەکەم و تۆ بە جۆرێکی کەی ئەزانی، مەسەلەی من لەگەڵ تۆ وەک مەسەلەی عابیدەکە و گورگەکە وایە. پەپوو پرسیی چۆن بووە؟

حیکایەت

پادشاه وتی: ئەگێڕنەوە عابیدێ بوو شەوو ڕۆژ خەریکی تاعەتی خودا بوو. تەسادوف ڕۆژێ دوچاری گورگێ بوو. گورگەکە بۆ خواردن ئەگەڕا. عابید ڕووی کردە گورگ وتی: نزیک بە حەیاتی کەس مەکەوە، ڕۆژی قیامەت تووشی عەزابی خراپ ئەبیت. گورگ وتی: وەختی قسە نییە، ڕانێ لەو دیو ئەو گردە ئەلەوەڕێ، بەڵکی بچم فرسەت ببێ مەڕێ بفڕێنم و تۆ بە قسە من بگری، کە فرسەت نەما لە پەشیمانی زیاتر هیچ دەست ناکەوێ. عابید وتی: من ئامۆژگاریی خێرت ئەکەم و تۆ فکرت تێک نەچوە. پادشا وتی: هەر چەند منیش قسەی ڕاستی بۆ تۆ ئەکەم، تۆ ترس و خۆفت هەر باقییە. پەپوو وتی: ئەی پادشاه. من ئامۆژگاریم لە گوێ گرتووە. بە عەقڵ ئەزانم دەرگای بەڵا بۆ من کراوەتەوە و، ئاوێنەی تەجرەبە بەرامبەرم دانراوەو دڵم ئەزانێ دڵت سووتاوە. وا چاکە ڕێگەی دوور بگرمە پێش، ڕووبکەم بۆ جێگەیەک دەستی کەس نەمگاتێ، چونکە مەعلوومە پادشاه لە جێگەی کوێربوونی کوڕەکەی ئەمکوژێ. وەستانم ئاخرییەتی. پادشا وتی: هەموو خواردنێ لای من دەست ئەکەوێ. سەفەر بۆ کەسێکە موحتاج بێ. پەپوو وتی: هەر کەس پێنج

ڕەوشتی بوو ڕووی کرد بۆ هەر جێگەیەک بە غەریب و موحتاج تەماشا ناکرێ. ئەووەڵ: لە خراپە دوور بوون. دووەم :ڕێگەی چاکە گرتن. سێهەم: لە ڕێگەی ترس خۆ لادان. چوارەم: ڕەفیقی زەمانە گرتن. پێنجەم: ڕەوشتی ڕەفیق زانین. هەرکەس ئەو ڕەوشتانە بزانێ ڕوو بۆ هەر جێگایەک بکا مودارا ئەکات. کەسێ عاقڵ بوو مودارای لەناو کەسوکاریا بۆ نەکرا تەرکی وەتەنی بەناشیرین تەمەشا ناکرێت. پادشاه وتی: ڕۆیشتنت چەند ڕۆژ درێژە ئەکێشێ و، کەی دێیتەوە؟ پەپوو وتی: بەتەمای هاتنەوەم مەبە. قسەی من و تۆ وەک عەرەبەکە و نانەواکە وایە.

پادشاه پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

پەپوو وتی: ئەگێڕنەوە پیاوێکی نانەوا لە شاری بەغداد دووکانی نانەوایی دانابوو. میقدارێ نان بۆ فرۆشتن لەبەر دووکانەکە هەڵخرابوو. کابرایەکی میعدان چووە بەردەمی نانەواکە. بۆنی نان چوو بە سەریا، مەعیدەی گڕی تێ بەربوو، وتی: وەستا، بە چەند تێر نانم ئەکەیت؟ نانەوا فکری کرد ئەگەر لە زۆر خۆرەکەکان بێ بە یەک حوققە نان تێر ئەبێ، وە ئەگەر خواردنی حوشتری بێ بە دوو حوققە، وە ئەگەر خواردنی گامێش بێ بە سێ حوققە. حوققەی نان بە چوار فلس بوو. وەستا وتی: بە دوازدە فلس هەر چەند ئەتوانی نان بخۆ. عەرەب ٢٥٠ فلسی بە نانەوا دا: وتی: هەر چەند بخۆم عاجز مەبە. وەستا ڕازی بوو. ئەووەڵەن هەر نانێ هەڵخرا بوو کردی بە پاروو و خواردی، ئەنجا نان بە نان لە تەنوور ئەهاتە دەرەوە بە ئاوی شەتەکە تەڕی ئەکرد ئەیخوارد، وەستا تەماشای کرد تا گەیشتە نیو دینار نانی خورا. ڕووی کرد بۆ سێ ڕوبع دینار. ئاخری گەیشتە یەک دینار نان. نانەوا وتی: ئەی دەعبای عەرەب، تێر خواردنی تۆ چەندە، پێم بڵێ، چونکە هەویر و ئارد نەما. جوابی دایەوە: سەبرت بێ پەلە مەکە، تا ئاوی ئەم شەتە بڕوات من نان ئەخۆم. یا پارەکەم، وە یا تێر نان ببم. ئاخری وەستا پارەکەی دایەوە.

پەپوو وتی: بۆیە ئەم قسانەم بۆ پادشاه کرد هەتا ڕۆح لە قەفەسەی سنگدا بێ، چاوی پادشا بە من ناکەوێ. وە ئەگەر فکری تۆ بکەم خەبەرت لە بای شەماڵ ئەپرسم و جەماڵی باکەماڵی پادشاه لە ئاوێنە دا تەماشا ئەکەم. پادشاه: دەستی کرد بە گریان، فرمێسکی حەسرەتی لە چاو ئەسڕی. وتی: ئەی پەپوو، بە ڕاستی بۆم مەعلووم کرا جارێکی کە دەستی من ناکەویت. ڕجا دەکەم چەند قسەیەک بۆ یادگار بەیان بفەرموو. پەپوو وتی:

ئەی پادشا، خراپترین ماڵ ئەوەیە خێری بۆ کەس نەبێ. غافڵیی پادشاه ئەوەیە لە میللەت بێ خەبەرە. خراپترینی ڕەفیق ئەوەیە وەختی تەنگانە بەکار نایەت. خراپترینی ژن ئەوەیە لەگەڵ مێرد دەم بەرزی ئەکا. خراپترینی ئەولاد ئەوەیە بێ ئەمریی دایک و باوک ئەکات. وێرانترینی شار ئەوەیە خەڵقی گرانفرۆش و بێ ئینسافن. ناخۆشترینی ڕەفاقەت ئەوەیە ئازار بەیەک بگەیەنن. ئەو قسانەی وت و دوعا خوازیی خواست، ڕۆیشت. پادشا بە نائومێدی گەڕایەوە. دەستی بە دەستا ئەکێشا. وتی: زۆر خەریک بووم و زۆر میسالم بۆ پەپوو هێنایەوە، بەڵکی حەققی چاوی کوڕەکەم وەرگرتایە. دەستم نەکەوت. وە تێفکرین لەم حیکایەتانە زۆر لازمە. کەسێ عاقڵ بێ بەقسە و مەکری دوشمن تەفرە ناخوات، وە ئەم حیکایەتانە بۆ تازە پێگەیشتووەکانمان لە ناو دڵیانا قوفڵ بدرێت.

نەسیحەتی نۆ

لە خەتا خۆش بوون چاکترینی ڕەوشتە خوسووس، وە بۆ پادشاهان و بۆ ئەهلی دەست ڕۆیشتوو.

دابیشلیم ڕووی کردە حەکیم، وتی: باوەڕ نەکردن بە زوبان لووسیی دوشمن و خۆ پاراستن لە فێڵ و قسەیان، بە زوبانی جەنابتەوە بەیان کرا، تێی گەیشتم. ئومێد دەکەم بەیانی خەتاکردن و خۆشبوونیان، ڕێگەی چۆنە نیشانم بدرێت. وە ئەگەر مەئمورێکی پادشا خەتای کرد، خۆشبوون وەیا جەزا سەندن وەیا حەپسی کامیان لازمە. حەکیم وتی: پادشاهان، لازمە دەرگای عەفوو و مەرحەمەتیان کراوە بێ. وە ئەگەر پادشاه لەسەر خەتایەکی کەم مەئموور بخاتە ژێر داری سیاسەتەوە مەئمووران ئومێدی ئیسراحەت ناکەن، وردە وردە ڕێگەی فیرار ئەگرنە پێش. لە پاش بڵاوبوونەوەی مەئمووران پادشاه تووشی دوو دەرد ئەبێ. یەکێکی ئەوەیە کاری پادشاه بە نەمانی مەئموور موعەتتەل ئەبێت. دووەم ئەوانە کە گوناە ئەکەن لە لەززەتی عەفو بێ بەش ئەبن. یەکێ لە ئومەرای پادشاه وتی: ئەگەر بیبیانزانیبیا خۆشیی خەتا خۆشبوون چۆنە، لە خەیانەت و خەتا زیاتر دیاری نەئەبرا. وە ئەگەر پادشاهان زوبانی عەفوو بەخشینی بەسەر میللەتدا نەبێ، لە جێگەی گوناە ئازار بدات، ئاخری موڵکی بەدەستەوە نامێنێت. موقابیل بەو مەسەلانە قسەی شێر و چەقەڵە. دابیشلیم پرسی چۆن بووە؟

حیکایەت

بڕەهمەنی حەکیم وتی: لە زەمینی هیندستان چەقەڵێ ناوی (فیرڕیسە)بوو، تەرکی

دونیای کردبوو، گۆشتی هەموو ڕۆح لە بەرێکی لەخۆی حەرام کردبوو. ڕەفیقانی دەستیان کرد بە لۆمە کردنی، وتیان: حەیفە تۆ خۆت بە جنسی ئێمە حیساب ئەکەیت، وە ئەگەر ئارەزووی ڕەوشتی ئێمە ناکەیت لەئێمە دوور کەوەو ژیانی ڕەزالەت بەکاری چی دێت؟ وە نەفس حەپس کردن بەو ڕەزالەتە لە ڕێگەی عاقڵان دوورە. فیرڕیسە جوابی دانەوە، وتی: هەرکەس حاکمی نەفسی خۆیەتی و لەززەتی دونیا پرسینەوەی هەیە و ڕیازەتی خۆم بە قسەی ئێوە ناشکێنم، وە ئارەزووی ڕەفاقەتم ناکەن دوعاتان ئەخوازم. وەختێ ڕەفیقەکانی زانییان فیرڕیسە فکری ڕۆیشتن ئەکات، دڵخۆشییان دایەوە. ئاخری ناوی عابیدیی فیرڕیسە بڵاو بووەوە. لەو نزیکانە باغێ بوو لەبەر ئاو و میوەهاتی لە هەموو جۆرە دڕوندەیەک هێلانەیان تیا دروست کردبوو. وە شێرێکیان کرد بە پادشای خۆیان. زۆر ساحێب قووەت بوو. ناوی شێرەکە (کامجۆی)بوو، شۆرەتی حوکمداریی شێر بە هەموو لایەکا ڕۆیشتبوو. ڕۆژێ کامجۆی و دڕوندەکان مەجلیسیان گرتبوو، قسەی فیرڕیسە کەوتە ناوەوە. زۆریان تەعریفی عیبادەتی فیرڕیسە کرد. کامجۆی ئارەزووی چاو پیکەوتنی فیرڕیسەی کرد، یەکێکی نارد بە شوێنیا. لەگەڵ ئەمری پادشا گەیشتە لای فیرڕیسە هەڵسا چووە خزمەت شێر. کامجۆی بە تەواوی حورمەتی فیرڕیسەی گرت و لە دیانەت و عەقڵی فیرڕیسە گەیشت. خەڵوەتی لەگەڵ فیرڕیسە گرت. کامجۆی وتی: ئەی فیرڕیسە ناوی عیبادەتی تۆم بیستبوو، وە ئێستایش کە ناردوومە بە شوێن تۆ دا و لەعەقڵ و دیانەت گەیشتم بۆم مەعلووم کرا زۆر ڕاستیت، وە ئارەزوو ئەکەم تۆ بکەم بەوەزیر و ئوموووراتی میللەت تەسلیم بەتۆ بکەم فیرڕیسە وتی: ئەی پادشا، ئوموووراتی پادشایی لایقی ئەوانەیە کە لەمەدرەسە دەرچوون، وە ئەگەر مەئموورێ بەئەمری جەنابت دابنرێت، هەر وەخت خەتایەکی کرد، گوناهی بە گەردنی جەنابت ئەبێ، چونکە بەندە لە ئوموووراتی پادشا شارەزا نیم، وە جەنابت ساحێب قووەتیت، لە هەموو جۆرە دڕندەیەک لەژێر حوکمتایە، وەهەرکەسێکیان شۆرەتی قووەت و عەقڵیان هەیە، ئەو بکە بە وەزیر، ئەتوانێ ئوموووراتی پادشا بەجێ بێنێت. کامجۆی وتی: لەبەرچی قوبووڵی وەزیریی ناکەیت و، هەر جۆرێ بێ دەست هەڵناگرم هەتا قوبووڵی قسەی من ئەکەیت. ڕجا ئەکەم قسەم مەشکێنە. فیرڕیسە وتی: ئەی پادشا ئوموووراتی پادشاهی بە دوو تائیفە لایقە. ئەووەڵ: کەسێ بێ ساحێب تەمەع و بێ شەرم و زیرەک بێ، چونکە بە واسیتەی تەمەع ئوموووراتی پادشا بە جێ دێنێ. دووەم: کەسێ بێ بێ حەیاو زەعیف کەس نەوێرێ دەستی لێدانی بۆ درێژ کات، ئەویش کەس ناتوانێ قسەی ڕەد کاتەوە، ئوموووراتی بۆ جێ بەجێ

ئەکرێت. بەندە لەو دوو تائیفـە نیم و، لەپادشا مـەعلووم بێ مـوددەتی دوو سـاڵە تەرکی خواردنی گۆشتم کردووە، لەگیا زیاتر هیچی کە ناخۆم، وە ئەگەر بەقسەی جەنابت ڕیازەت بشکێنم، ئەوەم بەسەر دێ بەسەر مێشەکان هات. کامجۆی وتی: چۆن بووە؟

حیکایەت

فیرڕیسە وتی: ئەگێڕنەوە پیاوێکی فـەقیر بە ناو بازاڕا ئەسووڕایەوە. حەڵواچییـەک چاوی بە فـەقیـر کـەوت بانگی کـردە سـەر دووکـانەکەی، جـامێ هەنگوینی نایە بەردەم فەقیرەکە. مێش هوجوومی کردە ناو جامەکەوە. حەڵواچییەکە باوەشێنی جامەکەی کرد لەبەر ئەوەی مێشەکـان لاچن. ئەو مێشانە لە قەراغ جامەکە نیشتبوون، ڕۆیشتن. ئەوانەی لەناو جامەکەدا بوون کەوتنە هەنگوینەکەوە. هەرچەندیان کرد دەرچوونیان نەبوو. فەقیرەکە ورد بووەوە، بێهۆش بوو، دەستی کرد بە گریان و هاوار کردن. حەڵواچییەکە وتی: هاوار مەکە لە هەموو جۆرە شیرینییەک حازرە، ئازاری دڵی خۆت مەدە، ئارەزووی چی ئەکەیت بهێنمە پێش دەمت. فـەقیـر وتی: ئەی وەستا، جـامـەکـە وەک دونیا، هەنگوینەکە وەک نیعـمەتی دونیا هاتە پێش چاوم، ئەو مێشانە خواردن خۆری دونیـاییە، نیشـانە بوو خودا هێنایە پێش چاوم. ئەو کەسانە بێ تەماع بوو لە قـەراغ جامـەکە بەکەم قەناعـەت ئەکەن. ئەوانە تەمـاعـیـان زۆرە لەناو خواردنا خۆیان بە هیلاکەت ئەبەن. لازمە (الرزق مقسوم) لەفکری خۆمـان نەبەینەوە. فیرڕیسە وتی: ئەی کامجۆی، بۆت مەعلووم بێ هەتا لە دونیا دوور بم سەلامەتترم. ڕجا ئەکەم وەک مێشەکان لەناو شیرینیی دونیادا بە هیلاکەتم مەدە. ئەگەر چاکەم لەگەڵ ئەکەیت، ئیزنم بدە بڕۆم لەسەر حاڵاتی خۆم بژیم و ڕێگەی ئاخیرەتم بە ئاسانی دەست کەوێت. کامجۆی وتی: کەسێ ڕێگەی ڕاست بگرێ و مەزڵووم لە دەست زاڵم نەجات بدات، دڵخۆشیی فەقیران بە زوبانی خۆش بداتەوە و ڕێگەی خێر بگرێت، بناغەی شۆرەت دروست ئەکاو لە دونیا و ئاخیرەت بە چاک ناو ئەبرێت. فیرڕیسە وتی: ئومووراتی پادشاە ئەبێ لە ڕێگەی قانوونەوە ئومـوورات بەجێبێنێ، چونکە وەزیفـەکەی بەبێ ڕەحمی مـومکین ئەبێ و مەعلوومە کـەسێ نزیک بە حـاکم بۆوە بە ڕوتبـە دوشـمنی زۆری بۆ پەیدا ئەبێ و خـەڵقی قسـەی خـراپی بۆ هەڵئەبەستن، ئەگـەرچی لای حـاکم زۆر خۆشـەویسـتـیش بێ، ئاخری بـە سـەلامـەتی نەجاتی نابێ، وە ڕجـا ئەکەم هەتـا ئێسـتـا لە کونجی قـەناعـەت دانیشـتـووم ناوونیشـانم نەبوەو، جەنابت ناوم بە خـراپە بڵاو مـەکەوە و دوشـمنم بۆ پەیدا مـەکـە، قـووەتی کـەسم نییـە. کـامـجـۆی وتی: کـەمن لە تۆ ڕازی بووم

هەرکەس بە چاوی خراپە تەماشای تۆی کرد بەداری سیاسەت ئەیکوژم، وەمن کلیلی خەزێنە و ڕوتبەی وەزیری بە تۆ ئەدەم. ئەو وەختە هەموو مەئمووران چاوەڕوانی دەستی تۆ ئەکەن و کەس ناتوانێ دوشمنی لەگەڵ تۆ بکات مادام خۆشەویستی من بی. فیرڕیسە وتی: ئەگەر جەنابت مەرحەمەت لەگەڵ من ئەکەیت ئیزنم بدە بڕۆم بەگیای سەحرا بژیم، لە زوبانی فیتنە دوور بم. خواردنێکی کەم لە نیعمەتێکی بەخۆف چاکترە. کامجۆی وتی: ترس بۆ تۆ دوورە. کە لەژێر حیمایەتی پادشایەکی وەک من بی کەس ناتوانێ دوشمنیی تۆ بکات، وە ئەمین بە ئیزنت نادەم بڕۆیت، ئیتر قسەی زۆر کردن جوان نییە. فیرڕیسە وتی: مادام ئارەزووی جەنابت لەسەر ئەوەیە، شەرت و موقاوەلە ئەوە بێ بەقسەی فیتنە و دووزوبان بەندە ئازار نەدەیت. ئەگەر دوشمن بۆم پەیدا بوو، بەزوبانی منەوە قسەیان کرد تەحقیق کردنی لە تەرەف جەنابتەوە لازم بێ. کامجۆی قسە و شورووتی فیرڕیسەی قوبووڵ کرد، کردی بە وەزیر و کلیلی خەزێنەی دایە دەستی. هەموو وەخت بۆ تەدبیری ئوموورات خەڵوەتیان ئەکرد. شەو و ڕۆژ لە یەک جیا نەئەبوونەوە. مەئمووران بەخالەتیان پێ بردن. هەموویان فکریان کرد فیرڕیسە لەناو بەرن. وایان بە چاک زانی بە خائین دەری کەن چونکە کامجۆی ڕەحمی دەرحەق بە خائین نەئەکرد. ڕۆژێ تەدبیریان کرد ئەو میقدارە گۆشتە کە بۆ خواردنی پادشاە دانرابوو بینێرن لە جێگەی فیرڕیسە بشارڕێتەوە. تەسادوف ڕۆژی فیرڕیسە بە ئیشی پادشاە ڕۆیشتبوو، مەئمووران یەکێکیان نارد مووچە گۆشتەکەی پادشای دزی، بردی لە جێگەی فیرڕیسە شاردیەوە. وەختی قاوەڵتیی شێر هات، برسییەتی زۆری بۆ شێر هێنا، داوای خواردنی کرد، جوابیان بۆ برد گۆشتەکەی جەنابت دزراوە. یەکێ لە مەئمووران وتی: بزانن ناحەزی پادشا کامەیە،ماڵیان باسخوون بکەن. شێر لەو قسەیە دڵی خراپ کرد، وتی: ئێوە مومکینە بزانن ناحەزی من کێیە. ئەویش وتی: بیستوومە گۆشتەکەی جەنابت فیرڕیسە دزیویەتی و لەجێگای خۆی شاردوویەتیەوە. یەکێکی کە وتی: فیرڕیسە تەرکی خواردنی گۆشتی کردووە، باوەڕ ناکەم بێ ئەدەبیی وا بکات دزی لە پادشاە بکات، بەڵکی بەدرۆ قسەیان کردبێ. یەکێکی کەیان وتی: ئێوە ئەڵێن فیرڕیسە خائینە، باوەڕ ناکەم ئیشی خیانەت بزانێ. یەکێ لە فیتنەکان وتی: قسەکردن باش نییە. ئەگەر گۆشتەکە لە جێگەی فیرڕیسە دۆزرایەوە لایقی داری سیاسەتە چونکە خیانەتی لە پادشاە کردووە. کامجۆی وتی: ناوی خیانەت و خراپیی فیرڕیسە لەبێشە دا بڵاوبۆتەوە. جێگەی باوەڕ نییە گۆشتی لە خۆی حەرام کردبێ. فلان و فلانم شاهیدە، ئەووەڵ ڕۆژ کە چاوم بەچاوی کەوت وتم: بەدرۆ خۆی کردووە بەعابید، ئاخری

فیتنەیەک هەڵئەگیرسێنێ، وە ئێستایش خیانەت لەوە خراپتر ئەبێ کە گۆشتی جەنابت بدزێ؟ مومکینە چەند ڕۆژێکی کە دەستدرێژی بۆ ئێمەش بکات. کامجۆی ڕقی هەڵسا، ناردی بە شوێن فیرڕیسە دا. فیرڕیسە لەو تەدبیرە بێ خەبەر بوو، بە ڕوویەکی خۆشەوە چووە لای شێر. کامجۆی وتی: دوێنێ گۆشتەکەت بۆ کوێ برد؟ فیرڕیسە وتی: دامە دەست چێشتکەری جەنابت بیکەن بە قاوەڵتی بۆ تۆ. چێشتکەرەکان تەبەعەی فیتنەکان بوون، بانگ کران. وتیان: گۆشت نەدراوەتە دەست ئێمە. کامجۆی ناردی گۆشتەکەیان لە شوێنی فیرڕیسە دۆزیەوە. فیرڕیسە بۆی مەعلووم بوو دەرگای بەڵای بۆ کراوەتەوە. بەخۆی وت: دەمێکە بە عەقڵ ئەمزانی تووشی بەڵا دێم، ئاخری پێش دەمی گرتم. یەکێ لە ڕەفیقانی فیرڕیسە کە لافی خۆشەویستیی فیرڕیسەی لێ ئەدا، چووە پیش دەمی کامجۆی وتی: ئەو درۆزنەی ڕووڕەشە خیانەتێکی وا گەورەی کرد هەتا زوو بکوژرێت درەنگە، لەبەر ئەوە جارێکی کە کەس نەتوانێ خیانەتی وا لەپادشا بکات. شێر ئەمری کرد فیرڕیسە حەپس بکرێ و فەرمانی خنکاندنی بنووسرێت. سیاگۆش چووە پێش دەمی کامجۆی وتی: ئەگەر ئەمر هەیە چەند قسەیەک بۆ جەنابت بەیان بکەم. شێر وتی: بیکە. سیاگۆش وتی: پێشوونان فەرموویانە: هەر پادشاهێ ڕێگە و سیاسەتی ڕاست بێ، دەوامی پادشاهیی زۆر ئەبێ. ئێستا وا چاکە ئەمر نەکەیت فیرڕیسە بکوژرێت «من صبر ظفر»، وەهەر کەس ئارەزووی بەرز بوونەوەی پادشاه بکات خوێن ڕشتن بە چاک نازانێت، وە ئەگەرچی دڵت ئارەزووی نییە فیرڕیسە عەفو کات، ئەمما بۆ مەسڵەحەت، هەروەک پادشاکەی بەغدا خۆشەویستەکەی خۆی بۆ مەسڵەحەت لەناو برد.

کامجۆی پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

سیاگۆش وتی: ئەگێڕنەوە لە شاری چین پادشایەک بوو ناوی عەدالەت و حوکمداریی بڵاو بووبوەوە و کوڕێکی تازە پێگەیشتووی بوو ڕووی وەک ڕۆژ شوعلەی ئەدا. کوڕە پادشاه ڕووی کرد بۆ ڕیگەی حەج. ئیزنی لە دایک و باوکی خواست لەگەڵ چەند کەسانێ و چەند گورجییەک کەوتە ڕێگە. وەختێ داخڵ بە پاپۆڕ بوو چەند ڕۆژێ بەناو ئاوا ڕۆیشت. داخڵی حودوودی مەککەی موعەظظەمە بوون. لەپاش حەج کردن، زیارەتی (محمد المصطفی صلی الله تعالی علیه وسلم) کرد و گەڕانەوە. لەگەڵ کاروانی خوراسان ڕوویان کرد بۆ شاری بەغداد. مەلیکی بەغداد خەبەری کوڕە پادشای زانی، چوو بە

ئیستیقبالیەوە، بردیە ماڵی خۆی، بەئوسوولی شاهانە خزمەتی کردن. بۆ ئیسراحەت هەشت ڕۆژ لە بەغداد مانەوە. لەپاش هەشت ڕۆژە دوعا خوازیی لە پادشای بەغداد کرد، کەوتنە ڕێگە. بە ڕەسمی دیاری کچە گورجییەکی بۆ پادشای بەغداد دانا. وەختێ پادشا لە ڕەوانە کردنی میوانەکان نەجاتی بوو، ڕووی کردە ئۆدەی حەرەم، تەماشای کرد گورجییەکە بە لەنجەولار وەک تاوس چەتری هەڵداوە. نزیک بوو بێهۆش بکەوێ، دەماری عیشقی کەوتە جووڵانن، وتی:

شیعر

ڕۆحەکەم، بەخوا لە دووریی تۆ هەمیشە شین ئەکەم
بولبول ئاسا بۆ گوڵی ڕووت گریەو و ناڵین ئەکەم
من بە یادی پەرچەم و ڕووی تۆبە بە خوا جار بە جار
دەچمە ناو باغ و تەماشای لالەو و نەسرین ئەکەم
گەر بکەم تەشبیهی تۆ جانا لەگەڵ خورشید و مانگ
توهمەتێکی مەحزە، تەشبیهی بەپێی تەخمین ئەکەم
سابیتە جانا، وەکوو ڕەنگی خەنە ناچێتەوە
جەژنە، سوبحەینێ، بەخوێنم دەست و پێت ڕەنگین ئەکەم
گەر سلێمانی ببێتە جەننەت و پڕ بێ لەحوور
پەشمە لام هەر مەیلی وەسڵی یارەکەی پێنجوین ئەکەم
چاوەڕوانم زوڵفی لادا، تابینم ڕوومەتی
هێندە بێ عەقڵم لە کافر من ئومێدی دین ئەکەم
هەر لە شەوقی لێوی شەککەر باری ئەو دڵدارەیە
من وەکوو تووتی (کەریم) ئەمڕۆ قسەی شیرین ئەکەم

ئاخری پادشاە لەگەڵ مەحبووبەی شەو و ڕۆژ خەریک بوو. مەملەکەت و میللەتی لەفکر نەما. لەبەر دەنگی عوودو دەف و کەمانچە هاواری مەزڵوومانی گوێ لێ نەبوو. لە خۆشەویستی و جوانیی گورجییەکە شەو و ڕۆژی بۆ فەرق نەئەکرا. چەند ڕۆژێ بەو جۆرە ڕایبوارد. نزیک بوو شارەکە هەرایەکی تیا بقەومێ. ئومەرا، وزەرا زۆر لەخوا پاڕانەوە، دوعایان گیرا بوو. شەوێک پادشاە خەوی بینی، لە خەویا بانگیان کرد: ئەی پادشا، تۆ شوانی میللەتیت، لەبەر خۆشەویستەکەت فکری میللەتت نەما و خەبەرت لە مەزڵوومان

نییه. مژده بێ نزیکه پادشاهی له دەستت دەرچێت. له خەوفی غەفڵەت ڕاست بەرەوە، بڕۆ بەلای میللەتەوە. پادشا له ترسا خەبەری بووەوە. فکری کرد وتی لەبەر مەحبووبەیەک ئەوەم بەسەرهات. ڕۆیشت غوسڵی کرد، تۆبەی کرد، ئەمری کرد جارێکی که گورجییەکه داخڵ به خزمەتی پادشاه نەبێ. ئەگەرچی له دەرەجەی نیهایەت لای خۆشەویست بوو لەبەر ئومووراتی پادشایی مەجبوور بوو تەرکی گورجییەکه بکات. دوو سێ ڕۆژ بوو پادشا له گورجی دوور کەوتەوە. گورجی به عەقڵ زانیی کاری چییه، خۆی وەک تاوسی ڕەنگا و ڕەنگ ڕازاندەوە، بەپێش دەمی پادشادا ڕۆیشت. وەختێ پادشاه چاوی به گورجی کەوت، تەخت و سەڵتەنەتی لەفکر نەما دەستی کردەوە به کەیف کردن لەگەڵ گورجییەکه. دووەم دەفعه له غەیبەوە بانگ کرا، ترس و خۆفی پادشاه زیاد بوو، فکری کرد وتی: هەتا ئەو گورجییه باقی بێ من پادشاهیم بۆ ناکرێ، بانگی دەرگاوانەکەی کرد وتی: لازمه هەر ئێستا ئەو گورجییه ئەبەیت، ببخەرە ناو شەتی فوراتەوە چونکه بەبێ ئەمر داخڵ به حوجره بووە. دەرگاوان دەستی گورجییەکەی گرت، بردیه دەرەوە. له ڕێگه فکری کرد وتی: ئەمه خۆشەویستی پادشایه و ئێستا ڕقی هەڵساوە، ئەمری به کوشتنی کردووە، مومکینه سویحەینێ پەشیمان ببێتەوە، وەختی پەشیمان بووەوە داوای لەمن بکات، وە ئەگەر نەبوو من بکوژێ. چاک وایه بیبەم له ماڵەوە داینێم بیشارمەوە. دەرگاوان فکری خۆی مەحکەم کرد. پادشاه وەختێ داخڵ به حەرەم بوو، جێگەی گورجییەکەی به خاڵی دی، دڵی گڕی سەند، دەستی کرد به گریان، له ئەمر کردنی پەشیمان بووەوە. بانگی دەرگاوانەکەی کرد، وتی: هەر ئێستا گورجییەکەم له تۆ ئەوێت. دەرگاوان وتی: شاهم، خۆت ئەمرت کردووە، گوناه له من نییه. پادشاه وتی: جەللاب بانگ کەن له گەردنی دەرگاوان بدات. دەرگاوان دەستی کرد به پاڕانەوە. پادشاه وتی: ئەگەر گورجییەکه نەبێ، به داری سیاسەت ئەتکوژم. دەرگاوان بۆی مەعلووم بوو گورجییەکه حازر نەکات ئەکوژرێت، ڕۆیشت گورجییەکەی بردەوە خزمەت پادشاه. چەند ڕۆژێ به کەیف کردن خەریک بوون، لەپاشا ئەمری کردەوە به دەرگاوان گورجییەکه بکوژێت. دوو سێ جار بەو جۆره دەرگاوان کەوتە کێشه کێشەوە. ڕۆژێ پادشاه فکری کرد، بۆی مەعلووم بوو کەس ناتوانێت خۆشەویستی پادشاه لەناو بەرێت، وەهەتا گورجییەکه باقی بێت پادشاهیی بۆ ناکرێ. وتی: چاک وایه به دەستی خۆم لەناوی بەرم. ڕۆژێ لەسەر بانی قەسرەوە تەماشای شەتیان ئەکرد، ڕووی کرده گورجییەکه وتی: تەماشا که ئەو پاپۆڕه چەند لایقه، گورجییەکه سەری شۆڕ کردەوە، پادشاه دەستی به پشتییەوە نا، کەوتە ناو شەتەوە، خنکا. پادشاه هاواری کرد:

گورجییەکە بگرنەوە. وەختێ گەیشتنە سەر گورجییەکە گرتیانەوە مردبوو. دەریان هێنا، کفن و دفنیان کرد. پادشاە لەبەر غافڵ بوونی میللەتەکەی خۆشەویستی خۆی بە دەستی خۆی لەناوبرد، بەلایەوە بە چاک زانرا.

سیاەگۆش وتی: بۆیە ئەم میسالەم هێنایەوە تا لەپادشاە ئاشکرا بێ بۆ مەسڵەحەتی میللەت لازمە لە گوناهی فیرڕیسە ببووریت و خائینیی فیرڕیسە تەحقیق بکەیت. کامجۆی بەقسەی سیاەگۆش گری دڵی دامردەوە. ناردی فیرڕیسەیان بردە خزمەتی. فیرڕیسە چونکە لە گوناە بێ خەبەر بوو، دەستی کرد بە زوبان درێژی و فیتنەکان تەعفەی زۆریان دا. کامجۆی ڕقی هەڵسا حوکمی کرد فیرڕیسە بکوژرێت. دایکی شێر خەبەری زانی، چووە لای کامجۆی، وتی: لەسەر چی ئەمرت بە کوشتنی فیرڕیسە کردووە؟ کامجۆی قیسسەی ئەووەڵ و ئاخری بۆ دایکی گێڕایەوە. دایکی وتی: هەشت کار هەیە بە هەشت کارەوە بەستراوە" خزمەتی ژن بەمێردەوە. خۆشەویستی ئەولاد بە باوکەوە. فێربوونی شاگرد لەوەستایەوە. قووەتی پاشا بەلەشکرەوە. شۆرەتی پیاوچاکان بەتاعەتەوە. ئیسراحەتی میللەت بە پادشاوە. دروست بوونی کاری پادشاە بە ڕاستییەوە. دەوام کردنی پادشایی بە عەقڵ و تەدبیرەوە. وە لەکوشتنی فیرڕیسە دوو ڕێگەی خەتەر دەرئەکەوێت. ئەووەڵ ئومەرا هەریەکە بۆ جێگەیەک ڕێگەی فیراری لەترسا ئەگرنە پێش. دووەم گوناهی کوشتنی ناحەق لەسەر تۆ دائەنرێت، چونکە بە عەقڵ ئەزانم دوشمن ئەو ئیشەی بۆ فیرڕیسە دروست کردووەو، ئاشکرایە ئومەرا ڕقیان لەیەکە و ئارەزووی بەرزیی یەک ناکەن و تۆیش بەقسەی ئومەرا ئومەرا لەناوبەریت بە موددەتێکی کەم بێشەکە بە چۆڵی ئەمێنێتەوە. کامجۆی وتی: من بە قسەی ئومەرا ئەمرم بە کوشتنی فیرڕیسە نەکردووە و لەسەر خیانەت ئەمرم بە کوشتنی کردووە. دایکی وتی: من ئەیزانم دڵت بەقسەی ئومەرا خراپ کردووە، وە لە من مەعلوومە فیرڕیسە موددەتێکە تەرکی خواردنی گۆشتی کردووە و هەتا ئێستا ڕیازەتی نەشکاوە و جەنابت ڕوتبەی وەزارەتت پێ بەخشیوە. مومکینە حەسوودان بەخالەتیان پێ بردبێ و گۆشتەکەیان بردووە لە جێگەی فیرڕیسە شاراوەتەوەو، دوشمن هەموو جۆرە فێڵێ دروست ئەکەن و، تۆ لە مەسئەلەی حەسوودەکە بێ خەبەری بۆ ئازاری دراوسێیەکەی خۆی بە کوشت دا.

کامجۆی پرسیی: چۆن بووە؟

دایکی وتی: ئەگێڕنەوە لە شاری بەغداد کابرایەکی حەسوود دراوسێی عابیدێ بوو. عابیدەکە شۆرەتی عیبادەتی بڵاو بووبۆوە، لە هەموو لایەکەوە بۆ زیارەتی ئەهاتن، دیاریی چاک چاکیان بۆ ئەهێنا. کابرا حەسوودەکە بەخالەتی پێ برد، درۆی زۆری بۆ عابیدەکە هەڵئەبەست، باوەڕیان پێ نەئەکرد. ئاخری مەجبوور بوو عەبدێکی کڕی، خزمەتی عەبدەکەی کرد، ڕۆژێ بە عەبدەکەی وت: ئەزانی بۆچی ئەوەندە خزمەتت ئەکەم؟ کارێکم پێتە، ئەبێ جێ بەجێی بکەیت. عەبدەکە وتی: بەسەر سەر. کارەکە چییە؟ بەیانی بفەرموو. حەسوودەکە وتی: ئەو عابیدە دراوسێمە. هەر چەند درۆ و بوهتانم بۆ هەڵبەستووە کەس باوەڕم پێ ناکات. وا ئێستا وا بەچاک ئەزانم ئیمشەو بچین لە سەربانی عابیدەکە من سەر ببڕیت و ماڵەکەم بۆ خۆت بەریت، ڕوو بکەیت بۆ شارێکی کە، بەڵکی حوکوومەت لە جێگەی خوێنی من عابید بگریت و ناوی چاکەی بکوژێتەوە. عەبدەکە وتی: ئاغا، لەسەر ئەو فکرە لاچۆ، وە ئەگەر تۆ مردیت لە پاش تۆ هەرچی لەعابید بکرێت قانزاجی بۆ تۆ نابێ، وە ئەگەر زۆر لە عابید بێزار بوویت من خەریکی کوشتنی ئەبم و دڵی تۆ لە ئازار نەجات ئەدەم. حەسوودەکە وتی: خەریکە پەردەی دڵم بپچڕێ، چاک وایە قسەم نەشکێنی. هەڵسە بڕۆین، وەخت درەنگە. شەوێ هەردوکیان چوونە سەربانی عابیدەکە. عەبدەکە سەری ئاغای بڕی، گەڕایەوە، چووە ماڵەوە، ئەوی بە وەزن سووک و بەقیمەت گران بوو هەڵیگرت و ڕووی کرد بۆ شاری ئەسفەهان. بۆ سوبحەینێ ڕۆژ بووەوە، لاشەی حەسوودەکەیان لە سەربانی عابید دۆزیەوە. عابیدەکەیان برد بۆ موحاکەمە. موددەتێ بە حەپسی مایەوە. تەسادوف توجارێ لەبەغداوە ڕووی کرد بۆ ئەسفەهان. وەختێ گەیشتە ئەسفەهان عەبدەکەی حەسوود چاوی بە توجار کەوت، خۆشی و چۆنیان لەیەک کرد، قیسسەی ئاغای هاتە ناوەوە. توجار وتی: ئێستا عابید لەسەر ئاغات حەپس کراوە. عەبدەکە وتی: بە زوڵم حەپسیان کردووە.. قیسسەی ئەووەڵ و ئاخری ئاغای بۆ توجار گێڕایەوە. توجارەکە دوو سێ کەسی بانگ کرد شاهیدییان لەدەم عەبدەکە وەرگرت. وەختێ گەڕایەوە شاهیدەکانی بردە لای قازی شەهادەتیان دا و عابیدەکە نەجاتی بوو وە تف و لەعنەت بۆ ڕۆحی حەسوودەکە ڕەوانە کرا.

دایکی وتی: بۆیە ئەم میسالەم بۆ هێنایتەوە تا لە جەنابت مەعلووم بێ حەسوود هەموو جۆرە کارێ دروست ئەکات، وە ئێستا چاک وایە دەست لە کوشتنی فیرریسە هەڵگریت.

ئەگەر خەتابار نەبووبێ دڵی جەنابت ئازاری نامێنێ، وە ئەگەر خەتاباریش بووبێ عەفو کردنی تۆ شۆرەت پەیدا ئەکات. کامجۆی بە ئامۆژگارییی دایکی دڵی چاک بوو، ناردی بە شوێن فیرڕیسە دا. وەختێ فیرڕیسە گەیشتە لای کامجۆی، ڕەسمی ئەدەبی بەجێهێنا، وتی: ئەی پادشا ئەو دزییە لە من دوورە، چونکە گۆشتم لەخۆم حەرام کردووە، وە جەنابت تەحقیقی بکەیت ئاشکرا ئەبی دز کێیە؟ کامجۆی یەکە یەکە ئومەرای بانگ کرد، وەعدەی خەڵاتی بە بەعزێکیان دا، وە لە بەعزێکیان توند بوو. ئاخری ڕاستی قسەیان ئاشکرا کرد. مەعلووم بوو فیرڕیسە دزیی نەکردووە. دایکی شێر وتی: کوڕم لازمە لەمەو دوا بە پەلە پەل دەست بۆ کار درێژ نەکەیت. بەقسەی حەسوود ئازارت بۆ کەس نەبێ. کامجۆی وتی: ئامۆژگاریی تۆ لەقەتڵی ناحەق دووری کردم. فیرڕیسە وتی: ئومێدی نەجاتم لە خزمەت جەنابت بەیان ئەکەم. کامجۆی وتی: جارێکی کە ترس و خۆفت نەبێ، ڕاستیی تۆ بۆم ئاشکرا بوو. فیرڕیسە وتی: لە ئەووەڵەوە ڕاستی منت مەعلووم کردبوو. بەقسەی حەسوود تووشی بەڵا هاتم و، جارێکی کە تووشی ببم ڕێگەی نەجاتم دەست ناکەوێت، وەهەتا من لە خزمەت جەنابت باقی بم دوشمن هەر باقییەو، دزی لەسەر من ئیسپات نەبووبوو ئەمرت بە کوشتنم کرد. بۆم مەعلووم کراوە گوناهێ بکەم عەفوکردن لە تۆ نابینرێت، هەروەک پادشاکە قەڵەمی عەفوی بەسەر گوناهی دەرگاوانەکە دا کێشا. کامجۆی پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

فیرڕیسە وتی: ئەگێڕنەوە لە شاری یەمەن پادشایەک بوو دونیای بە شوعلەی عەدالەتی ڕوون کردبووەوە. ڕۆژێ ڕقی لە دەرگاوانەکە هەڵسا، دەری کرد. دەرگاوان چەند ساڵ مایەوە، فەقیر بوو، هەرچی ناو ماڵی بوو فرۆشتی. زۆر موحتاج بوو. ئاخری فکری کرد خۆی نیشانی پادشا بدات. ڕۆژێ پادشا میوانێکی زۆری هاتبوو، بۆ کەس مومکین نەئەبوو بچێتە ژوورەوە. دەرگاوانەکە ئولاغێک و دەستێ ئەلبیسەی بە ئەمانەت خواست، ڕووی کرد بۆ ماڵی پادشا. قاپیوانەکان وایانزانی پادشاه ناردوویە بە شوێنیا، مەنعیان نەکرد. دەرگاوانەکە چووە مەجلیس، سەلامی کرد و دانیشت. وەختێ پادشاه چاوی بەدەرگاوان کەوت ئاگری غەزەبی داگیرسا، فکری کرد بانگی جەللاب بکات لە گەردنی بدات. تەکرار فکری کرد وتی: وەختی دانیشتنی میوان تووڕەبوون جوان نییە. بە ئاوی حیلم ئاگری غەزەبی کوژاندەوە، ناوچەوانی ڕوون بووەوە. دەرگاوان هەڵسا، دەستی کرد بە

خزمەت کردنی میوانەکان. لەوەختی فرسەتدا سینییەکی ئالتون وەزنی هەشتا مسقال ئالتون بوو لە ژێر عەباکەیدا شاردیەوە. پادشاە چاوی لێ بوو، دەنگی نەکرد. زانیی فەقیرە و لەبەر موحتاجی ئیختیاری دزی دەکات. میوانەکان ڕۆیشتن. دەرگاوانەکەش ڕۆیشت. وەختێ حاجەت کۆ کرایەوە، دەنگە دەنگ لە خزمەتکارەکان بەرز بووەوە. پادشا وتی: ئەوە چییە؟ وتیان: قوربان سینیە ئالتوونەکە دزراوە. پادشا وتی: ئەو کەسەی سینییەکەی بردووە لازمی بووە، وە ئەو کەسە چاوی لێ بووە قسە ناکات، واز بێنن، بۆ سینییەکە مەگەڕێن. دەرگاوانەکە سینییەکەی فرۆشت، تا یەک ساڵ خەرجی کرد بۆ ماڵ و منالی. دوای ساڵێ خۆی گەیاندەوە ماڵی پادشاە. پادشاە بانگی کردە پێشەوە، سەری نایە بن گوێی وتی: پارەی سینییەکەت تەواو کرد؟ دەرگاوان دەستی کرد بە گریان، وتی: ئەی پادشاە، موحتاجی پێی کردم. عاقلان وتوویانە: خانووی دۆست بڕووخێنە، لە دەرگای دوشمن مەدە، وە لەزاتی پادشاە مەعلووم بێ لە ڕۆحی خۆم بێزار بووبووم، بۆیە بە دزیوە بردم، کەس نەزانێ تا ئابڕووم نەچێت، وەئومێد دەکەم قەڵەمی عەفو بەسەر گوناهما بکێشرێت. پادشاە عەفوی کرد و لە جێگەی خۆی بە دەرگاوانی دانیایەوە و مەعاشی زیادی بۆ بڕییەوە.

فیرڕیسە وتی: بۆیە ئەم میسالەم بۆ جەنابت هێنایەوە، تا جەنابت منیش عەفو کەیت ئیزنم بدەیت بڕۆم بەگیای دەرو دەشت خۆم بژێنم.

کامجۆی وتی: ئامۆژگارییەک بەجێ بێڵە. فیرڕیسە وتی: دڵی پادشاە لازمە وەک بەحر وا بێ بە نەختێ خۆڵ لێڵ نەبێ، وە حیلمی پادشا لازمە وەک کێو قایم بێ، بە بایەکی بەقووەت نەبزوێت. چاکترینی هەموو کارێک حیلم و سەبرە. کەسێ حەلیم بێ لە مسیبەتی دونیا دوورە. بە توندی و تیژی کار دروست نابێ. بە زوبانی شیرین هەموو کارێ ئاسان ئەبێ.

نەسیحەتی دەهەم

جەزا وەرگرتن بە ڕێگەی خۆی دروستە

دابیشلیم ڕووی کردە بڕەهمەن، وتی: لە عەفوکردنی خەتا تێگەیشتم و ئومێد دەکەم بەیانی جەزا وەرگرتن بە ڕێگەی خۆی بەیان بفەرموویت. بڕەهمەن وتی: جەزا وەرگرتن بە ڕێگەی خۆی وەک حیکایەتی شێرەچنگ تیژەکە و کابرا تیر هاوێژەکە وایە.

دابیشلیم پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

حەکیم وتی: ئەگێڕنەوە لە ئەترافی سلێمانی کێوێ هەیە ناوی (پیرەمەگروون)ە. سەری کێوەکە بۆ ئاسمان بەرز بووبوەوە، ئاوی لە هەموو لایەکەوە تافەتاف ئەچوە خوارەوە. داری ساحێب میوەی لە حیساب نەئەهات. شێرێکی مێیی لەو کێوەدا پێگەیشتبوو، دەنگی وەک ڕەعد، هەڵمەتی وەک بەرق وابوو. دایم خەریکی خوێن ڕژاندن بوو، پەنجەی لە خوێن وشک نەئەبوەوە. سیاگۆشێ لەژێر حوکمی شێرەکە دا بوو، کە چاوی بەو خوێن ڕشتنە ئەکەوت فکری ئەوەی کردەوە کەسێ یارمەتی زاڵمێ بدات، ئەویش شەریکە. لەبەر ئەو ڕووی کردە ڕێگە، شێرەکەی جێهێشت، تەماشای کرد مشکێ خەریکی ڕەگ برینی دارێکە، دارەکە بە زوبانی حاڵ بانگی کرد وتی: ئەی زاڵم، لەبەر چی خەریکی ڕەگ برینی حەیاتم ئەکەیت و خەڵقی لە خواردنی میوەی من بێ بەش ئەکەیت؟ خراپە مەکە، جەزای خراپە خراپەیە. مشک گوێی نەدایە. تەسادوف مارێ پەیدا بوو، دەمی داپچڕی، مشکەکەی قووت دا. ژیژکێ پەیدابوو، مارەکەی خوارد. تەسادوف ڕێوی پەیدابوو، پەلاماری ژیژکی دا، خستیە سەرپشتی، میزی کردە سەر سکی. ژیژک وایزانی باران ئەبارێ. سەری دەرهێنا، ڕێوی پەلاماری دا، گرتی، سەری هەڵکەند و دڕکەکانی داماڵی خواردی. ئێستا لە خواردن نەبووبوەوە سەگێ وەک گورگی هار پەلاماری ڕێوی دا و خواردی. تەسادوف پڵنگێ پەیدا بوو، پەلاماری سەگی دا، پارچە پارچەی کرد. بەینی چوار دەقیقەی پێ چوو ڕاوچییەک پەیدا بوو تیری بۆ پڵنگ هاوێشت، دای لەپەراسووی ڕاستی لەپەراسووی چەپی دەرچوو، پڵنگ مرد. ڕاوچییەکە پێستی پڵنگەکەی گرتەوە. سوارێ پەیدابوو تەماشای پێستە پڵنگەکەی کرد، ئارەزووی سەندنی کرد، بوو بە شەڕیان لەگەڵ کابرا ڕاوچییەکە. سوار شمشێری داهێنایەوە دای لەسەری ڕاوچی کردی بە دوو کەرتەوە، پێستەکەی هەڵگرت و ڕۆیشت. میقداری نیو سەعات نەڕۆیشتبوو، قاچی ئولاغەکەی چوو بە کونەمشکدا، سوارەکە گلا، ڕۆحی دەرچوو. سیاگۆش ئەو عەجایبانەی چاو پێکەوت، گەڕایەوە بۆ لای شێر و دوعاخوازیی لە شێر کرد . شێر وتی: ڕۆیشتنی تۆ لەبەر چییە؟ خواردنێکی زۆر لەبەر من ئەمێنێتەوە بە ڕەحەتی ئەیخۆیت. سیاگۆش وتی: ئەی پادشا، قسەیەک لە دڵمایە، ئاشکراکردنی بۆنی مردنی لێ دێت، وە ئەگەر جەنابت دڵم ئەمین ئەکەیت ئەتوانم ئاشکرای بکەم. شێر دڵی ئەمین کرد. سیاگۆش وتی: ئەی پادشا تەماشا ئەکەم دایم خەریکی خوێن ڕژاندنی و، لە ئاخر ڕۆژت زۆر ئەترسم. شێر وتی: زوڵم لە تۆ نەکراوە و من ئازارم بە تۆ نەگەیاندووە. ڕۆیشتنت لەبەر چییە؟

سیاگۆش وتی: لەبەر دوو ڕێگەیە. ئەووەڵ ئەو کەسەی ساحیب مروەت بێ تاقەتی چاو پێکەوتنی زوڵم ناکات و، ئیقتیداری ناڵەی مەزلوومی نییە. دووەم لەوە ئەترسم جەزای خراپەی تۆ لە تۆ تێپەڕ بکات، پرشنگی من بسووتێنێ و، هەرکەس نزیک بە کوورە بوو پرشنگی بۆ دێت. شێر وتی:تۆ بۆنی خراپەت لەکوێ کردووە؟ ڕێگەی کاری چاکە چۆن ئەزانی؟ سیاگۆش وتی: ئەی پادشاە، ئاشکرایە هەرکەس چاک بکا چاک دێتە ڕێگەی و هەرکەس خراپ بکات خراپ دێتە ڕێگەی. دونیا لە جێگەی خۆی وەک شاخ و کێو وایە، هەر دەنگێ بێت دەنگ ئەداتەوەو،ئیمڕۆ من شتێکی غەریبم دیوە. مەسئەلەی لە ئەووەڵ تا ئاخر بۆ شێر گێڕایەوە. بە ئامۆژگاری وتی: ئەی پادشاە، مشک ڕەگی دارەکەی بڕی، بوو بە خۆراکی مار. مار ئازاری بە مشک گەیاند، بوو بە خۆراکی ژیژک. ژیژک مارەکەی خوارد، بوو بە خۆراکی ڕێویی فێلزان. ڕێوی ژیژکی خوارد، بە دەست سەگەوە پارچە پارچە کرا. سەگ ڕێویی خوارد، بەچنگ پڵنگەوە سکی هەڵدڕا. پڵنگ سەگەکەی کوشت، بەتیری ڕاوچی کوژرا. ڕاوچی پێستی پڵنگی داماڵی، بە شمشێری سوار دوو لەت کرا. سوار قەتڵی ناحەقی کرد ئوڵاغەکەی گلا ئەستۆی شکا. هەموویان لەبەر زوڵم کردن بە جەزای خۆیان گەیشتن. لە خراپە دوور بوون ڕێگەی سەلامەتییە. شێر لەبەر مەغرووری قسەی سیاگۆشی بە هیچ زانی. لە جێگەی ئەو هەموو ئامۆژگارییە دەستی زوڵمی زیاتر درێژ کرد. سیاگۆش بۆی مەعلووم بوو ئامۆژگاری تەئسیر ناکات، شێرەکەی جێهێشت. شێر ڕقی هەڵسا، شوێن سیاگۆش کەوت. سیاگۆش لە ترسا خۆی شاردەوە. شێر لە سیاگۆش ڕەت بوو تەماشای کرد دوو بێچووە ئاسک بە گیا خواردن خەریکن، دایکیان بە دیارەوە وەستاوە. شێر فکری خواردنی بێچووە ئاسکەکانی کرد، دایکی ئاسکەکان هاواری کرد: ئەی پادشا، دەست لە خواردنی بێچووەکانم هەڵگرە، تۆیش بێچووت هەیە. جگەرم بە ئاگری زوڵم مەسووتێنە. دەرزی بکە بە خۆتا، ئەنجا سووژن بکە بە خەڵقدا. شێر هەردوو بێچووە ئاسکەکەی خوارد. وە شێرەکە دوو بێچووی بوو. تەسادوف ڕاوچییەک ڕێگەی کەوتە ئەوێ، هەردوو بێچووە شێرەکەی کوشت و پێستی داماڵی بردی. ئاسک بە گریان ڕۆیشت، تووشی سیاگۆش بوو، بەیانی خواردنی بێچووەکانی بۆ سیاگۆش گێڕایەوە. سیاگۆش وتی: نزیکە بە جەزای خۆی بگات. وەختێ کە شێر ڕۆیشتەوە تەماشای کرد هەردوو بێچووەکەی کوژراوە و پێستیان لەبەر داماڵاوە، بە نەڕەنەڕ ئەو کێوەی هێنایە لەرزە. چەقەڵێ دراوسێی بوو چوو بە تەعزیەوە، وتی: گریان و هاوار بۆ ئەکەیت؟ شێر وتی:وەرە بزانە چییە، ئەو وەختە گریانم بپرسە. چەقەڵ وتی:

سەبر لازمە. هەرچی داخڵ بە دونیا ببێ مردنی بۆ دانراوە. نەختێ بێ دەنگ بە سێ ئامۆژگاری هەیە بۆت بگێڕمەوە: هەر ئەووەڵێ ئاخرێکی هەیە، هەر تەنگانەیەک فەرەحییەکی لە شوێنەو، هەر ڕۆح لەبەرێ مردنی هەیە. لازمە سەبر بکەیت، گریان و هاوار چارت ناکات. شێر وتی: نازانم لە کوێ ئەو بەڵایە بۆ بێچووەکانم هاتووە؟ چەقەڵ وتی: خۆت ئەو بەڵایەت بەسەر خۆت هێناوە. قسسەی تۆ وەک قیسسەی دار فرۆشە زاڵمەکە وایە، ئاگر لە دارەکانی بەربووبوو، ئەیوت: ئەو ئاگرە چۆن لە دارەکە بەربووە؟ شێر پرسیی چۆن بووە

حیکایەت

چەقەڵ وتی: ئەگێڕنەوە کابرایەکی دارفرۆش بوو داری لە فەقیران ئەکڕی و نیوەی پارەکەی نەئەدا و لەزستانا ئەیفرۆشت بەقازانجێکی زۆر لەبەر زوڵم کردنی فەقیران کەوتبوونە هاوار. ڕۆژێ بارێ داری لە فەقیرێ کڕی، چواریەکی پارەکەی نەدا. فەقیرەکە ڕووی کردە ئاسمان، هەناسەی هەڵکێشا، هەناسەکەی لوول بوو، دەرگای ئاسمانی کردەوە. پیاوچاکێ بەلایانا ڕابوورد، وتی: زاڵم، لە هەناسەی فەقیران بترسە. بەیەک هەناسە دونیایەک خراپ ئەکەن. زاڵمەکە وتی: بڕۆ بەلای خۆتەوە. شیخ ڕووی کردە جێگەی خۆی. تەسادوف ئەو شەوە ئاگر لە ماڵی زاڵمەکە بەربوو، هەرچی دار و ماڵی بوو سووتا. بۆ ڕۆژەوە بوون شێخەکە بەلای خانووی زاڵمەکەدا ڕۆیشت، گوێی لێ بوو زاڵمەکە بە ڕەفیقێکی وت: نازانم ئەو ئاگرە چۆن بەربۆتەوە؟ شێخ جوابی دایەوە، وتی: ئەوە دووکەڵی دڵی فەقیران بوو ئاگری لە عومری نا موبارەکت بەردا. زاڵمەکە سەری خەجاڵەتی بە زەوییا شۆڕ کردەوە، بۆی مەعلووم کرا لەبەر زوڵم بەجەزای خۆی گەیشت. کەوتە غەم و مەراقەوە هەتا مرد.

چەقەڵ وتی: بۆیە ئەم میسالەم بۆ تۆ هێنایەوە، تۆیش جگەری چەند ڕۆح لەبەرێکت سووتاندووە و جەزای خۆت وەرگرت. وەک جگەر سووتاوەکان سەبریان کردووە تۆیش سەبرکە. شێر وتی: بەم ئامۆژگارییانە سەبووریی دڵم هات. وە ئێستا چارم چییە؟ چەقەڵ وتی: عومرت چەندە؟ شێر وتی: عومرم چل ساڵە. چەقەڵ وتی: ئەوە چل ساڵە بە چی ژیاویت؟ شێر وتی: بە گۆشتی حەیوانات و بەنی ئادەم. چەقەڵ وتی: ئەوانەی تۆ گۆشتت خواردوون هەموو دایک و باوکیان بووە و بە ئازاری تۆوە تلاونەتەوە. ئەگەر ئەووەڵ ڕۆژ دەستی زوڵمت درێژ نەکردایە ئێستا تووشی جگەر سووتانن نەئەبوویت و، هەتا ئارەزووی

ئازار بوونت بێ ئیسراحەت ناکەیت. تەرکی ئازار گەیاندن بکەیت ڕۆح بە سەلامەت دەرئەکەیت. شێر تۆبەی کرد هەتا بە ڕۆح زیندوو بێ لەگیا و میوە زیاتر نەخوات. لەسەر ئەو فکرە موددەتێ مایەوە. وەختێ چەقەڵ تەماشای کرد ئەوەی خواردنی ساڵێکی چەقەڵ بێ، بە یەک ڕۆژ ئەیخوارد، تەکرار چووە لای شێر، وتی: ئەی پادشا، بە چی خەریکیت؟ شێر وتی: بەگیا خواردن خەریکم و ئازارم بۆ کەس نییە. چەقەڵ وتی: ئازاری ئێستات لە جاران زیاترە. شێر وتی: لەبەرچی؟ نەپەنجە بە پێستی کەس خوێناوی ئەکەم و، نەدەم بەگۆشتی کەس چەور ئەکەم. چەقەڵ وتی: تۆ دەستت لە خواردنی خۆت هەڵگرتووە، دەمت بۆ خواردنی هەموو حەیوانات درێژ کردووە، چونکە گیا و میوەی ئەم کێوە کیفایەتی دە ڕۆژی تۆ ناکات. ئەوانەی بە خواردنی ئەم کێوە ئەژین بەموددەی حەفتەیەکی کە هەموو ئەمرن، گوناهیان بە گەردنی تۆ ئەبێ. مومکینە جەزای لە دونیا بدەیتەوە، هەروەک بەرازەکە میوەی مەیموونەکەی زەوت کرد لە دونیادا بە جەزای خۆی گەیشت، لەدارەکە کەوتە خوارەوە، مرد. شێر پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

چەقەڵ وتی: ئەگێڕنەوە مەیموونێ لە هەنجیرستانێ بە تەنها مودارای ئەکرد. ڕۆژێ مەیموون فکری کرد مەعلوومە ژیان بە خواردن مومکین ئەبێ، وە مەعلوومە ئەم باغە لە هەنجیر زیاتر میوەی تری نییە. چاک وایە میقدارێکی بۆ زستان هەڵگرم. ڕۆژ بە ڕۆژ میقدارێ هەنجیری ئەخوارد وە میقدارێکی بۆ زستان وشک ئەکردەوە. ڕۆژێ بەرازێ لە دەست ڕاوچی ڕایکردبوو، ڕێگەی کەوتە ئەو باغە تەماشای کرد میوە بە هیچ دارێکەوە نەماوە، ڕووی کردە دار هەنجیرەکە. مەیموون لە ترسا بەسەر دارەکەوە وشک بوو. بەراز وتی: ئەی مەیموون، میوان ڕائەگری؟ مەیموون جوابی دایەوە وتی: غائیبانە گەیشتیت. ئەگەر لەپێشەوە خەبەرت ئەنارد خواردنم بۆ حازر ئەکردیت. بەراز وتی: ئێستا چی حازرە بیهێنە، برسیەتی هیلاکی کردووم. مەیموون لقێکی هەنجیرەکەی ڕاوەشاند، هەر هەنجیرێ ئەکەویتە خوارەوە ئەیخوارد. بەراز وتی: ساحێب ماڵ تێرم کە. مەیموون لقێکی کەی بۆ ڕاوەشاند، ئەویشی خوارد. تەکرار وتی: تێرم کە. مەیموون وتی: ئەی میوان، ئەوەی تۆ خواردت کیفایەتی یەک مانگی من بوو. تۆ بەمن تێر ناکرێیت. بەراز ڕقی هەڵسا وتی: ئەم باغە موددەتێکە بە دەست تۆوەیە، لەمەودوا لازمە بۆ من بێ. مەیموون وتی: زەوت کردنی ماڵ جوان نییە. واز لە تەمەع بێنە، ڕێگەی خۆت بگرە، برۆ، ئازارت نەبێ. بەراز

زیاتر ڕقی هەڵسا، وتی: ئێستا لە دارەکە ئەتخەمە خوارەوە، فێری ئەدەبت ئەکەم. بەراز بە دارەکە دا سەرکەوت، گەیشتە سەر لقێکی، دارەکە شکا. بەراز سەر و خوار کەوتە خوارەوە، ڕۆحی دەرچوو.

چەقەڵ وتی: ئەم میسالەم بۆ هێنایتەوە، لە تۆ مەعلووم بێ میوەی ئەم کێوە کیفایەتی تۆ ناکات، وە ئێستا ناوی عابیدیی تۆ- ڕاستە وەیا درۆیە- بڵاوبۆتەوە. چاک وایە قسەی دۆست و دوشمن لەسەر خۆت بار نەکەیت. شێر ئەو قسەی لە چەقەڵ بیست، تەرکی میوە خواردنی کرد، بە گیای تەڕو وشک مودارای کرد. وەهەرکەس تێگەیشتنی بێت لەم حیکایەتانە ورد بێتەوە، عەقڵ وەرئەگرێت و ژیانی ئیسراحەتی دەست ئەکەوێت.

نەسیحەتی یازدەهەم

لە ئەندازە زیاد تەڵەب کردن پەشیمانی لە شوێن دێ

دابیشلیم وتی: لە جەزا وەرگرتن بە ڕێگەی خۆی بە زوبانی جەنابت بەیان کرا، تێگەیشتم. ئومێد دەکەم لە ئەندازە زیاد تەڵەب کردن پەشیمانیی لە شوێن بێت، چۆنە؟ بڕەهمەن وتی: ڕۆژی ئەزەڵ کە خودا مەخلووقی دروست کرد ڕزقی بۆ دانا. زیاد و کەمی بە دەست کەس نییە، هەمووی بە ئیرادەی خوداوە بڕاوەتەوە، وە هەرکەس بە واسیتەیەک خودا ڕزقی بۆ ئەنێرێت، وەهەرکەس لە ئەندازەی خۆی زیادی تەڵەب کرد، بە دەرد و مەراقەوە مرد، هەر وەک کابرای فەرەنگستانییەکە تەڵەبی فێر بوونی زوبانی عیبریی لە عابیدەکە کرد.

دابیشلیم پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

بڕەهمەن وتی: لە زەمینی قونووج عابیدێ بوو زۆر لە خواترس و ساحێب خێرات بوو، ناوی عیبادەتی بە هەموو ئەترافا بڵاو بووبۆوە، لە هەموو لایەکەوە دیاری بۆ ئەهات. شەو و ڕۆژ بە خزمەت کردنی میوان خەریک بوو. ڕۆژێ میوانێکی هات، لە پاش نان خواردن لە میوانی پرسی: خەڵقی کام شاری؟ میوان وتی: ئەگەر تاقەتی گوێ گرتنت هەیە، قیسسەی من دوور و درێژە. عابید وتی: بیگێڕەوە، بزانم. میوان وتی: من خەڵکی شاری فەرەنگم، کاری من نانەوایی بوو، وە لەگەڵ فەللاحێک موعامەلەمان بوو. فەللاح گەنمی بۆ ئەناردم، منیش بە حەفتە پارەم ئەدایێ. ڕۆژێ فەللاحەکە زیافەتی بۆ کردم، بانگی کردمە ناو باغێکەوە. لەنان خواردن بووینەوە، دەستمان کرد بە قسەکردن. سوئالی

له من کرد، وتی: موعامەله و قانزاجت چۆنە؟ من جوابم دایەوە: دەستمایەی دووکان بیست حۆقە گەنمە. قانزاجی ئەوەیە ڕۆژ بە ڕۆژ بۆ ماڵ و مناڵ خەرج ئەکرێت. فەللاحەکە وتی: زیادیی ئەوەندە نییە خانوێکی پێ دروست بکەیت؟ من وتم: بە هەزار کێشمە کێشم خەرجی دەردێنێ. منیش وتم: مایە و قانزاجی تۆ چۆنە؟ جوابی دامەوە وتی: مایەی من کەمە و قانزاجی زۆرە. یەک بەدە گەنم زیادی ئەبێ. منیش وتم: یەک بەدە قانزاج زۆر زەحمەتە. فەللاح وتی: لەوە زیاتر قانزاج دەست ئەکەوێت. یەک دەنک خەشخاش بروێنی لەگەڵ سەوز ئەبێ میقداری بیست چڵ دەرئەکات، هەر چڵێکی خاشخاشێ ئەگرێت، هەر خاشخاشێ دە هەزار دەنک زیاترە. ئەی وەستا،« زرع» کە خوا بیدات لە کیمیا چاکترە. حوکەما «ز» ،«ر»بە ئاڵتوون ناو ئەبەن، «ع» بە سەرچاوەی ئاڵتوون ناو ئەبەن. منیش کە ئەو قسانەم لە فەللاح بیست، فکری زەراعەت کردنم کەوتە سەر و دەرگای دووکانم داخست، خەریکی ئەسباب زەراعەت کڕین بووم دراوسێیەکم خەبەری زانی دەرگای دووکانم داخستووە، فکرێ کەم هەیە، بانگی کردم، دەستی کرد بە ئامۆژگاریم. وتی: ئەی وەستا، دەست لە کاری خۆت هەڵمەگرە و زیاد لە ئەندازە داوا مەکە. کەسێ قانیع بێ پادشای وەخت و زەمانە. کەسێ تەمەعکار بێ موفلیس و سەرگەردانە. منیش وتم: سۆفی، نانەوایی قانزاجی نییە، فکرم هەیە فەلاحەت بکەم بەڵکی قانزاجی زیادم دەست کەوێت، خانوێک دروست بکەم. سۆفی وتی: موددەتێکە ژینی تۆ لەسەر نانەوایی دەوامی کردووە. مومکینە ئەو فکرەی تۆ کردووتە قووەتت بەسەریا نەشکێ، ئەوەت بەسەر بێ بەسەر قوڵنگەکە هات. وتم: چۆن بووە؟

حیکایەت

سۆفی وتی: ئەگێڕنەوە کابرایەکی گازر هەموو ڕۆژ لە قەراغ جۆگە ئاوێ جاوی گازر ئەکرد. تەماشای ئەکرد یەک قوڵنگ ڕۆژی چەند سەعاتێ لە نزیک کابرای گازر ئەنیشتەوە، ئەگەڕا پەپوولە و کرم و مێشی ئەخوارد بەسەر سەوزایی و گوڵەوە. تەسادوف سوێسکەیەک بۆ ئاو خواردن نیشتەوە، واشە بۆی هاتە خوارەوە، پەلاماری دا، خواردی. قۆڵنگ ئەوەی چاو پێ کەوت تەرکی خواردنی خۆی کرد، لاسایی واشەی کردەوە. کۆترێ نیشتەوە، قوڵنگ فکری بوو بیگرێت. نزیک بە کۆتر بوو، قاچی لە قوڕ چەقی. هەرچەند قووەتی کرد نەجاتی بێ نەجاتی نەبوو. کابرای گازرکە چوو گرتی. ڕۆیشتەوە بۆ ماڵەوە، لە ڕێگە تووشی ڕەفیقێکی بوو، وتی: ئەو تەیرە چییە؟ گازر وتی: ئەوە قوڵنگە لاسایی

واشەی کردەوە، لەقوڕ چەقی، منیش گرتوومە. سەری ئەبڕم. سۆفی وتی: هەر کەسێ لە ئەندازەی خۆی زیادی داواکرد پەشیمان ئەبێتەوە. میوانەکەم وتی: قسەی عابیدەکەم بە گەمە زانی. ئەوی لە دووکانەکەم بوو فرۆشتم و ئەسبابی فەلاحەتم ڕێکخست و میقدارێ تۆوم داچەند. لە پاش یەک حەفتە خۆم و منالّم موحتاج بووین بە نانێ، چونکە ڕۆژ بە ڕۆژ بە دووکانەکە ئەژیام. فکرم کرد هەتا سالّێ بەم جۆرە ژیانمان نابێ، کاشکی بەقسەی سۆفییەکەم بکردایە. چاک وایە دووکانەکەم بکەمەوە، چوومە لای ئاشنایەک چەند درهەمێکم قەرز کرد، میقدارێ گەنم و ئەسبابم کڕی، دووکانم دانایەوە، شاگردێکم بەسەر دەغیلّەوە دانا. جارجار سەری دەغلّەکەم ئەدا. بەو جۆرە چوار مانگ دەوامم کرد. شاگردەکە دەستی کرد بە دزی لێم و مایەی دووکانەکەم فەوتا و ئافات بۆ دەغلّەکە پەیدابوو، ئەویش نەما. ژیانم پێی تالّ بوو، چوومەوە لای سۆفییەکە، بەیانی ئەحوالاّتی خۆم بۆ کرد. سۆفی وتی: مەسئەلەی تۆ وەک کابرا ڕیش ماش و برنجەکە وایە کە دوو ژنی بوو. منیش وتم: چۆنە؟

حیکایەت

سۆفی وتی: ئەگێڕنەوە کابرایەک بوو ڕیشی ماش و برنج بوو، دوو ژنی بوو، یەکێکی گەنج و یەکێکی پیر. کابرا هەر شەوی لای یەکێکیان ئەنووست. ڕۆژێ لای ژنە پیرەکە خەوی لێ کەوتبوو. ژنەکە تەماشای کرد نیوەی ڕیشی ڕەشە، فکری کرد وا چاکە هەر هەموو موویەکی ڕەش بێ هەلّی کەنم بەلّکی هەوێکە تەلاّقی بە زۆر بسێنێ و عومری لەگەلّ من ڕابوێرێت. بەو فکرە هەر موویەکی ڕەش بوو هەلّی کەند. بۆ سبحەینێ نۆبەی مالّی ژنە گەنجەکە بوو. کابرا چووە ئەوێ، خەوی لێ کەوت. ژنە گەنجەکە تەماشای کرد مووی ڕەش بە ڕیشی مێردەکەیەوە نەماوە. فکری کرد: وا چاکە مووە سپییەکان هەلّکەنم ببێ بە کوڕی چواردە سالّ، بەعەیبی بزانێ بچێتە لای ژنە پیرەکەی و عومری لەگەلّ من ڕابوێرێت. بەو فکرە هەموو مووەکانی هەلّکەند. کابرا بەبێ ڕیش مایەوە. ڕیشی بە دەست ژنەوە بێ بۆ هەلّکەنین چاکە. سۆفی وتی: ئەی وەستا، تۆیش نیوەی مایەکەت شاگرد دزی و نیوەی مایەکەت دەغلّ بوو فەوتا. وە لە ئەووەلّەوە ئامۆژگاریم کردیت بە قسەت نەکردم، وە بزانە هەرکەس لە ئەندازەی خۆی زیاد داوا بکات پەشیمانیی لە شوێن دێت. میوان وتی: لەتاو قەرزداری تەرکی وەتەنم کرد، هەر شەوێ لە شارێ بە سوالّ کردن ئەژیام. لەپاش موددەتێ بیستم منالّەکانم لەبرسا مردن و ناومالّ، قەرزدار لە جیاتی قەرز

فرۆشتوویەتی و شار بە شار ئەگەڕێم تا داخڵ بە خزمەتی تۆ بووم. عابید وتی: قسەکانت خۆش بوو، وە ئێستا ئەگەر تاقەت ئەگریت بەیەکەوە ڕائەبوێرین، وە ئازاری سەفەر و فەقیری مەکێشە. عابیدەکە بەنی ئیسرائیلی بوو، لەگەڵ قەومی خۆیا بە زوبانی عیبری قسەی ئەکرد. ڕۆژێ میوان وتی: ڕجا ئەکەم فێری زوبانی عیبریم بکە، بەڵکی لە دیانەت چاکتر شارەزا ببم. عابید وتی: من بە زەحمەتی نازانم و بۆ تۆ زۆر زەحمەتە چونکە حورووفاتی عیبری و فەرنگسزی زۆریان تەفاوتە، مومکینە تۆ فێر نەبی و منیش عیبادەتم بفەوتێ. میوان وتی: هەرکەس ئارەزووی کارێ بکات گرانی بە ئاسان ئەزانێ. بیستوومە هەر زەحمەتێک بۆ دیانەت بکێشرێت خێری زۆرە، هەروەک ماسیگرەکە بەفێر بوونی تۆزە عیلمێ دەوڵەمەند بوو، وە بەنیعمەتی پادشاه گەیشت.

عابید پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

میوان وتی: ئەگێڕنەوە فەقیرێ بوو مودارای بە ماسی گرتن و تەیر گرتن ئەکرد. ڕۆژێ داوی بۆ تەیر نابوەوەو لەجێگەیەک خۆی شاردەوە. لەپڕ دوو مەلا بە موجادەلە کردن پەیدا بوون. کابرا چوو بەلای مەلاکانەوە، وتی: ڕجا ئەکەم دوور بکەونەوە چونکە داوم بۆ تەیران ناوەتەوە. مەلاکان وتیان: ئەگەر ئێمە ئەکەیت بە شەریک و هەریەکە تەیرێکمان ئەدەیتێ بەبێ دەنگی دوور ئەکەوینەوە. کابرا وتی: پیاوی چاک بن تەمەع مەکەنە من. فەقیر و ساحێب عەیالم. ئێوە بڕۆن بەلای کاری خۆتانەوە. مەلاکان وتیان: تۆ هەموو ڕۆژێ ئەمە کارتە، وە ئەگەر ئیمڕۆ یەکی تەیرێکمان بدەیتێ دونیا خراپ ئەبێ؟ ئێمەش بە دیاری بیبەین بۆ موعەللیم. کابرا وتی: چۆن مومکین ئەبێ ڕزقی ئیمڕۆم لەگەڵ ئێوە بکەم بە سێ بەش، ئێوە دوو بەشی بەرن بۆ موعەللیم. نە ئەم زەوییە موڵکی موعەللیمە و، نەمن نانخۆری موعەللیمم. خودا قووبوڵ ناکات. تەمەعتان لە ڕزقی من نەبێ. مەلاکان وتیان. ئەگەر قوبووڵ ناکەیت ئێمەیش هەر تەیرێ هات دەری ئەکەین. ناچار کابرا قوبووڵی قسەی مەلاکانی کرد. مەلاکان دوورکەوتنەوە. تەسادوف سێ تەیر بوو بە داوەکەوە. مەلاکان پەیدا بوون، داوای حەقی خۆیان کرد. کابرا دەستی کرد بەپاڕانەوە، ئەوانیش وتیان شەرت کردن وەفای لازمە. بەزۆر دوو تەیریان وەرگرت. کابرا وتی: وەک ئێوە بوون بە شەریکم، لازمە منیش ببم بە شەریکتان، قسە و موجادەلەتان چی بوو بامنیش بزانم. مەلاکان وتیان: ئێمە هەردوکمان موجادەلەمان لەسەر سێ قسە بوو بۆ

تەقسیماتی میرات لە(مذکر) و لە (أنثی) و لە (خنثی). کابرا وتی: (مذکر) و(مؤنث) یەعنی (نێر)و(مێ). (خنثی) چییە؟ مەلاکان وتیان: (خنثی) نەنێرە نە مێ یە. کابرا «نەنێرە نەمێ یە» کردی بە ویردی زوبان. رووی کردەوە ماڵ، چوو تەیرەکەی فرۆشت. هەر جۆرێ بوو ئەو شەوە رایانبوارد. بۆ سوبحەینێ رۆژ بووەوە. تۆری هەڵگرت، رۆیشت بۆ ماسی گرتن. وەختێ تۆری خستە ناو ئاوەوە، یەک ماسیی رەنگا ورەنگ بە تۆرەکەوە بوو. وەختێ کابرا چاوی بە ماسییەکە کەوت زۆر جوان بوو، فکری کرد بە زیندوویەتی بیباتە خزمەت پادشاە، پارەکەی ئەوەندە ئەبێ شەو و رۆژێ ئیدارەی پێ بکات. بەو فکرە ماسییەکەی خستە ناو زەرفێکی ئاوەوە بە زیندوویەتی بردی بۆ خزمەت پادشاە. وە پادشاە قەسرێکی دروست کردبوو لەناو قەسرەکەدا حەوزیان دروست کردبوو، لە هەموو جۆرە ماسییەکیان بۆ حەوزەکە هێنابوو. پادشاە هەموو رۆژێ بۆ تەماشا کردنی ماسییەکان ئەچوو. تەسادوف ئەو وەختە کە ماسی فرۆش گەیشتە خزمەت پادشاە، پاشاە لە تەماشا کردنی ماسییەکانا بوو. ماسی فرۆش چووە پێش دەمی پادشا، رەسمی ئەدەبی بەجێهێنا، ماسییەکەی دانا. وەختێ پادشا چاوی بە ماسی کەوت زۆر پێ خۆشحاڵ بوو، ئەمری کرد هەزار دینار بدەن بەماسی فرۆش. وەزیر چووە پێش دەمی پادشاە، زوبانی ئامۆژگاریی کردەوە وتی: ئەی پادشاە، ماسی فرۆش زۆرە، وەماسی لە بەحر تەواو نابێ، وەهەرکەس یەک ماسی بێنێتە خزمەتت و ئەمر بکەی هەزار دیناری بدرێتێ، بە چەند رۆژێ دینار و درهەم لە خەزێنە تەواو ئەبێ. پادشاە وتی: ئەمر چۆن رەد ئەبێتەوە؟ وەزیر وتی: من بەیەک قسە ئەمری جەنابت بەجێ دێنم و دڵی راوچییەکەش خۆش ئەکەم. جەنابت سوئال بکە، بفەرموو: ئەی راوچی، ماسییەکە نێرە وەیا مێیە؟ ئەگەر وتی: نێرە من ئەڵێم: بچۆ مێیەکەی بێنە و هەزار دینارەکە وەرگرە. وە ئەگەر وتی: مێیە، من ئەڵێم: نێرەکەی بێنە و هەزار دینارەکە وەرگرە، وە مەعلوومە ئەویش بۆی مومکین نابێ و هەرچەند وەرگرێ زۆر دڵخۆش ئەبێت و یەک درهەم بە زۆر ئەزانێ. پادشاە رووی کردە ماسی فرۆش وتی: کابرا ماسییەکە نێرە یا مێیە؟ کابرا بۆی مەعلووم بووبوو پادشا و وەزیرەکە تەدبیری چۆنیان کردبوو، جوابی دایەوە، وتی: شاهم، ئەو ماسییە خونسایە، یەعنی نەنێرە نەمێیە. پادشا قسەکەی لا جوان بوو، دەستی کرد بە پێکەنین، ئەمری کرد یەک هەزار دینار حەقی ماسیەکەو، یەک هەزار دینار حەقی قسەکەی بدەنێ. ماسی فرۆش لەخۆشیا دوو هەزار دیناری وەرگرت، بوو بەیەکێ لە خۆشەویستانی پادشاە. میوان وتی: ئەی عابید، بۆیە ئەم میسالەم بۆ هێنایتەوە تا لە تۆیش ئاشکرا بێ راوچییەکە بە دوو تەیر کە بە مەلاکانی دا

فێری دوو کەلیمەی نێر و مێ بوو دوو هەزار دیناری لە پادشاه وەرگرت، ڕجا ئەکەم جەنابت منیش فێری قسەی عیبری بکە. عابید وتی: تۆ ئارەزووی فێربوون ئەکەیت. منیش قوسوور ناکەم. عابید موددەتێکی زۆر لەگەڵ کابرای میوان خەریک بوو، زوبانی عیبری فێر نەئەبوو. ڕۆژێ عابید بە میوانەکەی وت: زوبانی فەرەنگی و زوبانی عیبری زۆریان بەینە و هەتا مردن فێر نابی. ڕجا ئەکەم لەسەر ئەو خەیاڵە لاچۆ، زوبانی ئەجدادت مەگۆڕە. میوانەکە وتی: لەسەر ڕەوشتی ئەجدادم نارۆم چونکە زۆر کەم عەقڵ بوون. وتوویانە: «إنا وجدنا آباءنا على أمة» و من لەسەر ئەو ڕەوشتەم کە خودا فەرموویەتی : «يهدي الله بنوره من يشاء». عابید وتی: ئەوەی ڕێگەی چاکە بوو من بەجێم هێنا، وە ئەیزانم ئاخری زۆر پەشیمان ئەبیتەوە. نەفێری زوبانی عیبری ئەبیت و، نەزوبانەکەی خۆت فکر ئەمێنێت. هەروەک قەل ئارەزووی فێر بوونی لەنجەی کەوی کرد، ڕۆیشتنی خۆی فکر چۆوە.

میوان پرسیی: چۆن بووە؟

حیكایەت

عابید وتی: ئەگێڕنەوە ڕۆژێ قەلێ بە ئاسمانەوە ڕۆژێ قەلێ بە ئاسمانەوە چاوی بە کەوێ کەوت بە لەنجەولار بە زەوییا ئەڕوات. قەل نیشتەوە، بوو بە خزمەتکاری کەو، شەو و ڕۆژ لە کەو جیا نەئەبوەوە. موددەتێ بە ڕەفیقیی کەو مودارای کرد و ئارەزووی لەنجەولاری کەوی کرد. ڕۆژێ کەوەکە وتی: ئەی ڕووڕەشی ناشیرین، تەماشا ئەکەم لاسایی من ئەکەیتەوە. قەل وتی: ئەی لەنجە شیرین، ئارەزووی فێربوونی لەنجەی تۆ ئەکەم. کەو دەستی کرد بە قاەقاە، وتی: ڕووڕەش، خودا بە ڕووڕەشی تۆی خەلق کردووە و هەردوو پێت پێوەند کراوە، وە خودا منی لەسەر ڕۆیشتنی لەنجەولار فێر کردووە، وەتۆ زەحمەتی خۆت مەدە، فیری لەنجەی من نابی. قەل وتی: ڕێگەیێ گرتوومە بە قسەی تۆ تەرکی ناکەم و تا لەنجەی تۆ فیر نەبم لە تۆ دوور ناکەومەوە. موددەتێ قەل لەدوای کەوەکەوە ڕۆیشت، فێری لەنجەی کەو نەبوو، وە هەڵقون هەڵقونەکەی خۆشی فکر چووەوە. عابید وتی: بۆیە ئەم میسالەم بۆ هێنایتەوە هەتا تۆیش زەحمەتی خۆت نەدەیت. فێری زوبانی عیبری نابی. عاقلان وتوویانە: نەزان ئەوەیە ئارەزووی کارێ ئەکا لایقی ئەحواڵی نەبێ. بۆم مەعلووم بوو تۆ جاهیلی. دووکانی نانەواییت بەجێهێشت، چوویتە سەر فەلاحەت، ئەویشت بۆ هەڵنەسووڕا لەتاو فەقیری تەرکی وەتەنت کرد، گەیشتوویتە ئێرە، ئارەزووی فێربوونی

زوبانی عیبری ئەکەیت. موددەتێ عابید ئامۆژگاریی کرد. ئاخری زوبانی عیبری فێر نەبوو، زوبانەکەی خۆشی فکر چووەوە. هەر جۆرێ زیاد لە ئەندازە تەڵەب کرێت پەشیمانی لە شوێن دێت. کەسێ عاقڵ بێ تەماشای لەخۆ بەرەو ژوورتر ناکات و ئازاری دڵی خۆی نادات.

نەسیحەتی دوازدە

گەورەییی حیلم و سەبر کردن بۆ پادشاهان

دابیشلیم وتی: لە ئەندازە زیاد داوا کردن و پەشیمان بوونەوەی بە زوبانی جەنابت بەیان کرا، تێگەیشتم. ئومێد دەکەم بەیانی گەورەییی حیلم و سەبر کردن بۆ پادشاهان بە ڕێگەی ڕاستی بەیان بفەرمووێت. بڕەهمەن وتی: ئەی پادشاه، لە هەموو قانوونێ چاکتر حیلمە. ڕەوشتێ بۆ پادشاهان بەکار بێ، حیلمە. خودا ئیلهامی نارده سەر محمد (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: « ولو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك». کەوا بوو ئاسانیی دونیا و قیامەت بە حیلم مومکین ئەبێ. وە لە حەدیثایە «من سعادة المرء حسن الخلق» و«كـاد الحليم ان يكون نبـيـاً» .سێ ڕەوشت بۆ پادشاهان پێویستە: حیلم و، سەخاوەت و، شەجاعەت. وەحیلم لە هەموو کارێ چاکترە. شەجاعەت وەختێ خۆی هەیە. سەخاوەت جێگەی خۆی هەیە. حیلم هەموو وەخت پێویستە چونکە پادشاه و میللەت موحتاج بە حیلم ئەبن. پیاوێکی عاقڵ وتی: یەک تاڵ موو لە ما بەینی من و هەموو عالەمدا بێ، ئارەزووی پچڕاندنی بکەن ناپچڕێت، چونکە حیلەم وایە سەری مووەکە نەرم بگرن من ڕایئەکێشم و، ئەوان ڕایانکێشا من بە نەرمی بۆیان دائەنێم، وە ژیانم لەگەڵ هەموو جۆرە بەنی ئادەمێ دروست ئەبێ، وە قانزاجی حیلم بۆ پادشاهان زۆر پێویستە چونکە موحاکەمەی کوشتن و دزی و شەڕ و شۆڕ ئەبرێتە پێش دەمی پادشاه. لازمە پادشاه سەبر و حیلمی زۆر بێ. ئەگەر پادشاه حەلیم نەبێ مومکینە بەقەهری دونیایەک ژێر و ژوور بکات. وەختێ پادشاه بە ئاوی سەخاوەت خۆڵی دونیا بشوات، بە ئاگری شەجاعەت خەرمانی خەتاکار بسووتێنێت و ڕێگەی حیلم لەخۆی گوم بکات، بەیەک نەعرە ڕۆح لە بەدەنی هەزار کەس دەرئەکات، ناوی سەخاوەت و شەجاعەت گوم ئەبێ. سەخاوەت و شەجاعەت بەحیلم دروست ئەبێت. حیلم ڕەوشتی پێغەمبەرانە. قەهر و غەزەب ڕێگەی نەفس و شەیتانە. لە پیاوچاکێکیان پرسیی: ڕەوشتی چاکە چییە؟ ڕەوشتی خراپە چییە؟ جوابی دایەوە: سەرچاوەی ڕەوشتی چاکە حیلمە. سەرچاوەی ڕەوشتی خراپە قەهر و

غەزەبە. وەلەزاتی پادشاه ئاشکرا بێ ئوموراتی حوکوومەتی بە وەزیری عاقڵەوە دروست ئەبێ. هەروەخت پادشا ڕقی هەڵساو ئاگری غەزەبی داگیرسا، وەزیر بە تەدبیر کردن بە ئاوی حیلم ئاگرەکە بکوژێنێتەوە، هەروەک پادشای هیند ڕقی لە میللەت هەڵسا بەتەدبیری وەزیرەکە دڵی چاک بووەوە.

دابیشلیم پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

برەهمەن وتی: ئەگێڕنەوە لە هیندستان پادشاهێک بوو ناوی سالار بوو، خەزێنە و ماڵی لەحیساب نەئەهات. ئەو پادشایە دوو کوڕی زۆر جوان و لایقی بوو، یەکێکی (سوهەیلی یەمەنی)و یەکێکی (ماه خوتەنی) ناو بوون. دایکی کوڕەکان (ئێران دوخت) ناوبوو، جوانیی وەک ڕۆژ شوعلەی ئەدا. وەزیری پادشاه ناوی (بەلار)بوو، بە هیندی یەعنی موبارەک. زۆر بەفکر و تەدبیر بوو. بەیەک تەدبیر دەرگای هەزار گرانی ئەکردەوە. کاتبی پادشاه ناوی (کەمال) بوو، بەنووکی قەڵەم خەریتەی شار و لەشکری ئەکێشا. پادشاه بۆ سوار بوونی خۆی دوو فیلی گەورەی هەبوو، لە ڕۆژی شەڕدا بە خورتووم بناغەی قەلعەیان دەرئەهێنا. ڕوویان بۆ هەر سەفێکی دوژمن بکردایە یەکێکیان بەزیندوێتی دەرنەئەکرد. دوو حوشتری بوختی بۆ سوار بوونی پادشاه لە تەویلەدا خزمەت ئەکران. سێ ڕۆژ ڕێگەی بە ڕۆژێ ئەیانبڕی، وە ئەسپێکی تیژڕەوی بوو، ئاوزەنگیی لێ توند بکرایە وەک برووسکە دەرئەچوو. وە شمشێرێکی بوو مشتووی بە یاقووت و زمرووت نەقش کرابوو، وەکالانی شمشێرەکە بە ئەڵماس و پیرۆزەوە نووسرابوو. پادشا زۆر ئەوانەی خۆش ئەویست، وەک(سوهەیلی یەمەنی) و(ماه خوتەنی) و(ئێران دوخت) و(بەلار) و(کەمال) و (دوو فیلەکە) و(دوو حوشترە بوختییەکە) و(ئەسپەکە) و(شمشێرەکە). لەبەر ئەو ئەسبابانە فەخری بەسەر هەموو پادشاهانا ئەکرد. لە داخلی موڵکی خۆیدا میقدارێ بەرمەکی پەیدابووبوون لە دینی موسوڵمانی ئینکاریان ئەکرد، وەزۆر کەسیان بردبوە سەر مەزهەبی بەرمەکی. پادشا (بەلار)ی وەزیری نارده بۆ ئامۆژگارییان، وجوودی وەزیر و قسەی پادشایان نەزانی. ئەمر کرا بە کوشتن و تالانیان. میقداری دوازدە هەزار کەس کوژرا، وە چوار سەد کەسیان دەرچوون و ماڵیان تالان کرا. ئەو چوار سەد کەسە زۆرزان و فێڵزان بوون، بەدرۆ دەخالەتیان کرد و موسڵمان بوون. تەسادوف شەوێک پادشا لە خەویا حەوت دەنگی گەورەی بەگوێدا چوو، لەترسا خەبەری بووەوە. دیسان خەوی پیاکەوت، چاوی بە

دوو ماسیی سوور کەوت. ماسییەکان لەسەر کلک وەستان، مەرحەبایان لە پادشاه کرد. دیسان خەبەری بووەوە، کەوتە فکری دوور و درێژەوە، خەوی پیاکەوت، چاوی کەوت بە دوو مراویی ڕەنگا و ڕەنگ لەگەڵ قازێ لەپشتیەوە هەڵفڕین، چوونە پێش دەمی دوعاخوازییان لە پادشا کرد. مارێکی سەوز گەردنی خاڵی زەرد و سپیی پێوەبوو، ئاڵا لە قاچی پادشاوە. لەترسا خەبەری بووەوە. دیسان خەوی پیاکەوت، لەخەویا سەراپای لە خوێنا سوور بوو. خەبەری بووەوە، دیسان خەوی پیاکەوت، لە خەویا سواری ئێستر بووبوو. ڕووی کرد بۆ مەشرق. لە دوو خزمەتکار زیاتر کەس لە پشتیەوە نەبوو. خەبەری بووەوە. دیسان خەوی پیاکەوت. لەخەویا ئاگرێ لەسەرسەری کرابووەوە، دونیای ڕووناک کردبوو. لەترسی ئاگرەکە خەبری بووەوە. دیسان خەوی پیاکەوت، لە خەویا بێهۆش بوو. تەیرێ لەسەر سەری پادشا نیشتەوە، دەنووکی بەسەریا ئەکێشا. بەدەم هاوارکردنەوە خەبەری بووەوە. خزمەتکار بە هاواری پادشاوە چوون. پادشا وتی: هیچ نییە، خزمەتکارانی ئیزن دا. پادشا وەک مارەنگاز بەودیو بەودیوی خۆیا ئەکەوت، فکری گۆڕرا، وتی: ئەم خەوە عەجائیبانە بۆ چ عاقڵێ بگێڕمەوە؟ وەختێ ڕۆژ بووەوە میقدارێکی لە بەرمەکییەکان بانگ کرد. لە پاشە ڕۆژی ترسی نەبوو، یەکە یەکە خەوەکانی بۆ بەرمەکییەکان گێڕایەوە. بەرمەکییەکان تەماشای ڕووی پادشایان کرد گرژ بووەوە، زانییان پادشا لە خەوەکانی ترسی پەیدا کردووە، وتیان: ئەی پادشا، تا ئێستا کەس خەوی وای نەبینیوە، لازمە ئێمە فکری بۆ بکەین و تەماشای تەعبیر بکەین. پادشاه قوبووڵی کرد. چوونە دەرەوە، لە ژوورێ کۆمەڵیان بەست. بەتەدبیر کردن خەریک بوون، وتیان لە فکرمان نەچۆتەوە ئەو زاڵمە دوازدە هەزار کەسی لە ئێمە کوشتووە و ماڵ و دەوڵەتمانی بە تاڵان بردووە. ئیمڕۆ ئەتوانین بە دەست و زوبان خوێنی خۆمان وەرگرین و ئێمە جوابی پادشا بدەینەوە و بڵێین مەعنای خەوەکانت حەوت خەتەری گەورەی ئەبێ و دەرمانی بە حەوت لە خاسانی خۆت ئەکرێت. لازمە سوهەیلی یەمەنی و ماهی خوتەنی و ئیران دوخت و بەلاری وەزیر و کەمالی کاتب و دوو فیلەکە و دوو حوشترە بوختییەکە و ئەسپە بەحرییەکە بە شمشێرەکە سەرببڕن و خوێنەکەیان بکرێتە تەشتەوەو پادشاه لە ناو تەشتەکەدا دانیشێت و ئێمە ئەفسوون بەسەر پادشاه ئەخوێنین لە خەتەرەکان دوور ئەبێت. بەو تەدبیرە پادشاه بە تەنها ئەمێنێتەوە و ئێمە حوقووقی خۆمان بە تەواوی دەست ئەکەوێت. بەو فکرە چوونە خزمەت پادشا، وتیان: ئەی پادشاه، ئێمە تەماشای خەونامەمان کرد و بۆمان مەعلووم کرا بە خەوی جەنابتا وا دەرئەکەوێت لەم نزیکانەدا

تووشی هیلاکەت ببی، وەئەگەر جەنابت ئارەزوو ئەکەیت ئێمە دەرمانێ ئەدۆزینەوە دەفعی هیلاکەتی جەنابت بکات. پادشاه لە ترسی قسەکردنیان ترسی پەیداکرد، کەوتە فکری دوور و درێژەوە. لەپاشا سەری بەرز کردەوە، وتی: لازمە تەعبیری خەوەکان یەکەیەکە بەیان بکەن تا لە من ئاشکرا بێ. وتیان: ئەی پادشاه، حەوت دەنگەکە حەوت بەڵایە بۆ جەنابت هاتۆتە خوارەوەو، دوو ماسییە سوورەکان هەردوو کوڕی پادشایەو، مارەکە لە قاچت ئالا ئێران دوختە. دوو مراوییە ڕەنگاو ڕەنگەکە دوو فیلی جەنابتە. قازەکە ئەسپەکەیە. ئێستره خێراکە شمشێرەکەیە، دوو پیاوەکە حوشترە بوختییەکانە، ئاگرەکە بەلاری وەزیرە، تەیرەکە دەنووکی بەسەرتا کێشا کەمالی کاتبە. ئێمە وامان بۆ مەعلووم کراوە ئەوانەی بەیان کرا هەموویان بە شمشێرەکە سەرببڕرێت و هەر یەکە میقدارێ خوێنیان بگیرێ بکرێتە ناو تەشتەوە، پادشاه میقداری دوو سەعات لەناویا دانیشێت، لەپاشا بە ئاوی بەحر بەدەنی بشۆررێت و بەڕۆنی زەیت چەور بکرێت و شمشێرەکە بشکێت، لەگەڵ لاشەی ئەوانەی بەیان کرا دەفن بکرێت، پادشا لەو بەڵایانە نەجاتی ئەبێت. تەعبیری خەوەکە ئەوەیە بەیان کرا. وەختێ پادشاه ئەو قسانەی بیست، وتی:ئەی دوشمنانی دۆست ڕوو، ئەی بەنی ئادەمی شەیتان خوو، مردن لە تەدبیری ئێوە چاکترە، چونکە سوهەیلی یەمەنی و ماهی خوتەنی ڕووناکیی چاوی منەو، ئێران دوخت خۆشەویستی منە، بەلاری وەزیر و کەمالی کاتب کلیلی دەرگای سەڵتەنەتی منە. فیل و حوشتر و ئەسپ و شمشێر بناغەی سەڵتەنەتی منە و زینەتی دونیایە، وە ئەگەر من بەقسەی ئێوە بکەم، خۆشەویستانم لەناو بەرم، لەدوای ئەوان ژیانم بۆچی چاکە؟ ئێوە حیکایەتی حەزرەتی سولەیمان و حەیواناتەکان بە گوێتانا نەهاتووە؟

بەرمەکییەکان وتیان: چۆن بووە؟

حیکایەت

پادشاه وتی: ئەگێڕنەوە سولەیمان پێغەمبەر (عليه السلام) پادشا بوو بەسەر بەنی ئادەم و جیهن و حەیوانات و دڕندە و تەیرەوە، وە تەمەننای لە خودا کرد «رب هب لي ملكاً لاينبغي لأحد من بعدي» یەعنی خودایە عەتا بفەرموو بەمن پادشاهییەک بۆ کەس لە دوای من مومکین نەبێت. ڕۆیشتنی سولەیمان بەسەر پشتی باوە بوو، بە ڕۆژێ یەک مانگ ڕێگە ئەڕۆیشت. ڕۆژێ مەجلیس لە هەموو جۆرە ڕۆح لەبەرێ بەسترابوو، مەلائیکەتێ بە پیاڵەیەک ئاوی حەیاتەوە داخڵ بە مەجلیس بوو، پیاڵە ئاوەکەی لەپێش

دەمی سـولەیمان دانا، وتی: ئەوە ئاوی حـەیاتە، خـودا بۆ تۆی ڕەوانە فـەرمـووە، ئارەزوو بەدەست خۆتە، ئەیخۆیتەوە یا نایخۆیتەوە، وە لەشەربەتی (کل نفس ذائقة الموت) کەس دەرنەچوە. سولەیمان کەوتە فکرەوە، بە دڵ وتی: عـومری درێژ هەتا سەر بۆ کـەس مـومکین نەبوە، وە بۆ من لازمە ژیان ئیـختیـار بکەم، وە بە عیـبادەت کردن بچمە حوزووری خودا. تەکـرار فکری کـرد: تەدبیـر بۆ ئەم مـەسـئـەلە لازمـە، وە هەرچی لە ژێر حـوکـمی منا بن تەدبیریان پێ بکەم، بۆ ژیان و مردن ڕەئیسی هەرلایەکیان زۆر بوو ئەوە چاکە. سولەیمان بۆ خـواردنەوەی ئاوی حـەیات پرسی هەر ڕۆح لەبەرێکی کـرد جـوابی خـواردنەوەیان ئەدا. سولەیمان فەرمووی هەمـوومیللەت حازرە؟ وتیان: بزن مژ حازر نییە. سولەیمان ئەسپی نارد بە شوێن بزنمژەدا، بزنمژە نەچوو. سەگی نارد بە شوێن یا، بزن مژ لەگەڵ سەگ چووە خزمەت سـولەیمان، ڕەسـمی ئەدەبی بەجێ هێنا. سـولەیمان فـەرمـووی: مـوشـاوەرەم بە تۆ هەیە، وە لەپێش قسـەی مـوشـاوەرە گـرێی دڵی دڵم بکەرەوە. بزن مژ دەسـتی پاڕانەوەی درێژ کـرد، وتی: بەندە و جوودم نییە گرێ جەنابت بکەمەوەو، بەقەدەر ئیقتیدارم جوابم هەیە، ئەمرت چییە، ئاشکرای بفەرمـوو. سولەیمان فەرمـووی: بەشەرەفترینی هەمـوو حەیـواناتێ ئەسپـە، لەبەرچی بەقـسـەی ئەسپ نەهاتیت؟ وەپیس ترینی هەمـوو حـەیـواناتێ سـەگـە، بەقـسـەی سەگ هاتیت؟ بزن مژ وتی: چاک ئەفەرموویت بەشەرەفترینی هەموو حەیوانێ ئەسپە، ئەمما لەمـێـرغـوزاری وەفـادا نەلەوەڕاوە، لەسـەرچاوەی ساحێب ناسـینا ئاوی نەخـواردووەتەوە، چونکە ئەسپ و ژن و شمشـێر وەفـایان بۆ کـەس نەبـوە، وە هەرچەند سەگ پیس و گڵاوە مـەعلوومە لوقـمـەی وەفای خواردووە. بەڕەسمی حەق بەجێهێنان بەشەو پاسەوانە، خەوی لەخۆی حەرام کردووە، مـەشهـوورە لوقـمە نانی کەس فەرامۆش ناکـات. من بەقسـەی بێ وەفا ئەمری جەنابتم قوبووڵ نەکردو، بەقسەی بە وەفا بە خزمەت گەیشتم. سولەیمان قسەی بزن مـژی پێ خـۆش بـوو، وەمـەسـئـەلەی ئاوی حـەیات بەیان کـرا. بزن مـژ وتی: ئەی خـۆشـەویسـتی خـودا، ئاوی حـەیات تۆ بەتەنهـا ئەیخـۆیتـەوە، وەیا لـەگـەڵ ئەولاد و خـۆشـەویسـتـانت ئەخـورێتـەوە؟ سـولەیمان وتی: تەنهـا بۆ من ئەمـر کـراوە، بۆ ئەولاد و خۆشەویستانم دروست نییـە. بزن مژ وتی: ئەی خۆشەویستی خودا، ئەوە چ ژیـانێکە تۆ زیندوو بیت و ئەولاد و خۆشـەویسـتـانت یەکـەیەکـە بە مردوی لەپێش دەمت هەڵگیـرێت، لەژێر خاک دفن کرێت؟ باوەڕ ناکەم ئەو ژیانە لەزەتی بێت. ژیانێ کە بەمەراق بێ نەبوونی چاکە. سولەیمان زۆر قسـەی بزن مژی لا خۆش بوو، تەرکی خواردنەوەی ئاوی حەیاتی کرد لەبەر دوور بوونی خۆشەویستانی، هەروەک شاعیر ئەڵێت:

وا لەنەزعـا ، خـەڵقـە گـوێ بگرن لە گـوفـتـاری وەتەن
بۆم بکەن ئەم دەفـعـەیە ئێـوەو خـودا چاری وەتەن
ئەی تەبیب ئینکاری عـیلم و فـەننی تۆ خـۆ ناکـرێ
هەر بەیەک دەم بۆچی ناکـەی مـەنعی ئازاری وەتەن
رەببی مـووسـایێ بنێـری جـەننەتێ بۆ وەک ئیـرەم
دۆزەخی فـیـرعـەونە ئێـسـتـا سـەحنی گـوڵزاری وەتەن
کـوانێ فـارووقی نەژادێ ئیـرسی خـۆی بێنێـتـە جێ
تا لەچنگ بوو جـەهلی دەرکـا دین و دیناری وەتەن
خـوێنی ئەولادی سـولەیمان و غـوباری پاکی جـەد
ئەو قـورِ و ئاوەی کـرایە سـەرفی دیواری وەتەن

پادشـا وتی: بۆیە ئەم میـسـالەم بۆتان هێنایەوە تا بزانن ژیانی من بەوانەوە مومکین ئەبێ کە ئێوە ئارەزووی نەبوونیـان ئەکەن. چۆن ئەتوانم دەست بۆ نەمانی خۆشەویستانم درێژ بکەم. ئێـوە ئەگـەر ئەتوانن مـەعنای خـەوەکـانم بە جـۆرێکی کـە لێک بدەنەوە. بەرمەکییەکان وتیان: عومری پادشاه بەرقەرار بێ، ئاشکرایە قسەی ڕاست ناخۆشە. ئامۆژگاریی بێ خیانەت لەبەر دڵ گرانە. ئێمە زۆر لامان عەجائیبە جەنابت ژیانی غەیری لە ژیانی خـۆت زیاتر ئەوێ. ئامـۆژگـاریی خـێـر بە ئاسـان تەمـاشـا مـەکـە. مـەعلوومـە بەواسیتەی زەحمەتیوە ئیسراحەت دەست ئەکەوێت، وە پادشاهان بە خوێنی جگەر ڕێگەی ژیان و ئیـسـتـیـقلال ئەدۆزنەوە، وە ئێـسـتـا تەرکی ژیان و دەست لە ڕۆح شتێ لە عـەقـڵی عـەقڵدار دوورە، وەتا جەنابت باقی بێت ئەولاد و ژن و ژینت کەم نابێ. وەختێ پادشـا بۆی مەعلووم بوو قسەی ئەووەڵ و ئاخریان هەر یەکە، زۆر بە عاجزی لەبارەگاه و مەجلیس هەڵسا ، ڕووی کرد بۆ ئۆدەی حەرەم، کەوتە بەحری مەراقەوە، فکری ئەکرد چۆن دوو کوڕم هەیە لەنووری چاو شیـرینتـرە، ئەتوانم بییـانکوژم و، ئێـران دوخت سـەرچاوەی ژیانمەو، بەلاری وەزیر کلیلی دەرگـای عـەقـڵمـە، ئەوانە لەناو بـەرم. بەو فکرانە دوو ڕۆژ لە حـەرەم نەچووە دەرەوە. بەلاری وەزیر بە عـەقـڵ بۆی مـەعلووم بوو پادشـاه تووشی مـەراق و بەڵا بووە، ڕووی کـرد بۆ ئۆدەی حـەرەم. وەخـتێ داخڵ بە حـەرەم بوو چووە پێش دەمی ئێـران دوخت ڕەسمی ئەدەبی بەجێهێنا ، وتی: ئێستـا لە تۆ ئاشکرا بێ من کـە وەزیری پادشام هەمـوو تەدبیر و سیرێکی لە ژێر دەستی منا بووەو مەحرەمی سیرِی لەمن زیاتر نەبوەو،

دوو ڕۆژە لەحەرەم نەهاتووەتە دەرەوە، مومکینە کاریّ ڕووی دابێ، چونکە دوو ڕۆژ لەمە پێش لەگەڵ بەرمەکییەکان بەقسەکردن خەریک بوو، بۆم مەعلووم نەبوو تەدبیر و قسەیان چی بووە، وەمن قووەتی سوئالم نەبوەو، ئێستا تۆ لە واسیتەی ڕەفاقەتەوە حوکمت بەسەر پادشا دا جارجار مومکین ئەبێ. سوئال لە پادشا بکە قسەی خۆی بۆ تۆ تەواو بەیان ئەکات، لەپێش ئەوەی دوشمن زەفەر بە پادشا ببەن ئێمە دەرمانی دەردیان بدۆزینەوە. ئێران دوخت وتی: ئەی وەزیر، ئێستا شەرم ئەکەم بچمە خزمەت پادشاه سوئالی قیسسە بکەم، چونکە کەمێ عاجزی لەبەینمانا ڕوویداوە. وەزیر وتی: «العتاب هدية الأحباب»، لۆمەی دۆست دیاریی دۆستە. ئێستا وەختی عاجزیی تۆ و پادشاه نییە. لازمە زۆر سەعی بکەیت خەتەری پادشا دەفع کرێت، چونکە هیچ مەئمووریّ قووەتی داخڵ بوونی حەرەمی نییە، وە لەتۆ زیاتر کەس قووەتی سوئال کردنی لەگەڵ پادشا نییە. زۆر جار لە پادشاهم بیستووە فەرموویەتی: هەرچەند دڵم عاجز ببێ و ئازاریّ بە دڵم بگات، بەچاو پێکەوتنی ئێران دوخت عیجز و ئازارەکە چاک ئەبێ، وە ڕجا ئەکەم منەتێکی گەورە بخەیتە سەر شانی مەئمووران و خەتەرەی دڵی پادشاه ئاشکرا بکەیت. ئێران دوخت هەڵسا چووە خزمەت پادشا، ڕەسمی ئەدەبی بەجێهێنا، لەتەنیشت پادشاوە دانیشت، وتی: دوو ڕۆژە زۆر تێکچوویت و، خەریکی چ فکرێکیت؟ بەیانی بفەرموو. وە ئەگەر شتێک ڕوویداوە لەناو مەئمووران بەتەدبیر دروست ئەبێ. پادشا فەرمووی: سوئال لە شتێک زەحمەت بە ئێوە بدات، ناشیرینە. ئێران دوخت وتی: کاریّ سەلامەتیی جەنابتی تیا دەست کەوێت زەحمەت بۆ ئێمە مەتڵەب نییە. سەلامەتیی دونیا سەلامەتیی سەری پادشایە، وە ئەگەر قەدەریّ ڕووی داوە، سەبر لازمە. تەدبیر لە مەراق کردن چاکترە، چونکە عاجزی دڵ زەعیف ئەکات. وەختێ دڵ زەعیف بوو، ڕێگەی عەقڵ گوم ئەکات. ئاشکرایە عەقڵ موحتاجی تەدبیرە. «وشاورهم في الأمر». پادشا وتی: لەم شەوانە دا چەند خەوێکی عەجائیبم دیوە، مەعنای خەوەکانم لەبەرمەکییەکان پرسیوە، بەجۆریّ مەعنایان بۆ بەیان کردووم بۆ کەژی بەیان بکەن پارچەپارچە ئەبێ، وە ئەگەر بۆ ڕۆژ بەیان بکرێت ڕووناکیی تاریک ئەبێ. ڕجا ئەکەم سوئال لە عاجزیی من مەکە، نەمن قووەتی گێڕانەوەم هەیە نەتۆ تاقەتی بیستنت ئەبێ. ئێران دوخت زۆری ڕجا کرد خەونەکانی بەیان بکات. پادشا مەجبوور بوو وتی: بەرمەکییەکان مەعنای خەوەکانیان وا لێداوەتەوە هەردوو کوڕەکەم و تۆ و بەلاری وەزیری دڵ ڕووناک و کەمالی کاتبی نوفووس پاک و فیلی لەشکر شکێن و حوشترە بوختییەکان لەگەڵ ئەسپەکە بە شمشێری گەوهەر نیگار سەرببڕم، زەرەری خەوەکە

دەفع ئەبێت. لە گێڕانەوەی مەعنای خەوەکە نزیک بوو ئێران دوخت لەهۆش بچێت، وە لەبەر عەقڵداری و زیرەکی خۆی تێک نەدا. وتی: ئەی پادشا، هەزار کەسی وەک من و مناڵ و وەزیر بە فیدای سەری جەنابت بێ. هەتا سەری جەنابت باقی بێت ژن و مناڵ و ئەسباب کەم نابێ. ڕۆحێ بۆ تۆ نەبێت بەکاری چی دێت. ئەمما لازمە بەقسەی ئەو غەددارانە باوەڕ نەکەیت. مەعلوومە دوشمنی کۆن بە دۆستی تازە نابێت. ئەو مەعنایەی ئەو مەلعوونانە وتوویانە تەدبیرە دروستیان کردووە چونکە کوشتنی بێ گوناە پەشیمانیی زۆرە. ئەوی لە دەست چوو دەست ناکەوێتەوە. ئەوی مرد زیندوو نابێتەوە، وە لەجەنابت مەعلوومە بەرمەکییەکان کۆنە دوشمنن، فکریان وا کردووە تۆ بە تەنها بمێنیتەوەو، لە جەنابت مەعلوومە تەنها بە ئاسان دەست ئەکەوێت. هەتا مومکین ئەبێ لە فێڵ و مەکری دوشمن ئەمین مەبە. دیسان لە جەنابت مەعلوومە پێستی سەگ و بەراز دەباغی نایەت، وە لە جەنابت مەعلووم بێ عەقڵ تەشبیە بەتێغ کراوە و هەموو کەسی پێ ئەکوژرێت، وە حیلم سەددە بۆ نەفس و هەواو، لازمە جەنابت خەوەکان لە (کاریدوون)ی حەکیم بپرسیت، زۆر عابیدێکی بە تاعەتە، جێگەی لە کەژی سەوزە، لەغارێک شەو و ڕۆژ بە عیبادەت خەریکە، قسەی زۆر ڕاستە و لە مەعنای خەو زۆر شارەزایە. هەر وەخت کاریدوون مەعنای خەوەکانی بەیان کرد، دوشمنیی بەرمەکییەکان ئاشکرا ئەبێ. پادشا ئامۆژگاریی ئێران دوختی بە جوان زانی. ئەمری کرد ئولاغ زین کرا، سوار بوو، ڕووی کرد بۆ کەژی سەوز. وەختێ گەیشتە پێش دەمی غارەکە، چووە لای عابید سەلامی کرد. کاریدوون جوابی سەلامی دایەوە، بە ڕووی خۆشەوە بەخێرهاتنی کرد، وتی: شاهم، مومکینە بەکارێ تەشریفت هاتووە. ئەگەر ئەمرت بکردایە بە خزمەتت ئەگەیشتم. فەرموو ئەمرت چییە؟ پادشاه خەوەکانی یەکە یەکە بەیان کرد و، مەعنای بەرمەکییەکانیشی گێڕایەوە. کاریدوون ئەمووستی بە دەما برد. وتی: ئەی پادشاه، زۆر سەهو بوویت قسەی دڵی خۆت بۆ دوشمن ئاشکرا کردووە. مەعنای ئەو خەوانە بۆ ئەو کافرانە دروست نییە، وە لازمە جەنابت بەو خەوانە زۆر شوکرانە بکەیت. بە خەوەکانتا وا دیارە زۆر بە ئارەزوو تا مردن لەسەر تەختی سەڵتەنەت پادشاه ئەبیت. مەعنای خەوەکانت ئەوەیە بەیان ئەکرێت. ئەووەڵ ئەو دوو ماسییەکە لەسەر کلک وەستان عیبارەتە لە ڕەوانەکراوێک لە تەرەف سەرەندیب، دوو فیلی گەورە و چوار سەد ڕەتڵ یاقووتی ڕوممانی بە هەدییە دێت بۆ جەنابت. دووەم دوو مراوی و قازەکە عیبارەتە لە دوو ئەسپ و ئێسترێ لە تەرەف پادشای دیهلی بە دیاری دێت بۆ جەنابت. سێیەم ئەو مارە لە قاچت ئالا عیبارەتە لە شمشێرێ مشتووی یەک ڕیز

یاقووت و یەک ڕیز پیرۆزە و یەک گەوهەری بۆ دروست کراوە لە تەرەف جزیرەوە بە دیاری دێت بۆ خزمەت جەنابت. چوارەم خوێنەکە بە سەرتا ڕژا عیبارەتە لە خەرقەیەک ئەرغەوانی بە جەواهێرات نەقش کراوە لەتەرەف پادشای خەزنەوە بە دیاری بۆ جەنابت دێت. پێنجەم ئەو ئێسترە کە سواری بوویت عیبارەتە لە فیلێکی سپی لەتەرەف پادشای بێجانگرەوە بە دیاری بۆ جەنابت دێت. شەشەم ئەو ئاگرە لەسەر سەرت کرابووەوە عیبارەتە لە تاجێ بریسکەی دوو ڕۆژ ڕێگە ئەڕوات، لەتەرەف پادشای سیلانەوە بە دیاری دێت. حەوتهەم ئەو تەیرە کە دەنووکی بەسەرتا کێشا عیبارەتە لە نەختە عاجزیێ لەگەڵ خۆشەویستت تا سێ ڕۆژ. کاریدوون وتی: مەعنای خەوەکانت ئەوەیە. ئەی پادشاه لازمە بۆ جەنابت سرڕی خۆت لای هەموو کەس ئاشکرا نەکەیت و، لەسفلەو کەم غیرەت دوور بە. بێ تەجرەبە کەس بە چاک مەزانە. پادشاە وەختێ ئەو مژدەی لە عابید بیست وەک گوڵ گەشایەوە. دوعا خوازیی کرد، سواربوو گەڕایەوە بۆ جێگەی خۆی. حەوت ڕۆژ دوا بە دوای یەک دیارییەکان وەک عابید بەیانی کردبوو یەکەیەکە گەیشت. لەپاش دیارییەکان پادشا کوڕەکانی و ئێران دوخت و بەلاری وەزیر و کەمالی کاتب هەموو بانگ کردن، وتی: سەهوێکی خراپم کرد خەوەکانم بۆ دوشمن گێڕایەوە. ئەگەر لوتفی خودا نەئەبوو و، ئامۆژگاریی ئێران دوخت ئاگری دڵمی نەکوژاندایەوە، بە تەدبیری بەرمەکییەکان خۆم و ئەتباعم بە هیلاک ئەچووین و، هەرکەس ئامۆژگاریی خۆشەویستی بە چاک زانی لەفیتنەی دونیا دوورەو، فکرم وایە دیارییەکان بەسەر ئێوەدا تەقسیم بکەم. وەزیر وتی: خزمەتکار سوپەری سەری پادشایە، وە هەرکەس حوقوق بزانێ ڕۆح و مالی فیدای گەورەی ئەکات. ئەمما ئێران دوخت مەلەکەی پادشایە، تاجی مورەسسەعی وەیا خەرقەی ئەرغەوانی یەکێکیان بۆ تەبەرڕوک هەڵگرێت قابیلە چونکە منەتی زۆرە بەسەر ئێمەوە. پادشاه ئەمری کرد تاج و خەرقەکە بەرنە ئۆدەی حەرەم، وە لەگەڵ وەزیر ڕۆیشتن بۆ حەرەم. پادشا گورجییەکی بوو لە جوانی یا بێ ئەمسال بوو، زۆری خۆش ئەویست. پادشاو بەلار هەردوکیان چوونە ئۆدەی حەرەم. ئێران دوخت و گورجییەکە بەیەکەوە دانشتبوون، تاج و خەرقەکە لەبەر دەمیانا بوو. پادشا ئەمری کرد بە ژنەکان هەریەکە یەکێکی هەڵگرن. ئێران دوخت تەماشای وەزیری کرد: ئایا کامیان هەڵگرێت؟ وەزیر بە چاو ئیشارەتی کرد خەرقەکە هەڵگرێت. لەو وەختە دا پادشا چاوی لە چاو داگرتنی وەزیر بوو. ئێران دوخت لەبەر ئەوە پادشا بە ئیشارەتەکە نەگات تاجەکەی هەڵگرت. وەزیر لەبەر ئەوەی پادشا بە ئیشارەتەکە نەزانێ چاوی خۆی خوار کرد. هەتا چل ساڵ وەزیر بوو، هەر چەند داخڵ ئەبوو

بە خزمەت پادشاه بەو جۆرە چاوی خوار ئەکرد. ئەگەر عەقڵ ڕێگەی نیشان بە هەردووکیان نەئەدا بە قـەهری پادشـاه لەناو ئەچوون. وەخـتێ ئیـران دوخت تاجـەکـەی هەڵگرت و گورجییەکە کەناوی (بەزم ئەفرۆز) بوو خەرقەکەی هەڵگرت، هەریەکە گەڕانەوە جێگەی خۆیان. وەزیر دوعـا خـوازیی لە پادشـا کـرد، ڕۆیشت. وە پادشا هەر شـەوێ لای ژنێکی ئەنووست. شـەوێک پادشا ڕووی کـرد بۆ ئۆدەی ئێـران دوخت. لەو وەختـەدا ئێـران دوخت سینییێ برنج و خواردنی بە دەستـەوە بوو. پادشا لەبەر ئۆدەکە بەقسـەکردن لەگەڵ ئێران دوخت خەریک بوو، مەیلی برنج خواردنی کرد و ماچ کردنی ئێران دوخت بوو بە پێخۆر. تەسادوف بەزم ئەفرۆز بەلایانا ڕابوورد. پادشا چاوی بە لەنجـەونازی بەزم ئەفرۆز کەوت، مەیلی وەسڵی کرد. ڕووی کردە بەزم ئەفرۆز وتی: مەرحەبا ئەی حۆریی جەننەت لیقا. ئەو تاجەی ئێران دوخت هەڵیگرت قابیلی تۆ بوو. ئێران دوخت ئاگری عیشقی داگیرسا، بەبێ ئیختیـار سینییەکەی بەسەر پادشادا ڕژاند، دەموچاوی پادشا چێشتاوی بوو، وە تەعبیری خـەوەکەی ئاشکرا بوو کـە لەگـەڵ خۆشەویسـتی دوو سێ ڕۆژ عـاجـز ئەبێ. لەو وەختـەدا ئاگری قەهری پادشا داگیرسا، ئەمری کرد بەلاری وەزیری بانگ کرا. ڕووی کردە وەزیر: هەر ئێسـتـا ئێران دوخت ئەبەیت سەری لەبەدەن جیا ئەکەیتەوە تا جارێکی کە کەس ئەو جۆرە بێ ئەدەبییـانە نەکات. وەزیر ئێران دوختی هەڵگرت، لە حەرەم بردیە دەرەوە. فکری کرد: ئێستـا ئێران دوخت خۆشەویستی پادشایە و من بیکوژم مەعلوومە پادشا پەشیمان ئەبێتەوە و لە جێگەی ئێران دوخت من ئەکوژێتەوە. چاک وایە پەلە نەکەم ، چونکە ئێران دوخت لە عـەقڵدا بێ ئەمسـالە. هەر وەخت پادشا بە موددەی سێ ڕۆژ پەشیمـان بووەوە، ئەبێتە تەدبیرێکی جوان. وە ئەگەر پەشیمـان نەبووەوە، کوشتنی سەهلە. بەو فکرە ئێران دوختی بردە ماڵەوە شاردیەوە، ئەمری کرد بە خزمەتی بەدزییەوە بکرێ. وەزیر ڕۆیشتەوە خزمەت پادشا، تەمەنای بۆ کرد: شاهم، ئێران دوخت سەربڕرا و لاشەکەی دفن کرا. پادشا قەهر و غـەزەبی نیشـتـبووەوە، لەگەڵ ئەو قسـەی لە وەزیر بیست وەک مـار پێچی خوارد و گرژ بوو، بە عـەیبی زانی پەشیـمـانی بەیان بکات، هەناسـەی هەڵکێشـا، وتی: حـەیف بەیەک بێ ئەدەبی عـەقڵ و ئامۆژگـاریی ئێران دوختم فکر نەما و پەلەم لە کوشتنی کرد. وەزیر وتی: ئـەی پادشـاه، تیـر لە کـەوان، قسـە لە زوبان کـە دەرچوو هـاتنەوەی مـومکین نابێ. غـەم و مەراق لازم ناکات چونکە مەراق خواردنی جەنابت بۆ دۆست ناخۆشە، وەبۆ دوشمن بە جەژن تەماشا ئەکرێت. وە ئەم مەسئەلە ئاشکرا نەکەیت، چونکە ئەڵێن پادشاه ئەمرێکی کرد و ئانەن پەشیـمـان بووەوە، وە لازم بـوو جەنابت سـەبرت بکردایە وە ئاگری

غەزەبت بە ئاوی حیلم بکوژانایەوە، هەروەک پادشای (ذو الرقاع) بەسێ وەرەقە ئاگری غەزەبی ئەکوژایەوە. پادشا پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

وەزیر وتی: ئەگێڕنەوە لە شاری یەمەن پادشایەک بوو، زۆر حوکمدار و عادل بوو. ئەو پادشایە ڕووی کرد بۆ سەحرا بۆ ڕاوکردن. ئولاغی بە دوای نێچیرا توند کرد. تەسادوف کابرایەکی درک فرۆش لە موحتاجییا پێستی حەیوانە کێوییەکی کردبوو بە خەرقە، لەبەریابوو. ئەو ڕۆژە دونیا سارد بوو. لە درک هەڵکەندن بووبوەوە، لەپەوڕوو خۆی دابوو بەسەر بەردێکا خەوی لێ کەوتبوو. پادشا کە چاوی پێی کەوت وایزانی حەیوانە کێوییە، تیری بۆ هاوێشت، دای لەکابرا، بریندار بوو. وەختێ پادشا گەیشتە سەری تەماشای کرد پیاوێکی فەقیرە لەناو خوێنا گوم بووە. پادشا لە پەلەکردن و تێ نەفکرین پەشیمان بووەوە، دڵخۆشیی کابراکەی دایەوە، هەزار دیناری پێ بەخشی بۆ حەکیم و دەرمان، گەردەنی خۆی بێ ئازاکرد. پادشا جڵەوی ئولاغی گێڕایەوە، ڕووی کردەوە داروسسەڵتەنەت. عابیدێ لە ئەترافی یەمەن بە پیاوچاک مەشهوور بوو. پادشا ڕووی کرد بۆ لای عابید. وەختێ گەیشتە لای عابید خۆشی چۆنییان لەیەک کرد. میقدارێ بەیەکەوە دانیشتن. پادشاه وتی: هاتووم چەند ئامۆژگارییەکم بکەیت بۆ دونیا و ئاخیرەت بەکار بێ. عابید وتی: ئەی پادشا، ئامۆژگارییێ کە بەکار بێ حیلمە. لە وەختی ڕق هەڵسان و غەزەب گرتن سەبر و حیلم بەکاردێت. پادشا وتی: ئەزانم ڕق خواردنەوە لە هەموو ڕەوشتێ چاکترە. حیلم حوکمی بەسەر نەفسدا زۆرە. عابید وتی: سێ وەرەقە بۆ تۆ ئەنووسم و تۆیش تەسلیمی ئەمینداری بکە. هەر وەخت زانییان ئاگری غەزەبت داگیرساوە یەکەیەکە وەرەقەکان نیشان بە تۆ بدەن، نەفست قووەتی بەسەر حیلمدا نامێنێت. پادشاه بەو قسەیە دڵی کرایەوە. عابید کاغەزەکانی بۆ نووسی. ئەووەڵ کاغەز نووسرابوو: لە جێگەی ئیقتیدار جڵەوی ئیختیار بە دەستی نەفس مەدە ئەتخاتە بەحری هیلاکەتەوە. دووەم نووسرابوو: لەوەختی ڕق هەڵسان لەگەڵ خزمەتکاران بەڕەحم بە، تا ڕۆژی ئاخرەت لەبەر ڕەحمی خۆت ڕەحم بە تۆ بکرێت. سێهەم نووسرابوو: لەحوکم کردن لە ڕێگەی ئینساف و ڕاستەوە موعامەلە بکە تا بناغەی ژیانت بە بەڵاییێک نەچێ. کاغەزەکانی وەرگرت، دوعا خوازیی لە عابید کرد، ڕووی کردەوە دار و سەڵتەنەت. هەر وەخت ڕقی هەڵئەسا بەو سێ کاغەزە ئاگری غەزەبی ئەکوژایەوە. لەبەر ئەوە ناونرا مەلیک (ذو

الرقاع). مەلیک ذو الرقاع جاریەیەکی بوو لە دەرەجەی حوسن و جەمالا بوو. دڵی پادشا دایما مەیلی جاریەکەی ئەکرد. ژنی پادشا لەو مەسئەلەیە زۆر تێکچوو، ئارەزووی کوشتنی پادشاو جاریەکەی کرد. دەردی دڵی بۆ مەششاتەیەک بەیان کرد. (مەششاتە بەوانە ئەڵێن خاڵی ژنان ئەکوتن) مەششاتە وتی: ئەی خانم، پادشا ئارەزووی ماچ کردنی چ جێگەیەکی ئەکات؟ خانم وتی: پادشا ئارەزووی ماچ کردنی چاڵی چەناگەی ئەکات. لەگەڵ پادشا دەم بە چاڵی چەناگەی جاریەکەوە ئەنێ ئەیمژێت، وا ئەزانی ئاوی حەیاتە هەتا خەوی لێ ئەکەویت چەناگەی ئەمژێت. مەششاتە وتی: خانم، دڵت ئازار مەدە، دەردیان دەرمان ئەکەم. میقدارێ زەهری هەلاهەل و لەگەڵ نیل کە ناوی گیایەکە. چاڵی چەناگەی جاریەکە ئەکوتم. هەروەخت پادشا دەم بنێت بە چەناگەیەوە ڕوحی دەرئەچێت. مەششاتە میقدارێ زەهر و نیلی تیکەڵ کرد، بە ئەفسوون خوێندنی هارووت و مارووت ڕووی کرد بۆ لای جاریەکە، چەشم بەندی لە جاریە کرد، خەوی لێ کەوت. مەششاتە بە دەرزی چاڵەکەی کوتاو دەرمانەکەی تێ ڕژاند. تەسادوف غولامێکی سیرڕیی پادشا لەو مەسئەلە خەبەردار بوو، فکری بوو پادشا لەو مەسئەلە خەبەردار بکات، مومکین نەبوو. تەسادوف پادشا چووە لای جاریەکە، لە ڕێگەوە خەوی پیا کەوت، چونکە سەرخۆش بوو. غولامەکە حەقی نیعمەتی بەجێهێنا، چووە ژوور سەری جاریەکە، بە لکی دەستەسڕ دەرمانەکەی لە چەناگەی جاریەکە پاک ئەکردەوە. لەو وەختە پادشا هاتەوە هۆش خۆی، چاوی لێوە بوو غولام دەست بۆ چەناگەی جاریەکە درێژ ئەکات، ئاگری قەهری داگیرسا. دەستی برد شمشێری هەڵگرت، بە قەسدی کوشتن پەلاماری غولامەکەی دا. غولام فیراری کرد، پادشا شوێنی کەوت، ئەمیندار لە ڕێگە تووشی پادشا بوو، زانیی ئاگری قەهری داگیرساوە، یەک وەرەقەی نیشان دا فائیدەی نەبوو. دووەم کاغەزی نیشان دا فائیدەی نەبوو. سێهەم وەرەقەی نیشان دا، پادشابە ئاوی حیلم ئاگری غەزەبی کوژایەوە. بە زوبانی شیرین بانگی غولامەکەی کرد وتی: چۆن زاتت کرد دەستت بۆ چەناگەی مەحبووبەی من درێژ کرد؟ غولام ئەووەڵ و ئاخری قیسسەی خانم و مەششاتەکەی بۆ پادشا بەیان کرد. پادشا بانگی خانمی کرد، خانم لە قسەی غولام ئینکاری کرد، وتی: درۆ ئەکات. چەند جار بە چاو دیومە ئیشی خراپەی لەگەڵ جاریەکەت کردووە، وە ئێستا پادشا بە چاوی خۆشی چاوی پێ کەوت و جەزای خائین و درۆزن کوشتنە. غولام تەماشای کرد پادشا فکری خەریکە بگۆڕێت. غولام وتی: ئەی پادشا بۆ درۆی من ئاشکرایە. دەرمانەکە لای مەششاتە ماوە. ئەمر بفەرموو بە حازر بوونی. پادشاه ئەمری کرد

مەششاتەکە حازر کرا و باقیی دەرمانەکە دەرخواردی مەشاتە درا، ئانەن ڕۆحی دەرچوو. پادشا ئەمری کرد بە حەپس کردنی خانم و خەلاتی غولامەکەی کرد. پادشای (ذو الرقاع) سەبر و حیلمی بە واسیتەی کاغەزەکانی عابیدەوە دەست کەوت. وەزیر وتی: بۆیە ئەم میسالەم بۆ جەنابت هێنایەوە تا بۆت مەعلووم بێ لەسەبر و حیلم چاکتر لە دونیا دا دەست ناکەوێت. پادشا وتی: ئەوەی ئامۆژگاریی عاقلان بوو تۆ گێڕاتەوە، عەجەب بۆ دڵی تۆ کە قوبوولت کرد، بێ ئەمسالێکی وەک ئێران دوخت کوشت. وەزیر وتی: گوناه لەمن نەبوە، وە ئەمری جەنابت بەجێ هێنراوە. ئێستایش لازم ناکات ئەوەندە بۆ ژنێ خۆی عاجز بکات، بۆ ڕەفاقەتی باقیی دۆستانی دەست درێژ نەکات. پادشاه بەتەواوی بۆی مەعلووم بوو ئێران دوخت کوژراوە، دیسان هەناسەی هەڵکێشا، وتی: داغی ئێران دوخت چاک نابێتەوە. وەزیر جوابی دایەوە: سێ کار ئەسیری دەرد و بەلایە، ئەووەڵ ڕەنج دان لەگەڵ ئینسانی بەد. دووەم لە وەختی دەست ڕۆیشتندا چاکە نەکردن. سێهەم پەلەپەل کردن لە کار، وە دیسان سێ کار هەیە پەشیمانیی لە شوێن دێت: بە لیباسی سپییەوە شیشەگەری و، بە جلەوە گازری کردن لە ناو ئاودا و، بازرگانێ ژنی جوانی بێ ڕوو بۆ سەفەر بکات، درەنگ بێتەوە. وە لە زاتی پادشا ئاشکرا بێ من لە کوشتنی ئێران دوخت پەلەم نەکرد و ئەمری پادشام بەجێهێناوە. پادشا وتی: چاری دەردی من بکە لە دووریی ئێران دوخت ئارامم نەماوە. وەزیر وتی: چاری دەردی تۆ بە من ناکرێت، وە هەرکەس پەلەی کرد و تێ نەفکری، ئەوەی بەسەر دێت بەسەر کۆترەکە هات.

پادشا پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

وەزیر وتی: ئەگێڕنەوە دوو کۆتر جووتیان گرتبوو، وە میقداری دانیان لە هاوینا بۆ زستان کۆ کردبوەوە. دانەکە کەمێک شۆی تەڕیی بوو، وەختی دنیا گەرم بوو، دانەکە وشک بووەوە. میقدارەکە کەمی کرد. وەختێ کۆترە نێرەکە ڕۆیشتەوە تەماشای کرد دانەکە کەم بووەتەوە، وایزانی ژنەکەی خواردوویەتی. وتی: ڕەفیق، شەرم ناکەیت خیانەت لەمن ئەکەیت؟ زەخیرەیەک بۆ زستان دانرابوو لە ئێستاوە دەستت کردووە بە خواردنی، وە ئێستا خواردن لە هەموو شوێنێ دەست ئەکەوێت. زستان کە بەفر باری، دان لە کوێ دەست خۆمان بخەین؟ مێیەکە هەرچەند سوێندی خوارد، نێرەکە باوەڕی نەکرد، دەستی کرد بەلێدانی. ئەوەندە دەنووکی پیا کێشا هەتا مێیەکە ڕۆحی دەرچوو. وەختێ گەیشتە زستان

تەماشای کرد دانەکە زیاد بووە، بۆی مەعلووم بوو ژنەکەی خیانەتی نەکردووە. دەستی کرد بە گریان. زۆر پەشیمان بووەوە بۆ مردنی. وەزیر وتی: کەسێ عاقڵ بێ پەلە ناکات و سەبر کردن دەرگای کراوەیە. پادشا وتی: کە من ڕقم هەڵساو پەلەم کرد، تۆ بۆچ لەکوشتنی ئێران دوخت پەلەت کرد و جگەری منت سووتاند؟ وەزیر وتی: سێ تائیفە دوچاری مەراق ئەبن. ئەووەڵ ئەو کەسەی ڕۆژی موحارەبە لە خۆی غافڵە. دووەم ئەو کەسە واریس نییە ماڵی مردوو بە حەرام داگیر ئەکات و ئەیخوات. سێهەم ئەو کەسە کە پیر بووە و ژنی گەنج ئەخوازێ، هەموو ڕۆژ ژنەکە مەرگی لە خودا تەڵەب ئەکات. پادشا وتی: گوناهی کوشتنی ئێران دوخت بە تۆ ئەناسرێت. وەزیر وتی: گوناهی لەسەر من نییە چونکە تۆ ئەمرت بە من کردووە. من بە تەنها بێ گوناهم نەکوشتووەو ئیتاعەتی ئەمری جەنابتم کردووە. پادشا وتی: بۆ ئێران دوخت جگەرم کون کون بووە. وەزیر وتی: بۆ پێنج تائیفە جگەر کون بوون لایقە: یەکێ خولقی سەخی بێ و ڕەوشت و جەماڵ جوان بێ. دووەم عاقڵ و زیرەک و یەک دڵ بێ. سێهەم لە هەموو ڕێگەی ئامۆژگاری شارەزا بێ، لە دوور و نزیک خۆشەویست بێ. چوارەم لەتەنگانە و فەرەحی ڕۆحی لەگەڵ ڕۆح بێ. پێنجەم قودووم مبارەک و نوفووس پاک بێ، وە ئێران دوخت داخلی ئەم پێنج ڕەوشتە بوو، هەر جۆرێ مەراق بخۆیت مەنعت ناکەم. پادشاه وتی: ئەی بەلار قسە زۆر گران ئەکەیت، لە ئەدەب چوویتە دەرەوە. فکرم وایە تۆ لە خۆم دوور بخەمەوە. وەزیر وتی: لە دوو تائیفە دووری لازمە، ئەووەڵ کەسێ وەفای نەبێ چاک و خراپ بەیەک بزانێ، چاکەی دونیا نەگەیەنێتە ئاخیرەت. دووەم کەسێ زاهیر و باتین و گەمە و ڕاست فەرق نەکات. پادشا وتی: وا دیارە لەبەر چاوت سامم نەماوە بەو جۆرە قسانەتا کە ئەیکەیت. وەزیر وتی: سام و ترس بۆ سێ تائیفە نییە: ئەووەڵ کەسێ شەو و ڕۆژ لە نان خواردن و نووستن جیا بوونەوەی مومکین نەبێ و قسەی لەهوو لەعەب لەبەینیانا ڕابووردبێ. دووەم کەسێ دەستی بۆ ماڵی ئاغای درێژ کردبێ، سەروەت و ماڵی بەرامبەر سەروەت و ماڵی ئاغای بێ و مومکینە لە ئاغای خۆی بە گەورەتر تەماشا بکات. سێهەم خزمەتکاری بێ تەجرەبە بەئەمیندار دانرابێ و لەسری ئاغای شارەزا بێ: ئەو جۆرە کەسانە هەموو وەخت بێ باک قسە لەگەڵ ئاغایان ئەکەن. پادشا وتی: من تۆم تەجرەبە. وەزیر وتی: هەشت تایفە بە هەشت جێگە نەبێت تەجرەبە ناکرێت: پیاوی ڕەشید لە وەختی شەڕدا، فەللاح لە وەختی زەراعەت کردندا، گەورە لە وەختی غەزەب داگیرساندا، بازرگان لە وەختی حیسابدا، ڕەفیق لە وەختی موحتاجیدا، وەجاخزادە لە وەختی لێقەوماندا، عابید لە وەختی

عیبادەت کردندا، مەلا لە وەختی قسەکردن و وەعز داندا. پادشا هەر سوئالێکی لە وەزیر ئەکرد، جوابی ناخۆشی ئەبیست و سەبر و حیلمی لەسەر جوابی وەزیر زۆر بوو. ئاخری بەلار زوبانی بە مەدح و سەنای پادشا کردەوە، وتی: عوزر قوبوولە، من بە گوناهی خۆم ئیعتراف ئەکەم چونکە بێ ئەمریی جەنابتم نەکردووە. لەسەر ئەمری جەنابت ئانەن ئێران دوختم نەکوشتووە و ئێستایش ئەمر ئەمری جەنابتە. عەفوی ئەکەیت وەیا ئەمر بە کوشتنی ئەکەیت. پادشا لە خۆشیبا سوجدەی شوکری برد، حەمد و سەنای خوای بەجێهێنا. وتی: ئەی وەزیر من لە فکر و عەقڵی تۆ شارەزا بووم، لەوە عەجائیب ماوم موددەتێکە هەرچەند قسە ئەکەیت وا دەرئەکەوت ئێران دوختت کوشتووە، چونکە جوابەکانت ناخۆش بوو. وەزیر وتی: ئەی پادشا، بۆیە جوابم ناخۆش بوو ئارەزووم کرد بۆم مەعلووم بێ لە کوشتنی ئێران دوخت پەشیمان بوویتەوە یا نەء؟ هەر وەخت بۆم مەعلووم ببوایە کوشتنی ئاسان بوو. ئێستا ئەلحەمدولیللا سەلامەتە، ئەمر ئەفەرموویت بیهێنمە خزمەتت. پادشاه وتی: ئەی وەزیر برۆ دڵی بێنەرەوە جێگەی خۆی. من سەلامەتیی ئەوم مەتڵەبە. وەزیر ڕۆیشت ئێران دوختی بردە خزمەت پادشا. ئێران دوخت ڕەسمی ئەدەبی بەجێهێنا. پادشا وتی: ئەی ئێران دوخت، ئەو ژیانە لە بەلار بناسە. بە واسیتەی تەدبیر و زیرەکی بەلار نەجاتت بوو. وەزیر وتی: هەموو لەسایەی جەنابتەوە دەست کەوتووە. بەندە وجوودم چییە ژیانی مەلەکە لە من بناسرێت؟ پادشا وتی: لەمەودوا تەسەڕوفاتی شارەکە عائیدی تۆیە، وە هەرچی چاک و خراپ بێ حوکمی بەزوبانی تۆ لازمە. ئەمری تۆ موافیقی ئەمری منە. وەزیر جوابی دایەوە: ژیانم لە واسیتەی نوفووسی جەنابتەوە مومکین ئەبێ، وە هەتا ژیانم بێ شوکری نیعمەتت ئەکەم، وە ئیحتیاجی بەندەیەک ڕجایە: لە عەجەلەکردن حیلم لازمە. هەروەخت ئاگری غەزەبت داگیرسا بە ئاوی حیلم بیکوژێنەوە، وە بۆ هەموو ئوومووراتێ تەدبیر لازمە. پادشا وتی: لەمەودووا بێ تەدبیری تۆ دەست بۆ ئوموورات درێژ ناکەم. لە قسەکردن بوونەوە. وەزیر دوعا خوازیی کرد. پادشا خەڵاتی لائیقانەی بە وەزیر عەتاکرد. ئەو شەوە خەوی ئیسراحەتی لەگەڵ ئێران دوخت کرد. بۆ ڕۆژ بوونەوە رووی کردە داروسسەڵتەنەت، ئەمری بە حازر بوونی هەموو ئومەرا کرد. مەجلیس گیرا، بەرمەکییەکانی حازر کرد. بەو جۆرە کە خەوی دیبوو لەناو مەجلیسدا گێڕایەوە، وە مەعنایکەشی کە بەرمەکییەکان وتبوویان بەیان کرا، وە کاریدوونی حەکیم داخڵ بە مەجلیس بوو. پادشاه جەزای بەرمەکییەکانی لە کاریدوون تەڵەب کرد. کاریدوون ئەمری کرد نیوەیان بکرێت بەداری سیاسەتدا، وە لەسەر ڕێگە لە ڕێ گوزەرا بۆ عیبرەت تەماشا

بکرێن و، نیوەیان دەست و پێ ببەسترێت و لەژێر پێی فیلان ڕۆحیان دەرچێت. جەزای خائین هەر جۆرێ خراپ بێ ئەوە لازمە. بەو جۆرە هەموویان کوژران. پادشا و ئێران دوخت و کوڕەکان و ئەساسی تا سەر بەخۆشی ڕایانبوارد. فائیدەی ئامۆژگاری ئەوەیە هەرکەس تەماشای ئەم حیکایەتانە بکات بۆی ئاشکرا ئەبێ گەورەییی حیلم چۆنە. حەلیم دایم سەلامەتە.

نەسیحەتی سیازدەهەم

تەجرەبەکردن و ناسینی چاک و خراپ

دابیشلیم ڕووی کردە برەهمەن، وتی: لە گەورەییی حیلم و سەبر تێگەیشتم. ڕجا ئەکەم بە تەواوی خۆپاراستن لەقسەی خائین و کەسێ غەددار بێ، چۆنە، نیشانم بدرێت. برەهمەن وتی: بۆ پادشا لازمە هەموو ئومەرا هەر یەکە بە وەزیفەی خۆی ئیمتیحان بکات. ڕەوشت و دیانەتی ئومەرا تەحقیقی لازمە، وەهەتا ڕەوشت و ڕاستیی ئومەرا لە پادشا ئاشکرا نەبێ قابیلی ئوموورات نییە، چونکە بناغەی دەوام لەسەر ڕاستی بەندە. نا ئەسڵ و خائین هاتو چۆی پادشا بکات، حوکمداریی پادشا بە موددەتێکی کەم نامێنێت. خزمەتچیی پادشا لازمە سێ ڕەوشتی بێ. ئەووەڵ قسەی ڕاست و ئەمین بێت. کەسێ کە ڕاست بوو خۆشەویستی خودایە و لایقی سیرڕی پادشایە. دووەم کەسێ بێ جەسوور و ساحێب ئیقتیداربێ، بۆ تەمەع درۆ لە زوبانی جاری نەبێ. سێهەم خانەدان و ئەسک بێ. کەسێ ئەهلی خانەدان بێ ئارەزووی خراپە ناکات و حەقی وەلی نیعمەتی تا مردن گوم ناکات. بۆ پادشا لازمە لە قووەت و پارە زۆریی کەس تێ نەفکرێ. پادشا لازمە تەبیب بێ، تەماشای هەرکەس بکات و قسەی وەرگرت، لە دەردەکەی بزانێت، وەک تەبیب پارێز و دەرمانی بۆ بکات بە میعاد، وە بزانێ هەر کەسە قابیلی ئوموراتێکە، وەتەجرەبەی بکات قابیلی سیرڕی پادشا کێیە. خزمەتچیی خاسەی پادشاه ئەبێ خانەدان و قسە ڕاست و ئەمین بێ، غەرەزی لە میللەت نەبێ. وە خزمەتچیی پادشا ئەگەر خائین بوو مومکینە بێ گوناە دوچاری عەزاب بکات و ناوی خراپەی پادشا بڵاو ئەبێتەوە، هەروەک پادشاکە بەقسەی زەڕنگەر خۆی خراپ کرد.

دابیشلیم پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

برەهمەن وتی: ئەگێڕنەوە لە شاری حەڵەب پادشاهێ بوو وە چەند پادشاهانێ بەر

حوکمی بوون. ئەو پادشایە کچێکی بوو لە جوانیبیا بێ ئەمسال بوو، وەلای پادشاه زۆر خۆشەویست بوو. ڕۆژێ پادشاه کراسێکی بۆ کچەکە بە دروست کردن دا، بۆ وەستایەکی نەققاش کە زەڕنگەر بێ نەقشی ئاڵتوون لەسەر کراسەکە دروست کات ئەگەڕان. لەشاری حەڵەب زەڕنگەرێ بوو لە زوبان لووسی و عەیاریدا بێ ئەمسال بوو. شۆرەتی گەیشتە خزمەت پادشاه. لە هەموو جۆرە جەواهێراتێ نرایە پێش دەمی پادشا. پادشاه لە چاوپێکەوتنی ئەو جەواهێراتە تەحەییور ما. پادشا وتی: فکرم وایە کراسێ بۆ کچەکەم دروست بکەم لە دونیا دا بێ ئەمسال بێ. زەڕنگەر وتی: هەرچی زانستیم بێ لە نەقشی کراسەکە دا سەرفی ئەکەم و، بە زوبان لووسی دەستی کرد بە مەدح کردنی پادشاه. پادشاه وتی: لازمە هەموو ڕۆژێ یەک دەفعە چاوم پێت بکەوێت. وردە وردە زەڕنگەر بوو بە مەحرەمی ئۆدەی حەرەم. وەزیری پادشا زیرەک و ساحێب فکر بوو، بەو مەسئەلەی زانی، فکری کرد: پادشاه چۆن ڕێگەی بێگانەی داوە بۆ حەرەم و، بە چ فێڵێ دڵی پادشا ئەمین بووە؟ وەزیر ڕۆیشتە خزمەت پادشا، وتی: شاهم چەند قسەیێ هەیە ئەمر ئەفەرموویت بەیانی بکەم. پادشا وتی: مەئزوونی. وەزیر وتی: قابیل نییە بۆ بێگانە هاتوچۆی حەرەم بکات، وە ئێستا بۆم مەعلووم بووە وەستا هاتووچۆی حەرەم ئەکات. لازم بوو حەقیقەتی ئەحواڵی زەڕنگەر بزانرایە، ئەو وەختە بۆ حەرەم بڕۆیشتایە، بە نوقسان تەماشا نەئەکرا، وە فکرم وایە پیاوێکی حەرامزادەیە، بەناوچەوانیا زۆر خائین و بەدئەتوارە. پادشا وتی: بە زوبان و بەقسەکردندا پیاوێکی خانەدانە. شەرع زاهیر بینە. وەزیر وتی: لە مەکتەبی حیکمەت ئاڵتوون بە مەحەک ئەناسرێت. زۆر کەس بوون بە ئاشکرا پیاوی چاک بوون و لەژێرەوە خودا نەناس و بێ دین بوون. پادشاه وتی: ئەگەرچی لەئەووەڵەوە تەربییەتی نەبووبێ، ئومێد دەکەم بە واسیتەی هاتوچۆکردنی ئێمەوە تەربییەت وەرگرێت. وەزیر وتی: ئەی پادشاه، خەنجەرێ لە ئەووەڵەوە جەوهەری نەبووبێ، بە مشتومالْ جەوهەر پەیدا ناکات. تەربییەتی نا ئەسڵ وەک گوێز هاویشتن بۆ سەر گومەزە. کەسێ لەئەووەڵەوە کەم تەربییەت بێ ئاخری تەربییەت وەرناگرێ. دووری نا ئەسڵ بە فرسەت بزانە، وە هەرکەسێ تەربییەتی نائەسڵ بکات ئەوەی بەسەر دێت بەسەر کوڕە پادشاکە و کەوشدروو هات.

پادشا پرسیی: چۆن بووە؟

حیکایەت

وەزیر وتی: ئەگێڕنەوە لە شاری فارس پادشایەکی ڕووخۆش و میللەت پەروەر بوو.

پادشا کوڕێکی بوو زۆر عاقڵ و جوان بوو. کوڕەکە سەرشانی میقداری لەپە دەستێ خاڵی ڕەشی پێوەبوو.پادشا زۆر عاجز بوو لەبەر خاڵەکەی کوڕەکەی. ئەمری کرد حوکەما و مونەجیمان کۆبوونەوە، سوئالی ئەو خاڵەی کرد. وتیان: ئەی پادشا، ئێمە لە کتێبی حیکمەتدا چاومان پێ کەوتووە هەرکەس ئەو جۆرە نیشانەی بەسەر شانەوە بوو تۆزە ئازارێکی دێتە ڕێگە، وە لە ئاخریدا ئەبێتە ئیقلیم گیر، دونیا ئەگرێتە ژێر دەست. پادشا بەو مژدەیە زۆر خۆشحاڵ بوو، وە بەدیققەت خزمەتی کوڕەکەی ئەکرد. تەسادوف کابرایەکی کەوشدروو دراوسێی پادشابوو، لە حەرامزادەیی و ناپاکیدا ڕەفیقی نەبوو. پادشا لەبەر ئەجری دراوسێیەتی کردی بە خزمەتچیی کوڕەکەی. چەند وەخت بەو جۆرە لەگەڵ کوڕەکە هاتوچۆی ماڵی پادشای کرد. موددەتێ نانی ئیسراحەتی خوارد. وەختێ عومری کوڕەکە گەیشتە چواردە ساڵ، وەزیر وتی: ئەی پادشا، بەچاکی نازانم ڕێگەی وەلی عەهد بدرێ هاتوچۆی کەوشدروو بکات. لەوە ئەترسم ڕەوشتی پیسی کەوشدروو بگرێت. پادشا وتی: ئێستا منالە. وەختێ گەورە بوو ڕێگە نەدانی ئاسانە، چونکە هۆگری کەوشدروو بووە، ئێستا ڕێگەی نەدرێت عاجز ئەبێ. وەزیر قسەی نەکرد. پادشا کەوشدرووی بانگ کرد وتی: وەستا، هەتا مومکین ئەبێ خزمەتی کوڕەکە ئەکەیت و خەڵاتت ڕوو لە زیادی ئەبێ.کەوشدروو دەستی نایە سەر چاوی وتی: قوربان، بەندە وجوودم نەبوە. ئێستا لە سایەی وەلی عەهدەوە ناوم پەیدا کردووە. ئومێد دەکەم خزمەتم بە جۆرێ بێ بە تەئریخ بگێڕێتەوە. پادشا لەقسەی کەوشدروو ئومێدی پەیداکرد. ڕووی خۆشی بە کەوشدروو دا، بوو بە ئەمینداری پادشاه. تەسادوف سەفەرێ کەوتە بەر پادشاه. کەوشدرووی بانگ کرد، وتی: من ئەڕۆم بۆ سەفەر، وە ئەمانەتی تۆو وەلی عەهد. بۆ ئاگاداریی کوڕەکە ئامۆژگاریی کەوشدرووی کرد. پادشا ڕۆیشت بۆ سەفەر. لە ئەترافی شارەکە باغێکی زۆر خۆش بوو. کوڕە پادشا ئارەزووی سەیرانی کرا. ڕۆیشتە ماڵەوە، ئەلبیسەی تازەی بەقیمەتی لەبەرکردو تاجی جەواهێراتی لەسەرکرد. لەگەڵ کەوشدروو و میقدارێ خزمەتکار ڕووی کرد بۆ ناو باغەکە. کەوشدروو چاوی بە تاج و ئەلبیسەی کوڕەکە کەوت، نەفسی پیسی کەوتە جووڵان. فکری کرد فرسەتە، پادشا لە شار نییە، دایکی کوڕەکە لە من ئەمینە. چاک وایە تاج و لیباسی کوڕەکە بەرم، بیفرۆشم، پشتاوپشتم بیخوات کەم نابێتەوە. بەو فکرە پیسە کاری خۆی دروست کرد. میقدارێ دەرمانی بێهۆشی تێکەڵ خواردن کرد، دەرخواردی کوڕەکە و خزمەتکارەکانی دا بێهۆش بوون. کەوشدروو غوڵامێکی بوو خەبەرداری کرد و کوڕە پادشای خستە ناو سندووقەوە، دەرگای مەحکەم

کرد، بەستی بەسەر ئولاغێکی خێرادا، خۆی سواری ئولاغ بوو، وە غولامەکەی سواری ئولاغێ بوو، قامچییان ڕاکێشا. شەو و ڕۆژێ ڕێگەی حەفتەیەک ڕۆیشتن. لەولاوە باغەوان تەماشای کرد خزمەتکار هەمووی بێهۆشە، میقدارێ سرکە و ڕۆن دای بە لووتیانە، هاتنەوە هۆش خۆیان. تەماشایان کرد شەهزادەو کەوشدروو نەبوون دیار، خەبەریان برد بۆ ژنی پادشا. ژنی پادشاه سواربوو ڕووی کردە باغ، هەرچەند گەڕان خەبەری کوڕە پادشایان نەزانی و، قاسیدیان بۆ ئەتراف ڕەوانەکرد، کەس خەبەری بۆ مەعلووم نەکرا. دایکی شەو و ڕۆژ بە گریان و هاوار خەریک بوو. خەبەر بۆ پادشا ڕەوانە کرا، پادشا لە سەفەر هاتەوە، جگەری کون کون بوو. شەو و ڕۆژ بە گریان و هاوار خەریک بوو. موددەتی دە ساڵ خەبەری کوڕەکە نەبوو. ئەمما کەوشدروو لەگەڵ وەلی عەهد و غولام گەیشتە حەڵەب. ئەسباب و تاجەکەی لە شاهزادە کردەوە بردیە بازاڕ فرۆشتی بە بازرگانێ.

کابرای بازرگان پیاوێکی عاقڵ و دنیا دیدە بوو. فکری کرد: ئەگەر پادشا خەبەری ئەم عەبدە بزانێ بە زۆر لێم ئەسێنێ. چاک وایە بە ڕەسمی دیاری بیبەم بۆ پادشای فارس، مومکینە دوو قیمەتی عەبدەکەم بداتێ. بازرگان شاهزادەی هەڵگرت، ڕووی کرد بۆ شاری فارس. وەختێ شاهزادە داخڵ بەماڵی باوکی بۆوە، قەدەری زەمان و بێهۆشی لەفکری نەمابوو ماڵی باوکیەتی و، باوکیشی نەیناسییەوە. پادشا مەمنوونی بازرگان بوو و دوو قیمەتی بە بازرگان عەتا کرد. پادشاه ئەمری کرد تەسلیمی غولامی خاسسە بکرێت. کوڕەکە چونکە خانەدان و ئەسڵ بوو ڕەوشتی غولامانەی نەبوو، وە ڕەحمی باوکی کەوتە جووڵان، هەموو ڕۆژێ گەوهەرێکی خەڵات ئەکرا. کوڕەکە گەوهەرەکەی تەسلیم بە خەزێنەوان ئەکرد. ڕۆژێ خەزێنەوان وتی: تۆ ئەم هەموو چاکەیە لەگەڵ من ئەکەیت، چاک وایە ئەجرت بدەمەوە. ئامۆژگارییەکت ئەکەم لەقسەم دەرمەچۆ. ئەمووستیلەیەک لە ئەمووستی پادشایە هەرکەس بیکاتە دەستی ئەبێتە شەهەنشاه. ئەگەر بێتو ئەمووستیلەکە لە پادشاه بدزیت من نقێمەکەی دەردێنم و ئەیکەم بە ئەمووستیلە بیکەرە دەستت ئەبیت بە پادشا، وە تۆیش شەرت لەگەڵ من بکەیت کە بوویت بە پادشاه من بکەیت بە وەزیر. کوڕەکە قوبووڵی کرد. تەسادوف شەوێ نۆبەچیی سەری پادشا بوو، دەستی بۆ ئەمووستیلەکە درێژ کرد، پادشا خەبەری بۆوە، وتی: چۆن جورئەتت کرد دەست بۆ ئەمووستیلەی من درێژ ئەکەیت؟ کوڕەکە جوابی بۆ نەدرایەوە. پادشا ئاگری قەهری داگیرسا، بانگی کرد: جەللاب.. جەللاب بەشمشێرەوە حازر بوو. پادشاه ئەمری کرد: